ရေပွက်ပမာ ဤကမ္ဘာ

လူသားသမိုင်းအကျဉ်း

David Christian

Thus shall ye think of all this fleeting world:
A star at dawn, a bubble in a stream,
A flash of lightning in a summer cloud,
A flickering lamp, a phantom, and a dream.
- The Diamond Sutra

အနှီသို့ ရေပွက်ပမာ ဤကမ္ဘာကို သင်တို့တွေးကြပေလိမ့်၊
အရုဏ်ဦးက ကြယ်၊ စမ်းချောင်းထဲ ရေပွက်ငယ်
ဂိမှန်တိမ်က လျှပ်တစ်ချက်
တဖျပ်ဖျပ်မီးအိမ်ရယ်၊ တစ္ဆေရယ်၊ အိပ်မက်ရယ်နဲ့။
- The Diamond Sutra

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ပဏာမဇာတ်လမ်း

နိဒါန်းမတိုင်မီ

လူ့သမိုင်းမတိုင်ခင်မှာ ကမ္ဘာမြေကြီးနဲ့ စကြဝဠာတစ်ခုလုံးရဲ့သမိုင်းပါ အကျုံးဝင်သော ပိုမိုကြီးမားတဲ့ပမာဏတစ်ခု ရှိလို့နေပါတယ်။ ဒီအကြိုဇာတ်လမ်းက အတိတ်ကို ပိုမိုကြီးမားတဲ့အတိုင်းအတာနဲ့ဖော်ပြခြင်းဖြင့် လူ့သမိုင်းအတွက် ဇာတ်အိမ်ပျိုးပေးလိုက်တာပါ။ ဒေသတစ်ခုချင်းစီရဲ့ သမိုင်းဆိုင်ရာအရေးပါပုံကို နားလည်နိုင်ဖို့ ကမ္ဘာ့သမိုင်းကို ကျွန်တော်တို့ လိုအပ်သလိုပဲ ဒီမြေကမ္ဘာနဲ့စကြဝဠာရဲ့သမိုင်းအတွင်းမှာ လူ့သမိုင်းရဲ့နေရာကို သိမြင်နိုင်ဖို့ မြေပုံကြီးကြီးတစ်ခု ကျွန်တော်တို့ လိုအပ်ပါတယ်။

(၂၀)ရာစုလယ်မတိုင်ခင်ထိ နက္ခတ္တဗေဒပညာရှင်အများစုက စကြဝဠာမှာ နောက်ခံသမိုင်းကြောင်း မရှိခဲ့ဘူးလို့ပဲ မှတ်ထင်ထားခဲ့ကြပါတယ်။ စကြဝဠာဆိုတာ သူ့ဟာသူ ဒီလိုပဲ အမြဲတည်ရှိနေခဲ့တယ်ပေါ့။ သို့ပေမယ့် ဒီအယူအဆကို သံသယဖြစ်စရာအကြောင်းတွေ ရှိလာခဲ့ပါတယ်။ (၁၉၂၀)ပြည့်လွန်နှစ်တွေမှာ အမေရိကန် နက္ခတ္တဗေဒပညာရှင် Edwin Hubble က 'အဝေးဆုံးက ကြယ်စုတွေအားလုံးဟာ ကျွန်တော်တို့နဲ့ဝေးရာကို ပျံသန်းသွားနေကြတယ်' ဆိုတဲ့အထောက်အထား တွေ့ရှိခဲ့ပါတယ်။ ဒီအထောက်အထားက 'စကြဝဠာဟာ ပြန့်ကားသွားနေတာ ဖြစ်နိုင်ကောင်းတယ်' ဆိုတဲ့ ထူးခြားတဲ့အယူအဆကို ညွှန်းဆိုနေခဲ့ပါတယ်။ ဟုတ်ပြီ ပြန့်ကားသွားနေတာဆိုရင် စကြဝဠာဟာ အတိတ်တုန်းက ဒီထက်ပိုပြီးသေးငယ်ခဲ့ရမှာပေါ့။ ဝေးလှတဲ့အတိတ်တစ်ချိန်မှာ အက်တမ်တစ်လုံးထက်တောင် ပိုပြီးသေးကောင်းသေးဦးမယ့် နေရာလေးတစ်ခုထဲမှာ ထိုးသိပ်ထည့်ထားခံခဲ့ရတာ ဖြစ်ရမယ်။

(၂၀)ရာစုလယ်အရောက်မှာ အထောက်အထားတွေ လုံလုံလောက်လောက် စုစည်းမိလာပြီးတော့ အထက်ကပြောသလို တကယ်ဖြစ်ခဲ့တာပါ ဆိုတဲ့အချက်ကို နက္ခတ္တဗေဒပညာရှင်အများစုက ယုံကြည်လာခဲ့ပါတော့တယ်။ တကယ်တော့ လူသားတွေသည်သာလျှင် သမိုင်းကြောင်းရှိတာမဟုတ်ဘဲ ကမ္ဘာမြေမှာလည်း သမိုင်းကြောင်းရှိသလို စကြဝဠာကြီးတစ်ခုလုံးအနေနဲ့လည်း သမိုင်းကြောင်းရှိမှန်း အဖြေပေါ်သွားခဲ့ပါတယ်။ (၂၀)ရာစုလယ်ကတည်းက အဆိုပါသမိုင်းကြောင်းကို ကျွန်တော်တို့ပြောပြလာနိုင်ခဲ့ကြပြီး လူ့သမိုင်းဟာ ပိုမိုကြီးကျယ်ပြီးတော့ သိပ္ပံနည်းကျတဲ့ ဖန်ဆင်းခြင်းပုံပြင်တစ်ခုရဲ့ အစိတ်အပိုင်းဖြစ်တယ်ဆိုတာကို သိရှိလာကြပါတယ်။ (၂၁)ရာစုဦးမှာ ကျွန်တော်တို့ နားလည်ခဲ့တဲ့အတိုင်း လူ့သမိုင်းမတိုင်ခင် အကြိုဇာတ်လမ်းက (စကြဝဠာရဲ့) ပိုမိုကြီးမားတဲ့ ဇာတ်လမ်းကြောင်းကို အကျဉ်းချုပ်ပြောပြပါတယ်။

လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၁၃.၇) ဘီလျံ (၁၃,၇၀၀,၀၀၀,၀၀၀)မှာ စကြဝဠာဟာ နက္ခတ္တဗေဒပညာရှင်တွေ 'the Big Bang' လို့ ခေါ်တဲ့နေရာကနေ စတင်ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ ဒါဟာ သမိုင်းနေ့စွဲအားလုံးရဲ့ ပထမဆုံးနေ့စွဲပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ The Big Bang မတိုင်ခင်က ဘာရှိခဲ့သလဲဆိုတာတော့ ကျွန်တော်တို့မသိပါဘူး၊ အချိန် ဒါမှမဟုတ် အာကာသ ဒါမှမဟုတ် ဗလာဟင်းလင်းပြင် ရှိခဲ့သလားဆိုတာ ကျွန်တော်တို့မသိပါဘူး။ ဒါနဲ့ ပတ်သက်လို့တော့ သတင်းအချက်အလက်တွေ၊ သီအိုရီတွေ မရှိသေးပါဘူး။ သိုသော်လည်း စကြဝဠာစတင်ဖြစ်တည်လာတဲ့ အခိုက်အတန့်ကစလို့ ဇာတ်ကြောင်းကို ခေတ်သိပ္ပံပညာရဲ့ပင်မအယူအဆများနဲ့ ကိုက်ညီအောင်၊ ပိုမိုများပြားလာတဲ့ အထောက်အထား တစ်ပုံတစ်ပင်ကြီးအပေါ် အခြေခံကာ ကျွန်တော်တို့ ပြောနိုင်လာခဲ့ပါပြီ။

စတင်ပေါ်ပေါက်လာချိန်က စကြဝဠာဟာ အက်တမ်တစ်လုံးထက်ပင် သေးကောင်းသေးဦးမယ့် အရွယ်လောက်သာ ရှိခဲ့နိုင်ပါတယ်။ သူ့ထဲမှာ ကျွန်တော်တို့ရဲ့လောကကြီးကို ဖွဲ့တည်ပေးမယ့် ဒြပ်/စွမ်းအင်အားလုံး ပါဝင်နေခဲ့တယ်။ သို့သော် စကြဝဠာဟာ (အပူချိန်ဘီလျံနဲ့ချီပြီး) သိပ်ကိုပူလွန်းတော့ ဒြပ်၊ စွမ်းအင်၊ အမှုန်များ၊ အာကာသနဲ့ အချိန်ဆိုတာတွေအားလုံးဟာ ရောမွှေထားသလို ဖြစ်နေခဲ့တယ်။ အားနဲ့အင်နဲ့ ပေါက်ကွဲသွားပြီးတဲ့အခါ

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

စကြဝဠာဟာ ဝုန်းဝုန်းဒိုင်းဒိုင်းနဲ့ကို ပြန့်ကားလာခဲ့တာ အလင်းရဲ့အလျင်ထက်တောင် မြန်ပါလိမ့်ဦးမယ်။ ပြန့်ကားလာချိန်မှာပဲ အပူချိန်လျော့ပြီးတော့ အေးလာနေတယ်။ ရေငွေ့က ငွေ့ရည်ဖွဲ့ပြီး နောက်ဆုံးမှာ ရေဖြစ်သွားသလိုပဲ စကြဝဠာဟာလည်း အေးလာတာနဲ့အမျှ "အသွင်ပြောင်းလဲခြင်း"* ဖြစ်စဉ်တစ်ခုကို ဖြတ်သန်းသွားနေခဲ့ပါတယ်။ ဖြစ်တည်ပြီး ပထမဆုံးစက္ကန့်အတွင်းမှာ မတူတဲ့အားတွေ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့တယ်၊ (အရာဝတ္ထုတွေကို ဆွဲနိုင်တဲ့) ဒြပ်ဆွဲအား နဲ့ (ဆန့်ကျင်ဘက်ဓာတ်တွေကို ဆွဲငင်ပြီး တူညီတဲ့ဓာတ်တွေကို တွန်းကန်စေတဲ့) လျှပ်စစ်သံလိုက်စက်ကွင်းတို့ ပါဝင်ပါတယ်။ ဒြပ်ရဲ့အခြေခံ Quark တွေလည်း ပေါ်လာခဲ့ပါတယ်။ သို့ပေမယ့် အစမှာ စကြဝဠာဟာ ဝရုန်းသုန်းကားနိုင်လွန်းတော့ အမှုန်တွေအများစုဟာ ဖြစ်ပေါ်လာပြီးပြီးချင်းမှာပဲ အချင်းချင်းဖျက်ဆီးပစ်လိုက်ကြပြီး စွမ်းအင်စစ်စစ်**အဖြစ်သို့ ပြောင်းလဲသွားပါတယ်။

*phase changes

**pure energy

ပထမဆုံးစက္ကန့်မဆုံးခင်မှာ ပြန့်ကားတဲ့အရှိန်က နှေးသွားပါတယ်။ စကြဝဠာအတွင်းမှာ အခုကျွန်တော်တို့ သိနေတဲ့အရာဝတ္ထုတွေ ပါဝင်ပြီးသားဖြစ်နေပါတယ်၊ ဒီထဲမှာ ဒြပ်အက်တမ်တိုင်းအတွက် အခြေခံဖွဲ့စည်းမှုဖြစ်တဲ့ ပရိုတွန်တွေ၊ အီလက်ထရွန်တွေနဲ့ စွမ်းအင်ရဲ့အခြေခံအသွင် အနည်းဆုံး (၄)မျိုး ပါဝင်ပါတယ်။ စကြဝဠာဟာ (အခု)နေရဲ့ ဗဟိုထက်ကို ပိုပူနေသေးပြီးတော့ စွမ်းအင်နဲ့ လျှပ်စစ်ဓာတ်ဆောင်အမှုန်တွေ ပရမ်းပတာရောနေတဲ့ ပလာစမာနဲ့ ဖွဲ့စည်းထားပါတယ်။ နှစ် ၃သိန်းစသောင်း လောက်ကြာပြီးတဲ့အခါ နောက်ထပ် အသွင်ပြောင်းလဲခြင်းတစ်ရပ် ဖြစ်ပေါ်လာခဲ့ပါတယ်။ လျှပ်ဖိုဓာတ်ဆောင်ပရိုတွန်တွေက လျှပ်မဓာတ်ဆောင်အီလက်ထရွန်တွေကို ဖမ်းယူနိုင်လောက်အောင် စကြဝဠာဟာ အေးလာခဲ့ပြီး ပထမဆုံးအက်တမ်တွေ ဖွဲ့တည်လာခဲ့ပါတယ်။ ဒီအက်တမ်တွေဟာ လျှပ်ဖိုလည်းမဟုတ်၊ လျှပ်မလည်းမဟုတ်ကြတဲ့အတွက် ဒြပ်ဟာ လျှပ်စစ်သံလိုက်ရောင်ခြည်နဲ့ ဓာတ်ပြုတာ ရုတ်ချည်းရပ်ဆိုင်းသွားခဲ့ပါတယ်။ စကြဝဠာရဲ့သမိုင်းမှာ ဒီအခိုက်အတန့်က ထုတ်လွှတ်ခဲ့တဲ့စွမ်းအင်ကို Cosmic Background Radiation (CBR) အဖြစ် ယနေ့တိုင်တွေ့နိုင်ပါသေးတယ်။ CBR ကို ရုပ်မြင်သံကြားစက်အဟောင်းများပေါ်မှာ (ရုပ်သံလိုင်းများပြီးဆုံးချိန်) ဖြုတ်ထနေတဲ့လှုပ်ရှားမှုအဖြစ် တွေ့မြင်နိုင်ပြီး သူ့ရဲ့တည်ရှိမှုက အခုပြောနေတဲ့ စကြဝဠာဇာတ်ကြောင်းဟာ မှန်ကန်ကြောင်း ခိုင်မာတဲ့ အထောက်အထားတစ်ခုဖြစ်ပါတယ်။

ဒီအဆင့်မှာ ဒြပ်ဟာ အရိုးရှင်းဆုံး ပုံသဏ္ဌာန်တွေနဲ့ ရှိခဲ့ပါတယ်။ ဒြပ်အများစုကို မျောလွင့်နေတဲ့ ဟိုက်ဒြိုဂျင်နဲ့ ဟီလီယမ်အက်တမ်များနဲ့ ဖွဲ့စည်းထားပါတယ်။ ဟိုက်ဒြိုဂျင်အက်တမ်ဟာ ပရိုတွန်တစ်လုံးနဲ့ အီလက်ထရွန်တစ်လုံး ပါဝင်ပြီး ဟီလီယမ်အက်တမ်ကတော့ ပရိုတွန်နှစ်လုံးနဲ့ အီလက်ထရွန်နှစ်လုံးပါဝင်ပါတယ်။ နှစ်သန်းပေါင်းများစွာကြာအောင် ကနဦးစကြဝဠာလေးဟာ ဟိုက်ဒြိုဂျင်နဲ့ ဟီလီယမ်အက်တမ်များပါဝင်တဲ့ တိမ်ထုကြီးများအနေနဲ့သာ ရှိခဲ့ပါတယ်။ ကြယ်တွေမရှိသေးတော့ ဖြတ်သန်းစီးဆင်းနေတဲ့ စွမ်းအင်ထုကြီးကလာတဲ့ မှိန်ပျပျအလင်းရောင်လေးကသာ စကြဝဠာကို ထွန်းညှိပေးနေခဲ့ပါတယ်။

ဒီနောက်တော့ ခေတ်သစ်ဖန်ဆင်းခြင်းပုံပြင်မှာ အံ့သြဘနန်းအဖြစ်ရဆုံး အလှည့်အပြောင်းတွေထဲက တစ်ခုမှာ အကြောင်းအရာတွေက ပိုမိုရှုပ်ထွေးလာခဲ့ပါတယ်။ ပထမဆုံးပေါ်လာတဲ့ ရှုပ်ထွေးသောအရာတွေကတော့ ကြယ်တွေပါပဲ။ ပထမဆုံးသောကြယ်တွေရဲ့ ဗိသုကာကတော့ ဒြပ်ဆွဲအားပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ (၁၇)ရာစုမှာ Isaac Newton သက်သေပြခဲ့သလို ဒြပ်ရဲ့ အစိတ်အပိုင်းတိုင်းက တခြားအစိတ်အပိုင်းတိုင်းကို ဆွဲအားတစ်ခု သက်ရောက်နေပါတယ်။ ဒါ့ကြောင့်မို့ ကျွန်တော်တို့ ကမ္ဘာမြေပေါ်ကနေ လိမ့်မကျဘဲ တွယ်ကပ်နေတာပေါ့။ (၂၀)ရာစုမှာ Albert Einstein သက်သေပြခဲ့တဲ့ "ဒြပ်နဲ့ စွမ်းအင်ဟာ တူညီသောအခြေခံအနှစ်အသားတစ်ခုရဲ့ မတူညီတဲ့ အသွင်သဏ္ဌာန်များသာဖြစ်တယ်" ဆိုတဲ့အချက်ကြောင့် စွမ်းအင်မှာလည်း ဆွဲအားရှိပါတယ်။ ဆိုတော့ ကနဦးစကြဝဠာထဲမှာ စွမ်းအင်နဲ့ ဒြပ်အစိတ်အပိုင်းတစ်ခုစီက အခြားအစိတ်အပိုင်းတစ်ခုစီကို ညင်သာတဲ့ ဆွဲအားတစ်ခု

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

သက်ရောက်နေခဲ့ပါတယ်။ ဆွဲအားက မျောလွင့်နေတဲ့ ဟိုက်ဒြိုဂျင်နဲ့ ဟီလီယမ်အက်တမ် တိမ်တိုက်ကြီးတွေကို တဖြည်းဖြည်းနဲ့ ဆွဲယူရာမှ ဘီလျံနဲ့ချီတဲ့ တိမ်တိုက်တွေဖြစ်လာခဲ့ပြီး သူတို့ဟာ ဒြပ်ဆွဲအားရဲ့အောက်မှာ ကျုံ့ဝင်လာနေပါတယ်။ ကျုံ့လာတာနဲ့အမျှ ပိုပိုပူလာခဲ့ပါတယ်။ တိမ်တွေထဲက အက်တမ်တွေရဲ့ ရွေ့လျားမှုဟာ ပိုမြန်လာပြီး အချင်းချင်း ကြမ်းကြမ်းတမ်းတမ်း တိုးတိုက်မိကြပါတယ်။ နောက်ဆုံး တိမ်တစ်ခုချင်းစီရဲ့ ဗဟိုက အပူချိန်ဟာ (၁၀)ဒီဂရီဆဲလ်စီးယပ်စ်ကို ရောက်လာတဲ့အခါ ဟိုက်ဒြိုဂျင်အက်တမ်တွေ အချင်းချင်းပေါင်းစည်းလာကြပါတယ်၊ ပေါင်းသွားတာနဲ့အတူ အက်တမ်တွေကနေ စွမ်းအင်စစ်စစ်အဖြစ်သို့ အသွင်ပြောင်းသွားခဲ့ပါတယ်။ ဒီလိုပေါင်းစည်းခြင်းဟာ ဟိုက်ဒြိုဂျင်ဗုံးတစ်လုံးအတွင်းမှာ ဖြစ်ပျက်တာနဲ့ အတိအကျကိုတူပါတယ်။ တိမ်တစ်ခုစီရဲ့ဗဟိုမှာ ဒီဟိုက်ဒြိုဂျင်ဗုံးအကြီးစားတွေကနေ ထုတ်လွှတ်တဲ့စွမ်းအင်ဟာ ဒြပ်ဆွဲအားကိုဆန့်ကျင်ပြီး တိမ်တွေကြားက အေးနေတဲ့နေရာလွတ်ထဲကို လျှံကျစီးထွက်လာပါတယ်။ ဒါဟာ စကြဝဠာဖြစ်တည်ပြီး နှစ်သန်း (၂၀၀)လောက်အကြာမှာ ပထမဆုံးသောကြယ်တွေ မွေးဖွားခဲ့ပုံပါပဲ။ ကျွန်တော်တို့ရဲ့ နေမင်းကြီးလိုပဲ ကြယ်အများစုဟာ နောက်ထပ်နှစ်ဘီလျံပေါင်းများစွာ ဆက်လက်လောင်ကျွမ်းနေပါလိမ့်ဦးမယ်။

ဒြပ်ဆွဲအားရဲ့ သိမ်မွေ့တဲ့လွန်ဆွဲမှုအောက်မှာ ကြယ်တွေဟာ "ကြယ်စုများ"အဖြစ်သို့ စုစည်းမိသွားကြပါတယ်၊ ကျွန်တော်တို့ရဲ့ နဂါးငွေ့တန်းကြယ်စုလိုပဲ ကြယ်စုများမှာ ကြယ်ပေါင်းဘီလျံနဲ့ချီပါဝင်ပြီးတော့ ကြယ်စုကြီးများစွာက ထပ်မံပေါင်းစည်းမိတဲ့အခါ ကြယ်စုဆိုင်ကြီးတွေ* အဖြစ်ဖွဲ့စည်းလာခဲ့ပါတယ်။ သိပ်ကြီးမားလှတဲ့ အတိုင်းအတာနဲ့ဆိုရင်တော့ ဒြပ်ဆွဲအားက စကြဝဠာရဲ့ပြန့်ကားမှုကို တန်ပြန်နိုင်လောက်အောင် အားမကောင်းလှတဲ့အတွက် ကြယ်စုဆိုင်ကြီးတွေကို ဒြပ်ဆွဲအားက ဆွဲထိန်းထားသော်လည်း သူတို့ကြားက ကွက်လပ်က စကြဝဠာပြန့်ကားမှုနဲ့အတူ ကျယ်ပြန့်လာခဲ့ပါတယ်။

(*clusters of galaxies)

ဒြပ်စင်အသစ်တွေ ဖွဲ့စည်းခြင်းအားဖြင့် ကြယ်တွေဟာ ရှုပ်ထွေးမှုပုံစံသစ်တစ်ရပ်ကို မွေးဖွားပေးလာခဲ့ပါတယ်။ အကြီးဆုံးကြယ်တွေက ဖိအားအများဆုံး ထုတ်လွှတ်တဲ့အတွက် အပူဆုံးဖြစ်လေ့ရှိပါတယ်။ သူတို့ရဲ့ဗဟိုချက်မှာ ပေါင်းစည်းဓာတ်ပြုမှုတွေ*ဟာ မြန်မြန်ဆန်ဆန်ကြီးဖြစ်ပေါ်လာခဲ့ကာ နှစ်သန်းပေါင်းအနည်းငယ် ကြာပြီးတဲ့နောက်မှာတော့ သူတို့မှာ ဟိုက်ဒြိုဂျင်တွေကုန်ခန်းလာခဲ့ပါတယ်။ ဒီအချိန်မှာ ကြယ်ကြီးတွေရဲ့ ဗဟိုချက်များ ပြိုပျက်ရာမှ ပိုမိုမြင့်မားတဲ့အပူချိန်ကို ထုတ်လွှတ်ခဲ့ရာ ဟီလီယမ်အက်တမ်တွေပေါင်းစည်းမိပြီး ပိုရှုပ်ထွေးတဲ့ ကာဗွန်ကဲ့သို့ဒြပ်စင်တွေ ဖွဲ့စည်းလာသည့်တိုင်အောင် ပြိုပျက်နေခဲ့ပါတယ်။ ဒီလို ပရမ်းပတာပြိုပျက်မှုများ တောက်လျှောက်ဖြစ်တဲ့ဖြစ်စဉ်မှာ နျူကလိယပ်စ်မှာ ပရိုတွန် (၂၆)လုံးပါတဲ့ သံဒြပ်စင်အထိ ဒြပ်စင်အသစ်များကို ဖန်တီးပေးခဲ့ပါတယ်။ ပရိုတွန်များများပါဝင်တဲ့ ဒြပ်စင်တွေဖြစ်တည်ဖို့ (ဘယ်လောက်ကြီးတဲ့ ကြယ်မျိုးကမှ မထုတ်လုပ်ပေးနိုင်တဲ့) အပူချိန်မျိုးကို လိုအပ်ပါတယ်။ သို့သော် ကြယ်ကြီးတစ်လုံး ပြိုပျက်သွားတဲ့အခါ supernova လို့ခေါ်တဲ့ ရောမပေါက်ကွဲမှုကြီးအတွင်းမှာ သေဆုံးသွားပါတယ်။ ဒီနေရာဟာ (periodic table က) ကျန်တဲ့ဒြပ်စင်တွေ ဖွဲ့တည်နိုင်တဲ့ နေရာပါပဲ၊ နျူကလိယပ်စ်မှာ ပရိုတွန် (၉၂)လုံးပါတဲ့ ယူရေနီယမ်အထိ တောက်လျှောက်ပေါ့။ ဆိုတော့ကာ ကျွန်တော်တို့ကို ဖွဲ့စည်းထားတဲ့ ဓာတုပစ္စည်းတွေကို ကြယ်ကြီးတွေရဲ့ သေအံ့မူးမူးဝေဒနာတွေကနေ ထုတ်လုပ်ပေးထားတာပါ။ Supernova တွေက ဓာတုဗေဒကို ဖြစ်တည်စေခဲ့တယ်၊ သူတို့မရှိရင် ကျွန်တော်တို့လည်း ရှိမှာမဟုတ်၊ ကမ္ဘာမြေလည်း ရှိမှာမဟုတ်ပေဘူး။

(*fusion reactions)

Big Bang ကြီးအပြီး နှစ်ပေါင်းတစ်ဘီလျံလောက်အတွင်းမှာ ပထမဆုံးသော supernova တွေ ပွင့်ထွက်ခဲ့ကြတာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ အဲဒီအချိန်ကတည်းက supernova တွေဟာ ကြယ်တွေရဲ့ကြားက နေရာလပ်ကို ပိုမိုရှုပ်ထွေးတဲ့ ဒြပ်စင်တွေနဲ့ ဖြန့်ကြဲပေးနေခဲ့တာပါ၊ ဒီအခိုက်မှာ ဟိုက်ဒြိုဂျင်နဲ့ ဟီလီယမ်တို့က စကြဝဠာထဲမှာ အများဆုံးရှိတဲ့ ဒြပ်စင်တွေ ဖြစ်နေသေးပေမယ့် အခြားဒြပ်စင်တွေဟာလည်း သိသိသာသာ စုပုံလို့လာနေပါပြီ။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ဒီဒြပ်စင်တွေက ရှုပ်ထွေးတဲ့နည်းလမ်းတွေနဲ့ ပေါင်းစပ်နိုင်ပြီး ဓာတုပစ္စည်းတွေ ဖွဲ့စည်းကာ အသစ်ဖြစ်သော၊ ရှုပ်ထွေးသော အရာများကို ဖန်ဆင်းပေးနိုင်ပါတယ်၊ ကျွန်တော်တို့ လူသားတွေ အပါအဝင်ပေါ့။

အဆိုပါ ရှုပ်ထွေးသောအရာဝတ္ထုများကနေ ပြုလုပ်ထားတဲ့ ပထမဆုံးအရာများကတော့ ဂြိုဟ်ကြီးများဖြစ်ပါတယ်။ နဂါးငွေ့တန်းလိုကြယ်စုတွေထဲမှာ ဓာတုဒြပ်စင်အသစ်တွေကို ကြယ်တွေကြားကဟင်းလင်းပြင်ထဲ ကြဲဖြန့်ပေးနေခဲ့ပါတယ်။ ဒီတော့ ကြယ်သစ်တွေ ဖြစ်တည်လာတဲ့အခါ ဟိုက်ဒြိုဂျင်နဲ့ ဟီလီယံတိမ်တွေကနေတင် မကတော့ဘဲ ကာဗွန်၊ အောက်စီဂျင်၊ နိုက်ထြိုဂျင်၊ ရွှေ၊ ငွေ၊ ယူရေနီယံ နဲ့ တကယ်တော့ periodic table က ဒြပ်စင်တွေအားလုံးပါဝင်တဲ့ တိမ်တွေကနေပါ ဖြစ်တည်လာခဲ့တာ ဖြစ်ပါတယ်။ ဒီလိုတိမ်တိုက်တစ်ခုကနေ ကျွန်တော်တို့ရဲ့သူရိယနေမင်းကြီးဟာ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ်(၄.၅)ဘီလျံခန့်က ဖွဲ့စည်းပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ ဒီတိမ်တိုက်ကို solar nebula လို့ခေါ်ပါတယ်၊ သူက ဒြပ်ဆွဲအားအောက်မှာ ကျုံ့ဝင်လာကာ အလယ်မှာ ဟိုက်ဒြိုဂျင်အက်တမ်တွေပေါင်းစုလာပြီးတော့ ‘နေ’လို့ ကျွန်တော်တို့ခေါ်တဲ့ ကြယ်ကြီးဖြစ်ပေါ်လာတာပါ။ Solar nebula အများစုကို နေကဝါးမျိုလိုက်ပေမယ့်၊ ဒြပ်ပမာဏ အနည်းငယ်ကတော့ သက်တမ်းနုသေးတဲ့နေမှ ဝေးရာသို့ ဆက်လက်လှည့်ပတ်နေခဲ့ပါတယ်။ ပတ်လမ်းတစ်ခုစီမှာ အက်တမ်တွေ တိုးတိုက်မိပြီး ပိုကြီးတဲ့အရာဝတ္ထုတွေအဖြစ် တဖြည်းဖြည်းဖွဲ့စည်းလာခဲ့ပါတယ်၊ နှင်းခဲဘောလုံးတွေနဲ့ အတော်တူပါတယ်။ (တချို့ကြယ်တံခွန်တွေဟာ တကယ်ပဲ နှင်းဘောလုံးအကြီးစားတွေထက် နည်းနည်းပဲပိုကြီးတာပါ၊ ကျွန်တော်တို့ မြေကမ္ဘာသမိုင်းရဲ့ အကြွင်းအကျန်များပေါ့။) သူတို့တွေအချင်းချင်း တိုက်မိခိုက်မိပြီးတော့ planetesimals လို့ခေါ်တဲ့ ဥက္ကာခဲလို၊ ဂြိုဟ်သိမ်ဂြိုဟ်မွှားလို ပိုကြီးတဲ့အရာတွေအဖြစ် ဖွဲ့စည်းလာခဲ့ပါတယ်။ တဖြည်းဖြည်းနဲ့ ပတ်လမ်းတစ်ခုစီမှာ အစအနလေးတွေ ထိခတ်မိကြပြီး accretion လို့ခေါ်တဲ့ ဖြစ်စဉ်နဲ့ ဂြိုဟ်တွေ တသီတတန်း ဖြစ်ပေါ်လာခဲ့ပါတယ်။ နေရဲ့အပူက ဓာတ်ငွေ့ပိုဆန်တဲ့ဒြပ်စင်တွေကို ဗဟိုကနေဝေးရာသို့ တွန်းထုတ်ပစ်ပါတယ်၊ ဒါ့ကြောင့် (ကျွန်တော်တို့ရဲ့ နေအဖွဲ့အစည်းမှာ) အတွင်းဂြိုဟ်များ/နေနဲ့နီးသောဂြိုဟ်များဖြစ်တဲ့ မာကျူရီ၊ ဗီးနပ်စ်၊ ကမ္ဘာနဲ့ မားစ်တို့ဟာ အစိုင်အခဲ/ကျောက်တွေပိုများပြီး အပြင်ဂြိုဟ်များ/နေနဲ့ဝေးသောဂြိုဟ်များဖြစ်တဲ့ ဂျူပီတာ၊ စေတန်၊ ယူရေးနပ်စ်နဲ့ နက်ပ်ကျွန်းတို့ဟာ ဓာတ်ငွေ့ပိုများတာ ဖြစ်ပါတယ်။

အစဦးကမ္ဘာဂြိုဟ်ဟာ ပူလွန်းပြီး အန္တရာယ်များတဲ့နေရာတစ်ခု ဖြစ်ပါတယ်။ သူ့ကို ဥက္ကာခဲတွေ၊ ဂြိုဟ်သိမ်ဂြိုဟ်မွှားတွေက တဒိန်းဒိန်းနဲ့ လာတိုက်နေခဲ့ကြပြီး အရွယ်ကြီးလာတာနဲ့အမျှ ဗဟိုမှာဖိအားကြောင့် အပူများနေခဲ့တယ်၊ ရေဒီယိုသတ္တိကြွပစ္စည်းတွေကလည်း သူ့ကိုပိုပြီးပူစေပါတယ်။ သက်တမ်းနု ကမ္ဘာဂြိုဟ်လေးဟာ သိပ်ပူလွန်းတော့ differentiation လို့ခေါ်တဲ့ဖြစ်စဉ်နဲ့ အရည်ပျော်သွားခဲ့တယ်။ သံ၊ နစ်ကယ်လို အလေးဆုံးဒြပ်စင်တွေက ဗဟိုမှာနစ်ဝင်သွားပြီး ကမ္ဘာ့အူတိုင် (core) အဖြစ်ဖွဲ့စည်းလိုက်တယ်။ သတ္တုအူတိုင်ကနေ သံလိုက်စက်ကွင်းတွေ ထုတ်လွှတ်နေပြီးတော့ နေရောင်ခြည်ကလာတဲ့ ဖျက်အားပြင်းတချို့ရောင်ခြည်တွေရဲ့ဘေးကနေ ကျွန်တော်တို့ကို ကာကွယ်ပေးပါတယ်။ ပိုပေါ့ပါးတဲ့ ဒြပ်ပစ္စည်းတွေက မွှပြီး အရည်ပျစ်ပျစ် ဖြစ်နေတဲ့ mantle လို့ခေါ်တဲ့ အလယ်ကြားလွှာကို ဖွဲ့စည်းပေးတယ်။ ပိုပြီးပေါ့ပါးတဲ့ ဒြပ်ပစ္စည်းတွေက မျက်နှာပြင်မှာ ကျန်နေခဲ့ပြီး ခပ်မြန်မြန်ပဲ အေးသွားတဲ့အခါ crust လို့ခေါ်တဲ့ အပေါ်ဆုံးက ဥခွံပါးအလွှာကို ဖွဲ့စည်းပေးပါတယ်။ မျက်နှာပြင်အလွှာက မိုင်အနည်းငယ်သာ အနက်ရှိပါတယ်။ အားလုံးထဲမှာ အပေါ့ပါးဆုံး ဒြပ်ပစ္စည်းတွေကတော့ ဓာတ်ငွေ့တွေပါ။ သူတို့က မီးတောင်တွေရှိရာ ကမ္ဘာ့မျက်နှာပြင်ကို ပလုံစီဖြတ်တက်လာပြီးတော့ ပထမဆုံးသောလေထုကို ဖွဲ့စည်းပေးခဲ့ပါတယ်။

ကမ္ဘာဂြိုဟ်သမိုင်းရဲ့ ပထမဆုံးနှစ် သန်း (၅၀၀) ကို Hadean (သို့) hellish ခေတ်လို့ခေါ်ပါတယ်။ ကမ္ဘာက ပူနေခဲ့ပြီး ဂြိုဟ်သိမ်တွေက တဝုန်းဝုန်းလာတိုက်တာကို ခံနေခဲ့ရပါတယ်၊ လေထုကလည်း လွတ်လပ်သောအောက်စီဂျင်* မရှိသေးပါဘူး။ ဆိုတော့ ဘာသက်ရှိမှ မရှင်သန်နိုင်တဲ့ အခြေအနေပါ။ သို့ပေမယ့် ကမ္ဘာက တဖြည်းဖြည်းအေးလာပါတယ်။ နောက်ဆုံးမှာ တိမ်ထုကြီးတွေအဖြစ်နဲ့ ကမ္ဘာကိုလှည့်ပတ်နေတဲ့ ရေငွေ့တွေက ကမ္ဘာ့မျက်နှာပြင်ပေါ် စတင်ရွာကျလာပြီး ပထမဆုံးသမုဒ္ဒရာများကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့ပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

(*free oxygen)

ဒီအစောဆုံး သမုဒ္ဒရာများအတွင်းမှာ ရှုပ်ထွေးဆန်းပြားမှု အသွင်သစ်တစ်ခု စတင်ဖြစ်ပေါ်လာခဲ့တာ သေချာသလောက်ပါပဲ။ အရည်အသွင်နဲ့ရေဟာ ဓာတုဓာတ်ပြုခြင်းများအတွက် သိပ်ကောင်းတဲ့ပတ်ဝန်းကျင်တစ်ခုကို ဖန်တီးပေးပါတယ်။ လေထဲမှာ အက်တမ်တွေက ရွေ့လျားတာမြန်လွန်းတော့ အချင်းချင်းပေါင်းစပ်ဖို့ မလွယ်ဘူး။ အစိုင်အခဲတွေထဲမှာကျတော့လည်း အက်တမ်တွေက ရွေ့လျားမှုမရှိသလောက်ဖြစ်နေရော။ ရေထဲမှာတော့ အနေတော်ပဲ၊ ဓာတုပစ္စည်းတွေက ရွေ့လျားမှုရှိတယ်၊ ဒါပေမယ့် သိပ်မမြန်လှတဲ့အတွက် အချင်းချင်း တွဲဖက်ညီတဲ့ ဓာတုပစ္စည်းတွေပေါင်းစပ်ပြီး ပိုမိုဆန်းပြားတဲ့ဓာတုပစ္စည်းတွေကို ဖွဲ့စည်းပေးခဲ့ပါတယ်။ ပင်လယ်အောက်မီးတောင်များမှ စွမ်းအင်နဲ့ဓာတုပစ္စည်းအများအပြားရှိတဲ့ အစောပိုင်းပင်လယ်များရဲ့ နက်ရှိုင်းတဲ့ တစ်နေရာရာမှာ ပိုပြီးဆန်းပြားတဲ့ ဓာတုပစ္စည်းတွေ စတင်ဖွဲ့တည်လာခဲ့ပါတယ်။ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ် (၃.၅)ဘီလျံမတိုင်မီ (ကမ္ဘာမြေဖြစ်တည်ပြီး နှစ်(၁)ဘီလျံအတွင်း) ကာလလောက်မှာ အဆိုပါဓာတုပစ္စည်းများက ပထမဆုံး သက်ရှိသတ္တဝါလေးတွေကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့ပါတယ်။ ဇီဝဗေဒပညာရှင်တွေက ကလာပ်စည်းတစ်ခုတည်းပါသော သေးငယ်၊ ရိုးရှင်းတဲ့ ဒီသက်ရှိလေးတွေကို prokaryote လို့ ခေါ်ပါတယ်၊ prokaryote တွေဟာ ကမ္ဘာမြေပေါ်မှာ အတွေ့ရအများဆုံးသော သက်ရှိတွေအဖြစ် ယနေ့ထက်တိုင်ရှိနေဆဲဖြစ်ပါတယ်။ Prokaryote များအားလုံးလိုပဲ ပထမဆုံးသက်ရှိတွေဟာ သက်မဲ့ဒြပ်ဝတ္ထုတွေကနေ ကွဲပြားခြားနားလွန်းပါတယ်။ ကိုယ်တွင်းဇီဝဖြစ်စဉ်(metabolism) လို့ ဇီဝဗေဒပညာရှင်တွေခေါ်တဲ့ ဓာတုဓာတ်ပြုခြင်းများမှတဆင့် သက်ရှိတွေဟာ ပတ်ဝန်းကျင်ကစွမ်းအင်ကို ရယူနိုင်ကြပါတယ်။ DNA လို့ခေါ်တဲ့ ရှုပ်ထွေးသောမော်လီကျူးတွေရဲ့ အံအားသင့်ဖွယ်စွမ်းရည်များကို အသုံးပြုပြီး သက်ရှိတွေဟာ ပုံတူလည်းပွားနိုင်ကြပါတယ်။ Prokaryote တွေက လုံးဝနီးပါးတူညီတဲ့ ပုံတူ (clone) နှစ်ခုအဖြစ်သို့ ကွဲထွက်ခြင်းဖြင့် ရိုးရိုးရှင်းရှင်း ပုံတူပွားပါတယ်။ သို့ပေမယ့် ဒီလိုပွားရာမှာ သေးငယ်တဲ့မတိကျမှုလေးတွေဆိုတာ ရှိစမြဲပါ၊ ဆိုလိုတာက ပုံတူပွားထားတဲ့သက်ရှိတွေမှာ မသိသာတဲ့ကွဲပြားမှုလေးတွေ ရှိနေတတ်ပါတယ်။ ဒီလိုကွဲပြားမှုလေးတွေကြောင့် တချို့က စွမ်းအင်ရယူတဲ့နေရာမှာ တခြားသူတွေထက် နည်းနည်းပိုတော်နေတာမျိုး ရှိပါတယ်၊ ဒါ့ကြောင့် သူတို့က ကြီးထွားမှု၊ ပုံတူပွားမှုကို ပိုမိုအောင်မြင်စွာ စွမ်းဆောင်နိုင်ပါတယ်၊ ဒီလိုစွမ်းရည်တွေကို သူတို့ရဲ့ မျိုးဆက်တွေကိုလည်း လက်ဆင့်ကမ်းပေးပါတယ်။ ဒီလိုနည်းနဲ့ သက်ရှိများဟာ ကွဲပြားတဲ့ ပတ်ဝန်းကျင်အများအပြားမှာ လိုက်လျောညီထွေနေတတ်လာခဲ့ပြီး ကွဲပြားတဲ့မျိုးစိတ်တွေကို ဖြစ်ပေါ်စေကာ တဖြည်းဖြည်း ပြောင်းလဲလာခဲ့ပါတယ်။ ဒါဟာ Charles Darwin က natural selection လို့ခေါ်တဲ့ ဖြစ်စဉ်ပါပဲ။ ယနေ့ကျွန်တော်တို့ တွေ့မြင်နိုင်တဲ့ သက်ရှိမျိုးကွဲပေါင်းများစွာကို ဒီဖြစ်စဉ်ကနေဖန်ဆင်းခဲ့တာဖြစ်ပါတယ်။ မျိုးစိတ်တွေပိုမိုများပြားစွာ ဖြစ်ပေါ်လာတာနဲ့အတူ ကမ္ဘာ့မြေမျက်နှာပြင်ကို သက်ရှိအလွှာပါးလေး တစ်လွှာက လွှမ်းအုပ်ထားပေးလိုက်ပါတော့တယ်၊ ကမ္ဘာ့ဇီဝအလွှာ (biosphere) လို့ ခေါ်ကြပါတယ်။ လက်ရှိအထိတော့ ကမ္ဘာဂြိုဟ်ဟာ စကြဝဠာထဲမှာ သက်ရှိတွေရှိတဲ့ တစ်ခုတည်းသောဂြိုဟ်အဖြစ် သိရှိထားပါတယ်၊ သို့ပေမယ့် စကြဝဠာရဲ့ တခြားနေရာများမှာ သက်ရှိတွေဟာ အသွင်တစ်မျိုးမျိုးနဲ့ ရှိနေတာကို နောက်ဆုံးတစ်နေ့မှာ ကျွန်တော်တို့ တွေ့ကောင်းတွေ့ရနိုင်ပါတယ်။

ပထမဆုံး prokaryote တွေဟာ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ် (၃.၅)ဘီလျံလောက်က စတင်ဖြစ်ပေါ်ခဲ့တာဖြစ်မယ်၊ အကြောင်းက သူတို့ရဲ့ရုပ်ကြွင်းသဲလွန်စတွေကို ကျွန်တော်တို့ရထားလို့ပါ။ Natural selection ဖြစ်စဉ်မှတဆင့် prokaryote တချို့ဟာ အလင်းမှီအစာချက်လုပ်ခြင်း (photosynthesis) ကို ရှာဖွေတွေ့ရှိခဲ့ပြီး ဖြစ်ပါတယ်။ ဒါက နေရောင်ခြည်မှစွမ်းအင်ကို တိုက်ရိုက်ထုတ်ယူပြီး သူတို့ခန္ဓာကိုယ်ထဲမှာ သိုလှောင်ထားနိုင်တဲ့ ယနေ့အပင်များအားလုံးမှာရှိတဲ့ စွမ်းရည်ပဲဖြစ်ပါတယ်။ Photosynthesis ဟာ ခပ်စောစောကပဲ စတင်ခဲ့တယ်ဆိုတာ stromatolite လို့ခေါ်တဲ့ ရှေးရုပ်ကြွင်းတွေအရ သိရပါတယ်၊ ၎င်းတို့ဟာ သန္တာကျောက်နဲ့တူပြီး ရေညှိကဲ့သို့ သက်ရှိသန်းပေါင်းများစွာနဲ့ ဖွဲ့စည်းထားကာ အလင်းမှီအစာချက်နိုင်စွမ်း ရှိကြပါတယ်။ Photosynthesis မှာ

အရေးအပါဆုံး ဘေးထွက်ပစ္စည်းတစ်ခုရှိပါတယ်။ နေရောင်ခြည်မှ စွမ်းအင်ကိုထုတ်ယူရာမှာ လိုအပ်တဲ့ ဓာတ်ပြုခြင်းများက အောက်စီဂျင်ကို ဘေးထွက်ပစ္စည်းအနေနဲ့ စွန့်ထုတ်ပါတယ်။ Photosynthesis လုပ်နိုင်တဲ့ သက်ရှိများစွာ ပွားများလာတာနဲ့အမျှ အောက်စီဂျင်ကိုလည်း လေထုထဲပိုများများ ထုတ်လွှတ်လာခဲ့ပါတယ်။ တချို့သက်ရှိတွေအတွက် ဒါကဘေးဆိုးတစ်ခုပါ၊ အကြောင်းက အောက်စီဂျင်ဟာ ဓာတ်ပြုဖို့သိပ်လွယ်ပြီး အဖျက်စွမ်းအား ကြီးမားလို့ပါ။ ဟုတ် မဟုတ် မီးကို စဉ်းစားကြည့်လိုက်ပါ၊ မီးဆိုတာ အရိုးဆုံးပြောရရင် အောက်စီဂျင်နဲ့ တခြားဒြပ်စင်တွေရဲ့ ဓာတ်ပြုမှုပါပဲ။ လွတ်လပ်သောအောက်စီဂျင်များ တစ်စတစ်စစုပုံလာတာကို ဘူမိဗေဒပညာရှင်များက ခြေရာကောက်နိုင်ပါတယ်၊ သံချေးတက်ခြင်းဆိုတဲ့ ဖြစ်စဉ်မှာ လွတ်လပ်သောအောက်စီဂျင်နဲ့ ပေါင်းစပ်နေတဲ့ အနီရောင်သံချေးအစင်းကြောင်းများကို တွေ့ရလို့ပဲ ဖြစ်ပါတယ်။

သို့သော်လည်း တချို့မျိုးစိတ်များဟာ အောက်စီဂျင်များသထက်များလာတဲ့လေထုနဲ့ လိုက်လျောညီထွေ နေတတ်လာခဲ့ကြပါတယ်။ တချို့ကတော့ အောက်စီဂျင်အက်တမ်တွေရဲ့ မြင့်မားတဲ့စွမ်းအင်ကိုအသုံးချပြီး သူတို့ ဇီဝဖြစ်စဉ်တွေကို စွမ်းအင်ထောက်ပံ့ပေးတတ်လာခဲ့ကြပါတယ်။ ဒီလိုနည်းနဲ့ ပထမဆုံးသော eukaryote တွေဟာ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ် (၂)ဘီလျံလောက်က စတင်ပေါ်ပေါက်ခဲ့ပါတယ်။ ၎င်းတို့ပေါ်လာခြင်းက ရှုပ်ထွေးဆန်းပြားမှု နောက်တစ်ဆင့် ဖြစ်ပေါ်လာခြင်းပါပဲ။ Prokaryote များလိုပဲ eukaryote များဟာ ကလာပ်စည်းတစ်ခုတည်းရှိတဲ့ သက်ရှိတွေဖြစ်ပါတယ်။ သို့သော် prokaryote များထက် ပိုမိုကြီးမားပြီး သူတို့ရဲ့ DNA ကို ဗဟိုမြူကလိယပ်စ်ထဲမှာ ထည့်သိမ်းထားပါတယ်။ ဒါ့ကြောင့် သူတို့မျိုးပွားတဲ့အခါ ပိုပြီးတိတိကျကျပွားနိုင်စေတာဖြစ်ပါတယ်။ တချို့ eukaryote တွေက မျိုးမပွားခင် DNA အပိုင်းအစလေးတွေကို ဖလှယ်လာခဲ့ကြတယ်၊ သားသမီးကလာပ်စည်းတွေက မိနဲ့ဘ ကလာပ်စည်းနှစ်ခုလုံးစီက အရည်အသွေးတွေမျှဝေရရှိတယ်လို့ ဆိုလိုတာပါ။ ဒါဟာ မျိုးပွားခြင်းအသွင်သစ်တစ်ခုရဲ့ နိဒါန်းပါပဲ၊ sexual reproduction လို့ ခေါ်ပါတယ်။ Sexual reproduction က အမျိုးအစားပိုမိုစုံလင်မှုကို ဖြစ်စေပါတယ်၊ အကြောင်းက သားသမီးတွေဟာ မိဘတစ်ဦးဦးနဲ့ ထပ်တူထပ်မျှ တူညီမှု ဘယ်တော့မှမရှိကြလို့ပါ။ အကျိုးဆက်အဖြစ် natural selection ရဲ့ အရှိန်က ပိုမိုမြန်ဆန်လာခဲ့ပါတယ်။ ဒါ့ကြောင့်ပဲ ကမ္ဘာဂြိုဟ်သမိုင်းရဲ့ နောက်ဆုံး ဘီလျံနှစ်များအတွင်းမှာ အမျိုးစုံလင်လှတဲ့သက်ရှိတွေဟာ ယခင့်ယခင်ထက် ပိုမိုမြန်ဆန်စွာ တိုးပွားလာခဲ့ဟန်တူပါတယ်။

ကမ္ဘာ့ဇီဝလွှာသမိုင်းရဲ့ အထင်ကရအပြောင်းအလဲတွေထဲမှာ အရေးအပါဆုံးတစ်ခုကတော့ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ်သန်း (၆၀၀)လောက်မှာ ပထမဆုံး ဗဟုကလာပ်စည်းဖွဲ့သက်ရှိများ (multi-celled organism) ပေါ်ပေါက်လာခြင်းပါ။ Ediacaran ခေတ်၊ နောက်ပြီးတော့ Cambrian ခေတ်များဆီက သာမန်မျက်စိနဲ့ပင် ထင်ထင်ရှားရှားမြင်နိုင်တဲ့ ကြီးကြီးမားမားကျောက်ဖြစ်ရုပ်ကြွင်းတွေ ရုတ်တရက်ဆိုသလို ပေါ်ထွက်လာပါတယ်။ သက်ရှိအများစုဟာ ကလာပ်စည်းတစ်ခုတည်းပါတဲ့ prokaryote နဲ့ eukaryote တွေအဖြစ် ရှိနေသေးပေမယ့် အဲဒီအချိန်ကစလို့ ရုပ်ကြွင်းပညာရှင်တွေဟာ ကလာပ်စည်းများစွာပါတဲ့သက်ရှိတွေ ပေါ်ပေါက်လာမှုကို ခြေရာခံလို့ ရခဲ့ပါတယ်။ ဒီလိုသက်ရှိတွေဟာ ဘီလျံနဲ့ချီတဲ့ eukaryote ကလာပ်စည်းတွေနဲ့ ဖွဲ့စည်းထားပါတယ်၊ ကလာပ်စည်းတွေအများကြီးက လုပ်ငန်းဆောင်တာတွေကို စုပေါင်းဆောင်ရွက်ကြပြီး သတ္တဝါတစ်ခုရယ်လို့ ဖြစ်ပေါ်လာခဲ့ပါတယ်။ ဒီပေါ်ပေါက်မှုဟာ ဆန်းပြားရှုပ်ထွေးမှု အဆင့်သစ်တစ်ခုရဲ့ စမှတ်ပါပဲ။

အစပိုင်းမှာတော့ ကလာပ်စည်းများစွာပါဝင်တဲ့ သက်ရှိတွေဟာ ပင်လယ်ထဲမှာနေခဲ့ကြတာပါ။ သို့ပေမယ့် လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် သန်း(၅၀၀)လောက်မတိုင်မီမှာ တချို့သက်ရှိတွေ (ဖြစ်နိုင်တာက အစောပိုင်းအပင်တွေနဲ့ အင်းဆက်တွေ)ဟာ ကုန်းမြေပေါ်သို့ တက်လှမ်းစူးစမ်းလာခဲ့ကြပါတယ်။ ဒီကိစ္စက သိပ်မလွယ်လှပါဘူး၊ အကြောင်းက ရေထဲမှာ ဆင့်ကဲဖြစ်ပေါ်ခဲ့ကြတဲ့ သူတို့ဟာ ဇီဝကမ္မဖြစ်စဉ်နဲ့ မျိုးပွားမှုအတွက် ရေကိုလိုအပ်လို့ပါ။ ဒါ့ကြောင့် ယနေ့ခေတ် ကုန်းသတ္တဝါများအားလုံးကဲ့သို့ စောစောကသက်ရှိတွေဟာ သူတို့ကိုယ်ထဲက ဓာတုဖြစ်စဉ်တွေကို ကာကွယ်ဖို့ စပယ်ရှယ်အရေပြားတွေ၊ သူတို့သားသမီးတွေကိုကာကွယ်ဖို့ ဥလိုမျိုး ပိုမိုဆန်းပြားတဲ့အကာအကွယ်တွေကို

ဆေပီယန့်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ဖန်တီးလာခဲ့ကြပါတယ်။ အဲဒီအချိန်ကစလို့ ကြီးမားတဲ့သက်ရှိမျိုးစိတ်တွေ သန်းပေါင်းများစွာ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့တယ်၊ အရေအတွက်လည်းတိုးပွားလာခဲ့တယ်၊ ပြီးတော့ မျိုးသုဉ်းကုန်ကြပြန်တယ်၊ ဒီထဲမှာ အစောဆုံးကုန်းနေရေနေသတ္တဝါတွေ၊ ဒိုင်နိုဆောတွေနဲ့ ပထမဆုံး နို့တိုက်သတ္တဝါတွေ ပါဝင်ပါတယ်။ မျိုးစိတ်တွေ ထောင်ပေါင်းများစွာ (သို့) သန်းပေါင်းများစွာ ပျက်သုဉ်းတဲ့အချိန်၊ ရုတ်တရက်အပြောင်းအလဲတွေဖြစ်တဲ့ ကာလတွေ ရှိခဲ့တယ်ဆိုတာ ကျွန်တော်တို့ သိလာရပါပြီ။ တစ်ခါတလေမှာ ဒီလိုမျိုးသုဉ်းတဲ့ဖြစ်ရပ်တွေဟာ နေအဖွဲ့အစည်းအတွင်း လှည့်ပတ်သွားလာနေဆဲဖြစ်တဲ့ ဂြိုဟ်မွှားတချို့က ကမ္ဘာကိုလာတိုက်မိခြင်းကြောင့် ဖြစ်ခဲ့တာပါ။ ဒီလိုတိုက်မိခြင်းဟာ န်ျူကလီယစစ်ပွဲမျိုးနဲ့ အလားသဏ္ဍာန်တူပါလိမ့်မယ်၊ ရောမဖုန်ထုတိမ်တိုက်ကြီးတွေ ဖြစ်ပေါ်စေပြီး နေကို လပေါင်းများစွာ၊ နှစ်ပေါင်းများစွာ မမြင်နိုင်အောင် ဖုံးအုပ်နေခဲ့မှာဖြစ်သလို အားပြင်းလှတဲ့ဆူနာမီတွေလည်း ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့ပါလိမ့်မယ်။ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ်(၆၅)သန်းလောက်ကဖြစ်ခဲ့တဲ့ ဒိုင်နိုဆောမျိုးစိတ်တွေအများစု မျိုးသုဉ်းသွားခဲ့မှုဟာ ဂြိုဟ်သိမ်တစ်ခုက ကမ္ဘာကိုဝင်တိုက်သွားခြင်းကြောင့် ဖြစ်နိုင်စရာရှိပါတယ်။ အစောဆုံးနို့တိုက်သတ္တဝါတွေဟာ အရွယ်သေးငယ်ခဲ့ပုံရပြီး ကြွက်စုတ်တွေနဲ့ဆင်တူတဲ့ တွင်းအောင်းသတ္တဝါမျိုး ဖြစ်ဟန်ရှိပါတယ်။ သူတို့ရဲ့ အရွယ်သေးငယ်မှုနဲ့ ညဘက်မှာရှင်သန်လှုပ်ရှားတတ်တဲ့သဘာဝကြောင့် ဂြိုဟ်သိမ်တွေ ကမ္ဘာကိုဝင်ဆောင့်တဲ့အခါ ကြီးမားတဲ့ဒိုင်နိုဆောတွေထက်စာရင် သူတို့ကရှင်သန်ကျန်ရစ်ဖို့ ပိုစွမ်းနိုင်ခဲ့တာ ဖြစ်ပါလိမ့်မယ်။

ဒိုင်နိုဆောတွေလည်း ရှင်းသွားရော နို့တိုက်သတ္တဝါတွေက ဒိုင်နိုဆောတွေနေခဲ့တဲ့ဒေသတွေမှာ အလိုက်သင့် ဝင်ရောက်နေထိုင်ခဲ့ကြပါတော့တယ်။ ဒီလိုနဲ့ ခပ်မြန်မြန်ပဲ နို့တိုက်သတ္တဝါမျိုးစိတ်သစ်တွေ တစ်လှေ့ကြီး ပေါ်ပေါက်လာတာကို တွေ့ရပါတယ်။ ပရိုင်းမိတ် ဆိုတဲ့အုပ်စုကတော့ အဓိကအားဖြင့် သစ်ပင်တွေပေါ်မှာနေခဲ့တာပါ။ ဒီ့အတွက် ပရိုင်းမိတ်တွေဟာ ဆုပ်ကိုင်နိုင်စွမ်းရှိတဲ့ လက်တွေ၊ အရာဝတ္ထုတွေကို သုံးဖက်မြင်နိုင်စွမ်းတဲ့ မျက်လုံးတွေ၊ အမြင်အာရုံကနေရတဲ့ အချက်အလက်တွေကို စီမံခန့်ခွဲနိုင်စွမ်းရှိတဲ့ ဦးနှောက်ကြီးကြီးမားမားတွေ လိုအပ်ပါတယ်။လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် သန်း (၂၀)အတွင်း ပရိုင်းမိတ်တွေထဲက အစောပိုင်းလူဝံမျိုးစိတ်တွေဟာ မြေကြီးပေါ်မှာ နေတဲ့အချိန် ပိုများလာခဲ့ပါတယ်။ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၇) သန်းလောက်မှာ အာဖရိကတိုက်တစ်နေရာမှာ (ယခင်က လေးဖက်ထောက်သွားခဲ့ကြတဲ့) လူဝံတချို့ဟာ ခြေထောက်နှစ်ချောင်းပေါ် မတ်တပ်ရပ် သွားလာနိုင်ခဲ့ကြပါတယ်။ သူတို့ဟာ ပထမဆုံး hominine* တွေ ဖြစ်ကြပါတယ်။

(*ကျွန်တော်တို့ရဲ့ အနီးဆုံး ဘိုးဘေးဘီဘင်တွေဖြစ်တဲ့ ခြေနှစ်ချောင်းထောက် မတ်တပ်သွား လူဝံမျိုးနွယ်)

ကျွန်တော်တို့ရဲ့ လူသိအများဆုံး ဘိုးဘေးဖြစ်နိုင်သူကတော့ Lucy ပါ။ သူ(မ)ဟာ hominine အုပ်စု Australopithecines မျိုးနွယ်ဝင်ဖြစ်ပြီး လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ် (၃)သန်းလောက်က အာဖရိကတိုက်ရဲ့ ယနေ့ခေတ် အီသီယိုးပီးယားမှာ နေထိုင်ခဲ့တာပါ။ သူ့ကျောရိုးနဲ့ ဦးခေါင်းခွံဆက်ပုံကို ကြည့်ပြီးပြောနိုင်တာက လူစီဟာ ခြေနှစ်ချောင်းထောက် မတ်တပ်သွားသူပါ။ မီးတောင်ချော်ပြာတွေပေါ် ဖြတ်လျှောက်သွားခဲ့တဲ့ တခြား Australopithecine (၂)ယောက်ရဲ့ခြေရာ ကျောက်ဖြစ်ရုပ်ကြွင်းများကိုလည်း မနုဿကျောက်ဖြစ်ရုပ်ကြွင်းပညာရဲ့ ရှေ့ဆောင်လမ်းပြပညာရှင်တစ်ဦးဖြစ်တဲ့ Mary Leakey က ရှာဖွေတွေ့ရှိခဲ့ပါတယ်။ လူစီက ကျွန်တော်တို့ထက် လူကောင်သေးပြီး ဦးနှောက်ကတော့ ယနေ့ခေတ် ချင်ပန်ဇီမျောက်ဝံတွေရဲ့ ဦးနှောက်အရွယ်အစားလောက်သာ ရှိပါတယ်၊ ဆိုတော့ ကျွန်တော်တို့များ လူစီ့ကိုတွေ့ခဲ့ရင် ချင်ပန်ဇီတစ်မျိုးလို့ပဲ ထင်မိမှာပါ။ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ် (၂)သန်း၊ အရှေ့အာဖရိကမှာ *Homo habilis* လို့ခေါ်တဲ့ အခြား hominine မျိုးစိတ်တစ်ခု ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ ဒီမျိုးစိတ်ရဲ့ ထူးခြားမှုက ရိုးရိုးကျောက်လက်နက်ကိရိယာတွေကို လုပ်တတ်ခြင်းပါ။ အဲဒီကနေ နှစ် (၅)သိန်းအတွင်းမှာ နောက်ထပ် hominine မျိုးစိတ်တစ်ခုပေါ်လာပါတယ်၊ *Homo ergaster* သို့မဟုတ် *Homo erectus* လို့ခေါ်ပါတယ် (တိကျတဲ့အခေါ်အဝေါ်ကို ရုပ်ကြွင်းပညာရှင်တွေ အငြင်းပွားနေဆဲပါ)။ ဒီမျိုးစိတ်ဝင်တွေဟာ အရွယ်အားဖြင့် ကျွန်တော်တို့နဲ့ အတူတူလောက်ရှိပြီး ဦးနှောက်ကလည်း ကျွန်တော်တို့ဦးနှောက်အရွယ်အစားလောက်ကို ကြီးပါတယ်။ ရှေ့ကမျိုးစိတ် *Homo habilis* ထက် ပိုမိုဆန်းပြားတဲ့ ကျောက်လက်နက်ကိရိယာတွေကိုလည်း လုပ်တတ်ပါသေးတယ်။

ဒီမျိုးစိတ်ဝင်တချို့ဟာ အာဖရိကတိုက်ကိုစွန့်ခွာပြီး မျိုးဆက်ပေါင်းများစွာ ရွှေ့လျားသွားလာခဲ့ကြတာ တရုတ်ပြည်လောက်ဝေးဝေးထိကို ရောက်ရှိခဲ့ကြပါတယ်။

ကျွန်တော်တို့မျိုးစိတ် *Homo sapiens* ဟာ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၂) သိန်းခွဲလောက်က အရှေ့အာဖရိကတစ်နေနေရာမှာ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ ဒီလိုပေါ်ပေါက်လာမှုနဲ့အတူ ကျွန်တော်တို့ဟာ လူ့သမိုင်းနယ်မြေထဲသို့ ချဉ်းနင်းဝင်ရောက်လို့လာပါပြီ။ ဆက်လက်ဖတ်ရှုရမယ့်အတိုင်း ကျွန်တော်တို့ လူတွေပေါ်လာခြင်းဟာ ရှုပ်ထွေးမှုအဆင့်သစ်တစ်ခု ပေါ်လာခြင်းကိုလည်း ညွှန်းဆိုပါတယ်။ ဒါက လူ့သမိုင်းဟာ တခြားသက်ရှိမျိုးစိတ်တွေရဲ့ သမိုင်းနဲ့ အလွန်ကို ကွဲပြားနေတဲ့အကြောင်းပါပဲ။

လူ့သမိုင်း၏ခေတ် (၃)ခေတ်အား နှိုင်းယှဉ်ကြည့်ခြင်း

(၁) Forager ခေတ်	ခရစ်မပေါ် မီ နှစ် (၂၅၀,၀၀၀) – (၈,၀၀၀)	လူ့သမိုင်း၏ အရှည်ကြာဆုံးခေတ်၊ လူအစုအဖွဲ့ငယ်များ၊ ကမ္ဘာအနှံ့ပျံ့နှံ့ရောက်ရှိကြခြင်း၊ တိရစ္ဆာန်ကြီးများ မျိုးသုဉ်းခြင်း၊ နှေးကွေးသော လူဦးရေတိုးပွားမှု
(၂) လယ်ယာခေတ်	ခရစ်မပေါ် မီ နှစ် (၈,၀၀၀) - ခရစ်နှစ် (၁,၇၅၀)	လူ့အဖွဲ့အစည်း စုဖွဲ့မှုကျစ်လစ်လာခြင်း၊ လူဦးရေ တိုးပွားမှု မြန်ဆန်လာခြင်း၊ မြို့ပြ၊ နိုင်ငံ၊ အင်ပါယာများ၊ စာအရေးအသား၊ မတူညီသောကမ္ဘာ့ဒေသများမှ မတူညီသော သမိုင်းကြောင်းများ
(၃) မျက်မှောက်ခေတ်	ခရစ်နှစ် (၁,၇၅၀) - လက်ရှိ	တစ်ခုတည်းသော တစ်ကမ္ဘာလုံးဆိုင်ရာစနစ်၊ စွမ်းအင်သုံးစွဲမှု လျင်မြန်စွာ တိုးတက်လာခြင်း၊ မျိုးသုဉ်းမှုများ မြန်နှုန်းမြင့်လာခြင်း၊ ပျမ်းမျှလူ့သက်တမ်းများ တိုးတက်လာခြင်း

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အခန်း (၁)

ကနဦးအစများ

Forager တို့၏ ခေတ်

လိုအပ်တဲ့ အစားအစာနဲ့ တခြားအရာတွေကို လယ်ယာစိုက်ပျိုးခြင်းကနေ မဟုတ်ဘဲ အမဲလိုက်ခြင်းနဲ့ လှည့်လည်ရှာဖွေခြင်းဖြင့် ရယူစားသုံးတဲ့လူတွေကို Forager လို့ခေါ်တာပါ။ သူတို့တွေကို hunter-gatherer လို့လည်း ခေါ်ပါတယ်။ ဒီကာလကိုတော့ ကျောက်ခေတ်ဟောင်း (Paleolithic=old stone age) လို့ ခေါ်ပါတယ်။ Forager တွေရဲ့ ခေတ်ဟာ လူ့သမိုင်းရဲ့ ပထမဆုံးနဲ့ သက်တမ်းအကြာဆုံးခေတ်ဖြစ်ပါတယ်။ လူ့သမိုင်းရဲ့ အခြေခံအုတ်မြစ်တွေ စတင်အခြေတည်ခဲ့တဲ့ကာလလည်း ဖြစ်ပါတယ်။

စားဖို့၊ နေဖို့၊ ဝတ်ဖို့နဲ့ ခလေ့ရိုးရာ ကိစ္စတွေအတွက် လိုအပ်တဲ့အရင်းအမြစ်တွေကို သူတို့က လိုက်လံရှာဖွေတယ်။ အများအားဖြင့်တော့ သူတို့ရဲ့ ပတ်ဝန်းကျင်ကို ပြုပြင်ပြောင်းလဲဖို့ မကြိုးစားဘဲနဲ့ ရရာရှာဖွေပြီးပဲ နေထိုင်ခဲ့ကြပါတယ်။ သူတို့အချင်းချင်းကြားမှာနဲ့ ပတ်ဝန်းကျင်နဲ့ ပတ်သက်ဆက်ဆံတဲ့နေရာမှာ forager တွေဟာ လူဝံတွေလို တခြားမျိုးစိတ်တွေနဲ့ အပေါ်ယံအားဖြင့် တူညီတဲ့ဘဝနေထိုင်ပုံတွေရှိပေမယ့် သူတို့ရဲ့ တမူထူးတဲ့ခလေ့နဲ့ အတတ်ပညာဆိုင်ရာ ဖန်တီးမှုစွမ်းရည်က သူတို့ရဲ့ လူမှုဘဝနေထိုင်ပုံကို ကွဲပြားသွားစေတယ်။ လူသားတွေသာလျှင် သင်္ကေတသုံးဘာသာစကားနဲ့ အချင်းချင်း ဆက်သွယ်ပြောဆိုတတ်တာပါ။ ဘာသာစကားက ကျား၊မ မဟူ လူတွေကို သူတို့ရဲ့ အသိဗဟုသုတကို အသေးစိတ် တိတိကျကျမျှဝေဖို့နဲ့ စုဆောင်းဖို့ ကူညီပေးပါတယ်။ ဒီလို ဗဟုသုတ၊ အတတ်ပညာနဲ့ လူမှုဘဝနေထိုင်ပုံတွေကို စဉ်ဆက်မပြတ် လက်ဆင့်ကမ်းမျှဝေခဲ့ကြလို့ ရှေးကျောက်ခေတ်ဟောင်းက လူတွေဟာ ပတ်ဝန်းကျင်အခြေအနေမျိုးစုံမှာ သဟဇာတဖြစ်အောင် နေတတ်လာခဲ့ပါတယ်၊ တခြားသက်ရှိ အုပ်စုကြီးတွေ မယှဉ်သာအောင် ယဉ်ကျေးမှုခလေ့နဲ့ အတတ်ပညာဆိုင်ရာမှာ စုံစုံလင်လင် ဖွံ့ဖြိုးလာခဲ့တယ်။ အခြေအနေသစ်တွေနဲ့ ပတ်ဝန်းကျင်သစ်တွေမှာ အံဝင်ခွင်ကျနေတတ်တဲ့ လူသားတွေရဲ့ ဒီစွမ်းရည်ထူးက လူ့သမိုင်းရဲ့ အဓိကသော့ချက်ဖြစ်ပါတယ်။

သိရသလောက်ကတော့ အစောဆုံးလူသားတွေဖြစ်တဲ့ forager တွေရဲ့ခေတ်က လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ်ပေါင်း ၂သိန်းခွဲကနေ စတင်ပါတယ်။ ဒီအချိန်ဟာ ကျွန်တော်တို့ *Homo sapiens* လူမျိုးနွယ် ကမ္ဘာပေါ်မှာ စတင်ပေါ်ပေါက်လာတဲ့ အချိန်လည်း ဖြစ်ပါတယ်။ လှည့်လည်ရှာဖွေနေထိုင်တဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ ဒီနေ့ခေတ်ထိ ရှိသေးပေမယ့်လို့ forager တွေရဲ့ ခေတ်ဟာ ပထမဆုံး လယ်ယာစိုက်ပျိုးတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ ပေါ်ပေါက်လာချိန် (လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ် ၁သောင်း) လောက်မှာပဲ အဆုံးသတ်ခဲ့ပါပြီ။ ဒီနောက်ပိုင်းမှာ အမဲလိုက်၊ လှည့်လည်ရှာဖွေတဲ့နည်းလမ်းက လူ့အသိုင်းအဝိုင်းအတွက် တစ်ခုတည်းသော လူမှုဘဝနေထိုင်နည်းအဖြစ်ကနေ အဆုံးသတ်သွားခဲ့ပါတယ်။

Forager ခေတ်၏ အထင်ကရဖြစ်ရပ်များ

ခရစ်မတိုင်မီနှစ်	၃၀၀,၀၀၀ – ၂၀၀,၀၀၀	ခေတ်သစ်လူသား အာဖရိကတိုက်တွင် စတင်ပေါ်ပေါက်ခဲ့
ခရစ်မတိုင်မီနှစ်	၂၅၀,၀၀၀	ကျောက်လက်နက်ကိရိယာအတတ်ပညာ ပိုမိုဆန်းသစ်တီထွင်လာခဲ့
ခရစ်မတိုင်မီနှစ်	၂၀၀,၀၀၀	လူသားများ အာဖရိကတိုက်အနှံ့ ဖြန့်ကျက်နေထိုင်ခဲ့
ခရစ်မတိုင်မီနှစ်	၁၀၀,၀၀၀	လူသားများ အာဖရိကတိုက်မှ ယူရေးရှားသို့ ကူးသန်းနေထိုင်ခဲ့
ခရစ်မတိုင်မီနှစ်	၅၀,၀၀၀	ပိုမိုဆန်းပြားသော အတတ်ပညာများ အရှိန်အဟုန်မြင့် တိုးတက်လာခဲ့
		ကုန်းနေသတ္တဝါအများအပြား အကြီးအကျယ်မျိုးသုဉ်းခြင်း စတင်
ခရစ်မတိုင်မီနှစ်	၅၀,၀၀၀ - ၄၀,၀၀၀	လူသားများ ဩစတြေးလျတိုက်တွင် အခြေချနေထိုင်
ခရစ်မတိုင်မီနှစ်	၃၀,၀၀၀	လူသားများ ဆိုက်ဘေးရီးယားတွင် အခြေချနေထိုင်

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ခရစ်မတိုင်မီနှစ်	၃၀,၀၀၀ - ၂၀,၀၀၀	လေးနဲ့ မြားကဲ့သို့ ပိုမိုဆန်းသစ်သောကိရိယာများ တီထွင်
ခရစ်မတိုင်မီနှစ်	၁၃,၀၀၀	လူသားများ အမေရိကတိုက်များသို့ ရောက်ရှိ
ခရစ်မတိုင်မီနှစ်	၁၀,၀၀၀	လယ်ယာစိုက်ပျိုးရေး ပေါ်ပေါက်လာမှုနှင့် အတူ အမဲလိုက်၊ ရှာဖွေစားသောက်သူများ၏ခေတ် အဆုံးသတ်

အချိန်ကာလများအားလုံးသည် ခန့်မှန်းခြေမျှသာ ဖြစ်ပါသည်။

Forager ခေတ်ကို လေ့လာခြင်း

အခုပြောမယ့်ခေတ်ကာလမှာ စာပေမှတ်တမ်း၊ အထောက်အထား မကျန်ခဲ့ပါဘူး။ ဒီတော့ သမိုင်းပညာရှင်တွေအဖို့ အတိတ်အကြောင်းပြောတဲ့အခါ forager ခေတ်ကို ထည့်ပြောပြဖို့ သိပ်ကိုအခက်တွေ့ရပါတယ်။ အစဉ်အလာအရဆိုရင် forager ခေတ်ကို သမိုင်းပညာရှင်တွေထက်စာရင် ရှေးဟောင်းသုတေသနပညာရှင်တွေ၊ မနုဿဗေဒပညာရှင်တွေနဲ့ အကြိုသမိုင်းပညာရှင်တွေက လေ့လာခဲ့တာဖြစ်ပါတယ်။

အရေးအသား အထောက်အထားမရှိလေတော့ ပညာရှင်တွေဟာ ဒီခေတ်ရဲ့သမိုင်းကို နားလည်ဖို့ တခြားအထောက်အထား(၃)မျိုးကို အသုံးချရပါတယ်။ ပထမဆုံးတစ်မျိုးက အဲဒီခေတ်က ကျန်ခဲ့တဲ့ **ရုပ်အကြွင်းအကျန်တွေ**ပါ။ ရှေးဟောင်းပစ္စည်းများစွာထဲက အရိုးတွေ၊ ကျောက်တုံးတွေကို ရှေးဟောင်းသုတေသနပညာရှင်တွေက ရှာဖွေဖော်ထုတ်ပြီး နားလည်အောင် ကြိုးစားကြပါတယ်။ အဲဒီခေတ်က လူ့အရိုးကျောက်ဖြစ်ရုပ်ကြွင်းတွေ၊ သူတို့အမဲလိုက်တဲ့ သားကောင်တွေရဲ့ အရိုးရုပ်ကြွင်းတွေ၊ ကျောက်လက်နက်တွေနဲ့ စားကြွင်းစားကျန်တွေကိုလည်း လေ့လာကြပါတယ်။ ရာသီဥတုနဲ့ သဘာဝပတ်ဝန်းကျင် ပြောင်းလဲမှုတွေကို သိရဖို့အတွက် သူတို့နေထိုင်ခဲ့တဲ့ပတ်ဝန်းကျင်ကိုလည်း လေ့လာရပြန်ပါတယ်။ လူ့သမိုင်းရဲ့ အစောဆုံးကာလက အရိုးအကြွင်းအကျန်တွေဟာ အနည်းငယ်သာကျန်ခဲ့ပြီး ခေတ်လူတွေနဲ့ဆင်တူတဲ့ ရှေးလူတွေရဲ့ အစောဆုံး အရိုးရုပ်ကြွင်းတွေဟာ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ်(၁၆၀,၀၀၀)က ဖြစ်ပါတယ်။ အရိုးရုပ်ကြွင်းတွေဟာ အပိုင်းပိုင်း အပြတ်ပြတ်ဖြစ်နေပေမယ့် ဒါတွေကို လေ့လာပြီး အံ့အားသင့်စရာ အချက်အလက်များစွာကို သိရပါတယ်။ ဥပမာ - သူတို့သွားတွေကို သေချာလေ့လာကြည့်ရင် စားခဲ့တဲ့အစားအသောက်တွေအကြောင်းကို သိနိုင်ပြီး၊ အစားအသောက်တွေကနေ သူတို့ရဲ့ လူမှုဘဝနေထိုင်ပုံတွေကို တော်တော်များများ သိရပါတယ်။ ထို့အတူပဲ ကျား နဲ့ မ အရိုးတွေရဲ့ အရွယ်အစားကွာခြားမှုကို ကြည့်ပြီးတော့ ကျား၊ မ ဆက်နွယ်မှုကို သိနိုင်ပါတယ်။ နှစ်ထောင်ပေါင်းများစွာ ဖြစ်တည်နေတဲ့ ရေခဲလွှာတွေ၊ ပင်လယ်ကြမ်းပြင်က ကျောက်လွှာနမူနာ (core sample) တွေ၊ ပန်းဝတ်မှုန်ရုပ်ကြွင်းတွေကို လေ့လာပြီး ရှေးဟောင်းသုတေသနပညာရှင်တွေဟာ ရာသီဥတုနဲ့ သဘာဝပတ်ဝန်းကျင် ပြောင်းလဲလာပုံတွေကို ပိုပြီးတော့ တိတိကျကျ ပြောနိုင်လာပါတယ်။ ဒါ့အပြင် လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ်(၅၀)အတွင်း တိုးတက်လာခဲ့တဲ့ သက်တမ်းတွက်ချက်ပုံနည်းလမ်းတွေ (dating techniques) ကလည်း ပိုပြီးတိကျတဲ့ ကာလရက်စွဲတွေကို သိရဖို့ ကူညီပေးပါတယ်။ ဒါတွေဟာ လူ့သမိုင်းတစ်ခုလုံးအတွင်းက ဖြစ်ရပ်တွေကို ကာလစဉ်အလိုက် စီကာစဉ်ကာသိရဖို့ ကျွန်တော်တို့ကို ကူညီပေးပါတယ်။

ဆက်လက်လေ့လာဖွယ် အကြောင်းအရာများ

Archeology

Human Evolution

Human Genetics

Paleoanthropology

Paleolithic Art and Artifects

ရှေးဟောင်းသုတေသနဆိုင်ရာ အထောက်အထားတွေက ကျွန်တော်တို့ဘိုးဘေးဘီဘင်တွေရဲ့ ရုပ်ပိုင်းဆိုင်ရာဘဝကို အများဆုံးပြောပြတယ်ဆိုပေမယ့် တစ်ခါတလေမှာ သူတို့ရဲ့ ဓလေ့ဘဝနဲ့ နာမ်လောကကိုပါ

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

စိတ်ဝင်စားဖွယ် ဖွင့်ဟပြတတ်ပါတယ်။ အထူးသဖြင့် ပြဆိုတာကတော့ အစောဆုံးလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေရဲ့ အနုပညာဖန်တီးမှုတွေပါ။ ပြင်သစ်ပြည်တောင်ပိုင်းနဲ့ စပိန်ပြည်မြောက်ပိုင်းက ဂူနံရံ ပန်းချီတွေဟာဆိုရင်ဖြင့် ကျွန်တော်တို့အနေနဲ့ အဓိပ္ပာယ်တိတိကျကျ ဖော်ထုတ်ဖို့ ခက်ခဲနေသေးတဲ့ ရှေးဟောင်းအနုပညာလက်ရာတွေပဲ ဖြစ်ပါတယ်။

စိတ်ကူးနဲ့ စူးစမ်းကြည့်ကြစို့

လူတွေဟာ စကြဝဠာထဲက သူတို့ရဲ့အခန်းကဏ္ဍကို နားလည်ဖို့ ကြိုးစားကြပြီးတော့ ဒီအပေါ်မှာ အမြဲတမ်း အချင်းချင်း သဘောတူကြတာတော့ မဟုတ်ပါဘူး။ စာရေးဆရာ မာ့ခ်တွိန်း (၁၈၃၅-၁၉၁၀) ရဲ့အမြင်ကို စဉ်းစားကြည့်ကြစို့။ သူရေးခဲ့တာက "လူတွေဟာ စကြဝဠာရဲ့ အရေးအပါဆုံးဗဟိုချက် (ဒါမှမဟုတ်) အနည်းဆုံးတော့ သမိုင်းစဉ်တစ်ခုလုံး လို့ သူတို့ကိုယ်သူတို့ အမြဲမြင်လေ့ရှိတယ်" တဲ့။ "ကမ္ဘာကြီးဟာ လူတွေအတွက် ဖန်ဆင်းထားတာလား" ဆိုတဲ့ သူ့ရဲ့ (၁၉၀၃)ခုနှစ်ထုတ်စာတမ်းမှာ "ကမ္ဘာကြီးရဲ့သက်တမ်းဟာ အီဖယ်မျှော်စင်လို့ ပမာထားပြီး စဉ်းစားမယ်ဆိုရင် မျှော်စင်ထိပ် ဘုလုံးပေါ်က ဆေးသားလွှာလေးက လူတွေကမ္ဘာပေါ်မှာ စဖြစ်တည်ခဲ့တဲ့သက်တမ်းကို ကိုယ်စားပြုပါလိမ့်မယ်။ ဒီဆေးသားလွှာလေးအတွက် ဒီမျှော်စင်ကြီးကို တည်ဆောက်ခဲ့တာလို့ လူတွေက မှတ်ထင်တတ်ကြတာကို ကျွန်တော်သတိပြုမိတယ်ဗျ" လို့ ရေးထားခဲ့ပါတယ်။ ဒါဆို အခု မာ့ခ်တွိန်းရဲ့ စာတမ်းကို တုံ့ပြန်ဖို့ စိတ်ကူးကြည့်ရအောင်ပါ။ "ကျွန်တော်တို့ လူသားတွေဟာ အမြဲတမ်းပဲ ကိုယ့်ကိုယ်ကိုယ် စကြဝဠာရဲ့ ဗဟိုချက်လို့ မြင်ဖို့ လိုအပ်သလား၊ ဒါမှမဟုတ် ခင်ဗျားမှာ တခြားရှုထောင့်အမြင်များ အကြံပြုချင်တာရှိသလား၊ စကြဝဠာထဲက ကျွန်တော်တို့ရဲ့အခန်းကဏ္ဍကို ကျွန်တော်တို့ ရှုမြင်ပုံက တကယ်ပဲ အရေးပါသလား"

ဒုတိယအထောက်အထားကတော့ **ယနေ့ခေတ် forager တွေကို လေ့လာခြင်း**ပါ။ ဒီလိုနှိုင်းယှဉ်လေ့လာရာမှာ သတိထားရမှာကတော့ ခေတ်သစ် forager တွေရဲ့ဘဝဟာ ယနေ့ခေတ်ရဲ့လွှမ်းမိုးမှုများစွာကို အနည်းနဲ့အများခံရတော့ ရှေးခေတ် forager တွေနဲ့ လုံးဝဥဿုံ ထပ်တူမညီနိုင်ဘူး ဆိုတဲ့အချက်ပါ။ သို့သော်လည်း ယနေ့ခေတ် forager တွေရဲ့ လူမှုဘဝနေထိုင်ပုံတွေကို လေ့လာပြီးတော့ forager လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေရဲ့ အခြေခံဘဝပုံစံတွေကို ကျွန်တော်တို့ နားလည်နိုင်ပါတယ်။ အနည်းငယ်သော ရသမျှပစ္စည်းအထောက်အထားတွေအပေါ်မှာ အဓိပ္ပာယ်ဖော်ထုတ်နိုင်ဖို့ ဒီလိုလေ့လာမှုတွေက အကြိုသမိုင်းပညာရှင်တွေကို ကူညီပေးပါတယ်။

မကြာသေးခင်ကမှ အသုံးချလာတဲ့ တတိယအထောက်အထားကတော့ **ခေတ်သစ်မျိုးဗီဇကွာခြားမှုတွေကို နှိုင်းယှဉ်လေ့လာခြင်း** အပေါ်မှာအခြေခံပါတယ်။ ဒီနည်းက ခေတ်ဦးလူ့သမိုင်းကို လေ့လာတဲ့နေရာမှာ နည်းလမ်းအသစ်တွေ ရစေပါတယ်။ မျိုးဗီဇလေ့လာမှုတွေက ယနေ့ခေတ် လူမျိုးပေါင်းစုံကြားမှာ မျိုးဗီဇကွာခြားမှု အတိုင်းအတာကို ဆုံးဖြတ်ပေးနိုင်ပါတယ်။ ကျွန်တော်တို့မျိုးစိတ်ရဲ့ သက်တမ်းကို ခန့်မှန်းနိုင်သလို ရှေးက ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်မှုကြောင့် လူမျိုးတွေကွဲပြားသွားခဲ့ကြတဲ့ အချိန်ကိုလည်း ခန့်မှန်းတွက်ချက်နိုင်ပါတယ်။

ကာဗွန်အသုံးချ သက်တမ်းတွက်ချက်နည်း

အောက်မှာ အနှစ်ချုပ် ဖော်ပြထားတာက ကာဗွန်အသုံးချ သက်တမ်းတွက်ချက်နည်းကြောင့် ရှေးဟောင်း သုတေသနပညာရပ်မှာ တဟုန်ထိုး တိုးတက်သွားတဲ့အကြောင်းပါ။

ကာဗွန် ၁၄ (C 14) ကို University of Chicago မှာ အမေရိကန်ဓာတုပညာရှင် Willard F. Libby က (၁၉၅၀)ပြည့်လွန်နှစ်တွေတုန်းက ဖော်ထုတ်ခဲ့ပါတယ်။ ဒီတွေ့ရှိမှုအတွက် သူဟာ (၁၉၆၀)ပြည့်နှစ်မှာ ဓာတုဗေဒဆိုင်ရာနိုဘယ်ဆု ရရှိခဲ့ပါတယ်။ ရှေးဟောင်းသုတေသနနေရာအများစုနဲ့ ကမ္ဘာတဝန်းဒေသအများစုကနေ ရလာတဲ့ အော်ဂဲနစ်ပစ္စည်းပေါင်းမျိုးစုံကို C 14 သက်တမ်းတွက်နည်းက သက်တမ်းတိတိကျကျ တွက်ပေးနိုင်ပါတယ်။ ဒီနည်းလမ်းကြောင့် အတိတ်ကို သက်တမ်းတွက်၊ ရက်စွဲခန့်မှန်းတဲ့ သိပ္ပံပညာရှင်တွေရဲ့ စွမ်းဆောင်ရည်ဟာ ခုန်ပျံကျော်လွှား တိုးတက်သွားခဲ့ပါတယ်။ ရှေးဟောင်းပစ္စည်းတွေကိုသုံးပြီး ကာလစဉ်ကို ဆုံးဖြတ်တဲ့နည်းတစ်ခုတည်းကိုပဲ မှီခိုနေရာကနေ လွတ်ကင်းသွားပါတယ်။ ဒေသတစ်ခုကနေတစ်ခု၊ တိုက်ကြီးတစ်တိုက်ကနေတစ်တိုက် တစ်သမတ်တည်းဖြစ်တဲ့ကာလစဉ်ကို သမိုင်းမှာ ပထမဆုံးသုံးနိုင်အောင် ဒီနည်းလမ်းက ပညာရှင်တွေကို ကူညီပေးပါတယ်။ C 14 သက်တမ်းတွက်နည်း ပေါ်ပေါက်လာမှုကြောင့်

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အရင်က ခန့်မှန်းထားခဲ့တဲ့ ရက်စွဲစဉ်တွေအများအပြားကို ပြောင်းလဲပြင်ဆင်ခဲ့ရပါတယ်။ ဒီနေ့မှာဆိုရင် Pleistocene ခေတ်နှောင်းကာလက သုတေသနနေရာတွေအထိ နောက်ကြောင်းပြန်ပြီး သမိုင်းရက်စွဲစဉ်ကို တိတိကျကျဖော်ထုတ်ဖို့ ဖြစ်နိုင်သွားပါပြီ။

Source: Hudson, M. (n.d.). Understanding Carbon 14 dating. Retrieved May 16, 2007, from http://www.flmnh.ufl.edu/natsci/vertpaleo/aucilla10_1/Carbon.htm

ဒီအထောက်အထား (၃)မျိုးကို စာနဲ့မှတ်တမ်းတင်ထားတဲ့ ကမ္ဘာ့သမိုင်းနဲ့ ညီညွတ်အောင်ပေါင်းစပ်ဖို့က ခက်ခဲပါတယ်။ အကြောင်းတစ်ခုက သမိုင်းပညာရှင်အများစုမှာ ဒီလိုလုပ်ဖို့ လိုအပ်တဲ့ ကျွမ်းကျင်မှုနဲ့ လေ့ကျက်မှုမျိုး မရှိကြလို့ပါ။ နောက်တစ်ခုက ကျွမ်းကျင်သမိုင်းပညာရှင်အများစု အဓိကထားပြီး အခြေပြုလေ့လာကြတဲ့ အရေးအသားမှတ်တမ်းတွေဆီကရတဲ့ အချက်အလက်တွေနဲ့ ရှေးဟောင်းသုတေသန၊ မနုဿဗေဒနဲ့ မျိုးဗီဇလေ့လာမှုကရတဲ့အထောက်အထားတွေဟာ ကွဲလွဲနေကြတဲ့အကြောင်းကြောင့်လည်း ဖြစ်ပါတယ်။ အရေးအသားမှတ်တမ်းတွေလို ပုဂ္ဂိုလ်ရေးရာအသေးစိတ်ကိစ္စတွေကို မပြောပြပေးနိုင်ပေမယ့် Forager ခေတ်က ရှေးဟောင်းသုတေသန အထောက်အထားတွေဟာ အဲ့ဒီအချိန်က လူတွေဘယ်လိုနေထိုင်ခဲ့ကြတယ် ဆိုတာကိုတော့ အများကြီးပြောပြနိုင်ပါတယ်။ မတူညီတဲ့လေ့လာနည်းတွေက ရတဲ့အသိတွေကို ပေါင်းစည်းရတဲ့အလုပ်က ကမ္ဘာ့သမိုင်းရဲ့ အကြီးမားဆုံးအခက်အခဲတွေထဲက တစ်ခုပါ။ ဒီအခက်အခဲက forager တွေရဲ့ ခေတ်ကိုလေ့လာတဲ့နေရာမှာ တည့်တည့်ကြီးကို ရင်ဆိုင်ရတော့တာပါပဲ။

လူသားသမိုင်း၏ ကနဦးအစများ

ကျွန်တော်တို့လူမျိုးစိတ် ပထမဆုံးပေါ်ပေါက်လာတဲ့အချိန်ကို ပညာရှင်တွေ ငြင်းခုံနေကြဆဲပါ။ မှန်းဆချက်တစ်ခုက multiregional model လို့ခေါ်ပါတယ်။ ဒါကို Milford Wolpoff နဲ့ Alan Thorne အပါအဝင် မနုဿဗေဒပညာရှင်အနည်းစုကသာ ဒီနေ့ခေတ်မှာ လက်ခံထားကြပါတယ်။ ဒီအဆိုကဘာပြောလဲဆိုရင် ခေတ်လူသားမျိုးနွယ်ဟာ အာဖရိက-ယူရေးရှားကုန်းမြေကြီးရဲ့ နေရာတော်တော်များများမှာ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ် (၁)သန်းအတွင်း တဖြည်းဖြည်းနဲ့ ဆင့်ကဲပြောင်းလဲဖြစ်တည်လာခဲ့ကြတာပါ တဲ့။ အချိန်ကြာလာတာနဲ့အမျှ မတူညီတဲ့နေရာတွေက ရှေးဦးလူသားတွေဟာ မျိုးဗီဇတွေပြောင်းလဲသွားခဲ့ကြတယ်။ ဒါ့ကြောင့် လူဆိုတဲ့တစ်ခုတည်းသော မျိုးရင်းတူသည့်တိုင် ယနေ့ခေတ်မှာ ဒေသအလိုက် လူမျိုးတွေကွဲပြားနေတာပါ။ ဒီ multiregional model က လူ့သမိုင်းဟာ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၁)သန်းအတွင်း တစ်ချိန်ချိန်မှာ တဖြည်းဖြည်းစတင်ခဲ့တယ်လို့ ဆိုပါတယ်။ ဒီအဆိုအတွက် အထောက်အထားတွေကို အရိုးရုပ်ကြွင်းနှိုင်းယှဉ်လေ့လာမှုတွေကနေ အဓိကအားဖြင့် ရရှိပါတယ်။

အာဖရိကမှသည် အငြင်းပွားမှုဆီသို့

Out-of-Africa လို့သိကြတဲ့ ဒုတိယအယူအဆကတော့ ခေတ်လူတွေရဲ့ မျိုးဗီဇနှိုင်းယှဉ်လေ့လာမှုအပေါ် အဓိကမှီခိုပါတယ်။ ဒီအဆိုက အရိုးရုပ်ကြွင်းအထောက်အထားတွေနဲ့လည်း ကိုက်ညီတယ်လို့ ဆိုပါတယ်။ ခေတ်လူတွေဟာ အချင်းချင်း မျိုးဗီဇအားဖြင့် အလွန်ပဲတူညီတာကို တွေ့ရတော့ သူတို့ဟာ နှစ်ပေါင်း(၂)သိန်းခွဲထက် ကျော်လွန်ပြီးတော့ ဆင့်ကဲပြောင်းလဲမှုဖြစ်ခဲ့တာမဟုတ်ဘူးလို့ ဆိုပါတယ်။ ဒီအဆိုအရ ခေတ်လူတွေအားလုံးဟာ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၂)သိန်းခွဲလောက်က နေထိုင်ခဲ့ကြတဲ့ ဘိုးဘေးတချို့ဆီကနေ အတူတူဆင်းသက်လာကြတာပါ တဲ့။ ယနေ့ခေတ်မှာ လူတွေအကြား မျိုးဗီဇကွဲ အများဆုံးတွေ့ရတဲ့နေရာက အာဖရိကတိုက်ပါ။ ဆိုချင်တာက အာဖရိကတိုက်ဟာ လူသားတွေ ဆင့်ကဲပြောင်းလဲဖြစ်တည်ခဲ့တဲ့နေရာ၊ လူတွေ ကမ္ဘာအနှံ့ ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်တာမျိုး မလုပ်ခင်အထိ အချိန်အကြာဆုံးနေထိုင်ခဲ့တဲ့နေရာ ဖြစ်ပါသတဲ့။ ဒီ Out-of-Africa အဆိုက မှန်မယ်ဆိုရင် ခေတ်လူတွေဟာ *Homo ergaster* (သို့) *Homo erectus* မျိုးစိတ်ကနေ ဆင့်ကဲဖြစ်ပေါ်လာတယ်လို့ ဆိုရမှာပါ။ [*Homo*

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

sapiens] မျိုးစိတ်သစ်ဟာ သီးသန့်အုပ်စုအဖြစ်နဲ့ လျင်လျင်မြန်မြန်ပဲ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ဟန်တူပါတယ်။ Out-of-Africa အယူအဆမှာ အဓိကမူကွဲ(၂)ခု ရှိပြန်ပါတယ်။ ရှေးဟောင်းသုတေသနပညာရှင် Richard Klein နဲ့ တချို့ပညာရှင်တွေ စွဲကိုင်ထားတဲ့ပထမမူကွဲက ဒီလိုပါ၊ ခေတ်လူတွေဟာ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ်ပေါင်း (၂)သိန်းခွဲလောက်က အာဖရိကမှာ ဆင့်ကဲဖြစ်ပေါ်လာခဲ့တယ်ဆိုပေမယ့် အမဲလိုက်အတတ်နဲ့ အနုပညာဆိုင်ရာ တတ်ကျွမ်းမှုတွေလို ထူးခြားတဲ့လူ့အမူအကျင့်တွေ ရှိလာခြင်းရဲ့ အစောဆုံးအထောက်အထားတွေဟာ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ်ပေါင်း (၅)သောင်း-(၆)သောင်းထက် မစောဘူးလို့ ဆိုပါတယ်။ ဒီမူကွဲက လူသားတွေဟာ အက္ခရာသုံး ခေတ်ဘာသာစကားတွေကို တင်းပြည့်ကျပ်ပြည့် သုံးစွဲနိုင်အောင် မျိုးဗီဇပြောင်းလဲမှုလေးတွေ ဖြစ်မလာခင်မှာ လူသားရယ်လို့ ပီပီပြင်ပြင် မဖြစ်သေးသလို၊ လူသားသမိုင်းလည်း တကယ်မစသေးဘူးလို့ ဆိုပါတယ်။ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၅)သောင်းလောက်က ကိရိယာတန်ဆာပလာနဲ့ လက်မှုပစ္စည်းအမျိုးမျိုးကို ယူရေးရှမှာ ပိုပိုပြီး တွေ့ရှိလာခြင်းအပေါ်မှာ ဒီအယူအဆမူကွဲက အခြေခံပါတယ်။

Out-of-Africa အယူအဆကို ထောက်ခံသူတချို့က မကြာသေးခင်က အထက်ပါမူကွဲကို ငြင်းချက်ထုတ်ပါတယ်၊ ပထမမူကွဲကပြောတဲ့ အပြောင်းအလဲတွေကို ပုံကြီးချဲ့သလိုဖြစ်နေတာက ပညာရှင်တွေဟာ ရှေးဟောင်းသုတေသနလုပ်ငန်းတွေကို ခေတ်လူသားရဲ့ မွေးရပ်မြေလို့ ယူဆထားကြတဲ့ အာဖရိကမှာထက် ယူရေးရှမှာ ပိုလုပ်ဖြစ်နေတဲ့ အချက်ကြောင့်ပါတဲ့။ အာဖရိကတိုက်ကနေရတဲ့ ရှေးဟောင်းသုတေသနအထောက်အထားတွေကို စေ့စေ့စပ်စပ်လေ့လာသုံးသပ်ပြီးတော့ Sally McBrearty နဲ့ Alison Brooks ဆိုတဲ့ မနုဿဗေဒပညာရှင် (၂)ဦး ပြောတာက မတူထူးခြားတဲ့ လူသားလုပ်ဆောင်မှုတွေရဲ့အထောက်အထားတွေဟာ အာဖရိကမှာ လွန်ခဲ့နှစ် (၂)သိန်းကနေ (၃)သိန်းအတွင်းမှာ ထင်ရှားပေါ်ပေါက်နေပါပြီ၊ ဒါက အစောဆုံးခေတ်လူသားတွေရဲ့ အရိုးရုပ်ကြွင်းတွေ ပေါ်ပေါက်လာတဲ့အချိန်နဲ့လည်း ကိုက်ညီမှုရှိပါသတဲ့။ သူတို့ (၂)ယောက်ပြောတာမှန်ခဲ့ရင် ကျွန်တော်တို့ လူသားမျိုးနွယ်ဟာ လွန်ခဲ့နှစ် (၂)သိန်းကနေ (၃)သိန်းအတွင်း အာဖရိကမှာ စတင်ဖြစ်တည်လာပြီးတော့ အဲဒီကာလဟာ လူသားသမိုင်းရဲ့ အစဦးဆုံးကာလအစစ်အမှန်လည်း ဖြစ်ပါလိမ့်မယ်။ ဒီစာအုပ်မှာပါတဲ့ ကာလစဉ်က အဲဒီ့အချက်တွေပေါ် အခြေခံထားပါတယ်။ ပထမဆုံးလူသားတွေ စတင်ပေါ်ပေါက်လာချိန်နဲ့ လူသားသမိုင်းစတင်ချိန်ကို ကြားချတဲ့အနေနဲ့ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၂)သိန်းခွဲလို့ ဒီစာအုပ်မှာ လက်ခံထားပါတယ်။ သို့ပေမယ့်လည်း ခိုင်လုံတဲ့အကြောင်း ရှိလာရင် ဒီရက်စွဲကို ပြင်ဆင်ရမှာဖြစ်ကြောင်းကိုလည်း ကျွန်တော်တို့ နားလည်ထားရပါလိမ့်မယ်။

ကျွန်တော်တို့လူသားတွေကို ထူးခြားကွဲပြားသွားစေတာက ဘာလဲ

တခြားသက်ရှိမျိုးစိတ်တွေကနေ ကျွန်တော်တို့လူသားတွေကို ဘာကများ ကွဲပြားသွားစေတာလဲ။ လူ့သမိုင်းနဲ့ တခြားသတ္တဝါတွေရဲ့သမိုင်းကို ဘာက ကွဲပြားသွားစေတာလဲ။ ဒီလိုအခြေခံကျတဲ့မေးခွန်းတွေကို အဖြေတွေ အများကြီး ပေးခဲ့ကြပါတယ်။ ခေတ်မီတဲ့ အဖြေတွေကတော့ ခြေထောက်(၂)ချောင်းနဲ့ မတ်တပ်လမ်းလျှောက်နိုင်တဲ့စွမ်းရည် (bipedalism)၊ ကိရိယာတန်ဆာပလာတွေ အသုံးပြုတတ်မှု၊ စနစ်တကျအမဲလိုက်တတ်တဲ့စွမ်းရည်နဲ့ တမူထူးကဲ ကြီးမားတဲ့ ဦးနှောက်ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်လာမှုတို့ပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ ဒါပေမယ့် ကျွန်တော်တို့နဲ့ နီးစပ်တဲ့ တခြားမျိုးစိတ်တွေကို လေ့လာကြည့်တဲ့အခါ ပိုပြီးရှုပ်ထွေးသွားပါတော့တယ်။ အကြောင်းက အထက်ကပြောခဲ့တဲ့ စွမ်းရည်တော်တော်များများကို ချင်ပန်ဇီလို မျိုးစိတ်တွေမှာလည်း အတိုင်းအတာတစ်ခုထိ တွေ့ရလို့ပါပဲ။ ပမာပြောရရင် ချင်ပန်ဇီတွေကို လေ့လာတဲ့အခါ "သူတို့ဟာ ကိရိယာတန်ဆာပလာတွေကို ဖန်တီးတတ်၊ အသုံးချတတ်သလို အမဲလိုက်တတ်တာလည်း တွေ့ရကြောင်း" ကို ၄င်းတို့ နေထိုင်ရာ ဇာတိဒေသတွေမှာ ပထမဆုံး သွားရောက်လေ့လာခဲ့သူ အမျိုးသမီးသုတေသီဖြစ်တဲ့ Jane Goodall ကပြောပါတယ်။

***Picture**: The plate shows a variety of early stabbing tools. Tools 1–2 are made from Flaked stone, 2 from antler, 3 from animal bone, 4 from antler, 5 through 7 from chipped stone*

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ဆက်လက်လေ့လာဖွယ် အကြောင်းအရာများ
Animism
Creation Myths
Development of Language

လက်ရှိမှာတော့ ဆွေမျိုးနီးစပ် တခြားမျိုးစိတ်တွေကနေ ကျွန်တော်တို့ လူသားတွေကို ထင်ရှားကွဲပြားစေတဲ့ အားအကောင်းဆုံး လက္ခဏာရပ်ကတော့ **သင်္ကေတသုံးဘာသာစကား**ပါပဲ။ သတ္တဝါအများအပြားဟာ သူတို့အချင်းချင်း အခြေခံကျတဲ့နည်းလမ်းတွေနဲ့ ဆက်သွယ်ပြီးတော့ သူတို့သိထားတာတွေကို မျှဝေနိုင်ကြပါတယ်။ ဒါပေမယ့် လူသားတွေသာလျှင် သင်္ကေတသုံးဘာသာစကားကို အသုံးပြုပြီး ဆက်သွယ်နိုင်ကြတာပါ။ သင်္ကေတသုံးဘာသာစကား ဆိုတာက တီထွင်ထားတဲ့သင်္ကေတတွေကို သဒ္ဒါစည်းမျဉ်းတွေနဲ့ ချိတ်ဆက်ပြီး တိကျတဲ့ ဖော်ပြပြောဆိုမှုပေါင်းများစွာကို အကန့်အသတ်မရှိသလောက်နီးနီး ဖန်တီးနိုင်စေတဲ့ စနစ်တစ်ခုပါ။ သင်္ကေတသုံးဘာသာစကားက လူတွေရဲ့ ဆက်သွယ်ပြောဆိုမှုကို ပိုပြီးတိကျစေတယ်၊ လူတွေဖလှယ်နိုင်တဲ့ စိတ်ကူးအကြံအစည်တွေရဲ့ အတိုင်းအတာကို ချဲ့ထွင်ပေးပါတယ်။ သင်္ကေတသုံးဘာသာစကားကြောင့် လူတွေဟာ လက်ရှိပစ္စုပ္ပန်မှာ ရှိမနေတဲ့ အတိတ်၊ အနာဂတ် ဖြစ်ရပ်တွေ၊ အတွေ့အကြုံတွေနဲ့ ရှိမရှိမသေချာတဲ့ ဝိညာဉ်၊ နတ်ဆိုးနဲ့ အိပ်မက်လို အကြောင်းအရာမျိုးတွေကို သမိုင်းမှာ ပထမဆုံးအဖြစ် ပြောဆိုနိုင်လာကြပါတယ်။

လူသားချင်း ဆက်သွယ်တဲ့နည်းစနစ်တွေ ဒီလို တမဟုတ်ချင်း ပိုမိုတိကျ၊ ထိရောက်၊ ကျယ်ပြန့်လာတဲ့ အကျိုးဆက်ကတော့ လူတွေဟာ သူတို့သင်ယူလေ့လာထားတာတွေကို တခြားသူတွေနဲ့ ပိုပြီးမျှဝေနိုင်လာတယ်၊ ဒါ့ကြောင့် ဗဟုသုတတွေဟာ ပျောက်ပျက်တာနည်းသွားပြီး မြန်မြန်ဆန်ဆန် စုမိဆောင်းမိလာပါတယ်။ လူတစ်ယောက်၊ မျိုးဆက်တစ်ခု သေဆုံးသွားတာနဲ့အတူ သူတို့သိထားတဲ့ အသိပညာတွေ ပျောက်ဆုံးမသွားတော့ဘဲ နောက်မျိုးဆက်တွေကို လက်ဆင့်ကမ်းပေးနိုင်လာပါတယ်။

အကျိုးဆက်အနေနဲ့ မျိုးဆက်တိုင်းဟာ ရှေ့ကမျိုးဆက်တွေ စုဆောင်းထားတဲ့ အသိဗဟုသုတတွေကို အမွေဆက်ခံရရှိလိုက်ပါတယ်၊ ဗဟုသုတတွေ တိုးပွားလာတာနဲ့အမျှ နောက်နောက်မျိုးဆက်တွေဟာ ဒါတွေကို အသုံးချပြီး သူတို့ပတ်ဝန်းကျင်ကို နည်းလမ်းအသစ်တွေနဲ့ ပြုပြင်ပြောင်းလဲတာတွေ လုပ်နိုင်လာကြပါတယ်။ ကမ္ဘာပေါ်က တခြားသက်ရှိတွေဟာ သူတို့မျိုးစိတ်တစ်ခုလုံး မျိုးဗီဇပြောင်းလဲတော့မှသာ သူတို့ရဲ့နေပုံထိုင်ပုံ၊ အမူအကျင့်တွေကို သိသိသာသာပြောင်းလဲနိုင်ပါတယ်။ သူတို့တွေနဲ့မတူဘဲ လူသားတွေကတော့ မျိုးဗီဇပြောင်းလဲတာကို စောင့်နေစရာမလိုဘဲနဲ့ နေပုံထိုင်ပုံ၊ အမူအကျင့်တွေကို သိသာထင်ရှားစွာ ပြောင်းလဲနိုင်ပါတယ်။ “Collective learning” “ပေါင်းစည်းသင်ယူမှု” လို့ခေါ်တဲ့ ဒီဖြစ်စဉ်က ပြောင်းလဲနေတဲ့ပတ်ဝန်းကျင်နဲ့ အခြေအနေတွေအရ လိုက်လျောညီထွေစွာ ပြောင်းလဲနိုင်တဲ့ လူတွေရဲ့ ထူးထူးကဲကဲစွမ်းရည်နဲ့ လူ့သမိုင်းရဲ့ သူမတူတဲ့ အပြောင်းအလဲကိုလည်း ရှင်းပြနိုင်ပါတယ်။ (သတ္တလောကမှာ) အပြောင်းအလဲရဲ့ အခြေခံမောင်းနှင်အားဖြစ်တဲ့ “သဘာဝအရ ရွေးချယ်ခြင်း” (natural selection) ကို လူ့သမိုင်းမှာတော့ “ယဉ်ကျေးမှုဓလေ့” ဆိုတဲ့မောင်းနှင်အားက ကျော်ဖြတ်တက်ခဲ့ပါပြီ။

လူ့သမိုင်းရဲ့ ဟိုးအစကို ရှာဖွေမယ်ဆိုရင် ရှေးလူသားတွေရဲ့ ရုပ်အကြွင်းအကျန်တွေကို လေ့လာရုံတင်မကဘဲ သင်္ကေတသုံးဘာသာစကားဖြစ်တည်မှုနဲ့ လက်မှုအတတ်ကျွမ်းကျင်မှုတွေ စုဆောင်းများပြားလာတဲ့ အချက်တွေကိုပါ ခြေရာခံဖို့ လိုအပ်ကြောင်း အထက်ကကောက်ချက်တွေက ညွှန်းဆိုပါတယ်။ McBrearty နဲ့ Brooks တို့ရဲ့ တွေ့ရှိချက်တွေက (ကိုယ်ခန္ဓာဆေးခြယ်ရာမှာသုံးတဲ့ရောင်ခြယ်မှုန့် ကြိတ်ထားခဲ့တဲ့သဲလွန်စတွေလို) သင်္ကေတအသုံးပြုမှုရဲ့ အစောဆုံး အထောက်အထားတွေနဲ့ *Homo helmei* လူမျိုးစိတ်အသစ် ပေါ်ပေါက်လာချိန်မှာ (*Homo ergaster* တွေရဲ့ ကျောက်အတတ်ပညာကွယ်ပျောက်သွားပြီး) သိသိသာသာ ပြောင်းလဲလာတဲ့

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ကျောက်အတတ်ပညာတို့ကို ဆက်စပ်ပေးပါတယ်။ *Homo helmei* မျိုးစိတ်ရဲ့ ရုပ်ကြွင်းတွေဟာ ယနေ့ခေတ် လူသားတွေရဲ့ ရုပ်ကြွင်းတွေနဲ့ နီးနီးစပ်စပ်တူညီတဲ့အတွက် သူတို့ကို ကျွန်တော်တို့မျိုးစိတ်ဖြစ်တဲ့ *Homo sapiens* စာရင်းသွင်းမယ်ဆိုရင်တောင် ရနိုင်ကောင်းပါတယ်။ ဒီလိုပြောင်းလဲမှုတွေအတွက် ခန္ဓာဗေဒ၊ အတတ်ပညာနဲ့ ဓလေ့ဆိုင်ရာ အထောက်အထားတွေဟာ အာဖရိကတိုက်မှာ တွေ့ရပြီး လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၂)သိန်းနဲ့ (၃)သိန်း အကြားမှာ ပြောင်းလဲခဲ့ကြောင်း ပြဆိုနေပါတယ်။

စိတ်ကူးနဲ့ စူးစမ်းကြည့်ကြစို့
လူအချင်းချင်းကြား ပြောဆိုဆက်သွယ်မှုနည်းလမ်းတွေက ကျွန်တော်တို့ဘဝတွေရဲ့ ကဏ္ဍတိုင်းမှာ သက်ရောက်မှုရှိကြောင်းကို လူများစုက သတိမမူမိကြပါဘူး။ အိမ်ကနေ ကျောင်းကိုသွားတဲ့လမ်းတစ်လျှောက် စဉ်းစားကြည့်ကြစို့၊ လမ်းတစ်လျှောက်မြင်ရတဲ့အရာတွေအကြောင်း သင်ဘာတွေသိလိုက်လဲ၊ ဘာတွေတွေးလိုက်လဲ။ ကိုယ့်ကိုယ်ကိုယ် ပြန်မေးကြည့်ပါ "ငါ့ခေါင်းထဲရောက်လာတဲ့ အတွေးအကြံတွေထဲမှာ တခြားသူတွေ ပြောခဲ့လို့၊ ရေးခဲ့လို့ ရောက်လာတာမဟုတ်တဲ့ အတွေး၊ အကြံဘယ်နှခုများ ရှိသလဲ။ နေ့စဉ် ငါသုံးနေတဲ့ ပစ္စည်းပစ္စယတွေထဲမှာ တခြားလူတွေရဲ့အကူအညီမပါဘဲ ငါ့ဟာငါတီထွင်နိုင်တာ ဘယ်နှခုများရှိသလဲ။" ဒီလိုမေးကြည့်လိုက်ခြင်းအားဖြင့် သင်ဟာ တခြားလူသားတွေရဲ့စိတ်ကူးတွေ၊ အတွေ့အကြုံတွေပေါ်မှာ ဘယ်လောက်မှီခိုနေရလဲ ဆိုတာ သတိပြုမိကောင်း ပြုမိလာမှာပါ။

Forager တို့၏ လူမှုဘဝနေထိုင်ပုံများ

Forager ခေတ်အတွက် ရှေးဟောင်းသုတေသနအထောက်အထားတွေ ရှားပါးလွန်းတော့ သူတို့လူနေမှုဘဝကို နားလည်ဖို့ ကျွန်တော်တို့ဟာ ယနေ့ခေတ် forager လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေကို လေ့လာပြီး ကောက်ချက်ဆွဲရတာ များပါတယ်။ တကယ်တော့ foraging ဆိုတဲ့နည်းလမ်းကို ပထမဆုံး အဆိုပြုပြောခဲ့တာက မနုဿဗေဒပညာရှင် Richard Lee ပါ။ အာဖရိကတောင်ပိုင်းက forager လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေအပေါ်လေ့လာမှုကို အခြေခံပြီး (၁၉၇၀)ကျော်ကာလမှာ ပြောခဲ့တာပါ။ ရှားပါးတဲ့ ရှေးဟောင်းသုတေသနအထောက်အထားတွေကို သုံးပြီး ယနေ့ခေတ် မနုဿဗေဒဆိုင်ရာ သုတေသနနည်းလမ်းတွေနဲ့ ယေဘုယျမှတ်ချက်တွေ ချယူလို့ရနိုင်ပါတယ်။

ယနေ့ခေတ် forager လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေရဲ့ ဘဝနေထိုင်ပုံနဲ့ အတတ်ပညာတွေအကြောင်း ကျွန်တော်တို့သိထားတာတွေနဲ့ ရှေး forager ခေတ်ကအကြွင်းအကျန်အနည်းငယ်ကို ပေါင်းစပ်လိုက်တဲ့အခါ သူတို့ရဲ့ ကုန်ထုတ်လုပ်နိုင်စွမ်းဟာ ယနေ့ခေတ်စံနှုန်းအရဆိုရင် အလွန်တရာကို နည်းပါးလွန်းပါတယ်။ အရွယ်ရောက်ပြီး လူတစ်ယောက် ကျန်းကျန်းမာမာနေထိုင်နိုင်ဖို့ တစ်နေ့တာလိုအပ်တဲ့ ကယ်လိုရီပမာဏ (၃၀၀၀)ကို သူတို့နေထိုင်ရာပတ်ဝန်းကျင်ကနေ သူတို့ ပြည့်ပြည့်ဝဝ ထုတ်ယူစားသုံးခဲ့ပုံမရပါဘူး။

ကုန်ထုတ်စွမ်းအားနည်းပါးခြင်းကြောင့် နှောင်းခေတ်ကာလတွေရဲ့ စံနှုန်းအရဆိုရင် လူနေသိပ်သည်းဆက ကျဲပါးခဲ့ပါတယ်။ (၁)စတုရန်းကီလိုမီတာမှာ ပျမ်းမျှလူတစ်ယောက်နှုန်းလောက်ပဲ ရှိနိုင်ပါတယ်။ လူဦးရေ နည်းနည်းလေးက ကျယ်ပြောတဲ့ကုန်းမြေတွေပေါ်မှာ ပြန့်ကျဲနေထိုင်ခဲ့ကြတယ်လို့ ဒီအချက်ကဆိုလိုပါတယ်။

မြေကို အလွန်အမင်း အသုံးချ၊ အမြတ်ထုတ်တာကို မလိုလားလို့ forager တွေဟာ လူဦးရေကို တမင်တကာ ထိန်းချုပ်ခဲ့ကြတာဖြစ်နိုင်တယ်လို့ ယနေ့ခေတ်လေ့လာမှုတွေကဆိုပါတယ်။ Forager တွေဟာ ကလေးနို့တိုက်တဲ့ ကာလကို ရှည်ကြာစေခြင်းဖြင့် ကိုယ်ဝန်မြန်မြန်ထပ်မရနိုင်အောင်လုပ်တာမျိုး၊ ကိုယ်ဝန်ဖျက်ချတဲ့ နည်းလမ်းအမျိုးမျိုးနဲ့ တစ်ခါတလေမှာ ပိုလျှံနေတဲ့ကလေးတွေကို သတ်ပစ်တာ၊ နာမကျန်းတဲ့သူတွေ၊ သက်ကြီးရွယ်အိုတွေကို သေခွင့်ပေးတဲ့နည်းလမ်းမျိုးတွေနဲ့ လူဦးရေကိုထိန်းချုပ်ခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ကြောင်း လေ့လာမှုတွေက ထပ်ပြီးပြဆိုပါတယ်။

အုပ်စုတစ်ခုချင်းစီဟာ သူတို့နေထိုင်၊ စားသောက်ဖို့အတွက် မြေနေရာကျယ်ကျယ်လိုအပ်တာကြောင့် ရှေးက forager တွေဟာ အခုခေတ် forager တွေလိုပဲ ဆွေမျိုးနီးစပ်တော်တဲ့ လူနည်းနည်းနဲ့ အုပ်စုဖွဲ့နေခဲ့လိမ့်မယ်လို့ ယူဆရပါတယ်။ ဒီလိုအုပ်စုလေးတွေဟာလည်း ရွှေ့ပြောင်းသွားလာနေထိုင်ခဲ့ကြတာ ဖြစ်ပါလိမ့်မယ်။ သူတို့နေထိုင်တဲ့

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

နေရာကျယ်ကျယ်ကို အသုံးချဖို့ သူတို့ ခြေကျင်ခရီးတွေ အတော်လျှောက်ခဲ့ရမှာပါ။ ဒါပေမယ့် နီးစပ်ရာ အုပ်စုလေးတွေ အချင်းချင်း အဆက်အသွယ်တွေရှိခဲ့တာလည်း သေချာသလောက်ပါပဲ။ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ အားလုံးနီးပါးက ဆွေမျိုး ခပ်ဝေးဝေးထဲကသူနဲ့ အိမ်ထောင်ပြုတာကိုပဲ အားပေးကြပါတယ်။ Forager လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေဟာ သူတို့အနီးအပါးက အုပ်စုတွေနဲ့ အခွင့်သင့်လို့တွေ့ကြတဲ့အခါ လက်ဆောင်တွေ၊ ပုံပြင်တွေ၊ ဓလေ့တွေ ဖလှယ်တာမျိုး ရှိခဲ့နိုင်တယ်၊ သူတို့ အတူတူကခုန်ကြတာ၊ အငြင်းပွားမှုတွေ အတူတူဖြေရှင်းကြတာမျိုးတွေလည်း ရှိခဲ့နိုင်ပါတယ်။ ဩစတြေးလျတိုင်းဦးသား Aboriginal Australian တွေရဲ့ corroboree ပွဲနဲ့ ခပ်ဆင်ဆင်တူနိုင်တဲ့ ဒီလိုတွေဆုံပွဲတွေမှာ တစ်ဖွဲ့နဲ့တစ်ဖွဲ့အကြား အစီအစဉ် သတ်သတ်မှတ်မှတ်မရှိဘဲဖြစ်ဖြစ်၊ အစီအစဉ်တကျ လက်ထပ်တာဖြစ်ဖြစ်၊ မွေးစားလို့ပဲဖြစ်ဖြစ် ယောက်ျားတွေ၊ မိန်းမတွေ အပြန်အလှန်ဖလှယ်ခဲ့ကြတာမျိုး ရှိခဲ့နိုင်ပါတယ်။

ဆွေမျိုးသားချင်း၊ မိတ်ဆွေများ

ဒီလိုဖလှယ်မှုတွေကြောင့် အုပ်စုတစ်စုချင်းစီမှာ သူတို့အိမ်နီးနားချင်းအုပ်စုက မိသားစုဝင်တွေ ပါဝင်နေလေ့ရှိပါတယ်။ ဒါက နီးစပ်ရာအုပ်စုတွေကြားမှာ သံယောဇဉ်ဖြစ်စေပြီးတော့ စည်းလုံးညီညွတ်မှုရှိတဲ့ ခံစားချက်ရစေတဲ့အပြင် ဘာသာစကားရောယှက်ဆက်နွယ်မှုကိုလည်း ဖြစ်စေပါတယ်။ ဆွေမျိုးသားချင်းတော်စပ်မှုက ဒေသတွင်းမှာ ကူးလူးဆက်သွယ်မှုတွေ ဖြစ်စေပြီးတော့ အိမ်နီးနားချင်းအုပ်စုတွေအကြားမှာ ကုန်စည်တွေ၊ လူတွေနဲ့ အတွေးအကြံတွေ ချောချောမွေ့မွေ့ ဖလှယ်လာနိုင်ခဲ့ပါတယ်။

"မိသားစုနဲ့ ဆွေမျိုးတော်စပ်မှု ဆိုတာတွေကို သူတို့အဓိပ္ပာယ်ဖွင့်ဆိုပုံက လူမှုဆက်ဆံရေးနဲ့ ပတ်သက်တဲ့ ပင်မအတွေးအမြင်အဖြစ်ရှိခဲ့ကြောင်း" အခုခေတ် forager လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေကို လေ့လာမှုတွေက ဖော်ပြနေပါတယ်။ မနုဿဗေဒပညာရှင် Eric Wolf က (၁၉၈၂)မှာ ထုတ်ဝေတဲ့ Europe and the People without History ဆိုတဲ့ သူ့စာအုပ်မှာ "သေးငယ်တဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းလေးတွေကို မိသားစုဉ်ဆက်တော်စပ်မှု (kin-ordered) အဖြစ်" တင်ပြခဲ့ပါတယ်။ အဲဒီခေတ်က မိသားစုဆိုတာ ယနေ့ခေတ်လူ့အဖွဲ့အစည်းကလူတွေ နားလည်ဖို့ခက်တဲ့ လူ့အသိုင်းအဝိုင်းတစ်ရပ် ဖြစ်ပါတယ်။ အဲဒီအချိန်က လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေမှာ လူဦးရေနည်းနည်းပဲရှိတဲ့အပြင် အဲဒီအထဲကမှ လူနည်းနည်းကသာ အပြင်လူရာဂဏန်းလောက်နဲ့ တွေ့ဆုံနိုင်ခြေရှိတဲ့ ကမ္ဘာတစ်ခုဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။ 'မိသားစုဝင်ဖြစ်ခြင်း၊ ဆွေမျိုးတော်စပ်ခြင်း' ဆိုတဲ့ အယူအဆတွေက ဒီကမ္ဘာထဲမှာနေထိုင်ဖို့ လိုအပ်တဲ့ အမူအကျင့်နဲ့ လူမှုဆက်ဆံရေးရာ စည်းကမ်းတွေကို ချမှတ်ပေးပါတယ်။

လူ့အဖွဲ့အစည်းတစ်ခုလုံးကို မိသားစုလို့ မှတ်ယူတဲ့သဘောထားက forager တွေရဲ့ စီးပွားရေးကိစ္စကိုလည်း အများကြီးပြောပြနေပါတယ်။ သူတို့ကုန်စည်ဖလှယ်ပုံက ဒီနေ့ခေတ်မိသားစုတွေ ဖလှယ်ကြပုံနဲ့ အလားတူနိုင်ပါတယ်။ ဖလှယ်တဲ့ကုန်စည်ကို လက်ဆောင်အဖြစ် မှတ်ယူကြတယ်။ ဒီအချက်က ဖလှယ်တဲ့ကုန်စည်ရဲ့ အရည်အသွေးထက် ဖလှယ်တဲ့အမူကိစ္စက ပိုပြီးအရေးပါတယ်လို့ ဆိုလိုပါတယ်။ ဖလှယ်ခြင်းဆိုတာ ရှိရင်းစွဲဆက်ဆံရေးကို ပိုကောင်းအောင်လုပ်တဲ့ နည်းလမ်းဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။ မနုဿဗေဒပညာရှင်တွေပြောတာက ဒီလိုဆက်ဆံရေးတွေဟာ "အပြန်အလှန်ရိုင်းပင်းကူညီမှု" အပေါ်မှာ အခြေခံပါသတဲ့။ အုပ်ထိန်းမှုပုံစံဟာလည်း မိသားစုဝင်တွေနဲ့ ဆွေမျိုးနီးစပ်တွေအကြား အချင်းချင်း အပြန်အလှန်ထိန်းကြောင်းတဲ့ ဆက်ဆံရေးမျိုးပဲ ဖြစ်ပါတယ်၊ တရားမျှတမှုနဲ့ စည်းမျဉ်းစည်းကမ်းအပြင် ဘောင်ချော်တဲ့ လူမှုရေးအမူအကျင့်တွေကို ထိထိရောက်ရောက် အပြစ်ပေးတုံ့ပြန်တဲ့ နည်းလမ်းတွေကိုလည်း မိသားစုဝင်တွေကိုယ်တိုင်ကပဲ ချမှတ်ခဲ့ကြတာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ ရှိတန်သလောက် ရှိခဲ့မယ့် ဝါစဉ်အုပ်ချုပ်မှုကလည်း မိသားစုတွင်း ကျား၊ မ၊ အသက်အရွယ်၊ အတွေ့အကြုံ နဲ့ လေးစားမှုအပေါ် အခြေခံပါတယ်။

သူတို့လူ့ဘောင်မှာ ယောက်ျား၊ မိန်းမ၊ လူကြီး၊ လူငယ်အလိုက် တတ်ကျွမ်းရာတာဝန်တွေကို ယူခဲ့ကောင်း ယူခဲ့ကြနိုင်ပေမယ့် ဒီလို တာဝန်ယူမှုကွဲပြားတာက ဝါစဉ်ထက်အောက်ဆက်ဆံရေးကို မဖြစ်စေခဲ့ဘူးလို့ ယနေ့ခေတ် forager လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေကို လေ့လာမှုတွေကနေတဆင့် သုံးသပ်ပါတယ်။ မိန်းမတွေဟာ ကလေးထိန်းကျောင်းဖို့

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အဓိကတာဝန်ယူခဲ့ကြပုံပါပဲ၊ ဒါ့အပြင် အမဲလိုက်ခြင်းထက်စာရင် လှည့်လည်စုဆောင်းရှာဖွေခြင်းက ပိုပြီးအရေးပါတဲ့ အပူပိုင်းဒေသ၊ သမပိုင်းဒေသတွေမှာ သူတို့ဟာ အစာစုဆောင်းဖို့လည်း အဓိကတာဝန်ယူကြပါတယ်။ ယောကျ်ားတွေကတော့ အမဲလိုက်ရာမှာ အထူးတာဝန်ယူပါတယ်၊ ခုနကလို ဒေသတွေမှာတော့ အမဲလိုက်ခြင်းက စားရေးအတွက် အားထားလို့ရတဲ့နည်းတော့ မဟုတ်ပါဘူး။ သို့သော်လည်း ဒီလို မတူညီတဲ့ လုပ်မှုအခန်းကဏ္ဍတွေကြောင့် ဦးဆောင်သူဖြစ်တာ၊ လက်အောက်ငယ်သား ဖြစ်တာမျိုးတော့ သက်သေအထောက်အထား မတွေ့ရပါဘူး။ Forager ခေတ်တလျှောက်မှာ လူအချင်းချင်းဆက်ဆံရေးဟာ ထက်အောက်ဝါစဉ်ဖြစ်မှုနဲ့ သိပ်မဆိုင်ဘဲ တစ်သီးပုဂ္ဂလကိစ္စပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ ဒီနေ့ခေတ် လူအဖွဲ့အစည်းတွေမှာ လူစိမ်းတွေအကြားကဆက်ဆံရေးကို ထိန်းကျောင်းဖို့ အဆင့်မြင့်တဲ့ ဖွဲ့စည်းအုပ်ချုပ်မှုပုံစံတွေ ချမှတ်ထားရပေမယ့် ဟိုခေတ်က တစ်ယောက်နဲ့တစ်ယောက် ရင်းနှီးစွာ နေထိုင်ခဲ့ကြတဲ့ကမ္ဘာက လူတွေအတွက် ဒါတွေကို သိပ်မလိုအပ်ခဲ့ပါဘူး။

လူသေမြှုပ်နှံခြင်းနဲ့ အနုပညာဆိုင်ရာပစ္စည်းများစွာက ကျွန်တော်တို့ forager ဘိုးဘေးတွေရဲ့ နာမ်လောကနဲ့ပတ်သက်ပြီး မချင့်မရဲဖြစ်စရာ သဲလွန်စတွေ ချန်ထားရစ်ခဲ့ပြီးတော့ တိကျတဲ့အဖြေတွေကတော့ မဖြစ်စလောက်ပဲ ကျန်ခဲ့ပါတယ်။ “ဆွေမျိုးတော်စပ်ဖို့၊ အပြန်အလှန်တာဝန်ယူဖို့နဲ့ တစ်ခါတလေ အမုန်းတရားကို ဖန်တီးဖို့ သက်ရှိတွေအများကြီးပါတဲ့ မိသားစုကြီးတစ်စုရဲ့ အစိတ်အပိုင်းတွေ” အဖြစ် ရုပ်လောကနဲ့ နာမ်လောကကို forager တွေက မှတ်ယူကြောင်း ဒီနေ့ခေတ် နှိုင်းယှဉ်လေ့လာမှုတွေက ဆိုပါတယ်။ ဒါ့ကြောင့် forager တွေ မှတ်ယူတဲ့ လူသားတွေနဲ့ အခြားသက်ရှိသက်မဲ့တွေအကြား အမျိုးအစားခွဲခြားသတ်မှတ်ချက်တွေက ဒီနေ့ခေတ်လို ပြောင်းလဲဖို့ ခက်လောက်အောင် စည်းကန့်ထားတာမျိုး မဟုတ်ပါဘူး။ ဒီလိုမျိုး စဉ်းစားတာ ခေတ်လူတွေအတွက် တစ်ခါတလေမှာ ထူးဆန်းတယ်ထင်ရတဲ့ သူတို့အတွေးအခေါ်တွေကို နားလည်စေနိုင်ပါတယ်၊ ဥပမာ totemism ဒါက တိရစ္ဆာန်တွေ၊ အပင်တွေ၊ ကျောက်တောင်တွေ၊ အင်းအိုင်တွေလို ဘူမိဗေဒဆိုင်ရာ အရာဝတ္ထုတွေကိုတောင်မှ ဆွေမျိုးသားချင်းအဖြစ် မှတ်ယူလို့ရတဲ့ အတွေးအခေါ် ဖြစ်ပါတယ်။ အသိုင်းအဝိုင်းတစ်ခုနဲ့တစ်ခုကြားမှာ နတ်၊ ဝိညာဉ် ကိုယ်စားပြုမှု ကွဲပြားတာမျိုး ရှိပေမယ့်လည်း “ဒြပ်ရှိတဲ့အရာတိုင်းမှာ အသက်ဝိညာဉ်ရှိတယ်” ဆိုတဲ့ ယုံကြည်မှုဟာ forager လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေရဲ့ စကြဝဠာလုံးဆိုင်ရာ အခြေခံ အနုမာနယူဆချက် ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ ထင်ရာစိုင်းတတ်တဲ့ လူသားတွေနဲ့၊ ရံဖန်ရံခါ မျှော်လင့်သလို ပြုမူလေ့မရှိတတ်တဲ့ တိရစ္ဆာန်တွေနဲ့ အရာဝတ္ထုတွေရှိနေတဲ့ ဒီလောကမှာ အထက်ပါယူဆချက်က အဓိပ္ပာယ်ရှိနေသလိုပါပဲ။

ဆက်လက်လေ့လာဖွယ် အကြောင်းအရာများ
Foraging Societies
Indigenous Peoples
Kinship
Marriage and Family

စိတ်ကူးနဲ့ စူးစမ်းကြည့်ကြစို့

အစောပိုင်း forager တွေရဲ့ စားသောက်ပုံက ကျွန်တော်တို့တွေနဲ့ ကွဲပြားပါတယ်။ ဒါပေမယ့် အစားအစာလိုအပ်ချက်ကတော့ အတူတူပါပဲ။ ဒီနေ့အဖို့ ကယ်လိုရီ (၃,၀၀၀)ရအောင် ဘယ်လောက်မြန်မြန်ဆန်ဆန် ကျွန်တော်တို့ ရှာနိုင်သလဲ စဉ်းစားကြည့်ကြရအောင်ပါ။ ဒီနေ့ခေတ် အသင့်စား အစားအစာတွေနဲ့ ဒီစမ်းသပ်မှုကို လုပ်ကြည့်လို့ ရပါတယ်။

မနက်အဆာပြေ

Dunkin’ Donuts sausage, egg, and cheese croissant (690 kcal), hot chocolate (220 kcal)

နေ့လယ်စာ

McDonald’s McChicken sandwich (425 kcal), with a 16-oz. cola (210 kcal), 10 onion rings (244 kcal)

ညစာ

A Burger King Whopper (670 kcal), a medium shake (560 kcal)

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ကဲ စဉ်းစားကြည့်ရအောင်၊ ဈေးဆိုင်တွေမရှိဘူး၊ အသီးအနှံတွေ၊ ပိုးကောင်လေးတွေ၊ ငါးတွေနဲ့ အိမ်ပတ်ဝန်းကျင်ကနေ ရှာလို့ရသမျှနဲ့ ဒီကယ်လိုရီပမာဏကို ရအောင်ရှာဖို့ အချိန်ဘယ်လောက်ကြာမယ်ထင်လဲ။ အစာရှာဖို့ သင့်တစ်နေ့တာရဲ့ အချိန်ထဲကနေ အချိန်ဘယ်လောက်ပေးလိုက်ရမလဲ။ တွေ့တဲ့အစားအစာတွေဟာ စားလို့ရကြောင်း၊ အန္တရာယ်မရှိကြောင်းသိရဖို့နဲ့ ဘယ်နေရာမှာ အစားကောင်း၊ အသောက်ကောင်းရှာလို့ရနိုင်မလဲ သိရဖို့ ဗဟုသုတအသစ်တွေ ဘယ်လောက်များများ လိုအပ်မလဲ။

လူနေမှုအဆင့်အတန်း

(၁၉၇၂) မှာ ပုံနှိပ်ဖြန့်ချိတဲ့ ဆောင်းပါးတစ်ပုဒ်မှာ မနုဿဗေဒပညာရှင် Marshall Sahlins က 'forager လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေမှာ ရုပ်ဝတ္ထုပိုင်းဆိုင်ရာ လူနေမှုအဆင့်အတန်းနိမ့်ကျတယ်' ဆိုတဲ့ အစဉ်အလာယူဆချက်ကို မေးခွန်းထုတ်ခဲ့ပါတယ်။ မျက်မှောက်ခေတ် forager တွေဆီက အထောက်အထားတွေကို အဓိကအခြေခံပြီး သူက 'ရှု့ထောင့်တစ်မျိုးနဲ့ကြည့်မယ်ဆိုရင် ခက်ခဲကြမ်းတမ်းမှုသိပ်မရှိတဲ့ နေရာဒေသတွေမှာ နေထိုင်ခဲ့တဲ့ forager တွေဟာ ကြွယ်ဝချမ်းသာခဲ့ကြတယ်လို့ ရှုမြင်နိုင်ကြောင်း' ငြင်းချက်ထုတ်ပါတယ်။ ရွှေ့ပြောင်းသွားလာနေထိုင်တဲ့ ဓလေ့ Nomadism ဟာ လူတွေကို ပစ္စည်းဥစ္စာများများစားစား စုဆောင်းတာမျိုး အားမပေးပါဘူး၊ အကြောင်းက သူတို့ရွှေ့ပြောင်းသွားလာတဲ့အခါ ပိုင်ဆိုင်သမျှကို သယ်သွားရတာကိုး။ ဒါ့ကြောင့် သူတို့ရဲ့ ဘဝနေထိုင်မှုပုံစံကလည်း လိုအပ်တာကို လက်လှမ်းမီရာပတ်ဝန်းကျင်ကနေပဲ အဓိကရယူတဲ့ပုံစံ ဖြစ်ခဲ့တာပါ။ ဒီလိုကမ္ဘာမျိုးမှာ လူတွေဟာ ပစ္စည်းဥစ္စာတွေ စုထား၊ဆောင်းထားစရာ မလိုအပ်ပါဘူး။ ခုခေတ်လူတွေအနေနဲ့ဆိုရင် ပိုင်ဆိုင်မှုကင်းမဲ့ခြင်းက ဆင်းရဲခြင်းရဲ့ လက္ခဏာတစ်ခုဖြစ်နိုင်ပေမယ့်၊ forager တွေဟာ သူတို့လိုအပ်တဲ့အရာမှန်သမျှကို သူတို့အနီးအပါးကနေ ရနိုင်တာကြောင့် သူတို့ဘဝကိုသူတို့ ကြွယ်ဝတယ်လို့ သိမှတ်ခံစားခဲ့နိုင်ကြောင်း Sahlins က သုံးသပ်ပါတယ်။ အထူးသဖြင့် သမပိုင်းဒေသတွေမှာ forager တွေရဲ့ အစားအစာဟာ အမျိုးစုံဖြစ်နိုင်သလို အာဟာရပြည့်ဝမှုလည်း ရှိခဲ့နိုင်ပါတယ်၊ တကယ်တော့ အစားအစာစုံလင်ခြင်းက forager တွေကို အငတ်ဘေးကနေ ကင်းဝေးစေခဲ့ပါတယ်။ အကြောင်းက သူတို့အကြိုက်ဆုံးအစားအစာတွေ မရနိုင်တော့တဲ့အခါမျိုးမှာ တခြားအစားအစာများစွာကို ရယူစားသုံးနိုင်တာကြောင့် ဖြစ်ပါတယ်။

အေးအေးလူလူ ဒါပေမယ့် အသက်တော့မရှည်

သတ္တဝါရုပ်ကြွင်းတွေရဲ့ ဇီဝဗေဒကို လေ့လာတဲ့ ကျောက်ဖြစ်ရုပ်ကြွင်းဇီဝဗေပညာရှင်တွေရဲ့ လေ့လာမှုတွေက "forager တွေဟာ အစောဆုံးလယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းက လူတွေထက် ကျန်းမာရေးပိုကောင်းလေ့ရှိကြောင်း" အတည်ပြုဖော်ပြပါတယ်။ လူနည်းတဲ့ forager အစုအဖွဲ့တွေဟာ ကပ်ရောဂါတွေကနေ ကင်းကွာပြီး နေထိုင်နိုင်ခဲ့ကြတယ်၊ မကြာခဏပြောင်းရွှေ့နေထိုင်မှုကြောင့် ရောဂါပိုးမွှားတွေသယ်ဆောင်မယ့် အင်းဆက်တွေ၊ ပိုးကောင်တွေပေါက်ဖွားမယ့် အမှိုက်သရိုက်တွေ များပြားစုပုံလာတဲ့ဘေးကနေ ကင်းဝေးစေပါတယ်။ ခုခေတ်နဲ့ နှိုင်းစာရင် သူတို့ဟာ အတော်ကြီးကို အေးအေးလူလူဘဝမျိုး နေထိုင်နိုင်ခဲ့ကြပါတယ်၊ စားဝတ်နေရေးအတွက်နဲ့ တစ်နေ့တာမှာ အချိန်နာရီအနည်းငယ်သာကုန်ပြီး လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ၊ ယနေ့ခေတ် လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေနဲ့စာရင် အများကြီး အချိန်ကုန်သက်သာပါတယ်။ ဒါပေမယ့် ဒီတစ်ဖက်တည်းကို ပုံကြီးချဲ့ပြောဖို့ မသင့်ပါဘူး။ တခြားသောကိစ္စတွေမှာ forager တွေအတွက် ငြင်းမရအောင်ပဲ ဘဝက ခက်ခဲကြမ်းတမ်းခဲ့ပါတယ်။ ဥပမာ - ပျမ်းမျှလူ့သက်တမ်းဟာ သိပ်တိုတောင်းခဲ့ကောင်း တိုတောင်းခဲ့မှာပါ၊ (၃၀)အောက်တောင် ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ အသက် (၆၀)ကျော် (၇၀)ကျော်ထိ နေသွားခဲ့တဲ့သူတွေလည်းရှိခဲ့မှာ သံသယဖြစ်စရာမရှိပေမယ့် (၁)နှစ်အောက်ကလေး သေဆုံးနှုန်း၊ ထိခိုက်ဒဏ်ရာရရှိမှုနဲ့ အချင်းချင်းခိုက်ရန်ဖြစ်ပွားမှုနှုန်း မြင့်မားခြင်းတို့ကြောင့် forager လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေမှာ ငယ်ငယ်ရွယ်ရွယ်နဲ့ သေဆုံးမှုက ယနေ့ခေတ်မှာထက် မြင့်မားခဲ့ပါတယ်။

စိတ်ကူးနဲ့ စူးစမ်းကြည့်ကြစို့

သင့်စာသင်ခန်းတဝိုက်ကို လိုက်ကြည့်လိုက်ပါ။ သင်က forager ခေတ်မှာ လူဖြစ်ခဲ့တယ်လို့ စိတ်ကူးကြည့်လိုက်ပေါ့၊ ဒါဆို သင် ကျောင်းဆိုတာကို သွားခဲ့ရမှာမဟုတ်ဘူး၊ လေးထောင့်စာသင်ခန်းလေးထဲ တစ်ခါမှ ရောက်ဖူးခဲ့မှာ မဟုတ်ဘူး၊ အပြင်ထွက်ပြီး အခွံမာသီးတွေ၊ ဘယ်ရီသီးတွေ ရှာလိုက်၊ သမင်တွေကို အမဲလိုက်လိုက်နဲ့ နေခဲ့ရဖို့ များပါတယ်။ အခု စာသင်ခန်းထဲက သင်တို့ကလေးတွေအားလုံး မဟုတ်ရင်တောင် အနည်းဆုံးတစ်ဝက်လောက်က အဲ့ခေတ်မှာဆို အသက်ဆက်ရှင်နေမှာ မဟုတ်တော့ဘူး၊ အကြောင်းက (၅၀)ရာခိုင်နှုန်းသော ကလေးတွေဟာ အသက် (၁၀)နှစ်မတိုင်ခင်မှာ အသက်ဆုံးရှုံးတတ်ကြလို့ပါ။ ကံကောင်းလို့ သင်က အသက်ဆက်ရှင်တယ်ဆိုရင်တောင် ကိုယ့်မွေးချင်းတွေ ငယ်ငယ်ရွယ်ရွယ်နဲ့ မကြာခဏ ဆုံးပါးသွားရတဲ့အခါမျိုးမှာ ဘယ်လိုများ ခံစားရမလဲ။

Forager ခေတ်အတွင်း အဓိကပြောင်းလဲမှုများ

လူဦးရေနည်းတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေဖြစ်ခြင်း၊ နယ်မြေဒေသအကျယ်ကြီးကို လွှမ်းခြုံပြီး စိတ်ကူးစိတ်သန်းတွေ ဖလှယ်ဖို့ ဖြစ်နိုင်ခြေနည်းခြင်းတို့ကြောင့် ယနေ့ခေတ်အမြင်နဲ့ကြည့်မယ်ဆိုရင် Forager ခေတ်ဟာ အတတ်ပညာပြောင်းလဲဖြစ်ထွန်းမှုမှာ သိပ်ကိုနှေးကွေးခဲ့မယ်လို့ တွက်လို့ရပါတယ်။ သို့ပေမယ့်လည်း hominid* မျိုးစုက ဘိုးဘေးတွေ၊ တခြားအကောင်ကြီးသတ္တဝါမျိုးစိတ်တွေနဲ့ ယှဉ်ရင်တော့ ပြောင်းလဲမှုက သိပ်ကို မြန်ဆန်ခဲ့ပါတယ်။ ဥပမာတစ်ခုပေးပါမယ်၊ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ်(၂)သန်းနီးပါးက အာဖရိကမှာ *Homo ergaster* ဆိုတဲ့ ကျွန်တော်တို့မျိုးစိတ်နဲ့နီးစပ်တဲ့ ဘိုးဘေးတွေသုံးစွဲခဲ့ကြတဲ့ Acheulian လက်ကိုင်ပုဆိန်ဟာ နှစ်(၁)သန်းကျော်ကာလအတွင်းမှာ အပြောင်းအလဲ နည်းနည်းပဲရှိခဲ့ပါတယ်။ သို့သော်လည်း forager ခေတ်ရဲ့နှစ်ပေါင်း နှစ်သိန်းကျော်ကာလအတွင်းမှာ ကျွန်တော်တို့ရဲ့ ဘိုးဘေးတွေဟာ အတတ်ပညာသစ်၊ နည်းလမ်းသစ်များစွာနဲ့ လူမှုဘဝနေထိုင်နည်းသစ်များစွာကို တီထွင်ဖန်တီးနိုင်ခဲ့ကြပါတယ်။ တကယ်တော့ Acheulian ကျောက်အတတ် နည်းပညာတွေရဲ့ နေရာမှာ ပိုစုံပြီး၊ ပိုတိကျတဲ့လက်ရာနဲ့ဖန်တီးထားတဲ့ ကျောက်ကိရိယာတွေနဲ့ ရတ်ချည်းဆိုသလို အစားထိုးလိုက်ခြင်းက ခေတ်လူသားတွေဟာ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ်ပေါင်း(၂)သိန်းမတိုင်မီကပင် တည်ရှိနေခဲ့ပြီလို့ ယူဆနိုင်ဖွယ် အကြောင်းတစ်ရပ်ပဲဖြစ်ပါတယ်။ အသစ်တီထွင်ခဲ့တဲ့ ကျောက်လက်နက်၊ ကိရိယာပစ္စည်း တော်တော်များများဟာ သိပ်သေးလွန်းပြီးတော့ လက်ကိုင်ရိုးတပ်ပြီး သုံးခဲ့ကြတာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ ဒါက ဒီကိရိယာတွေရဲ့ နေရာမျိုးစုံ အသုံးဝင်မှုဘောင်ကို အများကြီး တိုးချဲ့ပေးခဲ့တာဖြစ်မှာပါ။

(**hominid* ခေတ်လူ့အပါအဝင် လူသားမျိုးစိတ်တွေနဲ့ မျိုးသုဉ်းသွားခဲ့ပြီဖြစ်တဲ့ မျိုးနီးစပ်သော၊ ခြေနှစ်ချောင်းထောက် မတ်တပ်သွားတဲ့ ပရိုင်းမိတ် နို့တိုက်သတ္တဝါမိသားစု*)

အတတ်ပညာဖန်တီးနိုင်စွမ်းကြောင့် Forager ဘိုးဘေးတွေဟာ သူတို့ကျင်လည်ခဲ့ရာ နယ်မြေဒေသတွေနဲ့ မတူကွဲပြားတဲ့ နေရာတွေဆီ သွားရောက်စူးစမ်းလေ့လာ၊ နေထိုင်လာနိုင်ခဲ့ပါတယ်။ တကယ်တော့ ဒီဖန်တီးမှုစွမ်းရည်က ကျွန်တော်တို့နဲ့ တစ်ခြားမျိုးစိတ်တွေကို ကွဲပြားသွားစေတဲ့ အဓိကအကြောင်းများစွာထဲက တစ်ခုဖြစ်ပါတယ်။ ကျွန်တော်တို့ သိရသလောက် (ချင်ပန်ဇီလို၊ အော်ရန်ဂူတန်လို) လူဝံကြီးတွေဟာ နယ်မြေသစ်ကို ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်ကြတဲ့အခါ သူတို့ရဲ့အမူအကျင့်တွေကို လိုက်လျောညီထွေ လိုက်မပြောင်းနိုင်ကြပါဘူး။ ကျွန်တော်တို့လူသားတွေမှာ သမိုင်းကြောင်းတစ်ခုရှိတယ်လို့ စဉ်းစားသလိုမျိုး သူတို့မျိုးစိတ်တွေမှာ သမိုင်းကြောင်းရှိတယ်လို့ ကျွန်တော်တို့ မစဉ်းစားကြတာ ဒီအချက်ကြောင့်ပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ အချုပ်ဆိုရရင် Forager ခေတ် လူ့သမိုင်းကြောင်းဟာ "အတတ်ပညာပြောင်းလဲမှုလေးတွေရဲ့ ကျေးဇူးကြောင့် နယ်မြေသစ်များစွာသို့ ရောက်ရှိခဲ့ပြီး မှတ်တမ်းမရှိခဲ့တဲ့ ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်မှုများ၊ အသိပညာသစ်၊ အတတ်ပညာသစ်တွေ စုဆောင်းရရှိလာမှုနဲ့ လူမှုဘဝနေထိုင်ပုံ လိုက်လျောညီထွေ ပြောင်းလဲနိုင်ခဲ့မှုများအကြောင်း" ပဲ ဖြစ်ပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

လူသားတွေ ကမ္ဘာမြေပေါ် ဖြန့်ကျက်နေထိုင်လာတာနဲ့အမျှ လူဦးရေလည်း အသေအချာပဲ တိုးတက်လာခဲ့ပါတယ်။ မျိုးဗီဇအထောက်အထားတွေက 'လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၇)သောင်းလောက်မှာ လူဦးရေဟာ ထောင်ဂဏန်းလောက်ပဲ ရှိခဲ့လိမ့်မယ်' လို့ ညွှန်းဆိုပါတယ်၊ သို့သော်လည်း အများအားဖြင့်တော့ forager ခေတ်က လူဦးရေကို မှန်းဆပြီးသာ ပြောကြရတာပါ။ လူဦးရေစာရင်းအင်းပညာရှင် Massimo Livi-Bacci ရဲ့ခန့်မှန်းချက်တစ်ခုက 'လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ်(၃)သောင်းမှာ လူဦးရေ သိန်းဂဏန်းအနည်းငယ်သာ ရှိခဲ့လိမ့်မယ်၊ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ်(၁)သောင်းမှာတော့ လူဦးရေ (၆)သန်းလောက်ထိ ရှိခဲ့နိုင်တယ်' လို့ ဆိုပါတယ်။ ဆိုပါစို့ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ်(၃)သောင်းမှာ လူဦးရေ (၅)သိန်း ရှိမယ်လို့ ယူဆရင် လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ်(၃)သောင်းနဲ့ (၁)သောင်းကြားမှာ လူဦးရေတိုးနှုန်းက တစ်နှစ်မှာ (၀.၀၁) ရာနှုန်းအောက်ပဲ ရှိပါတယ်၊ တစ်နည်းအားဖြင့် လူဦးရေ (၂)ဆတိုးဖို့ကြာချိန်ဟာ နှစ် (၈,၀၀၀) ကနေ (၉,၀၀၀) ကြား ဖြစ်ပါတယ်။ အဲဒီကြာချိန်ကို လယ်ယာခေတ်က ကြာချိန် နှစ်(၁,၄၀၀) ရယ်၊ ယနေ့ခေတ်ရဲ့ကြာချိန် (၈၅) နှစ်ရယ်နဲ့ နှိုင်းယှဉ်ကြည့်နိုင်ပါတယ်။

စိတ်ကူးနဲ့ စူးစမ်းကြည့်ကြစို့

လူဦးရေ (၂)ဆတိုးဖို့ကြာချိန် the "doubling time" of a population ဆိုတာ ဘာကိုဆိုလိုပါသလဲ။ လူဦးရေတိုးနှုန်းက တစ်နှစ်ကို (၀.၀၁)ရာနှုန်းနဲ့ စဉ်းစားကြည့်ကြပါစို့၊ ဒါ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ်ပေါင်း(၃)သောင်းက လူဦးရေအပေါ်မှာ အခြေခံစဉ်းစားတာပါ။ ဒီနှုန်းနဲ့ လူဦးရေ (၂)ဆတိုးဖို့ကြာချိန်ကို နားလည်ဖို့ ကြိုးစားမယ်ဆိုရင် အောက်ပါအခြေအနေလေးကို မြင်ယောင်ကြည့်ပါ၊ ရွာတစ်ရွာမှာ လူ(၁၁)ယောက်ရှိတယ်၊ ဘောလုံးအသင်းတစ်သင်းစာ ကွက်တိပဲ။ သူတို့အသင်းက တခြားအသင်းတစ်သင်းနဲ့ ကစားချင်နေတယ်၊ သူတို့ကလွဲလို့ တခြားလူသားတွေလည်း မရှိကြဘူး။ အထက်ကနှုန်းနဲ့ လူဦးရေတိုးပွားမယ်ဆိုရင် ဘောလုံးအသင်း (၂)သင်းစာရဖို့ သူတို့ အချိန်ဘယ်လောက်စောင့်ရမလဲ။ အဖြေက... နှစ် (၉၀၀၀)ပါ။ လူစားလဲဖို့ ကစားသမားတွေ လိုသေးတယ်ဆိုရင်တော့ ဒီ့ထက်ကြာပါဦးမယ်။

အတတ်ပညာဆိုင်ရာ ပြောင်းလဲမှု

Forager ခေတ်အတွင်း တိုးတက်မှုနှုန်းတွေက ဆန့်ကျင်ဘက်လမ်း (၂)သွယ်ကို ညွှန်ပြနေပါတယ်။ လူဦးရေတိုးပွားနှုန်းဟာ အတတ်ပညာဆိုင်ရာတီထွင်ဆန်းသစ်မှုရဲ့ သွယ်ဝိုက်တဲ့ လက္ခဏာတစ်ရပ်ဖြစ်တယ်လို့ ဆိုရင် ဒီခေတ်တလျှောက်မှာ တိုးပွားလာတဲ့ လူဦးရေဟာ တီထွင်ဆန်းသစ်မှုအရှိန်ရလာခြင်းရဲ့အထောက်အထားဖြစ်ပါတယ်။ သို့သော်လည်း သူ့နောက်ကခေတ်တွေနဲ့ နှိုင်းမယ်ဆိုရင်တော့ တိုးတက်မှုနှုန်းတွေက အလွန်တရာ နှေးကွေးပါတယ်။ ဒီလိုကွာဟချက်ကို ဖြစ်စေတဲ့ အကြောင်းတစ်စိတ်တစ်ပိုင်းက သေးငယ်တဲ့ forager အဖွဲ့အစည်းတွေဟာ ပြန့်ကျဲနေထိုင်ကြပြီး အချင်းချင်း သတင်းအချက်အလက်တွေ မျှဝေဖလှယ်မှု နည်းပါးတာကြောင့် ဖြစ်ပါတယ်။ လူတစ်ယောက်အဖို့ သူ့တစ်သက်တာအတွင်းမှာ သတိမထားမိနိုင်လောက်အောင်ပဲ အပြောင်းအလဲဟာ သိပ်ကိုနှေးကွေးခဲ့ပါတယ်။ ဒီအချက်က "ရှေး forager တွေဟာ ဖြစ်ပြီးခဲ့သမျှအတိတ်ကို မျက်မှောက်အပြောင်းအလဲ ဖြစ်စဉ်တစ်ရပ်လို့သာမြင်ပြီး ကာလရှည်ပြောင်းလဲမှုဖြစ်စဉ်အဖြစ် တွေးမြင်တတ်ပုံမရဘူး" လို့ ဆိုလိုပါတယ်။

နယ်မြေသစ်တွေဆီ ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်ဖို့ အတတ်ပညာသစ်၊ ကျွမ်းကျင်မှုသစ်တွေ လိုအပ်ပါတယ်၊ ဒီလို ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်ခြင်းတွေဟာ လူတွေအားလုံး အာဖရိကတိုက်အတွင်းမှာ နေထိုင်နေစဉ်ကာလ forager ခေတ် ခပ်စောစောမှာပဲ စတင်ခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ လူ့သမိုင်း အစောပိုင်းကာလတွေက အတတ်ပညာဆိုင်ရာ ပြောင်းလဲမှုကို လေ့လာရတာ တကယ်တော့ ခက်ပါတယ်၊ အကြောင်းက အဲဒီခေတ်က ကျန်ခဲ့တဲ့ အရာဝတ္ထုတွေကနေ ဒါတွေကို ပြုလုပ်ခဲ့သူတွေရဲ့ အတတ်ပညာ၊ ဗဟုသုတကို နည်းနည်းပဲ သိနိုင်ပါတယ်။ ဒီနေ့ခေတ်မှာဆို ကျွန်တော်တို့ဟာ ဗဟုသုတအဆန်းအပြားတွေ အများကြီးသိုမှီးထားလို့ရတဲ့ ကွန်ပြူတာ၊ မော်တော်ကား စတဲ့အရာတွေအပေါ်မှာ မှီခိုအားထားနေကြပါပြီ။ ဒါပေမယ့် forager တွေက သူတို့ဗဟုသုတတွေကို အရာဝတ္ထုတွေထဲမှာ မထားဘဲ သူတို့ခေါင်းထဲမှာ အဓိကသိုမှီးခဲ့ကြတယ်လို့ ယနေ့ခေတ် မနုဿဗေဒလေ့လာမှုတွေက ဆိုပါတယ်။ ဒါကြောင့်

သူတို့တွေကျန်ခဲ့တဲ့ ကိရိယာတန်ဆာပလာတွေကနေတဆင့် forager တွေရဲ့ အတတ်ပညာနဲ့ သဘာဝပတ်ဝန်းကျင်နဲ့ လိုက်လျောညီထွေနေနိုင်စွမ်းကို ခပ်ရေးရေးပဲ သိနိုင်ပါတယ်။

Figure: This plate shows a variety of early tools used to flake or abrade stone.

သို့သော်ငြားလည်း ပြောင်းလဲမှုရဲ့ အထောက်အထားကတော့ ခိုင်မာပါတယ်။ လူတွေဟာ နယ်မြေသစ်တွေဆီ ပြောင်းရွှေ့နေထိုင်ခဲ့ကြတယ် ဆိုတာအတွက် ပထမဆုံးအထောက်အထားက လူတွေရဲ့ အကြွင်းအကျန်တွေကို အာဖရိကတိုက်နေရာအားလုံးမှာ တွေ့လာရတဲ့အချက်ပါပဲ။ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၁)သိန်းမတိုင်မီကပဲ တချို့အုပ်စုတွေက အခွံမာတဲ့ ရေသတ္တဝါတွေလို ပင်လယ်ကမ်းနား အရင်းအမြစ်တွေကို စားသောက်၊ နေထိုင်တတ်နေကြပါပြီ။ တချို့ကတော့ အပူပိုင်းသစ်တောတွေ၊ သဲကန္တာရတွေမှာ နေသားကျလာကြပါပြီ။ အသိုင်းအဝိုင်းတစ်ခုနဲ့တစ်ခုကြား ကီလိုမီတာရာချီတဲ့ အကွာအဝေးအထိ ပစ္စည်းပစ္စယတွေ ဖလှယ်ခဲ့ကြတဲ့ အထောက်အထားက သူတို့ဟာ သတင်းအချက်အလက်တွေကိုလည်း ဒီလိုပဲဖလှယ်ခဲ့ကြလိမ့်မယ်လို့ ယူဆနိုင်ပြီး ဒီအချက်က သူတို့ရဲ့ အတတ်ပညာဆိုင်ရာ စမ်းသပ်လေ့လာမှုတွေအတွက် အဓိကတွန်းအား ဖြစ်ခဲ့နိုင်ကောင်းပါတယ်။

အာဖရိကတိုက်အပြင်သို့ ရွှေ့ပြောင်းသွားလာနေထိုင်မှုများ

လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၁)သိန်းလောက်ကစပြီး လူသားတွေဟာ အာဖရိကတိုက်အပြင်ဘက်မှာ အခြေချနေထိုင်လာခဲ့ကြပါတယ်။ ခေတ်လူတွေဟာ အနောက်တောင်အာရှကို ရောက်ရှိနေကြပါပြီ၊ အဲဒီကနေ အနောက်ဘက်နဲ့ အရှေ့ဘက်ကို ရွှေ့လျားလာခဲ့ကြပြီး ရာသီဥတုပိုမိုပူနွေးတဲ့ ယူရေးရှကုန်းမြေရဲ့ တောင်ဘက်ပိုင်းတွေဆီ ရောက်လာခဲ့ကြပါတယ်။ နေရာသစ်တွေဟာ ဇာတိမြေဖြစ်တဲ့ အာဖရိကတိုက်နဲ့ တူညီမှုရှိတဲ့အတွက် သူတို့အဖို့ အတတ်ပညာ ဖန်တီးဆန်းသစ်မှုတွေ သိပ်မလိုခဲ့ပါဘူး။ တကယ်တော့ တခြားသက်ရှိမျိုးစိတ်တွေလည်း အာဖရိကတိုက်နဲ့ အာရှတိုက်အကြား ဒီလိုပဲ ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်ခဲ့ဖူးကြပါတယ်။ ဒါပေမယ့် လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၄)သောင်းနဲ့ (၅)သောင်းကြား ရေခဲခေတ် သြစတြေးလျတိုက်မှာ လူတွေရောက်ရှိနေခဲ့တာကတော့ လမ်းသစ်ထွင်ခြင်းရဲ့ လက္ခဏာတစ်ခုဖြစ်တာ ထင်ရှားပါတယ်၊ အကြောင်းက သြစတြေးလျကို ရောက်အောင်သွားဖို့ဆိုတာ ရှုပ်ထွေးဆန်းပြားတဲ့ ရေကြောင်းသွားအတတ်ပညာတွေ လိုအပ်တာကြောင့်ရယ်၊ ရောက်ပြီးတဲ့အခါမှာလည်း သူတို့အတွက် လုံးလုံးလျားလျား အသစ်ဖြစ်တဲ့ သက်ရှိပတ်ဝန်းကျင်နဲ့ သဟဇာတဖြစ်အောင် နေထိုင်နိုင်ဖို့ လိုအပ်တာကြောင့်ရယ် ဖြစ်ပါတယ်။ တခြား ဘယ်နို့တိုက်သတ္တဝါမျိုးကမှ သူတို့အစွမ်းနဲ့သူတို့ ဒီလိုပင်လယ်ဖြတ်ကူးသွားလာခြင်းမျိုးကို မလုပ်နိုင်ခဲ့ပါဘူး။

ထပ်တူထပ်မျှ အရေးပါတာ နောက်တစ်ခုကတော့ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၃)သောင်းလောက်က ဆိုက်ဘေးရီးယားမှာ လူတွေစတင်ရောက်ရှိနေထိုင်နေကြပြီ ဆိုတဲ့အချက်ပဲဖြစ်ပါတယ်။ နောက်ဆုံးရေခဲခေတ်အတွင်း အာရှကုန်းတွင်းပိုင်းက ကျယ်ပြန့်လွန်းပြီး၊ အပင်ကြီးတွေမရှိတဲ့ Steppe မြက်ခင်းပြင်တွေမှာ နေနိုင်ဖို့ဆိုရင် (သမင်၊ မြင်း၊ မွေးရှည်ဆင်ကြီးတွေလို) အကောင်ကြီးတဲ့ နို့တိုက်သတ္တဝါတွေကို ဖမ်းဆီးစားသောက်ရာမှာ သိပ်ကျွမ်းကျင်ဖို့ လိုအပ်ပါတယ်၊ ရာသီဥတုခပ်နွေးနွေး အချိန်တွေမှာဆို ဒီနေရာတွေမှာက သီးပင်စားပင်တွေဟာ ပိုပြီးရှားပါးပါတယ်။ ဒါ့အပြင် လွန်လွန်ကဲကဲ အအေးဒဏ်ကိုလည်း ကာကွယ်ရပါဦးမယ်၊ ဒီအတွက် မီးကိုအသုံးချတတ်ဖို့၊ အနွေးထည် ထူထူထဲထဲတွေ ချုပ်တတ်ဖို့ နဲ့ ကြံ့ခိုင်တဲ့နေစရာနေရာတွေ ဆောက်လုပ်တတ်ဖို့ လိုပါတယ်။ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ် (၁၃,၀၀၀) မတိုင်မီမှာ လူတွေဟာ အမေရိကတိုက်တွေကို ရောက်ရှိနေခဲ့ပါပြီ၊ ဖြစ်နိုင်တဲ့ လမ်းကြောင်းနှစ်ခုရှိပါတယ်၊ တစ်လမ်းက ဆိုက်ဘေးရီးယားအရှေ့ပိုင်းနဲ့ အလာစကာကို ဆက်ထားတဲ့ ရေခဲခေတ် Beringia ကုန်းမြေအဆက်ကို ဖြတ်သွားခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ပြီး နောက်တစ်လမ်းကတော့ Beringia ကမ်းရိုးတန်းတလျှောက် ပင်လယ်ရေကြောင်းခရီးနဲ့ သွားခဲ့တာလည်း ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ အမေရိကတိုက်တွေကို ရောက်ပြီး နှစ် (၂,၀၀၀)အတွင်းမှာ တချို့လူစုတွေဟာ တောင်အမေရိကတိုက် တောင်ဘက်စွန်းထိကို ရောက်ရှိနေခဲ့ပြီ ဖြစ်ပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ဆက်လက်လေ့လာဖွယ် အကြောင်းအရာများ

Extinctions

Migrations in Afro-Eurasia, Asia, and Europe

Population Growth

Technology

အထက်ကဆိုခဲ့တဲ့ ရွှေ့ပြောင်းသွားလာမှုတိုင်းဟာ အတတ်ပညာသစ်တွေ၊ အပင်တွေ၊ သက်ရှိတွေနဲ့ ဆိုင်တဲ့ အသိပညာသစ်တွေ၊ ဘဝနေနည်းသစ်တွေ လိုအပ်ပါတယ်၊ ဒါ့ကြောင့် ရွှေ့ပြောင်းမှုတိုင်းဟာ အတတ်ပညာ တီထွင်ဆန်းသစ်မှုကြီးတစ်ခုခုကို ညွှန်းဆိုနေပြီး၊ သူတို့ရောက်တဲ့နေရာကနေ အရင်းအမြစ်တွေကို ထုတ်ယူအသုံးချတတ်လာတာနဲ့အမျှ လူတွေဟာ များစွာသော အတတ်ပညာဆိုင်ရာ အသေးစားပြောင်းလဲ ချိန်ညှိမှုလေးတွေကိုလည်း လုပ်ခဲ့ကြပါတယ်။ သို့ပေမယ့် အုပ်စုတစ်စုချင်းစီရဲ့ ပျမ်းမျှလူဦးရေ တိုးလာတယ် ဆိုတဲ့ အထောက်အထားတော့ မတွေ့ရပါဘူး။ Forager ခေတ်အတွင်းက အတတ်ပညာပြောင်းလဲတိုးတက်မှုဟာ လူသားတွေကို ကမ္ဘာပေါ်မှာ ပိုမိုပြီးဖြန့်ကျက်နေထိုင်ဖို့ ဖြစ်စေခဲ့ပေမယ့် တစ်စုတစ်ဖွဲ့ချင်းအနေနဲ့တော့ သိပ်မပြောင်းလဲဘဲ လူနည်းနည်းနဲ့ လှည့်လည်သွားလာနေထိုင်တဲ့ ပုံစံအဖြစ်ပဲ ဆက်ရှိနေခဲ့ပါတယ်။

ကဲ တွေးကြည့်ကြဦးစို့

တကယ်လို့ သင်နေထိုင်တဲ့ လူ့အသိုင်းအဝိုင်းက တစ်နှစ်ကို ပျမ်းမျှ (၁၀)မိုင်နှုန်းနဲ့ ရွှေ့ပြောင်းသွားလာတယ် ဆိုပါစို့၊ အာဖရိကတိုက်ကနေ ရပ်ရှားနဲ့ ဆိုက်ဘေးရီးယားကိုဖြတ်၊ အလာစကာကိုရောက်၊ အဲဒီကနေမှ အမေရိကတိုက် (၂)တိုက်နဲ့ တောင်အမေရိကတိုက် တောင်ဘက်စွန်းက Tierra del Fuego ကျွန်းစုတွေဆီရောက်ဖို့ အချိန်ဘယ်နှနှစ်လောက် ကြာနိုင်မလဲ စဉ်းစားကြည့်ပါ။ ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်မှုတွေ အောင်မြင်ဖို့ အတတ်ပညာ ဖြစ်ထွန်းမှုတွေ လိုအပ်ပါတယ်။ နောက်တစ်ခု ထပ်စဉ်းစားကြည့်ရအောင်၊ ရာသီဥတုပူနွေးပြီး သက်ရှိတွေ၊ သီးနှံတွေပေါကြွယ်ဝတဲ့ အာဖရိကတိုက်ကနေ ရာသီဥတုအေးပြီး သီးနှံတွေရှားပါး၊ မွေးရှည်ဆင်လို တိရစ္ဆာန်ကြီးတွေ ပေါများတဲ့ ဆိုက်ဘေးရီးယားကိုရောက်ဖို့ ၊ အဲဒီကနေမှ သစ်တောကြီးတွေနဲ့ ထူးထူးဆန်းဆန်း တိရစ္ဆာန်တွေ၊ အပင်တွေရှိတဲ့ မြောက်အမေရိကတိုက်ကိုရောက် ၊ ပြီးတော့မှ ဗဟိုအမေရိကရဲ့ အပူပိုင်းလွင်ပြင်တွေကိုဖြတ် ၊ နောက်ဆုံးမှာ အန်းဒီးစ်တောင်တန်းတွေကို ကျော်ပြီး Tierra del Fuego ကျွန်းစုတွေဆီရောက်ဖို့ ဘယ်လိုမျိုး အသိပညာ၊ ဗဟုသုတအသစ်တွေ သင် လိုအပ်မလဲလို့။

သဘာဝပတ်ဝန်းကျင်အပေါ် လူသား၏ သက်ရောက်မှုများ

ပုံမှန်အားဖြင့် forager တွေဟာ သူတို့နေထိုင်တဲ့ ပတ်ဝန်းကျင်အပေါ် ထိခိုက်မှုသိပ်မဖြစ်စေပေမယ့် နယ်မြေဖြတ်ကျော်သွားလာမှုတွေကို ဖြစ်စေခဲ့တဲ့ အတတ်ပညာဆန်းသစ်မှုတွေကြောင့် ပတ်ဝန်းကျင်အပေါ် သူတို့ရဲ့ သက်ရောက်မှုက ကြီးမားလာခဲ့ပါတယ်။ ဒီအကြောင်းတွေအပေါ် ငြင်းခုံနေကြဆဲ ဖြစ်သော်ငြားလည်း တိရစ္ဆာန်အကောင်ကြီးမျိုးစိတ် (megafauna) တွေအများအပြား မျိုးသုဉ်းသွားခြင်း နဲ့ "fire-stick farming" လို့ခေါ်တဲ့ တောမီးရှို့လယ်ယာစိုက်ပျိုးရေးအလေ့အထ ပြန့်ပွားလာခြင်းတို့ဟာ ပတ်ဝန်းကျင်အပေါ် လူသားတွေရဲ့ သက်ရောက်မှုကြီးမားလာခြင်းကို ဖော်ပြနေတဲ့ အထင်ကရဖြစ်ရပ်(၂) ခု ဖြစ်ပါတယ်။

တိရစ္ဆာန်ကြီးများ မျိုးသုဉ်းသွားခြင်း

လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၅)သောင်းအတွင်း တိရစ္ဆာန်ကြီးမျိုးစိတ်များစွာဟာ မျိုးသုဉ်းသွားခဲ့ကြပါတယ်၊ အထူးသဖြင့် လူတွေ ပြောင်းရွှေ့အခြေချနေထိုင်ခဲ့ကြတဲ့ ဩစတြေးလျတိုက်၊ ဆိုက်ဘေးရီးယားနဲ့ အမေရိကတိုက်တွေမှာ ဖြစ်ခဲ့တာပါ။ ဩစတြေးလျတိုက်နဲ့ အမေရိကတိုက်(၂)တိုက်ဟာ ကိုယ်အလေးချိန် ပေါင်(၁၀၀)အထက်ရှိတဲ့ နို့တိုက်သတ္တဝါမျိုးစိတ်ပေါင်း (၇၀)ကနေ (၈၀)ရာခိုင်နှုန်းလောက်ထိ ဆုံးရှုံးခဲ့ကြပါတယ်။ ဒီထဲမှာ ဩစတြေးလျက

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ရောမသားပိုက်ကောင်တွေနဲ့ wombat လို့ခေါ်တဲ့ ဝက်ဝံနဲ့တူတဲ့သားပိုက်ကောင်မျိုးစိတ်တွေ၊ ရေခဲခေတ် ဆိုက်ဘေးရီးယားက မွေးရှည်ဆင်ကြီးတွေနဲ့ မွေးထူကြံ့မျိုးတွေ၊ အမေရိကတိုက်(၂)တိုက်က မြင်း၊ ကုလားအုတ်၊ ရောမမျောက်မောင်းမျိုးတွေနဲ့ အစွယ်ရှည်ကျားမျိုးတွေ ပါသွားခဲ့ပါတယ်။ ဥရောပတိုက်က တိရစ္ဆာန်ကြီးမျိုးစိတ် (၄၀)ရာခိုင်နှုန်းလောက် မျိုးသုဉ်းသွားခဲ့ပြီး လူသားတွေနဲ့ တခြားနို့တိုက်သတ္တဝါကြီးတွေ အချိန်အကြာကြီး အတူတကွနေထိုင်ခဲ့ကြတဲ့ အာဖရိကတိုက်မှာတော့ (၁၄)ရာခိုင်နှုန်းလောက် မျိုးသုဉ်းသွားခဲ့ပါတယ်။ ရှေးဟောင်းသုတေသနပညာရှင်တွေက မျိုးသုဉ်းသွားတဲ့ အချိန်ကာလတွေကို ပိုပြီးတိတိကျကျ ဖော်ထုတ်လာနိုင်တာနဲ့ အမျှ ဒီမျိုးသုဉ်းမှုတွေဟာ ခေတ်လူသားတွေ အဆိုပါဒေသတွေကို စတင်ရောက်ရှိခဲ့တဲ့အချိန်နဲ့ တိုက်ဆိုင်နေတာ ပိုထင်ရှားလာပြီးတော့ ဒါတွေဟာ လူတွေကြောင့် ဖြစ်ခဲ့တာဆိုတဲ့ ဖြစ်နိုင်ခြေဟာ ပိုများလာပါတယ်။ လူတွေရဲ့ အမဲလိုက်အတတ် တိုးတက်လာတဲ့အခါ လူတွေအကြောင်းသိပ်မသိတဲ့၊ မျိုးပွားနှုန်းနည်းတဲ့ တိရစ္ဆာန်ကြီးတွေဟာ အလွယ်တကူ မျိုးသုဉ်းသွားနိုင်ကြောင်းကို လွန်ခဲ့တဲ့ရာစုနှစ်တွေကဖြစ်ခဲ့တဲ့ နယူးဇီလန်က "moas" လို့ခေါ်တဲ့ ငှက်ကုလားအုတ်အရွယ်ရှိတဲ့ငှက်တွေ မျိုးသုဉ်းမှုလိုမျိုး အလားတူမျိုးသုဉ်းမှုတွေက ဥပမာပြဖော်ပြနေပါတယ်။ ဩစတြေးလျနဲ့ အမေရိကတိုက်တွေက တိရစ္ဆာန်ကြီးတွေ ဆုံးရှုံးသွားရခြင်းဟာ ဒီဒေသတွေရဲ့ နောက်ပိုင်းသမိုင်းကြောင်းအပေါ် သက်ရောက်မှုရှိခဲ့ပါတယ်၊ အကြောင်းကတော့ ဒီတိရစ္ဆာန်ကြီးတွေ မရှိတော့တဲ့အခါ ခိုင်းစေဖို့ဖြစ်ဖြစ်၊ အစာအာဟာရအနေနဲ့ ဖြစ်ဖြစ် လူသားတွေအဖို့ အသုံးချ မရနိုင်တော့လို့ပါပဲ။

တောမီးရှို့လယ်ယာစိုက်ပျိုးခြင်း

အစောပိုင်း forager တွေရဲ့ ပတ်ဝန်းကျင်အပေါ် ကြီးမားလာတဲ့ သက်ရောက်မှုအတွက် ဒုတိယဥပမာက တောမီးရှို့လယ်ယာစိုက်ပျိုးခြင်းပဲဖြစ်ပါတယ်။ ဒါကို "fire-stick farming" လို့ ဩစတြေးလျလူမျိုး ရှေးဟောင်းသုတေသနပညာရှင် Rhys Jones က နာမည်ပေးခဲ့တာပါ။ တကယ်တမ်းပြောရရင် ဒါက လယ်ယာစိုက်ပျိုးနည်းလို့တောင် ပြောလို့မရပါဘူး။ သို့သော်လည်း လယ်ယာစိုက်ပျိုးခြင်းလိုပဲ လူတွေအတွက် အသုံးတည့်တဲ့ အပင်နဲ့သတ္တဝါမျိုးစိတ်တွေ တိုးပွားလာအောင် ပတ်ဝန်းကျင်ကို အသုံးချအမြတ်ထုတ်တဲ့ နည်းလမ်းတစ်ခုပါပဲ။ တောမီးရှို့တဲ့သူတွေဟာ လောင်စာတွေ အန္တရာယ်ပေးလောက်အောင် များမလာစေဖို့ မြေတွေကို ပုံမှန်မီးရှို့ပါတယ်။ မီးရှို့ခြင်းက ပင်ခြေပိတ်ပေါင်းတွေကို ရှင်းလင်းပေးတဲ့အပြင် ပြာတွေကိုလည်း စုပုံလာစေပါတယ်။ ရလဒ်အနေနဲ့ သေကုန်တဲ့ အပင်တွေ၊ သတ္တဝါတွေကနေ မြေဆွေးအဖြစ် ခပ်မြန်မြန်ပြောင်းလဲသွားစေပါတယ်၊ အဲဒီကနေ အပင်သစ်၊ အညွန့်သစ်တွေ မြန်မြန်ပေါက်စေပြီးတော့ ဒါတွေကို လာစားမယ့် သတ္တဝါတွေအတွက်ရော၊ ဒီသတ္တဝါတွေကို လာစားမယ့် အသားစားသတ္တဝါတွေအတွက်ရော စားကျက်ဖြစ်စေပါတယ်။ ရက်သတ္တပတ်အနည်းငယ်အတွင်း လူသားမုဆိုးတွေ သူတို့မီးရှို့ထားခဲ့တဲ့မြေတွေဆီကို ပြန်လာတဲ့အခါ အပင်သစ်တွေနဲ့ သတ္တဝါအများအပြား စားကျက်ဖြစ်နေတာကို တွေ့ရနိုင်တာပေါ့။

လူတွေဟာ သူတို့အခြေချခဲ့တဲ့ တိုက်ကြီးတွေအားလုံးမှာ မြေမီးရှို့ခြင်းကို သေသေချာချာ လုပ်ခဲ့ကြတာပါ။ အချိန်ကြာလာတော့ ဒီအလေ့အထကြောင့် ဒေသတွင်းမြေမျက်နှာသွင်ပြင်ဟာ ပြောင်းလဲတန်သလောက် ပြောင်းလဲခဲ့ပြီး ဒေသရင်းအပင်နဲ့ တိရစ္ဆာန်မျိုးစိတ်တွေ ရောယှက်နေထိုင်ခြင်းကိုလည်း ပြောင်းလဲစေခဲ့ပါတယ်။ ဥပမာ - ဩစတြေးလျတိုက်မှာ တောမီးရှို့ခြင်းကို နှစ်ကာလသောင်းနဲ့ချီ လုပ်ခဲ့ကြရာကနေ (မီးဒဏ်ခံနိုင်တဲ့) eucalyptus ပင်တွေ ပြန့်ပွားသွားပြီး မီးဒဏ်သိပ်မခံနိုင်တဲ့ တခြားမျိုးစိတ်တွေကိုတော့ စတေးမိလျက်သား ဖြစ်ခဲ့သလို၊ ပတ်ဝန်းကျင် မြေမျက်နှာသွင်ပြင် ရှုမြင်ကွင်းတွေဟာလည်း လူတွေ အစောဆုံးစရောက်တဲ့အချိန်ကနဲ့ အလွန်တရာ ကွဲပြားသွားခဲ့ပါတော့တယ်။

အရှိန်သွက်လာခြင်း

လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၅)သောင်းလောက်ကနေစပြီး အတတ်ပညာပြောင်းလဲမှုနှုန်းက အရှိန်မြင့်လာခဲ့ပါတယ်။ တိုက်သစ်တွေ၊ ပတ်ဝန်းကျင်သစ်တွေဆီ ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်ခြင်းက အရှိန်မြင့်လာခြင်းရဲ့ လက္ခဏာတစ်ခုပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ အရှိန်မြင့်လာတဲ့အပြင် အတတ်ပညာသစ်၊ နည်းစနစ်သစ်တွေဟာ အရေအတွက်အားဖြင့်လည်း တိုးပွားလာခဲ့ပါတယ်။ ကျောက်နဲ့လုပ်တဲ့ကိရိယာတွေဟာ ပိုပြီးတိကျသေသပ်လာခဲ့သလို အမျိုးအစားလည်း ပိုစုံလင်လာခဲ့ပါတယ်၊ ကိရိယာအများအပြားကို လက်ကိုင်ရိုးတပ်ပြီး သုံးစွဲခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ ဒါ့အပြင် အရိုး၊ ပယင်းနဲ့ အပင်ကရတဲ့ လျှော်မျှင်တွေလို ပစ္စည်းသစ်တွေကိုလည်း စတင်သုံးစွဲတတ်လာခဲ့ပါတယ်။ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ် (၃၀,၀၀၀) ကနေ (၂၀,၀၀၀) လောက်မှာ ကိရိယာတန်ဆာပလာ အသစ်အဆန်းတွေ ပိုပြီးများပြားလာခဲ့ရာမှာ လေး၊ မြားနဲ့ လှံတံပစ်ကိရိယာတွေ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါပြီ။

*တန်ဒြာဒေသက Forager တွေဟာ အရိုးနဲ့လုပ်တဲ့ အပ်တွေကိုသုံးပြီး တိရစ္ဆာန်သားရေတွေကို သေသေချာချာ ချုပ်လုပ်ဝတ်ဆင်တတ်လာခဲ့ကြပါတယ်၊ တစ်ခါတလေ သူတို့အဝတ်အစားတွေမှာ တိရစ္ဆာန်တွေရဲ့သွားတွေ၊ အခွံတွေနဲ့ အလှဆင်ထားတတ်ကြပါတယ်။ အထူးသဖြင့် အေးတဲ့ဒေသတွေမှာ Forager မုဆိုးတွေဟာ အမဲလိုက်နည်းစနစ်တွေကို အထူးကျွမ်းကျင်လာခဲ့ကြပြီး မတူညီတဲ့ပတ်ဝန်းကျင်ဒေသတွေအပေါ်မှာ သူတို့ရဲ့ နားလည်နိုင်စွမ်းဟာ ဆန်းပြားလာခဲ့ကြောင်း သူတို့လက်တွင်း ကျဆင်းခဲ့ရတဲ့ သားကောင်မျိုးစိတ်တွေရဲ့ အကြွင်းအကျန်တွေက ညွှန်းဆိုနေပါတယ်။ ဂူနံရံပန်းချီလက်ရာတွေနဲ့ သစ်သား၊ အရိုးကိုထုလုပ်ထားတဲ့ ရုပ်တုတွေဟာ အာဖရိက၊ သြစတြေးလျ၊ မွန်ဂိုလီယာနဲ့ ဥရောပကဲ့သို့ မတူကွဲပြားတဲ့ ဒေသတွေမှာ စတင်ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပြီ ဖြစ်ပါတယ်။

*(*တန်ဒြာ (tundra) = အာတိတ်စက်ဝိုင်းနဲ့ ဆက်စပ်ဒေသတွေရဲ့ လက္ခဏာတစ်ရပ်ဖြစ်တဲ့ အပင်မရှိတဲ့ မြေပြန့်၊ ကုန်းစောင်းရှိရာဒေသများ)*

ပြည့်စုံကြွယ်ဝသော Forager များ

အတတ်ပညာပြောင်းလဲမှု အရှိန်အဟုန်ကောင်းလာခြင်းက လယ်ယာခေတ်ကို ဦးတည်စေတဲ့ ရှေ့ပြေးအပြောင်းအလဲတစ်ခုကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့ပါတယ်။ Foraging အတတ်ပညာအများစုကို အပြန့်ကျယ်တယ်လို့ ဆိုနိုင်ပါတယ်၊ ဆိုလိုတာက ဒီတတ်ကျွမ်းမှုတွေကြောင့် လူသားတွေဟာ အစုအဖွဲ့တစ်ခုချင်း လူဦးရေတိုးပွားလာခြင်း မရှိဘဲနဲ့ ကျယ်ပြန့်တဲ့နေရာတွေမှာ ဖြန့်ကျက်နေထိုင်ခဲ့ကြပါတယ်။ သို့သော်လည်း ရံဖန်ရံခါမှာ တချို့ forager တွေဟာ လူအင်အားများများ စုဖွဲ့လာစေတဲ့ နည်းလမ်းတွေကို ကျင့်သုံးခဲ့ကြပါတယ်၊ ဒီနည်းလမ်းတွေဟာ သူတို့နေတဲ့ဒေသက အရင်းအမြစ်တွေကို ပိုပြီးထုတ်ယူသုံးစွဲစေနိုင်တယ်လို့ ဆိုချင်တာပါ။ ဒီတော့ သူတို့ဟာ လူဦးရေပိုများလာပြီး အတည်တကျနေထိုင်တာ ပိုများလာခဲ့ပါတယ်။ ဒီလိုအပြောင်းအလဲတွေ ပိုမိုများပြားထင်ရှားတာကတော့ အချိန်အားဖြင့် လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ်(၂၀,၀၀၀)နဲ့ (၁၅,၀၀၀)လောက်မှာ၊ နေရာအားဖြင့် မက်ဆိုပိုတေးမီးယား (တိုက်ဂရီးစ်နဲ့ ယူဖရေးတီးစ်မြစ်နှစ်သွယ်ကြားက အနောက်တောင်အာရှဒေသ) နဲ့ (အာဖရိကနဲ့ ယူရေးရှားကို ဆက်ပေးထားတဲ့) နိုင်းမြစ်ဝှမ်းဒေသကြားက ကုန်းမြေနေရာတွေမှာ ဖြစ်ပါတယ်။ အရင်းအမြစ် ပေါကြွယ်တဲ့ဒေသတွေမှာနေတဲ့ forager တွေဟာ လှည့်လည်သွားလာမှု နည်းသွားပြီးတော့ နေစရာတစ်နေရာ၊ နှစ်နေရာမှာပဲ အချိန်ကြာကြာနေလာကြတယ်ဆိုတာ မနုဿဗေဒပညာရှင်တွေ သိရှိခဲ့ပြီးပါပြီ။ ဒေသတစ်ခုက အရင်းအမြစ်တွေ အထွက်တိုးစေတဲ့ အတတ်ပညာများကို ဖန်တီးနိုင်တဲ့အခါ forager တွေဟာ ပိုပြီးတော့ အတည်တကျ နေထိုင်လာလေ့ရှိပါတယ်။ ဒီလို forager တွေကို မနုဿဗေဒပညာရှင်တွေက ပြည့်စုံကြွယ်ဝသော forager များလို့ ခေါ်ပါတယ်။

သြစတြေးလျတိုက်မှာ ယနေ့ခေတ်အထိ ရှိနေသေးတဲ့ forager တွေရဲ့ လူမှုဘဝနေထိုင်ပုံတွေကို အနီးကပ်လေ့လာမှုကနေ အောက်ဖော်ပြပါ သာဓကတွေကို ကောက်နှုတ်ထားတာ ဖြစ်ပါတယ်။ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ် (၅)ထောင် အတွင်းက သေးငယ်ပြီး၊ သပ်သပ်ရပ်ရပ်လုပ်ထားတဲ့ ဆန်းသစ်တဲ့ကျောက်ကိရိယာတွေကို သြစတြေးလျတိုက်ရဲ့ နေရာ

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

တော်တော်များများမှာ တွေ့ရှိခဲ့ပါတယ်၊ ဒီထဲမှာ လူတွေ လုံတံထိပ်ဖျားမှာ သုံးခဲ့ဟန်တူတဲ့ အစူးချွန်ကိရိယာလေးတွေ ပါဝင်ပါတယ်။ တချို့ကိရိယာလေးတွေဆိုရင် သိပ်ကိုလှလှပပလုပ်ထားခဲ့တာဖြစ်ပြီး ထုံးတမ်းဓလေ့အရ ဖလှယ်မှုပြုကြတဲ့အရာတွေအဖြစ် မိုင်ရာချီဝေးတဲ့ဒေသတွေကြားမှာ အရောင်းအဝယ်ပြုခဲ့ကြတာ ဖြစ်ပါတယ်။ နည်းစနစ်အသစ်တွေရလာခြင်းက အရင်းအမြစ်တွေကို နည်းလမ်းအသစ်တွေနဲ့ ထုတ်ယူသုံးစွဲနိုင်ခြင်းလို့ ဆိုလိုပါတယ်။ Victoria ပြည်နယ်မှာဆို အသေးစိတ်စီမံထားတဲ့ ငါးရှဉ့်ထောင်ချောက်တွေကို တွေ့ရပါတယ်၊ တချို့ထောင်ချောက်တွေဆို မီတာ(၃၀၀)လောက်ရှည်တဲ့ တူးမြောင်းတွေနဲ့ လုပ်ထားခဲ့ကြတာပါ။ ငါးရှဉ့်ဖမ်းဖို့ လူတွေက ပိုက်ကွန်တွေ၊ အဝကျယ်ပြီး အဖျားရှူးထားတဲ့ ထောင်ချောက်တွေကို နေရာအတော်များများမှာ ဆင်ထားတယ်၊ ဒါတွေလုပ်ဖို့ သစ်ခေါက်မျှင်တွေ၊ ကျစ်ထားတဲ့ကျူရိုးတွေကို သူတို့သုံးတယ်။ ဒီနေရာတွေမှာ ငါးရှဉ့်များများစားစား ရခဲ့ကြလို့ဖြစ်မယ်၊ အနီးအနားမှာ အတန်ကြာ အခြေချနေထိုင်ခဲ့ကြတဲ့ လက္ခဏာတွေတောင် တွေ့ရပါတယ်။ တစ်နေရာမှာဆိုရင် ကျောက်တုံးနဲ့ လုပ်ထားတဲ့ တဲအိမ်လေး အလုံး (၁၅၀) လောက်နီးပါး ရှိနေပါတယ်။ ဒီနေရာမှာ အခြေချနေထိုင်ခဲ့သူတွေဟာ ငါးရှဉ့်တွေအပြင် emu ငှက်နဲ့ သားပိုက်ကောင်လို ဒေသရင်းတောကောင်တွေ၊ daisy yam tubers ၊ ferns နဲ့ convolvulus လို ဒေသထွက် သစ်သီးဝလံတွေကို စားသောက် မှီတင်းနေထိုင်ခဲ့ကြပါတယ်။

တချို့လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေက ပိန်းဥ၊ သစ်သီးနဲ့ အစေ့အဆန်တွေလို အပင်ထွက်စားစရာတွေကို ခူးယူစားသုံး စိုက်ပျိုးလာခဲ့ကြပါတယ်၊ ဒါတွေက လယ်ယာစိုက်ပျိုးရေးရဲ့ အစောဆုံးခြေလှမ်းတွေလို့ ဆိုနိုင်ပါတယ်။ ပိန်းဥတွေကို (အခုခေတ်လိုပဲ) ဥကနေ အပင်ပြန်ပေါက်စေတဲ့ နည်းလမ်းတွေသုံးပြီး စိုက်ပျိုးခဲ့ကြပါတယ်၊ သစ်စေ့တွေကို အမှိုက်ပုံတွေထဲမှာ တမင်တကာပျိုးချပြီး သစ်သီးပင်တန်း တောအုပ်တွေဖြစ်အောင် ဖန်တီးခဲ့ကြပါတယ်။ ‘ဩစတြေးလျအလယ်ပိုင်းက ပိုမိုခြောက်သွေ့တဲ့နေရာတချို့မှာ ကောက်နှံအရိုင်းတွေကို ကျောက်ဓားတွေနဲ့ ရိတ်သိမ်းပြီး ကောက်ရိုးပုံအကြီးကြီးတွေထဲမှာ သိုလှောင်ထားတတ်ကြတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေရှိခဲ့ကြောင်း’ ဩစတြေးလျတိုက်ကို အစောပိုင်းမှာရောက်ခဲ့ကြတဲ့ ဥရောပတိုက်သား ခရီးသွားတွေက တွေ့မြင်ခဲ့ကြပါတယ်။ တချို့ဒေသတွေမှာ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ်(၅)ထောင်လောက်က အစေ့တွေကြိတ်ရာမှာသုံးတဲ့ ကျောက်ကြိတ်ဆုံတွေကို ရှေးဟောင်းသုတေသနပညာရှင်တွေက တွေ့ရှိခဲ့ကြပါတယ်။ ဩစတြေးလျတိုက် ကမ်းရိုးတန်းဒေသတွေမှာ လူတွေဟာ ယောက်သွားခွံနဲ့ လုပ်ထားတဲ့ချိတ်တွေ၊ လှေငယ်လေးတွေသုံးပြီး ငါးဖမ်းခဲ့ကြပါတယ်၊ ငါးဖမ်းစားသောက်တဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေမှာ လူဦးရေ များပြားသိပ်သည်းလာခဲ့ပါတယ်။ ယေဘုယျအားဖြင့် ကမ်းရိုးတန်းဒေသတွေဟာ ကုန်းတွင်းပိုင်းဒေသတွေထက် လူနေထူထပ်ခဲ့ပါတယ်။

ကြွယ်ဝတဲ့ forager လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ ပေါ်ပေါက်လာခြင်းက လူ့သမိုင်းမှာ အခြေခံကျတဲ့ နောက်အကူးအပြောင်းတစ်ခုကို လမ်းခင်းပေးခဲ့ပါတယ်၊ ဒီအကူးအပြောင်းကတော့ နေထိုင်ရာဒေသကနေ အရင်းအမြစ်တွေကို ပိုမိုထုတ်ယူသုံးစွဲခြင်းဖြင့် သူတို့ပတ်ဝန်းကျင်ကို စနစ်တကျ စီမံအသုံးချတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ ပေါ်ပေါက်လာခြင်းပါပဲ။ အဲဒီလူတွေသုံးခဲ့တဲ့ အတတ်ပညာ၊ နည်းစနစ်တွေကို စုစည်းပြီး “စိုက်ပျိုးရေးမွေးမြူရေး” လို့ ခေါ်လေ့ရှိပြီး၊ လယ်ယာစိုက်ပျိုးခြင်းက အရေးအပါဆုံး အခြေခံအတတ်ပညာ ဖြစ်ခဲ့တဲ့ အဲဒီခေတ်ကို “လယ်ယာခေတ်” လို့ ညွှန်းဆိုပါတယ်။

ကမ္ဘာ့သမိုင်းတွင် Forager ခေတ်၏ အခန်းကဏ္ဍ

ရှည်လျားလှတဲ့ forager ခေတ်အတွင်း အပြောင်းအလဲနည်းခဲ့တယ်လို့ သမိုင်းပညာရှင်တွေက ယူဆလေ့ရှိပါတယ်။ ဒီခေတ်ရဲ့နောက်က လူ့သမိုင်းခေတ်တွေနဲ့ ယှဉ်ရင်တော့ ဒီယူဆချက်က မှန်တယ်လို့ ထင်ရပါတယ်။ နောက်တစ်ခုက ပြောင်းလဲမှုအရှိန်ကလည်း သာမန်အားဖြင့် နှေးကွေးလွန်းတော့ လူတစ်ယောက်ရဲ့ ဘဝသက်တမ်းတစ်ခုအတွင်း ပြောင်းလဲနေမှန်း မသိနိုင်အောင် ဖြစ်ခဲ့တာလည်း မှန်ပါတယ်၊ ဒါ့ကြောင့် အတတ်ပညာပြောင်းလဲမှုရဲ့ သိသာလှတဲ့ အရေးပါပုံကို အသိအမှတ်ပြု သဘောပေါက်နားလည်ခဲ့တဲ့ forager တွေ မရှိသလောက် ရှားပါးခဲ့မှာပါ။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

သို့သော်ငြားလည်း လူသားမဖြစ်မီ ခေတ်ကာလအတွင်းကနှုန်းနဲ့ ယှဉ်ရင်တော့ forager ခေတ်အတွင်း အတတ်ပညာ ပြောင်းလဲတိုးတက်နှုန်းက အံ့အားသင့်စရာ ဖြစ်ပါတယ်။ လူတွေအချင်းချင်း သင်္ကေတသုံးဘာသာစကားနဲ့ ဆက်သွယ်ပြောဆိုလာနိုင်ပြီး စုစည်းဖန်တီးနိုင်စွမ်းနဲ့ အတတ်ပညာကို ညီညီညွတ်ညွတ် ပေါင်းစပ်အသုံးချလိုက်တဲ့အခါ အမျိုးမျိုးသော နယ်မြေသစ်တွေမှာ လူတွေဟာ အောင်အောင်မြင်မြင် အခြေချနေထိုင်တတ်ခဲ့ကြပါတယ်။ ကျွမ်းကျင်မှုအသစ်တွေ တိုးပွားများပြားလာခြင်းကြောင့် ကမ္ဘာကြီးရဲ့ နေရာအများစုမှာ forager တွေ ရွှေ့ပြောင်း နေထိုင်လာနိုင်ခဲ့ကြခြင်းက တခြားပရိုင်းမိတ်တွေရော၊ ကျွန်တော်တို့ရဲ့ hominid ဘိုးဘေးတွေရော မလုပ်နိုင်ခဲ့တဲ့ ထူးကဲတဲ့ ကိစ္စတစ်ရပ်ဖြစ်ပါတယ်။

နှစ်ပေါင်း (၂၅၀,၀၀၀) ဆိုတဲ့ခရီးမှာ ပြောင်းလဲမှုနှုန်းဟာ တဖြည်းဖြည်းနဲ့ မြန်ဆန်လာခဲ့ပါတယ်။ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ်(၅)ထောင်ဝန်းကျင်အတွင်း foraging အတတ်ပညာများဟာလည်း ကမ္ဘာတစ်လွှားမှာ ဆထက်ထမ်းပိုး စုံလင်များပြား၊ တိကျသေသပ်လာခဲ့ပါတယ်။ နောက်ဆုံးတော့ foraging အတတ်ပညာများ ပိုမိုဆန်းပြားလာခဲ့တာကြောင့် တချို့ဒေသတွေကလူတွေဟာ သူတို့ပတ်ဝန်းကျင်ကို ပိုပြီးထိထိရောက်ရောက် အသုံးချနိုင်လာခဲ့ပါတယ်၊ ဒီပြောင်းလဲမှုက စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးဆီသို့ သွားရာ ပထမဆုံးခြေလှမ်း ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အခန်း (၂)
အရှိန်အဟုန်မြင့်မားလာခြင်း
လယ်ယာခေတ်

လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၁၀,၀၀၀) ကနေ (၁၁,၀၀၀)လောက်မှာ ပထမဆုံး လယ်ယာစိုက်ပျိုးတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ ပေါ်ထွန်းလာခြင်းနဲ့အတူ လယ်ယာခေတ် စတင်ခဲ့ပါတယ်။ "လူ့အဖွဲ့အစည်းအများစုအတွက် အခြေခံအုတ်မြစ်နဲ့ အရေးအပါဆုံး ကုန်ထုတ်လုပ်မှုအတတ်ပညာက လယ်ယာစိုက်ပျိုးရေးဖြစ်ခဲ့တဲ့ လူ့သမိုင်းရဲ့ခေတ်ကာလ" ကို လယ်ယာခေတ်လို့ အဓိပ္ပာယ်ဖွင့်ဆိုနိုင်ပါတယ်။ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၂၅၀)အတွင်း ခေတ်သစ်စက်မှုအတတ်ပညာ၊ နည်းပညာများက ကုန်ထုတ်လုပ်မှုအရာမှာ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးကို သာလွန်ခဲ့ပြီး လူတွေရဲ့ လူမှုဘဝနေထိုင်ပုံတွေကို စတင်ပြောင်းလဲပေးခဲ့တဲ့အချိန်မှာ လယ်ယာခေတ် အဆုံးသတ်ခဲ့ပါတယ်။

လယ်ယာခေတ်က အနှစ် (၁၀,၀၀၀)လောက်ပဲ ရှည်ကြာခဲ့တယ် ဆိုပေမယ့် နှစ် (၂၅၀,၀၀၀) ကြာခဲ့တဲ့ forager ခေတ်နဲ့ ယှဉ်မယ်ဆိုရင် လူသားမျိုးနွယ်ရဲ့ (၇၀)ရာခိုင်နှုန်းလောက်က လယ်ယာခေတ်အတွင်းမှာ နေထိုင်ခဲ့ကြတာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်၊ အကြောင်းကတော့ ဒီခေတ်ရဲ့ အတတ်ပညာဖြစ်ထွန်းမှုတွေဟာ forager ခေတ်ကထက် ကုန်ထုတ်စွမ်းအားကို များစွာသာလွန်စေခဲ့လို့ ဖြစ်ပါတယ်။

သူ့ရှေ့က forager ခေတ်ထက်ရော၊ သူ့နောက်က မျက်မှောက်ခေတ်ထက်ပါ မတူကွဲပြားမှုတွေ ပိုမိုစုံလင်ခြင်းက လယ်ယာခေတ်ရဲ့ ဝိသေသလက္ခဏာ ဖြစ်ပါတယ်။ ဒီလိုကွဲပြားမှုတွေဟာ အတတ်ပညာဆန်းသစ်မှုတွေရဲ့ ရလဒ်ဖြစ်သလို အတတ်ပညာနှောင့်နှေးမှုရဲ့ ရလဒ်လည်း ဖြစ်ပါတယ်။ အကြောင်းက စိုက်ပျိုးရေးနဲ့ မွေးမြူရေး အတတ်ပညာသစ်တွေဟာ ဘဝနေထိုင်ပုံနည်းသစ်တွေကို ဖြစ်ပေါ်စေပေမယ့် ဆက်သွယ်ရေးနည်းလမ်းတွေ ချို့တဲ့လို့ မတူညီတဲ့ ကမ္ဘာ့ဒေသတွေဟာ (တိုးတက်မှုကို မြန်မြန်ဆန်ဆန် မျှဝေခွင့်မရဘဲ) တသီးတသန့်စီ ဆင့်ကဲဖြစ်ထွန်းလာခဲ့ကြလို့ ဖြစ်ပါတယ်။ ဒီဒေသတွေကို သီးခြားကမ္ဘာ့ဇုံများလို့ မှတ်ခေါ်နိုင်ပြီးတော့ ခရစ်နှစ် (၁၅၀၀) မတိုင်ခင်ထိ ဒီဒေသတွေအချင်းချင်း သိသာတဲ့ အဆက်အသွယ် မရှိခဲ့ပါဘူး။ အရေးအပါဆုံး ကမ္ဘာ့ဇုံ (၄)ခုကတော့ (အာဖရိကတောင်ဘက်ကနေ ဆိုက်ဘေးရီးယား အရှေ့မြောက်ဘက်ထိ ကျယ်တဲ့) အာဖရိက-ယူရေးရှ ကုန်းမြေထု ၊ အမေရိကတိုက် (၂)တိုက်၊ သြစတြေးလျတိုက်နဲ့ ပစိဖိတ်ကျွန်းများပဲ ဖြစ်ပါတယ်။

ကမ္ဘာ့ဇုံတစ်ခုချင်းစီအတွင်းမှာ ရှည်လျားပြီး အားနည်းတဲ့၊ ယဉ်ကျေးမှုဓလေ့နဲ့ ကုန်ပစ္စည်းတွေ ဖလှယ်တဲ့ ကွန်ယက်တွေဟာ ဒေသတွင်းလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေကို ချိတ်ဆက်ပေးပြီး ကြီးမားတဲ့ကွန်ယက်တွေ ဖြစ်စေပါတယ်။ တချို့ကမ္ဘာ့ဇုံတွေမှာ နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာ၊ ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာနဲ့ စီးပွားရေးဆိုင်ရာ နှီးနှောဖလှယ်မှုတွေဟာ အားကောင်းတဲ့ကွန်ယက်တွေဖြစ်လာပြီး၊ အချိန်ကြာလာတာနဲ့အမျှ ဒီ"လယ်ယာလူမှုရပ်ဝန်းများ" ဟာ အချင်းချင်းဆက်သွယ်မိကြသလို၊ အဓိကဇုံတွေက လူတွေအချင်းချင်းလည်း ချိတ်ဆက်မိလာခဲ့ကြပါတယ်။ သို့ပြားလည်း ခရစ်နှစ် (၁၄၉၂) မတိုင်ခင်ထိ မတူတဲ့ကမ္ဘာ့ဇုံတွေအကြားမှာ သိသာထင်ရှားတဲ့ အဆက်အသွယ်တွေ မရှိခဲ့ကြပါဘူး။ လူမှုဘဝနေထိုင်ပုံတွေ များစွာကွဲပြားခြားနားမှု၊ မတူညီတဲ့ဒေသတွေ သီးသန့်ဖြစ်တည်နေမှုဆိုတဲ့ အချက်(၂)ချက်ကြောင့် လယ်ယာခေတ်အတွင်း တစ်ကမ္ဘာလုံးကို ခြုံငုံပြီး ယေဘုယျသဘောပြောဖို့က ကျန်တဲ့ခေတ် (၂)ခေတ်ထက် ပိုခက်ခဲပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ဒီလို ထူးထူးခြားခြားကွဲပြားသည့်တိုင် ကမ္ဘာ့ဒေသအသီးသီးရဲ့ တိုးတက်မှုလမ်းကြောင်းတွေမှာ တူညီမှုတချို့ ရှိနေတာကို အံ့သြဖွယ်တွေ့ရပါတယ်။ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးကဲ့သို့ပဲ တိုင်းပြည်တွေ၊ မြို့ပြတွေ၊ ဗိသုကာအတတ် နဲ့ စာပေအရေးအသား စတာတွေဟာလည်း ဒေသတော်တော်များများမှာ အမှီအခိုကင်းကင်းနဲ့ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ ဒီလိုတူညီမှုတွေဟာ သမိုင်းကြောင်းပြောင်းလဲမှုရဲ့ ကာလရှည်အသွင်သဏ္ဌာန်တွေကို အလေးအနက် မေးခွန်းထုတ်လိုက်ပါတယ်။ အခြေခံအုတ်မြစ်ပုံစံနဲ့ (မတူညီတဲ့ ဒေသအားလုံးမှာရော လူမှု၊ သဘာဝဝန်းကျင် အခြေအနေတွေမှာပါ သိသာထင်ရှားတဲ့) တိုးတက်မှုလမ်းကြောင်းပုံစံတို့ဟာ လူ့သမိုင်းမှာ ရှိပါသလား။ ဒီလိုအခြေခံအုတ်မြစ်ပုံစံတစ်ခုရှိတယ်ဆိုရင် ဒါက ကျွန်တော်တို့လူတွေရဲ့ သဘာဝကနေ ထွက်ပေါ်လာတာလား၊ ဒါမှမဟုတ် ယဉ်ကျေးမှုဆင့်ကဲဖြစ်စဉ်ရဲ့ အခြေခံသဘောတရားတွေကနေ ထွက်ပေါ်လာသလား။ ဒါမှမဟုတ် ဒီတူညီမှုတွေဟာ ကျွန်တော်တို့ကို အတွေးလမ်းကြောင်းချော်စေရုံသက်သက်ပဲလား။ ဒီလိုအသွင်ပုံစံတွေ၊ ဘုံတူညီမှုတွေထက်စာရင် လူ့သမိုင်းအတွေ့အကြုံရဲ့ မတူကွဲပြားမှုနဲ့ ကျယ်ပြောမှုတို့အပေါ် ပိုပြီး ဂရုထားသင့်သလား။

စိတ်ကူးနဲ့ စူးစမ်းကြည့်ကြစို့

ကပ်ဆိုးကြီးတစ်ခုကြုံပြီး ဘဝကို တစ်ကနေ ပြန်စနေရတယ်လို့ စိတ်ကူးကြည့်လိုက်ပါ။ ပို့ဆောင်ဆက်သွယ်ရေးတွေ ပြတ်တောက်ကုန်လို့ ကုန်စုံဆိုင်တွေဆီကလည်း ဘာမှမရနိုင်ဘူး။ စားစရာဆိုလို့ တောထဲ၊ လယ်ထဲမှာပဲ ရှာလို့ရနိုင်မယ်ဆိုရင် လမ်းတလျှောက်မှာတွေ့မယ့် ဘယ်လိုဟာတွေကို စိတ်ချလက်ချ စားနိုင်မယ်ထင်လဲ။ ဒါတွေကို ဘယ်လိုချက်ပြုတ်မလဲ၊ တကယ်လို့ ချက်လို့ပြုတ်လို့မရနိုင်တဲ့အခါ ငါးတွေ၊ ကောက်ပဲသီးနှံတွေကို အစိမ်းအတိုင်း စားရမယ်ဆို ဘယ်လိုနေမလဲ။ ဆိုပါစို့ ကိုယ်စားဖို့ ကိုယ်ဖာသာကိုယ်စိုက်ရမယ်ဆိုရင် ဘယ်လိုကနေဘယ်လို စလုပ်မလဲ။

စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေး၏ မူလဇာစ်မြစ်များ

ဒီနေရာမှာ သုံးနှုန်းထားတဲ့ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးဆိုတဲ့ ဝေါဟာရက "လူတွေအလိုရှိတဲ့ အပင်တွေ၊ တိရစ္ဆာန်တွေ အထွက်နှုန်းတိုးဖို့ အထောက်အကူဖြစ်စေသော တိုးတက်ဖြစ်ထွန်းလာသည့် အတတ်ပညာ၊ နည်းပညာများ" လို့ စုစည်းညွှန်းဆိုပါတယ်။ အလင်းနဲ့အစာချက်ခြင်းဖြင့် ရရှိလာတဲ့စွမ်းအင်တွေ၊ အရင်းအမြစ်တွေကို ရယူစားသုံးတဲ့နေရာမှာ ဂေဟစနစ်ရှုထောင့်ကကြည့်ရင် စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးက Foraging ထက် ပိုပြီးတွက်ခြေကိုက်တဲ့ နည်းလမ်းပါ။ အကြောင်းကတော့ လယ်သမားတွေဟာ သူတို့ပတ်ဝန်းကျင်ကို forager တွေထက် ပိုပြီး ရည်ရွယ်ချက်ရှိရှိနဲ့ အမြတ်ထုတ်ကြလို့ပါ၊ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးက သဘာဝပတ်ဝန်းကျင်အပေါ် လူတွေရဲ့ထိပါးမှုကိုရော၊ လူတွေကိုယ်တိုင် သူတို့လူမှုဘဝနေထိုင်ပုံအပေါ် သက်ရောက်မှုကိုပါ ပိုမိုကြီးမားစေပါတယ်။ လယ်သမားတွေက အပင်နဲ့ တိရစ္ဆာန်မျိုးစိတ်တွေအပေါ် စိတ်ကြိုက်ပြုပြင်ယူတဲ့အတွက် ဒီမျိုးစိတ်တွေရဲ့ မျိုးဗီဇဖွဲ့စည်းမှုပါ စတင်ပြောင်းလဲလာခဲ့ပါတယ်၊ ဒီဖြစ်စဉ်ကို (အရိုင်းကို အယဉ်ဖြစ်အောင်) မွေးမြူရေးလို့ ခေါ်ပါတယ်။ သစ်တောတွေခုတ်ထွင်၊ မြစ်တွေကို လိုရာသွယ်၊ တောင်စောင်းတွေကို လှေကားထစ်ဖြစ်စေ၊ ရသမျှမြေကို ထွန်ယက်ပြီး လယ်သမားတွေက မြေမျက်နှာသွင်ပြင်ကို လူ့အလိုကျ ဖြစ်သထက်ဖြစ်လာအောင် ဖန်တီးယူခဲ့ကြပါတယ်။

နောက်ဆုံးမှာတော့ စိုက်ပျိုးရေးသမားတွေက သူတို့ဘဝနေထိုင်ပုံတွေပါကို ပြောင်းလဲပြီး forager ခေတ်ကနဲ့ အရွယ်ပမာဏအားဖြင့်ရော၊ အသွင်သဏ္ဌာန်အားဖြင့်ပါ ကွဲပြားတဲ့ လူမှုအဖွဲ့အစည်းသစ်တွေ ဖန်တီးခဲ့ပါတယ်။ လူတွေဟာ တခြားမျိုးစိတ်တွေကို ယဉ်ပါးစေရုံမက သူတို့ကိုယ်သူတို့ပါ ယဉ်ပါးအောင်ပြုကာ နေထိုင်တတ်လာခဲ့ပါတယ်။

စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးက မြေယာတွေရဲ့ ဇီဝအထွက်နှုန်းကို အလိုအလျောက်တိုးပွားစေတာတော့ မဟုတ်ပါဘူး။ တကယ်တော့ စိုက်ပျိုးရေးသမားတွေဟာ သူတို့အသုံးမလိုတဲ့ မျိုးစိတ်တွေကို ဖယ်ရှားခြင်းအားဖြင့် ဒီမျိုးစိတ်တွေရဲ့ အထွက်နှုန်းကို ရံဖန်ရံခါမှာ လျော့နည်းစေတတ်ပြီး၊ သူတို့အတွက် အသုံးအတည့်ဆုံးဆိုတဲ့ အပင်တွေ၊ တိရစ္ဆာန်တွေရဲ့ အထွက်နှုန်းကိုသာ တိုးတက်စေတာဖြစ်ပါတယ်။ မလိုချင်တဲ့ အပင်တွေကို ရှင်းလင်းပစ်ခြင်းအားဖြင့် စိုက်ပျိုးချင်တဲ့

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ပြောင်း၊ ဂျုံ၊ ဆန်လို သီးနှံတွေအတွက် အာဟာရ၊ နေရောင်ခြည်နဲ့ ရေဓာတ်တွေ ပိုပေးနိုင်သလို ဝံပုလွေတွေ၊ မြေခွေးတွေကို သုတ်သင်ပစ်ခြင်းအားဖြင့် ကျွဲ၊ နွား၊ သိုး နဲ့ ကြက်တွေကို အန္တရာယ်ကင်းကင်းနဲ့ ရှင်သန်တိုးပွားစေပါတယ်။ ဒီလိုနဲ့ လယ်ယာခေတ်လူသားတွေဟာ မြေဧရိယာချင်း အတူတူမှာ foraging အတတ်ပညာတွေနဲ့ ရှာလို့ရတာထက် သူတို့အလိုရှိတဲ့ မျိုးစိတ်တွေကို အထွက်နှုန်းတိုးစေခြင်းဖြင့် ပိုမိုပြီး ရှာဖွေစားသောက်နိုင်ခဲ့ကြပါတယ်။

Forager ခေတ် အတတ်ပညာ အပြောင်းအလဲတွေက လူတွေရောက်နိုင်၊ ပေါက်နိုင်တဲ့ဒေသတွေ တိုးပွားစေ (အပြန့်ကျယ်စေ)* ခဲ့ပြီးတော့၊ လယ်ယာခေတ် အတတ်ပညာ အပြောင်းအလဲကတော့ နေရာတစ်ခုမှာ လူတွေ ပိုများများနေနိုင်စေ**ခဲ့ပါတယ်။ ရလဒ်အနေနဲ့ လူတွေနဲ့ သူတို့မွေးမြူစိုက်ပျိုးထားတဲ့ တိရစ္ဆာန်တွေ၊ အပင်တွေဟာ အရေအတွက်ပိုများပြီး ပိုကြီးမားတဲ့ အစုအဝေးတွေအဖြစ် အခြေချနေထိုင်လာခဲ့ကြခြင်းဖြင့် သူတို့နေတဲ့ ဂေဟပတ်ဝန်းကျင်၊ လူမှုအသိုင်းအဝိုင်းကိုလည်း ပြောင်းလဲပစ်ခဲ့ပါတယ်။ အကျိုးဆက်အဖြစ် သမိုင်းကြောင်း ပြောင်းလဲမှုရဲ့ အရှိန်နဲ့ သဘာဝကို ကပြောင်းကပြန် ဖြစ်စေခဲ့ပါတော့တယ်။

*extensive

**intensive

လယ်ယာခေတ်အတွင်းမှ အဓိကဖြစ်ရပ်များ

ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၁၃,၀၀၀) – (၁၁,၀၀၀)	တချို့လူစုများ အတည်တကျ အခြေချ နေထိုင်စပြုလာခဲ့ကြ
ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၉,၀၀၀) – (၈,၀၀၀)	အာဖရိက၊ ဆဟာရဒေသတွင် ကျွဲ၊ နွား စသည့်တိရစ္ဆာန်များ မွေးမြူ
ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၈,၀၀၀)	မက်ဆိုပိုတေးမီးယားတွင် အစေ့အနှံများ စိုက်ပျိုး
	အနောက်အာဖရိကတွင် ပီလောပီနံ စိုက်ပျိုး
ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၇,၀၀၀)	တရုတ်ပြည် မြောက်ပိုင်းနှင့် တောင်ပိုင်းတွင် ဆန်နှင့် အစေ့အနှံများ စိုက်ပျိုး
	ပါပူအာနယူးဂီနီတွင် ပီလောပီနံ နှင့် ပိန်းဥ စိုက်ပျိုး
	မက်ဆိုအမေရိကတွင် ဖရုံ၊ ဖရဲမျိုးနွယ်ဝင် သီးနှံများ စိုက်ပျိုး
ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၄,၀၀၀)	အာဖရိက-ယူရေးရှားတွင် Secondary products revolution* ဖြစ်ပေါ်
ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၃,၀၀၀)	တောင်အမေရိက အန်းဒီးစ်ဒေသတွင် အပင်များ စိုက်ပျိုး
	မက်ဆိုပိုတေးမီးယား နှင့် အီဂျစ်တွင် မြို့ပြများ၊ တိုင်းနိုင်ငံများ ပေါ်ပေါက်လာ
ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၂,၅၀၀)	အိန္ဒိယ၊ ပါကစ္စတန်နှင့် တရုတ်ပြည်မြောက်ပိုင်းတွင် မြို့ပြများ၊ တိုင်းနိုင်ငံများ ပေါ်ပေါက်လာ
ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၂,၀၀၀)	ယူရေးရှ ကုန်သွယ်မှုကွန်ယက်များ ဖွံ့ဖြိုးလာ
ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၁,၀၀၀)	မက်ဆိုအမေရိကနှင့် အန်းဒီးစ်တွင် မြို့ပြများ၊ တိုင်းနိုင်ငံများ ပေါ်ပေါက်လာ
ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၅၀၀) – ခရစ်နှစ် (၁,၀၀၀)	မြို့ပြသစ်များ၊ တိုင်းနိုင်ငံသစ်များ ပေါ်ပေါက်လာ၊ လူဦးရေတိုးပွားလာ၊ ဒေသချင်း ကုန်သွယ်မှု ကွန်ယက်များ ဖွံ့ဖြိုးလာ
ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၅၀၀) – ခရစ်နှစ် (၁,၂၀၀)	ပစိဖိတ်သမုဒ္ဒရာတွင်းရှိ ကျွန်းများတွင် လူများ အခြေချနေထိုင်လာကြ
ခရစ်နှစ် (၁,၅၀၀)	အချက်အချာ ကမ္ဘာ့ဒေသများအားလုံး ကူးသန်းသွားလာမှုနှင့် ကုန်သွယ်မှုအားဖြင့် ချိတ်ဆက်မိ
ခရစ်နှစ် (၁,၇၅၀)	စက်မှုဖြစ်ထွန်းခြင်း ပေါ်ပေါက်ပြန့်နှံ့လာခြင်းနှင့် အတူ လယ်ယာခေတ် အဆုံးသတ်ခဲ့

* တိရစ္ဆာန်များကို အသားစားရန် အဓိကထားမွေးမြူရာမှ နို့၊ အမွေး စသည်တို့ထုတ်ယူရန်လည်းကောင်း၊ လယ်ယာတွင် ခိုင်းစေရန်လည်းကောင်း အသုံးချခြင်း ဖြစ်စဉ်။

စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေး၏ အစောဆုံး သက်သေအထောက်အထားများ

ဒီအထောက်အထားတွေရဲ့ ကာလကို ပြန်လည်သုံးသပ်ဖို့တော့ လိုပါလိမ့်မယ်။ လက်ရှိအနေမှာတော့ အစောဆုံးအထောက်အထားတွေက အာဖရိကနဲ့ ယူရေးရှကို ဆက်သွယ်ထားတဲ့ နိုင်းမြစ်ဝှမ်းနဲ့ မက်ဆိုပိုတေးမီးယားဒေသကြား စကြံဒေသကနေ ရရှိထားတာဖြစ်ပါတယ်။ စိုက်ပျိုးဖြစ်ထွန်းတဲ့ လခြမ်းဒေသ

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

(မက်ဆိုပိုတေးမီးယားရဲ့ မြစ်ကြီးများတဝိုက်က မျဉ်းကွေးသဏ္ဍာန် ကုန်းမြင့်ဒေသ)မှာ အစေ့အဆံသီးနှံတွေကို ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် ၈,၀၀၀ (လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် ၁၀,၀၀၀) လောက်ကနေ စိုက်ပျိုးနေခဲ့ကြပါပြီ။ ယနေ့ခေတ်လောက် ခြောက်သွေ့ခြင်းမရှိသေးတဲ့ နိုင်းမြစ်အနောက်ဘက် ဆဟာရသဲကန္တာရက ကုန်းမြေဒေသတွေမှာ ကျွဲ၊ နွားစတဲ့ တိရစ္ဆာန်တွေကို ဘီစီ (၉၀၀၀ - ၈၀၀၀) လောက်ကပဲ မွေးမြူနေကြပါပြီ၊ ဒီဒေသက လူတွေကပဲ နောက်နှစ် (၁၀၀၀) အတွင်းမှာ နှံစားပြောင်းကို စတင်စိုက်ပျိုးခဲ့ကြပါတယ်။ အနောက်အာဖရိကမှာ ပီလောပီနံကို ဘီစီ (၈၀၀၀) တဝိုက်မှာ စတင်စိုက်ပျိုးခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ ဘီစီ (၇၀၀၀) မတိုင်မီ တရုတ်ပြည် တောင်ပိုင်းဒေသမှာ ဆန်၊ မြောက်ပိုင်းဒေသမှာ တခြားအစေ့အနှံတွေကို စိုက်ပျိုးနေခဲ့ကြပါပြီ။ ဒီအချိန်လောက်မှာပဲ (အရှက်ကြီးသော အာရှအပူပိုင်းဒေသပေါက်အပင်) ပိန်းဥ၊ ဝဥ နဲ့ ပီလောပီနံဥ စိုက်ပျိုးခြင်းကို အခြေတည်ထားတဲ့ လယ်ယာလုပ်ငန်းတွေဟာ မလေးကျွန်းစုထဲက ပါပူအာနယူးဂီနီမှာ အထင်အရှား ရှိနေခဲ့ပါပြီ။ နောက်ဆုံးရေခဲခေတ်ရဲ့ အဆုံးသတ်ချိန်၊ ပင်လယ်ရေမျက်နှာပြင် မြင့်တက်နေချိန်မှာ သဲလွန်စအများစုဟာ ရေအောက်မြုပ်သွားခဲ့ကြပေမယ့် လူတွေအနေနဲ့ အပူပိုင်းကမ်းရိုးတန်းဒေသများမှာ ဥစားသီးနှံတွေကို ဒီထက်ခပ်စောစောကပဲ စိုက်ပျိုးနေခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ မက်ဆိုအမေရိကဒေသ (မက္ကဆီကိုနဲ့ တောင်ဘက်ကျွန်းဆွယ်ဒေသ)မှာ ဖရုံ၊ ဖရဲမျိုးနွယ်ဝင် သီးနှံများကို ဘီစီ (၇၀၀၀) စောစောကပဲ စိုက်ပျိုးခဲ့ကြတာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်၊ သို့သော်လည်း စနစ်တကျ ထွန်ယက်စိုက်ပျိုးခြင်းရဲ့ အထောက်အထားတွေကိုတော့ ဘီစီ (၅၀၀၀) မတိုင်ခင်ထိ မတွေ့ရပါဘူး။ အန်းဒီးစ်ဒေသမှာ လယ်ယာစိုက်ပျိုးရေးရဲ့ အစောဆုံး အထောက်အထားတွေကို ဘီစီ (၃၀၀၀) နောက်ပိုင်းလောက်မှာ တွေ့ရပါတယ်။ ဒီဒေသတွေနဲ့ တချို့ဒေသများမှာ လယ်ယာစိုက်ပျိုးရေးဟာ အမှီအခိုကင်းကင်းနဲ့ တသီးတခြားစီ ပေါ်ပေါက်ခဲ့ပြီး လယ်ယာအတတ်နဲ့ လူမှုဘဝနေထိုင်ပုံ နည်းလမ်းတွေဟာ ကမ္ဘာ့နေရာအနှံ့ကို နောက်ဆုံးမှာ ပျံ့နှံ့သွားခဲ့ပါတယ်။

လက်ရှိမှာတော့ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးရဲ့ မူလဇာစ်မြစ်ကို စိတ်ကျေနပ်လောက်တဲ့ ပြည့်ပြည့်စုံစုံ ရှင်းပြချက်မျိုး ကျွန်တော်တို့မှာ မရှိပါဘူး။ ရှိပြီးသားရှင်းပြချက်တွေက ညွှန်းဆိုတဲ့ စိတ်ဝင်စားဖွယ်အချက်ကတော့ “လူတွေဟာ နှစ်ပေါင်း (၂)သိန်းကျော်လောက် forager တွေအဖြစ်နေထိုင်ခဲ့အပြီးမှာ လယ်ယာလူမှုစနစ်ဟာ အချင်းချင်း အဆက်အသွယ် သိသိသာသာမရှိလှတဲ့ ကမ္ဘာ့ဒေသများမှာ ထောင်စုနှစ်အနည်းငယ်မျှအတွင်း ပေါ်ပေါက်လာခဲ့တယ်” လို့ဆိုတာပါပဲ။ “စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးက နေရာဒေသအသီးသီးမှာ အမှီအခိုခပ်ကင်းကင်း ပေါ်ပေါက်လာခဲ့တယ်” ဆိုတဲ့ နားလည်မှုဟာ တစ်ချိန်က ခေတ်စားခဲ့ဖူးတဲ့ “စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးဟာ ဒေသတစ်ခုရဲ့ တီထွင်မှုဖြစ်ပြီး၊ အကျိုးကျေးဇူးတွေကို နားလည်သဘောပေါက်သွားပြီးတဲ့နောက် မကြာခင်မှာပဲ တခြားဒေသတွေဆီ ပျံ့နှံ့သွားခဲ့တယ်” ဆိုတဲ့အမြင်ကို ချေဖျက်ရာ ရောက်သွားပါတယ်။ ဗဟိုချက်တစ်ခုကနေပျံ့နှံ့တယ် ဆိုတဲ့အမြင်ကို ထပ်ပြီးချေဖျက်တဲ့အချက်ကတော့ “လယ်ယာအကြောင်းသိရှိသွားပြီးတဲ့ တချို့ forager တွေဟာ လယ်သမားတွေ ဖြစ်မသွားဘဲ forager တွေအဖြစ်သာ ဆက်လက်နေထိုင်ခဲ့ကြတယ်ဆိုတဲ့ သုတေသီတွေရဲ့ တွေ့ရှိချက်” ပဲဖြစ်ပါတယ်။ သူတို့တွေ အပြောင်းအလဲကို လက်မခံတာက ‘အဦးဆုံးလယ်သမားတွေရဲ့ ကျန်းမာရေးနဲ့ အာဟာရအဆင့်အတန်းဟာ သူတို့အိမ်နီးချင်း forager တွေထက် နိမ့်ကျနေလေ့ရှိတဲ့အချက်’ ကြောင့် ဖြစ်နိုင်ပါတယ်၊ လယ်သမားတွေအနေနဲ့ စိတ်ဖိစီးမှု ပိုများကောင်း များလို့လည်း ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ တကယ်လို့ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးက လူနေမှုအဆင့်အတန်းကို နိမ့်ကျစေတယ်ဆိုခဲ့ရင် စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးရဲ့ မူလဇာစ်မြစ်ကို ရှင်းပြတဲ့အခါ လက်လှမ်းရယူလိုက်တဲ့ အကြောင်းတွေထက် တွန်းပို့ခံခဲ့ရတဲ့ အကြောင်းတွေအပေါ် ပိုပြီးကိုးကားရပါလိမ့်မယ်။ အဦးဆုံးလယ်သမားအတော်များများဟာ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးကို လိုလိုလားလား လက်ခံယူလိုက်တာမျိုးထက် တွန်းအားပေးခံရလို့ စ လုပ်ဖြစ်သွားခဲ့တာလို့ ကျွန်တော်တို့ ယူဆရတော့မှာပါ။

ဆက်လက်လေ့လာဖွယ် အကြောင်းအရာများ
Andean States
Ancient Egypt

ကြွယ်ဝသော Forager များ

အခုဆို ကျွန်တော်တို့ လယ်ယာခေတ်ပြောင်းခြင်းကို ရှင်းပြဖို့ ကောက်ကြောင်းတွေ ရပါပြီ၊ အသေးစိတ်တွေကို တချို့အခြေအနေတွေမှာ သေချာစီစစ်ဖို့တော့ လိုပါဦးမယ်။ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးရဲ့ သမိုင်းကြောင်းအစကို သိရဖို့ မက်ဆိုပိုတေးမီးယားနဲ့ မက်ဆိုအမေရိကဒေသတွေမှာ သေသေချာချာလေ့လာခဲ့ကြပါတယ်။ Forager တွေက သူတို့ပတ်ဝန်းကျင်ကို ထိထိရောက်ရောက် အသုံးချနိုင်ဖို့ ကိရိယာတန်ဆာပလာတွေ၊ အတတ်ပညာတွေကို ပြုပြင်ဖန်တီးခဲ့ကြပြီး အလိုရှိတဲ့ အပင်နဲ့ သတ္တဝါတွေကို အသုံးချဖို့ စိုက်ပျိုးမွေးမြူတတ်လာခဲ့ကြပြီးနောက် ရာစုနှစ်များအကြာမှာ ပထမဆုံး လယ်ယာစိုက်ပျိုးတဲ့ကျေးရွာများဟာ ဒီဒေသနှစ်ခုမှာ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ကြပါတယ်။ ဒါက စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးဆီ ဦးတည်တဲ့ ပထမခြေလှမ်းပါပဲ။ အတတ်ပညာ၊ နည်းစနစ်များကို ကာလအတန်ကြာ အသုံးချလာတဲ့အခါ သမားရိုးကျ forager တွေအဖြစ်ကနေ ကြွယ်ဝချမ်းသာတဲ့ forager များအဖြစ် ရောက်ရှိလာခဲ့ကြပါတယ်။ ကြွယ်ဝချမ်းသာတဲ့ forager တွေက သမားရိုးကျ forager တွေထက် ပတ်ဝန်းကျင်ကနေ အရင်းအမြစ်တွေကို ပိုပြီးထုတ်ယူသုံးစွဲလာခဲ့ကြရာကနေ နောက်ဆုံးမှာတော့ တစ်နေရာတည်းမှာ အချိန်ကြာကြာ နေထိုင်နိုင်လောက်အောင် စုမိဆောင်းမိဖြစ်လာကြပါတယ်။ ဒီလိုတိုးတက်ဖြစ်ထွန်းမှုဟာ ငါးနဲ့ အစေ့အနှံရိုင်းတွေလို စားစရာ ထူးထူးကဲကဲ ပေါများတဲ့နေရာတွေမှာ အဓိကဖြစ်ခဲ့ဟန်တူပါတယ်။ နောက်ဆုံးရေခဲခေတ်ကုန်ခါနီးမှာ ဒီလို လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ ကမ္ဘာအနှံ့ပေါ်ပေါက်လာခြင်းက လွန်ခဲ့တဲ့ အနှစ် (၁၈,၀၀၀) ကနေ (၁၆,၀၀၀) အတွင်း ဖြစ်ပေါ် ခဲ့တဲ့ ရာသီဥတုဖောက်ပြန်မှုကြောင့် ကမ္ဘာကြီးပူနွေးလာမှုနဲ့ ဆက်စပ်ပြီး အတွေးပွားစေပါတယ်။

သမပိုင်းဇုံနဲ့ အပူပိုင်းဇုံတွေမှာ ပူနွေးတဲ့ရာသီဥတုက 'ဒေင်ဥယျာဉ်' တွေကို ဖန်တီးပေးခဲ့ပုံရပါတယ်။ 'ဒေင်ဥယျာဉ်' လို့ တင်စားခေါ်ရတာက ဒီဒေသတွေမှာ ယခင်ကရှားပါးခဲ့တဲ့ ဂျုံရိုင်းလို အာဟာရဓာတ်သိပ်များတဲ့အပင်တွေ ပေါများပျံ့နှံ့လာခဲ့ပြီး အလျှံပယ်ပေါကြွယ်ဝတဲ့ဒေသတွေ ဖြစ်လာခဲ့ကြလို့ပါ။ တကယ်တော့ အထွက်နှုန်းမြင့်မားတဲ့ စိုက်ပျိုးရေးလုပ်ငန်းဟာ နောက်ဆုံးရေခဲခေတ်က ကြမ်းတမ်းတဲ့ အခြေအနေတွေမှာသာဆိုရင် ဖြစ်ထွန်းခဲ့ဖို့ အကြောင်းသိပ်မရှိပါဘူး၊ ဆိုတော့ နောက်ဆုံးရေခဲခေတ် ကုန်ဆုံးသွားခြင်းဟာ နှစ်(၁)သိန်းခန့်ကာလအတွင်းမှာ ပထမဆုံးအနေနဲ့ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့တဲ့ အဓိကအကြောင်းတစ်ရပ် ဖြစ်ပါတယ်။

နောက်ဆုံးရေခဲခေတ် အဆုံးသတ်တဲ့အချိန်ဟာ forager ခေတ်မှာ ကမ္ဘာအနှံ့ ရွှေ့ပြောင်းသွားလာနေထိုင်ခြင်းရဲ့ နောက်ဆုံးအချိန်နဲ့လည်း တိုက်ဆိုင်နေပါတယ်။ မနုဿဗေဒပညာရှင် Mark Cohen ပြောတာက 'နောက်ဆုံးရေခဲခေတ် မကုန်ခင်မှာ ကမ္ဘာအနှံ့မှာ လူမနေတဲ့နေရာရယ်လို့ သိပ်မရှိတော့ပါဘူး၊ Forager တွေရဲ့ စံနဲ့ဆိုရင် တချို့ဒေသတွေမှာ လူဦးရေများပြားလွန်းနေခဲ့ပုံ ရပါတယ်။ လူဦးရေထူထပ်လာတဲ့အကြောင်းရယ်၊ ပူနွေးစိုစွတ်ပြီး သီးနှံအထွက်ကောင်းစေတဲ့ ရာသီဥတုဖြစ်ပေါ်လာမှုရယ် တိုက်ဆိုနေခြင်းက လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ်(၁၀,၀၀၀)နဲ့ (၁၁,၀၀၀)လောက်မှာ forager တချို့ဟာ ကမ္ဘာ့ဒေသအများအပြားမှာ အတည်တကျနေထိုင်လာခဲ့ကြတဲ့ အကြောင်းရင်းဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ ဒီအပြောင်းအလဲကို အကောင်းဆုံးဥပမာပေးစရာကတော့ မက်ဆိုပိုတေးမီးယားဝန်းကျင် စိုက်ပျိုးဖြစ်ထွန်းတဲ့ ကုန်းမြေမြင့်တွေမှာ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၁၄,၀၀၀)ကနေ (၁၂,၀၀၀) အတွင်း နေထိုင်ခဲ့ကြတဲ့ Natufian လူမျိုးတွေပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ သူတို့တွေဟာ forager တွေဖြစ်ပေမယ့် ကောက်ရိုင်းတွေ၊ ဂဇဲဆိတ်တွေကို စားသောက်နေထိုင်ခဲ့ကြပြီး အချိန်ကြာကြာလည်း အတည်တကျ နေထိုင်လေ့ရှိခဲ့ကြပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

နှံစားပြောင်းရိုင်းတွေကို ရိတ်သိမ်းစားသောက်ကြတဲ့ အလားတူလူမျိုးစုတွေလည်း နိုင်းမြစ်အရှေ့ဘက်၊ ယနေ့ခေတ် အီသီယိုးပီးယားမှာ ဒီထက်စောစောကပဲ နေထိုင်ခဲ့ကြတာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။

Map

ပီပီပြင်ပြင်ဖြစ်လာသော လယ်ယာကဏ္ဍ

နောက်ဆုံးမှာတော့ အတည်တကျနေထိုင်တဲ့ တချို့ forager တွေဟာ လယ်သမားတွေ ဖြစ်လာခဲ့ကြပါတယ်။ စိုက်ပျိုးရေးပေါ်ပေါက်လာခြင်းရဲ့ ဒီဒုတိယအဆင့်ကို ဖြစ်စေခဲ့တဲ့ အဓိကအကြောင်းကတော့ လူဦးရေနဲ့ ပတ်သက်နေတယ်လို့ ဆိုနိုင်ပါတယ်။ အစောပိုင်းက ဖော်ပြခဲ့သလိုပဲ forager တွေဟာ ကလေးနို့တိုက်တဲ့ကာလကို ရှည်ကြာစေခြင်း (ဒါက မိခင်ရဲ့ မျိုးဥကြွေခြင်းကို တားဆီးပေးတဲ့အတွက် သားဆက်ခြားပြီးသား ဖြစ်စေပါတယ်)၊ ငယ်လွန်းတဲ့ ကလေးတွေ၊ သက်ကြီးရွယ်အိုတွေကို သတ်ပစ်ခြင်းစတဲ့ နည်းလမ်းတွေသုံးပြီး လူဦးရေတိုးပွားမှုကို ထိန်းချုပ်ခဲ့ကြပါတယ်။ သို့သော်လည်း စားရေရိက္ခာ ပေါကြွယ်ဝတဲ့ဒေသတွေမှာ အတည်တကျနေထိုင်ကြတဲ့ လူတွေအဖို့တော့ ဒီလိုနည်းလမ်းတွေကို မလိုအပ်တော့ဘဲ ဖြေလျှော့ခဲ့ကြဟန်တူပါတယ်။ ဒီလိုသာ ဟုတ်ခဲ့ရင် အဲ့ဒီဒေသတွေမှာ forager တွေဟာ မျိုးဆက်တစ်ဆက်၊ နှစ်ဆက်လောက် အခြေချနေထိုင်ခဲ့ပြီးနောက်မှာ နောက်ထပ်မျိုးဆက် နှစ်ဆက်၊ သုံးဆက်လောက်အတွင်းမှာပဲ ပတ်ဝန်းကျင်ကနေ သူတို့ရနိုင်တဲ့ စားနပ်ရိက္ခာ၊ အရင်းအမြစ်တွေထက် သူတို့လူဦးရေက မြန်မြန်ကြီး ပိုလျှံတိုးပွားလာနေတာကို တွေ့ရပါတော့တယ်။

လူဦးရေပိုလျှံလာခြင်းက 'ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်ကြဖို့' ဒါမှမဟုတ် 'နေရင်းဒေသကနေ စားနပ်ရိက္ခာပိုမိုထွက်ရှိအောင် စိုက်ပျိုးထုတ်လုပ်ဖို့' ဆိုတဲ့ (၂)ခုအနက်က တစ်ခုကိုရွေးဖို့ တွန်းပို့ခဲ့ပါတယ်။ ပထမရွေးစရာအတွက် မြေကရှားပါးလာပြီး အနီးအပါးက တခြားလူစုတွေကလည်း နေရထိုင်ရတာ ကျဉ်းကြပ်လာတဲ့အခါ ရွေးစရာမရှိတော့ပါဘူး။ အတည်တကျနေထိုင်လာကြတဲ့ forager တွေဟာ ဒုတိယလမ်းကို ရွေးဖို့ပဲရှိပါတော့တယ်။ အစဉ်အလာအတိုင်း လှည့်လည်သွားလာတဲ့ဘဝနေထိုင်ပုံမျိုးကို ပြန်လည်ရွေးချယ်တဲ့ forager တွေဟာ သူတို့ဘိုးဘေးတွေ နေထိုင်ခဲ့တဲ့ဒေသတွေနဲ့ အဆက်အသွယ်ပြတ်တောက်သွားခဲ့ကြသလို၊ ဘိုးဘေးတွေရဲ့ အစဉ်အလာကျွမ်းကျင်မှုတွေကိုပါ ဆုံးရှုံးကုန်ကြတာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ ဒုတိယလမ်းကိုရွေးချယ်တဲ့ လူတွေကတော့ ရှိရင်းစွဲ ကျွမ်းကျင်မှုတွေကို သီးနှံအထွက်တိုးဖို့ အသုံးချရပါတော့တယ်။ တကယ်တော့ သူတို့ အများကြီး သိပြီးသားပါ၊ ဘယ်လိုမြက်နှုတ် ပေါင်းသင်ရမလဲ၊ အပင်တွေ ရေဘယ်လိုလောင်းရမလဲ၊ တိရစ္ဆာန်တွေ ယဉ်ပါးအောင် ဘယ်လိုလုပ်ရမလဲ သူတို့သိတယ်။ ဒီကျွမ်းကျင်မှုတွေကို စနစ်တကျနဲ့ တိတိကျကျ ပိုဖြစ်လာအောင် လူဦးရေပိုလျှံခြင်းက တွန်းအားပေးခဲ့ပါတယ်။ နောက်ဆုံးရေခဲခေတ် အဆုံးသတ်ချိန်မှာ ဖြစ်ပေါ်လာခဲ့တဲ့ ကမ္ဘာကြီးပူနွေးမှုဟာ ဂျုံ၊ ဆန်ရိုင်းလို စားစရာသီးနှံတွေ အမျိုးစုံလင်လာစေခြင်း၊ အထွက်တိုးလာစေခြင်းဖြင့် စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးကို ထိထိရောက်ရောက် တိုးတက်စေခဲ့ပါတယ်။

နောက်ဆုံးရေခဲခေတ်ဆုံးတာနဲ့ တပြိုင်နက်လိုလိုမှာ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးဆီသို့ ကူးပြောင်းခဲ့ခြင်းကို အထက်က အကြောင်းပြဆိုချက်တွေက ရှင်းပြပေးနိုင်ပါတယ်။ သမပိုင်းဇုံတွေလို နေရာအများအပြားမှာ ကောက်ပဲသီးနှံကို အဓိကအခြေခံတဲ့ စိုက်ပျိုးရေးဆီသို့ ပြောင်းလဲခဲ့ပုံနဲ့လည်း ဒီအဆိုတွေက ကိုက်ညီမှုရှိပါတယ်။ ဒါ့အပြင် ရှေးဟောင်းသုတေသနတွေ့ရှိချက်များအရ ကြွယ်ဝချမ်းသာတဲ့ forager တွေ အတည်တကျနေထိုင်ခဲ့ကြပြီး စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးရဲ့ ကနဦးခြေလှမ်းတွေ အများအပြားတွေ့ရှိရပေမယ့် ဩစတြေးလျတိုက်လို တချို့နေရာတွေမှာ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးဟာ ပီပီပြင်ပြင်ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်ခဲ့ခြင်း မရှိကြောင်းကိုလည်း အထက်ပါအဆိုတွေက ရှင်းပြနိုင်ပါတယ်။

ဆက်လက်လေ့လာဖွယ် အကြောင်းအရာများ

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

Agricultural Societies Secondary-products Revolution Water Management

အပြောင်းအလဲ၏ မျိုးစေ့များ

နေရာတစ်နေရာမှာ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေး ပေါ်ပေါက်လာပြီးတဲ့နောက် တခြားနေရာတွေဆီ ပျံ့နှံ့သွားခဲ့ပါတော့တယ်၊ အဓိကအကြောင်းက လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေမှာ လူဦးရေတိုးပွားတာ သိပ်မြန်လွန်းတော့ စိုက်ပျိုးဖို့ မြေယာအသစ်တွေကို ထပ်ရှာရတာကြောင့်ပါ။ Forager တော်တော်များများအတွက် လယ်ယာလုပ်ငန်းက သိပ်စွဲဆောင်မှု မရှိပေမယ့် လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေဟာ forager လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေထက် လူဦးရေရော၊ အရင်းအမြစ်တွေပါ ပိုများများရှိတတ်ကြပါတယ်။ ပဋိပက္ခဖြစ်တဲ့အခါမျိုးမှာ လူတွေ၊ အရင်းအမြစ်တွေပိုများခြင်းက လယ်သမားတွေမှာ အာဏာပိုရှိတယ် ဆိုတဲ့သဘောပါပဲ။ လယ်ယာထွန်းကားတဲ့ဒေသတွေနဲ့ ကပ်လျက်တည်ရှိတဲ့ဒေသတွေ၊ ဒီဒေသတွေနဲ့ ရေမြေသဘာဝ၊ ဂေဟစနစ်တူမျှတဲ့ဒေသတွေမှာ စိုက်ပျိုးရေးဟာ အလျင်အမြန် ပျံ့နှံ့သွားခဲ့ပါတယ်။ သဘာဝချင်းမတူတဲ့ နေရာတွေမှာဆိုရင်တော့ စိုက်ပျိုးရေးပြန့်ပွားဖို့ နည်းစနစ်သစ်တွေ လိုအပ်ပါတယ်၊ ဥပမာ - ရေသွင်းစိုက်ပျိုးခြင်း၊ ဒေသသစ်နဲ့ သဟဇာတဖြစ်တဲ့ ကောက်ပဲသီးနှံအမျိုးအစားသစ်တွေ စသည်ဖြင့်ပေါ့။

အနောက်တောင်အာရှဒေသကနေ ပိုအေးပြီးစိုစွတ်လေ့ရှိတဲ့ ဥရောပရဲ့အရှေ့ပိုင်း၊ အလယ်ပိုင်းနဲ့ မြောက်ပိုင်းဒေသတွေဆီ စိုက်ပျိုးရေးပျံ့နှံ့ခဲ့ခြင်း၊ ဒေသရှိပြောင်းဖူးမျိုးတွေမှာ မျိုးဗီဇ မသိမသာပြောင်းလဲမှုတွေကြောင့် မက်ဆိုအမေရိကဒေသကနေ မြောက်ဘက်သို့ ပြောင်းဖူးစိုက်ပျိုးရေး ပျံ့နှံ့ခဲ့ခြင်းတို့ဟာ အထက်ပါ ပြောင်းလဲမှုတွေအတွက် ထင်သာတဲ့ဥပမာတွေပါ။ လယ်ယာနည်းစနစ်သစ်တွေ လက်လှမ်းမမီတဲ့နေရာတွေမှာ forager တွေက ပိုမိုရှင်သန်နိုင်ပြီးတော့ လယ်ယာစနစ်ပျံ့နှံ့ဖို့ ခက်ခဲခဲ့ပါတယ်၊ တစ်ခါတစ်ရံမှာ နှစ်ထောင်ချီအောင်ပဲ ကြာတတ်ပါတယ်။ ယူရေးရှ စတက်မြက်ခင်းပြင်တွေရဲ့ အစွန်အဖျားမှာဆိုရင် မျက်မှောက်ခေတ်မတိုင်မီအထိ လယ်ယာမလုပ်နိုင်ခဲ့ပါဘူး။ ပုံမှန်အားဖြင့်တော့ ရွာတွေမှာ လူဦးရေထူထပ်များပြားလာတဲ့အခါ လူငယ်လူရွယ်တွေက ရွာနယ်နိမိတ်ပြင်ပမှာ သင့်တော်ရာမြေကို ရှင်းလင်း၊ အခြေချ၊ စိုက်ပျိုးလာကြခြင်းကြောင့် လယ်ယာစိုက်ပျိုးရေးဟာ အဖူးငုံလေးဘဝမှ ပန်းပွင့်တစ်ပွင့်အဖြစ် ကြီးထွားလာသကဲ့သို့ ထွန်းကားပျံ့နှံ့ခဲ့ပါတယ်။

အပြန်အလှန် ဆွေးနွေးဖွယ်ရာ နောက်ဆုံးရေခဲခေတ်အပြီးမှာ နွေးထွေးစိုစွတ်ပြီး သီးနှံအထွက်တိုးစေတဲ့ ရာသီဥတုရရှိလာခြင်းက forager တွေ လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေအဖြစ် စုစည်းမိလာခြင်းရဲ့အကြောင်း ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ အဲဒီလိုဆိုရင် အခု (၂၁) ရာစုမှာ ဖြစ်ပေါ်နေတဲ့ ကမ္ဘာ့ရာသီဥတုပြောင်းလဲမှုက ကျွန်တော်တို့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေရဲ့ သဘာဝကို ပြောင်းလဲပစ်နိုင်မလား။ ပြောင်းလဲပစ်နိုင်ခဲ့မယ်ဆိုရင် လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၁၁,၀၀၀)လောက်ကလိုမျိုး လူမှုဘဝနေထိုင်ပုံ နည်းလမ်းသစ်တွေ ဖြစ်ပေါ်လာစေနိုင်မလား။

ယေဘုယျလက္ခဏာရပ်များနှင့် ကာလရှည်ပြောင်းလဲမှုများ

ဆန်းဆန်းပြားပြား ဓလေ့ကွဲပြားမှုတွေ ရှိပေမယ့် လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေမှာ အရေးပါတဲ့ ဘုံလက္ခဏာရပ်တွေ ရှိပါတယ်၊ ဒါတွေက လယ်ယာခေတ်မှာ စည်းလုံးခြင်းရဲ့ နောက်ခံအကြောင်းတစ်ရပ်ဖြစ်ပါတယ်။ ဒီလက္ခဏာရပ်တွေကတော့ ကျေးရွာအခြေပြုလူ့အဖွဲ့အစည်းများ၊ လူဦးရေဆိုင်ရာ ပြောင်းလဲမှုဖြစ်စဉ်၊

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အတတ်ပညာဆန်းသစ်မှု အရှိန်မြန်လာခြင်း၊ ကပ်ရောဂါများဖြစ်ပွားမှု၊ အုပ်ချုပ်မှုအာဏာနဲ့ ဝါစဉ်ဆက်ဆံရေးပုံစံသစ်များ၊ လယ်ယာမလုပ်သူများနှင့် ရှည်ကြာတဲ့ ဆက်ဆံရေး စတာတွေပဲ ဖြစ်ပါတယ်။

ကျေးရွာအခြေပြုလူ့အဖွဲ့အစည်းများ

လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေအားလုံးရဲ့ အခြေခံကတော့ ကျေးရွာတွေပဲ ဖြစ်ပါတယ်၊ အများအားဖြင့် ရွာတွေကို အတည်တကျနေထိုင်တဲ့ လယ်စိုက်အိမ်ထောင်စုတွေနဲ့ ဖွဲ့စည်းထားကြပါတယ်။ ကောက်ပဲသီးနှံ၊ အတတ်ပညာနည်းပညာနဲ့ ဓလေ့ထုံးစံတွေဟာ ဒေသအလိုက် များစွာကွဲပြားခြားနားကြပေမယ့် လယ်သမားအသိုင်းအဝိုင်း အားလုံးဟာ တစ်နှစ်တာမှာ သူ့အချိန်နဲ့သူ စိုက်ပျိုးရိတ်သိမ်းခြင်း၊ သိုလှောင်စရာ လိုအပ်မှု၊ အိမ်ထောင်စု တွင်းပြင် စုပေါင်းဆောင်ရွက်ရန် လိုအပ်မှု၊ ပြင်ပအသိုင်းအဝိုင်းတွေနဲ့ ဆက်ဆံရေးကို စီမံဆောင်ရွက်ဖို့ လိုအပ်မှုဆိုတဲ့ တူညီတဲ့ ဘုံလက္ခဏာရပ်တွေ ရှိကြပါတယ်။

လူဦးရေဆိုင်ရာ ပြောင်းလဲမှုဖြစ်စဉ်

စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးမှ ကုန်ထုတ်စွမ်းအားတိုးမြင့်လာခြင်းက လူဦးရေတိုးပွားမှုကို forager ခေတ်ကထက် မြန်ဆန်လာစေခဲ့ပါတယ်။ ဒီအချက်က ကျေးရွာတွေ၊ အတတ်ပညာနည်းနာတွေကို ဖြစ်ထွန်းစေပြီး လူတွေဟာ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးဖြစ်ထွန်းနိုင်တဲ့ နေရာအားလုံးဆီသို့ ပျံ့နှံ့ရောက်ရှိသွားခဲ့ပါတယ်။ ယနေ့ခေတ်ခန့်မှန်းချက်များအရ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၁)သောင်းက လယ်ယာခေတ် ကမ္ဘာ့လူဦးရေဟာ (၆)သန်းရှိခဲ့ရာမှ ခရစ်နှစ် (၁၇၅၀) [လယ်ယာခေတ်အဆုံး၊ မျက်မှောက်ခေတ်အစ] အရောက်မှာ သန်း (၇၇၀)အထိ တိုးတက်ခဲ့ပါတယ်။ ဒီကိန်းဂဏန်းတွေက ဒေသအလိုက်၊ ကာလအပိုင်းအခြားအလိုက် လူဦးရေကွာခြားချက်ကို မဖော်ပြပေးနိုင်ပေမယ့် တွက်ကြည့်မယ်ဆိုရင် ပျမ်းမျှလူဦးရေတိုးနှုန်းက တစ်နှစ်ကို (၀.၀၅) ရာခိုင်နှုန်းလောက်ရှိပြီး လူဦးရေနှစ်ဆတိုးဖို့အတွက် နှစ်ပေါင်း(၁,၄၀၀) ကြာမြင့်ပါတယ်။ ဒီကိန်းဂဏန်းကို Forager ခေတ်ရဲ့ နှစ် (၈,၀၀၀) ကနေ (၉,၀၀၀)ကြားကာလ၊ မျက်မှောက်ခေတ်ရဲ့ (၈၅)နှစ်တာကာလ တို့နဲ့ နှိုင်းယှဉ်ကြည့်နိုင်ပါတယ်။

အရှိန်မြန်လာတဲ့ အတတ်ပညာဆန်းသစ်မှု

ဒေသတွင်းလူဦးရေတိုးပွားလာခြင်း၊ နေရာသစ်များသို့ ချဲ့ထွင်ရောက်ရှိခြင်း၊ အိုင်ဒီယာများ၊ ကုန်စည်များ ပိုမိုဖလှယ်လာနိုင်ခြင်းတို့ကြောင့် လယ်ယာလုပ်ငန်းရဲ့ အတတ်ပညာ၊ နည်းပညာတွေဟာ မသိမသာနဲ့ပဲ တိုးတက်ပြောင်းလဲလာခဲ့ပါတယ်။ အပြောင်းအလဲအများစုက တချို့သောကောက်ပဲသီးနှံတွေကို စိုက်ပျိုးစီမံရာမှာ ဖြစ်ပေါ်လာတဲ့ အပြောင်းအလဲတွေ ဖြစ်ပါတယ်၊ အရင်အထက် စောစောစိုက်ခြင်း (သို့) နောက်ကျစိုက်ခြင်း၊ မျိုးကောင်းမျိုးသန့်တွေ ရွေးချယ်လာခြင်း စသည်ဖြင့်ပေါ့။ ခြုံပြောရမယ်ဆိုရင်တော့ နေရာအများအပြားမှာ ဖြစ်လာခဲ့တဲ့ ဆန်းသစ်တီထွင်မှုတွေ စုပေါင်းမိလာခြင်းကြောင့် လယ်ယာအထွက်နှုန်းတိုးလာခဲ့တာ ဖြစ်ပါတယ်။ *(ခုတ်ထွင်ရှင်းလင်း) လယ်သမားတွေဟာ သစ်တောမြေတွေကို မီးရှို့ရှင်းလင်းပြီး၊ ရလာတဲ့ ပြာဖုံးနေတဲ့ ကွင်းပြင်တွေမှာ သီးနှံတွေ စိုက်ပျိုးခဲ့ကြတယ်။ နှစ်အတန်ငယ်ကြာလို့ မြေဆီလွှာခန်းခြောက်လာတဲ့အခါ တခြားနေရာကို ပြောင်းရွှေ့ကြတယ်။ တောင်ကုန်းတောင်တန်းဒေသတွေမှာ လယ်သမားတွေဟာ လှေကားထစ်တောင်ယာစိုက်ပျိုးရေးကို လုပ်ကိုင်တတ်လာခဲ့ကြပါတယ်။

* Swidden agriculturalists

ဆင့်ပွားထုတ်ကုန် တော်လှန်ရေး (Secondary-Products Revolution)

ဆန်းသစ်တီထွင်မှုအစုအပေါင်းထဲက အရေးအပါဆုံးနည်းပညာတစ်ရပ်ဟာ အာဖရိက-ယူရေးရှဒေသအပေါ် အဓိကသက်ရောက်ခဲ့ပါတယ်။ ဒီအပြောင်းအလဲတွေကို ရှေးဟောင်းသုတေသနပညာရှင် Andrew Sherratt က

"secondary-products revolution (SPR)" လို့ ခေါ်ဝေါ် ခဲ့ပါတယ်။ ဘီစီ (၄၀၀၀) လောက်ကနေစပြီး ဆန်းသစ်တီထွင်မှု တစ်ရပ်ကြောင့် အာဖရိက-ယူရေးရှမှာရှိတဲ့ လယ်သမားတွေဟာ အကြီးစား မွေးမြူရေးလုပ်ငန်းတွေကနေ အသားစားဖို့ တစ်ခုတည်းအတွက်နဲ့ တိရစ္ဆာန်တွေကို သတ်ပစ်တာမျိုးမလုပ်တော့ဘဲ သူတို့ဆီကနေ တခြားထုတ်ကုန်တွေကို ထိထိရောက်ရောက် ထုတ်ယူသုံးစွဲတတ်လာခဲ့ကြတယ်။ ဒီလိုဆင့်ပွားထုတ်ကုန်တွေထဲမှာ တိရစ္ဆာန်တွေရဲ့ အမွေးအမျှင်တွေ၊ နို့၊ မြေသြဇာအဖြစ် သုံးလို့ရတဲ့ အညစ်အကြေးစတာတွေအပြင် လယ်ထွန်ရာမှာသော်လည်းကောင်း၊ လူနဲ့ ကုန်စည်တွေ သယ်ယူပို့ဆောင်ရာမှာသော်လည်းကောင်း အသုံးချခြင်းတွေ ပါဝင်ပါတယ်။ ယူရေးရှ စတပ်မြက်ခင်းပြင်တွေ၊ အနောက်တောင်အာရှ ကန္တာရတွေနဲ့ အရှေ့အာဖရိက ဆဗားနားကုန်းမြေတွေလို ခြောက်သွေ့တဲ့ဒေသတွေမှာ လူ့အဖွဲ့အစည်းတစ်ရပ်လုံးက မွေးမြူထားတဲ့ တိရစ္ဆာန်တွေရဲ့ ထွက်ကုန်တွေအပေါ် မှီတင်းနေထိုင်တတ်လာခြင်းကြောင့် SPR က ဘဝနေထိုင်နည်းအသစ်ဖြစ်တဲ့ 'မွေးမြူရေး' ကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့ပါတယ်။ 'လယ်ယာခေတ်' ရဲ့ အဓိကလူ့အဖွဲ့အစည်းဖြစ်တဲ့ လယ်သမားတွေနဲ့ မတူဘဲ မွေးမြူရေးသမားတွေဟာ ရာသီအလိုက် လှည့်လည်သွားလာနေထိုင်ခဲ့ကြပါတယ်၊ အကြောင်းက တိရစ္ဆာန်တွေကို အစာရေစာဝဝလင်လင်ကျွေးနိုင်ဖို့ စားကျက်မြေတွေရှိရာ ခြောက်သွေ့မြက်ခင်းပြင်များအကြား ကူးချည်သန်းချည်သွားလာ နေထိုင်ဖို့ လိုအပ်တာကြောင့်ဖြစ်ပြီး ဒီနေရာတွေဟာလည်း မွေးမြူရေးထွန်းကားရာနေရာတွေ ဖြစ်လာခဲ့ပါတယ်။

သို့သော် SPR ဖြစ်စဥ်ဟာ မြင်း၊ ကုလားအုတ်နဲ့ နွားတွေကို ထွန်ဆွဲ၊ ကုန်စည်သယ်၊ လူစီးဖို့ စတင်အသုံးချလာကြတဲ့ လယ်စိုက်ဒေသတွေအပေါ် အဓိကသက်ရောက်ခဲ့တာဖြစ်ပါတယ်။ Llama တွေကို ယဉ်ပါးအောင် မွေးမြူလာနိုင်ခြင်းကြောင့် တောင်အမေရိကတိုက်ဟာ SPR ကို တွေ့ကြုံခဲ့တယ်လို့ ဆိုနိုင်ပေမယ့် SPR ရဲ့ အကျိုးကျေးဇူးကို အာဖရိက-ယူရေးရှဒေသက အဓိကရရှိခဲ့တာ ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။ အကြောင်းက ယဉ်ပါးအောင် မွေးမြူနိုင်တဲ့တိရစ္ဆာန်အများစုဟာ အမေရိကတိုက် (၂)တိုက်မှာ forager ခေတ်တုန်းက မျိုးသုဉ်းသွားခဲ့ကြလို့ ဖြစ်ပါတယ်။ အာဖရိက-ယူရေးရှရဲ့ သမိုင်းကြောင်းနဲ့ အမေရိကတိုက် (၂)တိုက်ရဲ့ သမိုင်းကြောင်းအကြားက အထင်ကရကွာခြားချက် အများအပြားဟာ ဒီအတတ်ပညာကွာခြားချက်အပေါ် မှီတည်နေခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။

The "Secondary-products" Revolution

အောက်မှာဖော်ပြထားတဲ့ကောက်နုတ်ချက်ကို University of Oxford website ကနေယူထားတာပါ။ SPR ဆိုတာ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၆၀၀၀)ကျော်က ကျန်ရှိခဲ့တဲ့ လူ့အသုံးအဆောင်ပစ္စည်းတွေအပေါ် ဆက်လက်လေ့လာဆန်းစစ်ရဦးမယ့် သီဝရီတစ်ခုဖြစ်ပါတယ်။

ပထမဆုံးလေ့လာရေးစီမံကိန်းမှာ ပါဝင်သူက ပရော်ဖက်ဆာ Andrew Sherratt ဖြစ်ပါတယ်။ သူက Oxford တက္ကသိုလ် ရှေးဟောင်းသုတေသနဌာနကဖြစ်ပြီး Ashmolean ပြတိုက်၊ ဉရောပအကြိုသမိုင်းပြခန်းရဲ့ တာဝန်ခံလည်း ဖြစ်ပါတယ်။ 'ပထမဆုံး ခြံမွေးတိရစ္ဆာန်တွေကို နို့၊ သိုးမွေး၊ သားမွေး နဲ့ လယ်ထွန်ခြင်းတို့ (secondary products) အတွက် မဟုတ်ဘဲ အသားစားဖို့ အဓိကထားမွေးမြူခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ပြီး နို့နဲ့ တခြားဆင့်ပွားထုတ်ကုန်တွေဟာ ဘီစီ (၄၀၀၀) လောက်မှာမှ သမိုင်းအကြိုခေတ် စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးရဲ့ အစိတ်အပိုင်းတစ်ခု ဖြစ်လာခဲ့တာပါ' လို့ သူကဆိုပါတယ်။ ဒီလူမှု-စီးပွားအရွေ့ဟာ သိုး၊ ကျွဲ၊ နွားစတဲ့ တိရစ္ဆာန်တွေကို လှည့်ကျောင်းမွေးမြူပြီး နေထိုင်တဲ့ လူစုတွေပေါ်ပေါက်လာခြင်း၊ မြေထဲပင်လယ်ဒေသ လယ်ယာစီးပွားရေးစတင်ခဲ့ခြင်းနဲ့ ရှုပ်ထွေးတဲ့ တိုင်းနိုင်ငံအဆင့် လူ့အဖွဲ့အစည်းများ ပေါ်ထွန်းလာခြင်းကဲ့သို့ လူမှုအပြောင်းအလဲတွေကို မြန်မြန်ဆန်ဆန် ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့ပါတယ်။

အစ္စရေးရဲ့ Negev ကန္တာရမှာတွေ့ခဲ့တဲ့ ဘီစီ (၄၅၀၀-၄၀၀၀)ဝန်းကျင်က အိုးခြမ်းကွဲတွေကို Oxford Levantine Archeology ဓာတ်ခွဲခန်းက စစ်ဆေးကြည့်တဲ့အခါ အကြွင်းအကျန်တွေဟာ 'နို့'ဖြစ်ကြောင်း တွေ့ရှိရပြီး Sherratt ရဲ့ SPR ယူဆချက်ကို ဆန်းစစ်စရာ ဖြစ်စေခဲ့ပါတယ်။ ဒီအကြွင်းအကျန်တွေကို အခုတော့ University of Bristol မှာရှိတဲ့ ပရော်ဖက်ဆာ Richard Evershed ရဲ့ Biogeochemistry Research Centre မှာ ဆက်လက်စစ်ဆေးနေပါတယ်။

Source: Oxford Centre for Hebrew and Jewish Studies. (2004). Retrieved May 18, 2007, from http://www.ochjs.ac.uk/levantine.html

ရေလောင်းထည့်လိုက်ရုံပါ

'ဆည်ရေပေးဝေခြင်း' လို့ ခြုံငုံခေါ်တဲ့ 'စိုက်ပျိုးရေးမှာ ရေကိုစီမံအသုံးချတဲ့ နည်းလမ်းများ'ကြောင့် လယ်ယာအထွက်နှုန်း တိုးတက်ခဲ့ပါတယ်။ ဆည်မြောင်းသုံးလယ်သမားတွေဟာ ရွှံ့ညွန်တောတွေကို မြေတွေ၊ အမှိုက်တွေနဲ့ ဖို့ပြီး လယ်မြေသစ်တွေအဖြစ် ဖန်တီးကာ ချောင်းငယ်လေးတွေကို သူတို့လယ်ရှိရာဆီ လမ်းလွှဲသွယ်ယူခြင်းဖြင့်လည်းကောင်း၊ တူးမြောင်းတွေ ဆည်တွေ စနစ်တကျဖောက်လုပ်ဆက်သွယ်ခြင်းဖြင့်လည်းကောင်း ဒေသတစ်ခုလုံးကို ရေပေးဝေခဲ့ကြပါတယ်။ အာဖရိက-ယူရေးရှ၊ အမေရိကတိုက် ၂ တိုက် အပြင် ပစိဖိတ်နဲ့ ပါပူဝါနယူးဂီနီလို နေရာတွေမှာပင်လျှင် လူတွေဟာ ဆည်ရေပေးဝေခြင်းကို နည်းလမ်းတစ်မျိုးမျိုးနဲ့ သုံးစွဲခဲ့ကြပါတယ်။ မြေသြဇာကောင်းပြီး ခြောက်သွေ့တဲ့ဒေသတွေမှာ ဆည်မြောင်းတွေရဲ့ သက်ရောက်မှုက အကြီးမားဆုံးဖြစ်ခဲ့ပါတယ်၊ ဥပမာ - အီဂျစ်ရဲ့ နုန်းမြေများတဲ့ မြစ်ဝှမ်းဒေသများ၊ မက်ဆီကိုတေးမီးယား၊ အိန္ဒိယတိုက်ငယ်မြောက်ပိုင်း၊ တရုတ်ပြည်မြောက်ပိုင်းနဲ့ အင်းဒီးစ်ဒေသရဲ့ မြေနိမ့်လွင်ပြင်များ။ ဒီဒေသတွေမှာ ဆည်ရေသောက်စိုက်ပျိုးရေးဟာ သီးနှံအထွက်နှုန်းမြင့်မားပြီး လူဦးရေလည်း အလျင်အမြန် တိုးပွားလာခဲ့ပါတယ်။

စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေး ကျယ်ပြန့်လာပြီး ကုန်ထုတ်စွမ်းအား တိုးတက်လာခြင်းက လူနေထူထပ်များပြား၊ ချိတ်ဆက်မိလာကြတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေကို ထောက်ပံ့ပေးခဲ့ပါတယ်။ ဒီလူစုတွေအတွင်းမှာ လူဦးရေများပြားလာတဲ့ဖိအားနဲ့ သတင်းအချက်အလက်တွေ ပိုမိုဖလှယ်နိုင်လာခြင်းတို့ကြောင့် အဆောက်အဦးများ၊ စစ်မက်ရေးရာ၊ မှတ်တမ်းမှတ်ရာထားရှိခြင်း၊ သယ်ယူပို့ဆောင်ရေးနဲ့ ကုန်သွယ်ရေး၊ သိပ္ပံနဲ့ အနုပညာရပ် စတဲ့နယ်ပယ်တွေမှာ တီထွင်ကြံဆမှုတွေ တစ်စတစ်စ ထွက်ပေါ်လာပါတော့တယ်။ ဒီတီထွင်ဆန်းသစ်မှုတွေဟာ လူဦးရေတိုးပွားမှုအပေါ် တဖန်ပြန်ပြီးတော့ တွန်းအားပေးပြန်ပါတယ်။ ဒီလိုအပြန်အလှန်သက်ရောက်နေခြင်းသည် လယ်ယာခေတ်မှာ forager ခေတ်ကထက် အပြောင်းအလဲတွေ အဆမတန် မြန်ဆန်လွန်းခဲ့တဲ့အကြောင်းပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ သို့တိုင်အောင် တီထွင်ဆန်းသစ်မှုတွေက လူဦးရေတိုးနှုန်းကို အမီလိုက်နိုင်အောင်တော့ မမြန်လှပါဘူး။ ဒီအချက်ကနေ သုံးသပ်လို့ရတာက 'ဆယ်စုနှစ် (ဒါမှမဟုတ်) ရာစုနှစ်ချီကြာတဲ့ ကာလအတိုင်းအတာမှာ လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေဟာ တိုးပွားလာလိုက်၊ ဆုတ်ယုတ်သွားလိုက်နဲ့ သံသရာလည်ခဲ့တဲ့အတွက် တိုးတက်ပြောင်းလဲမှုကို မမြင်သာအောင်ပဲ ဖြစ်ခဲ့တယ်' ဆိုတာပါ။ နိုင်ငံရေးအတက်အကျဖြစ်ခြင်း၊ စီးပွားရေးတိုးတက်ခြင်းနှင့် ချွတ်ခြုံကျခြင်း၊ ယဉ်ကျေးမှုထွန်းကားခြင်းနှင့် ပျက်သုဉ်းခြင်း စတဲ့သမိုင်းပညာရှင်တွေ စိတ်ဝင်စားတဲ့အကြောင်းရပ်တွေရဲ့ နောက်ကွယ်မှာ ဒီလိုသံသရာလည်တဲ့အဖြစ်တွေက ရှိနေခဲ့ပါတယ်။ [(၁၉)ရာစုအင်္ဂလိပ်လူမျိုးဘောဂဗေဒပညာရှင် Thomas Malthus က 'လူဦးရေက စားနပ်ရိက္ခာရရှိနိုင်မှုထက် အမြဲတစေ ပိုမိုမြန်ဆန်စွာ တိုးပွားနေမှာဖြစ်ပြီး နောက်ဆုံးမှာ အငတ်ဘေးနဲ့ကြုံပြီး ရုတ်ခြည်းကျဆုံးခြင်းဆီ ဦးတည်နေလိမ့်မယ်' လို့သုံးသပ်ခဲ့ပြီးနောက်မှာ ဒီလိုတိုးတက်ခြင်းနဲ့ ဆုတ်ယုတ်ခြင်း တစ်လှည့်စီ သံသရာလည်နေတာကို Malthusian Cycles လို့ခေါ်ပါတယ်။]

ကပ်ရောဂါများ

လူဦးရေတိုးတက်မှုကို ကပ်ရောဂါများနဲ့ ကုန်ထုတ်စွမ်းအားကျဆင်းခြင်းတို့က အရှိန်လျော့ နှေးကွေးသွားစေနိုင်ပါတယ်။ Forager တွေဟာ လူဦးရေနည်းပြီး၊ အမြဲလိုလို ရွှေ့ပြောင်းသွားလာနေကြတဲ့အတွက် ကပ်ရောဂါတွေဘေးကနေ အတော်ကြီးကို ကင်းဝေးခဲ့ပါတယ်၊ ဒါပေမယ့် လယ်သမားတွေကတော့ ရောဂါပိုးတွေ ပေါက်ဖွားနိုင်တဲ့ အခြေအနေတွေကို ဖန်တီးမိလျက်သား ဖြစ်နေပါတော့တယ်။ ခြံမွေးတိရစ္ဆာန်တွေနဲ့ အနီးကပ်ထိတွေ့မှုကြောင့် ရောဂါပိုးမွှားတွေဟာ တိရစ္ဆာန်တွေကတဆင့် လူတွေဆီ ရောက်ရှိလာနိုင်ပါတယ်။ အမှိုက်ပုံများက ရောဂါပိုးသယ်ဆောင်တဲ့ ပိုးမွှားများပေါက်ဖွားရာနေရာတွေ ဖြစ်လာနိုင်ပါတယ်။ လူနေထူထပ်မှုက ကပ်ရောဂါတွေ ဖြစ်ပေါ်၊ ပြန့်ပွားဖို့ အခွင့်အလမ်းများစေပါတယ်။ ဒါ့ကြောင့် လူဦးရေတိုးပွားလာပြီး လူတွေအကြား

ဆက်သွယ်ဖလှယ်မှုတွေ ဆပွားများပြားလာတာနဲ့အတူ ရောဂါတွေကလည်း ဒေသတစ်ခုကနေတစ်ခု အဆီးအတားမရှိ ရောက်ရှိကုန်တော့တာပါပဲ။ လူတွေက သူတို့မွေးမြူထားတဲ့ တိရစ္ဆာန်တွေကို စီးနင်းသွားလာကြသလိုပဲ ရောဂါတွေက လူတွေကို စီးနင်းသွားလာကြပါတော့တယ်။ ရောဂါတွေရဲ့ သက်ရောက်မှုက epidemiological decrescendo အဖြစ် အသွင်ဆောင်ခဲ့ပါတယ်၊ ဒီစကားစုက "ရောဂါသစ်တစ်ခု ဖြစ်ခါစမှာ ကပ်ရောဂါအသွင်နဲ့ အများအပြားသေကြေကြပြီး လူတွေရဲ့ကိုယ်ခံအားစနစ်က ရောဂါကို ခံနိုင်ရည်ရှိလာချိန်မှာတော့ ဒေသအသီးသီးက ကပ်ရောဂါအခြေအနေဟာ သိပ်ပြီးမဆိုးရွားတော့ဘူး" လို့ ဆိုလိုပါတယ်။

သမိုင်းပညာရှင် William McNeill ဖော်ပြခဲ့သလို အာဖရိက-ယူရေးရှကမ္ဘာ့ဇုံအတွင်းမှာ ကူးစက်ရောဂါများ ဝေးဝေးလံလံ ပျံ့နှံ့သွားခြင်းကြောင့် ဒီဒေသတွင်းကလူတွေအဖို့ ရောဂါများစွာအတွက် ကိုယ်ခံအားရလာချိန်မှာ တခြားကမ္ဘာ့ဒေသတွေက လူတွေအဖို့တော့ ခံနိုင်ရည်မရှိသေးဘဲ ရောဂါရလွယ်နေဆဲ ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။ ကူးစက်ရောဂါတွေ ယူရေးရှတစ်ဝန်းလုံး ပျံ့နှံ့ရောက်ရှိသွားပြီး ကပ်ရောဂါတွေကြောင့် အသေအပျောက်များခဲ့ခြင်းက ခရစ်သက္ကရာဇ် ပထမထောင်စုနှစ်အတွင်း ယူရေးရှဒေသများရဲ့ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုကို နှေးကွေးစေခဲ့တယ်လို့ ဆိုနိုင်ပါတယ်။ ဒါ့အပြင် ခရစ်နှစ်(၁၅၀၀)နောက်ပိုင်း တစ်ကမ္ဘာလုံး စုစည်းမိသွားတဲ့အခါ ဒီရောဂါပျံ့နှံ့မှုတွေဟာ အာဖရိက-ယူရေးရှရဲ့ ပြင်ပကမ္ဘာမှာ အသေအပျောက်များနေရတဲ့အကြောင်းလည်း ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ အဆုံးမှာတော့ အာဖရိက-ယူရေးရှဒေသကလူတွေဟာ လူဦးရေနည်းတဲ့ တခြားကမ္ဘာ့ဇုံတွေက လူတွေထက် ရောဂါပေါင်းစုံကို ပိုပြီးခံနိုင်ရည်ရှိလာခဲ့ပါတယ်။

အုပ်ချုပ်မှုအာဏာစဉ်

အပူပိုင်းဒေသများမှာ လူတွေဟာ စားစရာသစ်ဥ၊ သစ်ဖုတွေကို လိုချင်တဲ့အခါကျမှ ခူးယူစားသုံးခဲ့ကြပါတယ်။ သို့သော် အနောက်တောင်အာရှဒေသ၊ တရုတ်ပြည်နဲ့ မက်ဆိုအမေရိကဒေသတွေလို ကောက်နှံစိုက်ပျိုးတဲ့ဒေသတွေမှာ သီးနှံတွေက တစ်ချိန်တည်းမှာ ရင့်မှည့်တော့ အချိန်တိုအတွင်း ရိတ်သိမ်းပြီး သိုလှောင်ဖို့ လိုအပ်ပါတယ်။ ဒီအကြောင်းကြောင့် ကောက်နှံစိုက်ပျိုးရေးကနေ စားနပ်ရိက္ခာ အပိုအလျှံအများအပြားကို စုဆောင်းသိုမှီးနိုင်ဖို့ သမိုင်းမှာ ပထမဆုံးအဖြစ် လူအင်အားတွေ လိုအပ်လာခဲ့ပါတယ်။ ကောက်နှံလယ်သမားတွေ နေထိုင်တဲ့ ကျေးရွာတွေ ဆပွားများပြားလာသလို သူတို့ရဲ့ လုပ်အားနဲ့ ပိုလျှံသီးနှံသိုလှောင်မှု ပမာဏဟာလည်း တိုးတက်လာခဲ့ပါတယ်။ ဒီလိုတိုးပွားများပြားလာတဲ့ အဖိုးတန်သီးနှံအပိုအလျှံတွေကို ကွပ်ကဲစီမံမှုနဲ့ ပတ်သက်ပြီး အငြင်းပွားဖွယ်တွေ ကြုံတွေ့လာခြင်းက တစ်ခါတစ်ရံ မမျှမတဖြစ်မှုတွေနဲ့ အုပ်ချုပ်မှုစနစ်သစ်တွေကို အစပျိုးပေးခဲ့ပါတယ်။

သိုလှောင်ထားတဲ့ သီးနှံအပိုအလျှံတွေဟာ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေထဲမှာ လယ်သမားမဟုတ်တဲ့ လူအများအပြားကို ပထမဆုံးအဖြစ် ထောက်ပံ့ကျွေးမွေးနိုင်စေခဲ့ပါတယ်။ လယ်မလုပ်သူ သီးခြားလူတန်းစားတွေဆိုတာ ဘာသာရေးဆရာတွေ၊ အိုးထိန်းသည်တွေ၊ ဆောက်လုပ်ရေးသမား၊ စစ်သားနဲ့ အနုပညာသည်တွေဖြစ်ကြပြီး သူတို့က လယ်မစိုက်ပေမယ့် သူတို့ရဲ့ ဝန်ဆောင်မှု ဒါမှမဟုတ် ထုတ်ကုန်တွေကို အစားအစာ၊ တခြားကုန်စည်တွေနဲ့ ဖလှယ်ပြီး အသက်မွေးခဲ့ကြတာ ဖြစ်ပါတယ်။ လယ်သမားတွေနဲ့ လယ်မလုပ်သူတွေ ကုန်စည်နဲ့ ဝန်ဆောင်မှုတွေကို ဖလှယ်လာကြတဲ့အခါ လူ့သမိုင်းမှာ ပထမဆုံးအဖြစ် ရှုပ်ထွေးတဲ့ အလုပ်အကိုင်ခွဲခြားလုပ်ကိုင်ခြင်းဆိုတာ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ ကျွမ်းကျင်ရာကို အထူးပြုလုပ်ကိုင်လာကြခြင်းက မိသားစုတွေ၊ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေကြားမှာ အပြန်အလှန်မှီတည်နေမှုကို ပိုများလာစေပြီး လူတစ်ဦးချင်းစီရော၊ အစုအဖွဲ့လိုက်ပါ စုစည်းမိစေတဲ့ တာဝန်ဝတ္တရားနဲ့ မှီခိုဆက်နွယ်မှုတွေကို ခိုင်မာလာစေခဲ့ပါတယ်။

နောက်ဆုံးမှာတော့ ထုတ်ကုန်အပိုအလျှံတွေဟာ လူကုံထံတွေကို ထောက်ပံ့ကျွေးမွေးထားဖို့ လုံလောက်တဲ့အထိ တိုးတက်များပြားလာခဲ့ပါတယ်။ လူကုံထံတွေဆိုတာ တခြားသူတွေ စိုက်ပျိုးထုတ်လုပ်ထားတဲ့ အရင်းအမြစ်တွေကို သူတို့ရဲ့ ကုန်စည်၊ ဝန်ဆောင်မှုတွေနဲ့ ဖလှယ်လို့ဖြစ်စေ၊ အင်အားသုံးခြိမ်းခြောက်ပြီးဖြစ်စေ

စီမံကွပ်ကဲ၊ ထိန်းချုပ်နိုင်တဲ့ သူတို့ရဲ့ အရည်အချင်းပေါ်မှာ အဓိကထားပြီး ဘဝရပ်တည်မှုပြုတဲ့သူတွေကို ပြောတာပါ။ သဘာဝပတ်ဝန်းကျင်ကို အသုံးချအမြတ်ထုတ်တဲ့ လယ်သမားတွေအပေါ်မှာ အသုံးချအမြတ်ထုတ်တဲ့ လူတွေကို တဖန်ပြန်ပြီး အမြတ်ထုတ်တဲ့နေရာမှာ တချို့လူတွေက ကျွမ်းကျင်လာကြတဲ့အခါ လူ့အသိုင်းအဝိုင်းမှာ လူတန်းစားအလွှာပေါင်းစုံ ကွဲပြားလာခဲ့ပါတော့တယ်။ ဒီလိုလူကုံထံတွေကို William McNeil က ‘ကပ်ပါးပိုးအကြီးစားများ’ လို့ခေါ်ဆိုပြီး၊ မနုဿဗေဒပညာရှင် Eric Wolf ကတော့ ‘ဆက်သဘဏ္ဍာ စားသုံးသူများ’ လို့ ခေါ်ပါတယ်။

စိတ်ကူးနဲ့ စူးစမ်းကြည့်ကြစို့

ဖြေဆိုသူရဲ့ အတတ်ပညာ၊ ကျွမ်းကျင်မှု၊ အတွေ့အကြုံအရ သင့်တော်ရာအလုပ်အကိုင်ကို ဆန်းစစ်ရှာဖွေတဲ့ မေးခွန်းတွေ (vocational test) ဟာ ဖြစ်နိုင်ခြေများစွာသော အလုပ်အကိုင်တွေထဲကနေ လူတစ်ယောက်ရဲ့ ကိုယ်ရည်ကိုယ်သွေး၊ စိတ်ဝင်စားမှုစတာတွေနဲ့ ကိုက်ညီရာ နယ်ပယ်တစ်ခုခု စစ်ထုတ်ရွေးချယ်ဖို့ အကူအညီပေးပါတယ်။ ဒီလိုစစ်ဆေးမှုဟာ ကျောင်းသားလူငယ်တွေအတွက် အထူးပဲတန်ဖိုးရှိလှပြီးတော့ အကျိုးများစေပါတယ်။ တကယ်လို့ လူတိုင်းက တစ်ခုတည်းသောအလုပ်ကို လုပ်ကိုင်ကြမယ်ဆိုရင် ယနေ့ခေတ်လူ့ဘောင်ဟာ ဘယ်လိုများနေပါလိမ့်မလဲ စဉ်းစားကြည့်ရအောင်။ အဲဒီအလုပ်အကိုင်ကလည်း ဘာဖြစ်နိုင်မလဲ ဆက်တွေးကြည့်ကြစို့။ (လယ်သမားတစ်ယောက်ကို မေးကြည့်ပါလား။)

စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးမလုပ်သူများနှင့် ဆက်ဆံရေး

အဆုံးမှာတော့ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးသမားတွေနဲ့ အခြားလူတန်းစားတွေကြားက ရှုပ်ထွေးတဲ့ဆက်ဆံရေးဟာ လယ်ယာခေတ်ရဲ့ ဝိသေသတစ်ရပ်ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။ ဒီခေတ်တလျှောက်မှာ အဓိကလယ်စိုက်ဒေသတွေရဲ့ အပြင်မှာနေထိုင်ခဲ့ကြတဲ့ လွှတ်ကျောင်းမွေးမြူရေးသမားတွေနဲ့ forager တွေဟာ လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းအပေါ် သိသာထင်ရှားတဲ့ သက်ရောက်မှုတစ်ရပ်ရှိခဲ့ပါတယ်။ လယ်စိုက်ဒေသတွေအကြား ကုန်စည်များသယ်ပို့ခြင်း၊ မွေးမြူရေးနဲ့ဆိုင်တဲ့ အတတ်ပညာများ၊ ပိုကောင်းတဲ့ မြင်းကုန်းနှီးတွေ၊ ဆန်းသစ်တဲ့လက်နက်တွေ စတဲ့ အတတ်ပညာများကို ထိတွေ့သုံးစွဲစေခြင်း၊ သိုးမွှေး၊ ဆင်စွယ်၊ ငှက်မွှေးအစရှိတဲ့ အဖိုးတန်ကုန်စည်တွေ ကုန်သွယ်ခြင်းဖြင့် အကျိုးသက်ရောက်မှုရှိစေခဲ့တာ ဖြစ်ပါတယ်။

မြို့ပြများမထွန်းကားမီ လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းများ (ဘီစီ ၈၀၀၀ - ၃၀၀၀)

လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ ရှိနှင့်နေပြီဖြစ်ပေမယ့် မြို့ကြီးပြကြီးများ မတည်ရှိသေးတဲ့ခေတ်ကို လယ်ယာခေတ်ဦးပိုင်း လို့ခေါ်ဆိုပါတယ်။ ဒီကာလဟာ အာဖရိက-ယူရေးရှားဒေသမှာ ဘီစီ ၈၀၀၀ လောက်ကနေပြီးတော့ ပထမဆုံးမြို့ကြီးများ ပေါ်ပေါက်လာချိန် ဘီစီ ၃၀၀၀ လောက်အထိ ရှည်ကြာခဲ့ပါတယ်။ အမေရိကတိုက်များမှာ ဒီထက်နောက်ကျမှ စတင်ခဲ့ပြီး သက်တမ်းပိုကြာရှည်ခဲ့ပါတယ်။ သြစတယ်အေးရှန်းဒေသအချို့နဲ့ ပစိဖိတ်ဒေသများမှာတော့ ယနေ့ခေတ်အထိ သက်တမ်းရှည်ပါတယ်။

ကျေးလက်ကမ္ဘာ

လယ်ယာခေတ်ဦး ကာလအတွင်းမှာ ကျေးရွာများဟာ ကမ္ဘာမြေပေါ်က အကြီးဆုံးလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေဖြစ်ပြီး လူဦးရေနဲ့ အတတ်ပညာဆိုင်ရာ ပြောင်းလဲရွေ့လျားမှုရဲ့ အရေးအကြီးဆုံးအကြောင်းရင်းပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ ယနေ့ကမ္ဘာမှာ ကျေးရွာတွေဆိုတာ လူဦးရေ၊ နည်းစနစ်၊ ယဉ်ကျေးမှုနဲ့ နိုင်ငံရေးရှုထောင့်အားဖြင့် သိပ်အရေးမပါတော့လို့ သမိုင်းမှာ ထောင်စုနှစ်များစွာ အခရာကျခဲ့တဲ့ ကျေးရွာတွေရဲ့ အခန်းကဏ္ဍကို ကျွန်တော်တို့ လွယ်လွယ်မေ့ပစ်တတ်ကြပါတယ်။ လယ်ယာခေတ်ဦးပိုင်းမှာ ကျေးရွာအများစုရဲ့ စိုက်ပျိုးရေးဟာ horticulture လို့ မနုဿဗေဒပညာရှင်တွေခေါ်ဆိုတဲ့ ဥယျာဉ်ခြံမြေစိုက်ပျိုးရေးပုံစံဖြစ်ခဲ့ပါတယ်၊ လူတွေရဲ့လုပ်အား (အထူးသဖြင့် အမျိုးသမီးတွေ) အပေါ်မှာ

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အဓိကမှီခိုခဲ့ရပြီး အဓိကလယ်ယာသုံးပစ္စည်းကိရိယာတွေ ဆိုတာကလည်း တူးဆွစရာ သစ်သားချောင်း၊ တုတ်ချောင်းစတာတွေထက် မပိုပါဘူး။ သို့သော် လယ်သမားတွေဟာ ဆည်ရေပေးဝေခြင်း၊ လှေကားထစ်တောင်ယာ စိုက်ပျိုးခြင်းကဲ့သို့ အရေးပါတဲ့ ဆန်းသစ်တီထွင်မှုတွေကိုလည်း ရှေ့ဆောင်လမ်းပြ ကြံဆနိုင်ခဲ့ကြပါတယ်၊ ဒီဆန်းသစ်တီထွင်မှုတွေက နောက်ဆုံးမှာတော့ လူနေထူထပ်တဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေကို ပေါ်ပေါက်လာစေခဲ့ပါတယ်။ ဒီအတွက်ကြောင့် ကျေးရွာတွေဟာ နှစ်ထောင်ပေါင်းများစွာကာလမှာ လယ်ယာလူ့လောက ကျယ်ပြန့်လာခြင်း၊ လူဦးရေများပြားလာခြင်းတို့အတွက် အခြေခံအကြောင်းရင်းဖြစ်ပါတယ်။

Terracing

တောင်စောင်းတလျှောက် ကွေ့ကာဝိုက်ကာတက်သွားတဲ့ လှေကားထစ်စိုက်ခင်းတွေဟာ ရင်သပ်ရှုမောဖွယ်ရာဖြစ်ပြီး ဖိလစ်ပိုင်နဲ့ အင်ဒိုနီးရှားလို အရှေ့တောင်အာရှနိုင်ငံတွေရဲ့ အဓိကခရီးသွားဆွဲဆောင်မှုများ ဖြစ်ပါတယ်။ တချို့လှေကားထစ် လယ်ယာများကို နှစ်ပေါင်း (၂၀၀၀)ကျော် ထိန်းသိမ်းလာခဲ့ကြတာပါ။ အောက်မှာ ကောက်နှုတ်ဖော်ပြထားတာက ‘ဖိလစ်ပိုင်မြောက်ပိုင်းက Ifugao လူမျိုးတွေ တည်ဆောက်ထားတဲ့ လှေကားထစ်လယ်ယာအမျိုးမျိုးအကြောင်း’ ပဲဖြစ်ပါတယ်။ လှေကားထစ်လယ်ယာဆိုတာ အဝေးကနေလှမ်းကြည့်တာထက် တကယ့်တကယ်မှာ ပိုပြီးရှုပ်ထွေးလှပါတယ်။

Habal “swidden” မီးရှို့/ခုတ်ထွင်ရှင်းလင်းတောင်ယာ (တောင်စောင်းလယ်၊ ကန်စွန်းဥခင်း၊ kaingin) တောင်စောင်းဒေသတွေမှာ စိုက်ပျိုးကြပြီး ကန်စွန်းဥကို အဓိကစိုက်ပျိုးတာပါ။ အခြားကုန်မြင့်ဒေသစိုက်သီးနှံများ (ပိန်းဥ၊ ပီလောပီနံ၊ manioc၊ ပြောင်း၊ လူးဆပ်၊ mongo ပဲနဲ့ pigion ပဲ) ကိုလည်း သီးသန့်စိုက်ခင်းလေးများ၊ သီးနှံအရောစိုက်တောင်ယာများမှာ စိုက်ပျိုးကြပါတယ်။ (ဆန်စပါးကိုတော့ ပင်လယ်ရေမျက်နှာပြင်အထက် ပေ ၂၀၀၀ အောက်မှာ စိုက်ပျိုးကြပါတယ်။ နှစ်ကြာလာတဲ့အခါ ပုံမှန်စိုက်ပျိုးရာသီများမှာ စိုက်ခင်းနယ်နိမိတ်များကို ထင်ထင်ရှားရှား မြင်နိုင်ပါတယ်။

Lattan “house terrace” (လူနေတောင်ယာ) လှေကားထစ်အဆင့်ဆင့်လုပ်ထားပြီး မျက်နှာပြင်ကို ချောအောင်လုပ်ထားလေ့ရှိတယ် (ဒါမှမဟုတ်) လူသွားလို့ရအောင် လုပ်ထားတတ်တယ်၊ သီးနှံတော့မစိုက်ပါဘူး။ လူနေအိမ်၊ သီးနှံသိုလှောင်ရာ ကျီတွေထားတဲ့နေရာ၊ သီးနှံအခြောက်ခံတဲ့နေရာ စတာတွေအတွက် အဓိကသုံးတာဖြစ်ပါတယ်။ သီးသန့်ဖြစ်လေ့ရှိပြီး ခြံခတ်တာ၊ တံတိုင်းကာတာတွေ လုပ်လေ့ရှိသလို ခြံတွေကို နာမည်ပေးထားတတ်ကြတယ်။

Qilid “drained field” (ရေစီးတောင်စောင်းလယ်ယာ၊ ကုန်းတန်းလယ်ယာ) မြေညှိထားတဲ့လယ်မြေ၊ မျက်နှာပြင်ကို ထွန်ယက်ထားပြီး မြောင်းငယ်လေးတွေနဲ့ ဝိုင်းရံထားကာ ကန်စွန်းဥနဲ့ ပဲအမျိုးမျိုးစိုက်ပျိုးဖို့အတွက်၊ ရေစီးစေဖို့အတွက်ဖြစ်ပါတယ်။ ရေစီးတောင်ယာတွေဟာ ပုဂ္ဂလိကပိုင်ဖြစ်ကြပေမယ့် တောင်ယာအဖြစ် အမြဲတစေအသုံးမပြုသေးခင်မှာ နှစ်အနည်းငယ်ကြာ ဒီအတိုင်း ယာယီပစ်ထားလေ့ရှိပါတယ်။

Payo “pond field” (စပါးတောင်ယာ) အထပ်အဆင့်လုပ်ထားတဲ့ မြေ။ ပြုပြင်ဖန်တီးထားတဲ့မြေကို ရေပေးသွင်းဖို့ တာဖို့ထားတတ်ကြတယ်။ ရေကြိုက်တဲ့စပါး၊ ပိန်းဥနဲ့ တခြားသီးနှံတွေ စိုက်ပျိုးတယ်၊ ပုဂ္ဂလိကပိုင်ဆိုင်ကြပြီး ကျောက်တုံးတွေနဲ့ အမှတ်အသားပြုကာ သူ့ခြံ၊ ကိုယ့်ခြံ ပိုင်းခြားထားတတ်ကြပါတယ်။ တောင်ယာမြေအမျိုးမျိုးထဲမှာတော့ တန်ဖိုးအထားကြဆုံးတောင်ယာမြေမျိုးဖြစ်ပါတယ်။

Source: Conklin, H. C. (1967–68). Some aspects of ethnographic research in Ifugao. New York Academy of Sciences, Transactions, ser. 2, 30, 107–108.

အုပ်ချုပ်မှုအာဏာစဉ်စနစ်ပေါ်ပေါက်လာခြင်း

လယ်ယာခေတ်ဦးပိုင်းက ရွာတွေအတွင်း အတော်အတန်ကျဉ်းတဲ့နေရာတွေမှာ လူအများအပြား အတူတကွနေထိုင်ခဲ့ကြရလို့ လူတွေဟာ ပြဿနာသစ်တွေ စတင်တွေ့ကြုံလာခဲ့ရပါတယ်။ လူအစုအဖွဲ့တွေ အင်အားကြီးလာတာနဲ့အမျှ လူတွေဟာ သူတို့အိမ်နီးချင်းတွေနဲ့ ပေါင်းသင်းဆက်ဆံရေးကို အဓိပ္ပာယ်သတ်မှတ်ဖို့

နည်းလမ်းသစ်တွေ ရှာတွေ့လာကြပါတယ်။ သိုလှောင်ထားတဲ့ ထုတ်ကုန်အရင်းအမြစ်တွေကို ဘယ်သူတွေကတော့ ပတ်သက်ခွင့်ရှိသလဲ ဆုံးဖြတ်ရတယ်၊ မျှမျှတတဖြစ်ဖို့ စီမံလာရတယ်၊ စစ်ပွဲ၊ ကုန်သွယ်ရေးနဲ့ ကိုးကွယ်ယုံကြည်မှုများအတွက် ဆောင်ရွက်ရတာတွေ ရှိလာတယ်။ ကျွမ်းကျင်ရာအလုပ်ကို အထူးပြုလုပ်ကိုင်ခြင်းက ပိုမိုကျယ်ပြန့်လာတဲ့အခါ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေဟာ ကုန်စည်ဖလှယ်မှုတွေကို စီမံထိန်းချုပ်ဖို့၊ လိုအင်ဆန္ဒနဲ့ လိုအပ်ချက်တွေ ပိုမိုကွဲပြားကျယ်ပြန့်လာတဲ့ လူတွေကြားက ပဋိပက္ခတွေကို ထိန်းကွပ်ကိုင်တွယ်ဖို့ နည်းလမ်းတွေ ရှာဖွေခဲ့ကြရပါတော့တယ်။ လူဦးရေနည်းတဲ့ forager ခေတ်တုန်းကရှိခဲ့တဲ့ ရိုးရိုးရှင်းရှင်း ဆွေမျိုးတော်စပ်ပုံ စည်းမျဉ်းတွေကို ပိုပြီးအသေးစိတ်တဲ့စည်းမျဉ်းတွေနဲ့ ထပ်မံဖြည့်စွက်ခဲ့ကြရပါတယ်။ ယေဘုယျပိုကျပြီး တဒင်္ဂပိုဆန်လာတဲ့ လူတွေအကြားက ဆက်ဆံမှုတွေကို ထိန်းကွပ်ဖို့ ဒီစည်းမျဉ်းတွေကို လိုအပ်ခဲ့ခြင်းဖြစ်ပါတယ်။ ဘုရားကျောင်းများ၊ တူးမြောင်းများဆောက်လုပ်ခြင်း၊ စစ်ပွဲများဆင်နွှဲခြင်းစတဲ့ လူထုတစ်ရပ်လုံးပါဝင်ဖို့ လိုအပ်တဲ့ ကိစ္စရပ်တွေအတွက် ခေါင်းဆောင်မှုပုံစံသစ်တွေကိုလည်း လိုအပ်လာခဲ့ပါတယ်။

လူဦးရေနဲ့ လူနေသိပ်သည်းဆ တိုးပွားလာခြင်းနဲ့ ဆက်စပ်နေတဲ့ ဖိအားတွေဟာ စနစ်တကျစုဖွဲ့ထားတဲ့ နိုင်ငံရေးနဲ့ စီးပွားရေးဆိုင်ရာ ဆင့်ကဲအုပ်ချုပ်မှုစနစ်များဆီ ဦးတည်ခဲ့ပုံကို ရှေးဟောင်းသုတေသနတွေ့ရှိချက်တွေက ပြဆိုနေပါတယ်၊ ဒီလိုဆင့်ကဲအုပ်ချုပ်မှုစနစ်များမှာ ကြွယ်ဝတဲ့အုပ်ချုပ်သူတွေ၊ ဘာသာရေးခေါင်းဆောင်တွေနဲ့ ကုန်သည်တွေက တစ်ဖက်၊ ပစ္စည်းမဲ့အစေခံတွေ၊ အိမ်ခြေမဲ့တွေက တစ်ဖက်ရှိနေခဲ့ကြပါတယ်။ လူ့အဖွဲ့အစည်းအတွင်း နေအိမ်များ၊ ဂူသင်္ချိုင်းများရဲ့ အရွယ်အစားသိသိသာသာကွာခြားတဲ့ နေရာတိုင်းမှာ အဆင့်အတန်းခွဲခြားအုပ်ချုပ်မှုစနစ် ရှိခဲ့လိမ့်မယ်လို့ ရှေးဟောင်းသုတေသီတွေက ယူဆကြပါတယ်။ ကလေးသူငယ်များကို ထူးထူးကဲကဲ၊ ထည်ထည်ဝါဝါ မြှုပ်နှံသင်္ဂြိုဟ်ခဲ့ကြတဲ့နေရာတိုင်းမှာ အဆင့်အတန်းခွဲခြားမှုဟာ မျိုးရိုးစဉ်ဆက် လက်ဆင့်ကမ်းခဲ့တဲ့သဘောရှိတာ သေချာသလောက်ပါပဲ၊ ဆွေကြီးမျိုးကြီးမိဘတွေက သူတို့ရဲ့ဂုဏ်အဆင့်အတန်းကို သားသမီးတွေထံ ဆက်လက်အပ်နှင်းခဲ့ကြတာ ဖြစ်ပါတယ်။ ပစိဖိတ်သမုဒ္ဒရာ အီစတာကျွန်းပေါ်က ရုပ်တုကြီးတွေ၊ ဗြိတိန်က Stonehenge လို အထင်ကရတည်ဆောက်မှုများ ဖြစ်ပေါ် ခဲ့တဲ့နေရာတွေမှာဆိုရင် ရာပေါင်း၊ ထောင်ပေါင်းများစွာသော လုပ်သားတွေကို စုစည်း၊ ကွပ်ကဲ၊ စီမံနိုင်တဲ့ တန်ခိုးသြဇာကြီးတဲ့ခေါင်းဆောင်တွေ ရှိခဲ့မယ်ဆိုတာ သေချာပါတယ်။

အစောဆုံး ကျား၊ မ ခွဲခြားမှု

ကျား မ ဖြစ်တည်မှုကြောင့် ကွဲပြားတဲ့ ဆင့်ကဲအုပ်ချုပ်မှု၊ အာဏာခွဲဝေမှုတွေဟာ အစောဆုံးစုဖွဲ့ခဲ့တဲ့ ထက်အောက်အုပ်ချုပ်မှုစနစ်တွေမှာ ရှိနှင့်နေခဲ့တာ ဖြစ်ကောင်းဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ အိမ်ထောင်စုတွင်းက လူတွေဟာ အပြင်လူတွေနဲ့ ပိုပိုပြီးရှုပ်ထွေးတဲ့ ပေါင်းသင်းဆက်ဆံမှုတွေ ရှိလာတာနဲ့အမျှ သူတို့ဟာ စည်းစနစ်သစ်၊ ဖွဲ့စည်းပုံသစ်နဲ့ မျှော်လင့်ချက်သစ်တွေရဲ့ လွှမ်းမိုးမှုအောက် ရောက်ရှိလို့လာခဲ့ပါတယ်။ ပေါ်ပေါက်လာတဲ့ အလုပ်အကိုင်ခွဲခြားလုပ်ကိုင်မှုကလည်း အိမ်ထောင်စုနဲ့ကျေးရွာပြင်ပမှာ အခွင့်အလမ်းသစ်တွေကို ဖန်တီးပေးခဲ့ပါတယ်။ သို့ပေမယ့် လယ်သမားမိသားစုတိုင်းရဲ့ စီးပွားရေး၊ လူမှုရေးဖြစ်ထွန်းအောင်မြင်မှုက ကလေးတွေများနိုင်သမျှ များများမွေးမြူ ပြုစု ပျိုးထောင်ခြင်းအပေါ် မှီခိုနေရတဲ့လောကမှာ အမျိုးသမီးတွေဟာ ကျွမ်းကျင်မှုအထူးပြုအလုပ်အကိုင်တွေမှာ တာဝန်ယူနိုင်တဲ့ အခွင့်အရေး နည်းပါးလေ့ရှိခဲ့ပါတယ်၊ ဒီအလုပ်တွေထဲက တချို့ဟာ လူတွေကို ကြွယ်ဝစေပြီး အာဏာကြီးထွားစေတဲ့ အလုပ်တွေဖြစ်ပါတယ်။ ဘာသာဗေဒပညာရှင်လည်းဖြစ်၊ ရှေးဟောင်းသုတေသန ပညာရှင်လည်းဖြစ်တဲ့ Elizabeth Barber က အထက်ပါအကြောင်းက “အမျိုးသားတွေဟာ ဖြစ်ပေါ်လာတဲ့ ထက်အောက်အုပ်ချုပ်မှုစနစ်တွေမှာ အဆင့်မြင့်တဲ့ ရာထူးကြီးကြီးတွေကို ရယူဖို့ အလားအလာ ပိုများကြောင်း” ညွှန်းပြနေတယ်လို့ ဆိုပါတယ်။ လူဦးရေတိုးတက်လာမှုက အုပ်စုတစ်စုနဲ့ တစ်စုအကြား ပြိုင်ဆိုင်မှုပြင်းထန်လာစေခြင်းကြောင့် တစ်ကြောင်း၊ အမျိုးသားတွေဟာ ကြမ်းတမ်းတဲ့ ရင်ဆိုင်တိုက်ခိုက်မှုတွေကို

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

စီမံအုပ်စိုးမှုရှိလာခြင်းကြောင့် တစ်ကြောင်း ဖြစ်ပေါ်လာတဲ့ စစ်ပွဲတွေကလည်း ယောကျ်ား၊ မိန်းမ ဆက်နွယ်မှုကို ပြောင်းလဲစေခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။

ဘာအကြောင်းကြောင့်ပဲဖြစ်စေ နေထိုင်ရာကျေးရွာပြင်ပက အာဏာဖွဲ့စည်းပုံများမှာ အမျိုးသားတွေ အချိုးမမျှမတရှိနေခြင်းက ရွာတွင်းမှာရော၊ အိမ်ထောင်စုများအတွင်းမှာပါ ဆက်ဆံရေးနဲ့ သဘောထားရေး ကိစ္စရပ်များကို တဖန်ပုံသွင်းပေးခဲ့ပါတယ်။ မိသားစုပြင်ပက အာဏာဖွဲ့စည်းပုံတွေမှာ သူတို့ရဲ့ အခန်းကဏ္ဍအပေါ်အခြေခံပြီး အမျိုးသားတွေဟာ အထက်စီးနေရာကို အလိုအလျောက် ပိုင်ဆိုင်လာပါတော့တယ်။ အမျိုးသမီးတွေကိုတော့ မိသားစုတွင်းက သူတို့ရဲ့အခန်းကဏ္ဍအားဖြင့်၊ အမျိုးသားတွေနဲ့ သူတို့ရဲ့တော်စပ်ပုံအားဖြင့်သာ အဓိပ္ပာယ်သတ်မှတ်မှု ပိုရှိလာခဲ့ပါတယ်။ အိမ်ပြင်ပမှာ ငွေရှာနိုင်တဲ့အမျိုးသမီးများသည်ပင်လျှင် အိမ်ထောင်မှုနဲ့ဆိုင်တဲ့အလုပ်တွေ လုပ်ခြင်းအားဖြင့်သာ ငွေရှာနိုင်တာဖြစ်ပါတယ်။ အိမ်ထောင်စုအတွင်းမှာ လယ်သမားဘဝရဲ့ လိုအပ်ချက်တွေက ယောကျ်ားတွေနဲ့ မိန်းမတွေကို ဆက်လက်ပြီးတော့ လက်တွဲပူးပေါင်း အလုပ်လုပ်စေပါတယ်။ ဒီလိုရင်းနှီးတဲ့ အိမ်တွင်းရေးကဏ္ဍမှာ ပေါင်းသင်းဆက်ဆံရေးဟာ ပုဂ္ဂလိက အရည်အသွေးတွေကြောင့် ဖြစ်သလို ကျား၊ မ ဖြစ်တည်မှုကြောင့်လည်း ဖြစ်ပါတယ်။ သို့ပေမယ့် အိမ်ထောင်စုပြင်ပမှာတော့ ဓလေ့ဆိုင်ရာ မျှော်မှန်းချက်များရဲ့ အားကောင်းတဲ့ ကွန်ယက်တွေနဲ့ အမျိုးသားကြီးစိုးခြင်းလို့ အခုခေါ်ကြတဲ့ (patriarchy) အာဏာပါဝါဆက်ဆံရေးတို့ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။

> **အပြန်အလှန် ဆွေးနွေးဖွယ်ရာ**
>
> တကယ်လို့ သင့်ရဲ့ကျောင်းက ဒီနေ့ပဲ မီးတောင်ပေါက်ကွဲမှုအောက် ကျရောက်နစ်မြုပ်သွားပြီးတော့ နောက်နှစ်တစ်ထောင်မှာ ပြန်လည်တူးဖော်မယ် ဆိုပါစို့၊ ကျောင်းရဲ့ ဦးစီးဦးဆောင်တွေဟာ ဘယ်သူတွေလဲဆိုတာ တွက်ဆဖို့ ဘယ်လိုသဲလွန်စတွေကများ တူးဖော်တဲ့ ရှေးဟောင်းသုတေသီတွေကို ကူညီနိုင်လိမ့်မလဲ။ အနာဂတ်က စူးစမ်းသူတွေအတွက် စာသင်ခန်းရဲ့ အရွယ်အစားက စဉ်းစားစရာတစ်ခုဆိုရင် အားကစားရုံက ကာယကြံ့ခိုင်ရေးဆရာက ဩဇာအရှိဆုံးပုဂ္ဂိုလ်လို့ ထင်စရာဖြစ်နေပါလိမ့်မယ်။ စာအုပ်တွေက အရေးပါတယ်လို့ ယူဆရင် ကျောင်းစာကြည့်တိုက်မှူးက အာဏာရှိတဲ့ရာထူးကို ရယူထားခဲ့တာ ဖြစ်မယ်။ အနာဂတ် သုတေသီတွေက ချက်လက်မှတ်တွေ၊ အကြွေးဝယ်ကဒ်တွေဆိုတာ ဘယ်လိုဆိုတာသိခဲ့ရင် စီးပွားရေးရုံးခန်းကို သူတို့ အာရုံစိုက်ကြပါလိမ့်မယ်။

ခေါင်းဆောင်များနှင့် ခေါင်းဆောင်မှုစွမ်းရည်

ဒေသတွင်းက လူစုတွေဟာ ပိုမိုကျယ်ပြန့်တဲ့ ဖလှယ်ရေးကွန်ယက်တွေနဲ့ ချိတ်ဆက်မိလာတဲ့အခါ ဩဇာအာဏာ ထက်အောက်ဖြစ်လာခြင်းက ဆက်ဆံရေးပုံစံများစွာကို ပုံသွင်းခဲ့ပါတယ်။ ဒီလိုပိုမိုကြီးမားလာတဲ့ ကွန်ယက်တွေမှာဆိုရင် ထုံးတမ်းစဉ်လာ ဆွေမျိုးတော်စပ်မှုကို စဉ်းစားပုံမျိုးက အလုပ်မဖြစ်တော့ပါဘူး။ မျိုးရိုးစဉ်ဆက်ဖြစ်မှုဟာ စိတ်ကူးယဉ်ဆန်လာခဲ့ပြီး လူ့အဖွဲ့အစည်းတစ်ခုလုံးက တူညီတဲ့ (ဒဏ္ဍာရီဆန်ဆန်) ဘိုးစဉ်ဘောင်ဆက်တစ်ခုကနေ ဆင်းသက်လာခဲ့တယ်လို့ ယုံကြည်ယူဆလာခဲ့ကြပါတယ်။ မျိုးရိုးကိုစတင်ခဲ့သူနဲ့ တော်စပ်ပုံပေါ်မူတည်ပြီး ဆင်းသက်လာသူတွေကို အဆင့်ခွဲခြားခြင်းကြောင့် ဒီလိုဘိုးစဉ်ဘောင်ဆက်ဖြစ်မှုတွေက ဩဇာအာဏာထက်အောက်ဖြစ်မှု ပုံစံသစ်တွေကို မွေးဖွားပေးလိုက်ပါတယ်။ ဝါစဉ်ကြီးတဲ့မျိုးရိုးက ဆင်းသက်လာသူတွေက (လူ့အဖွဲ့အစည်းအတွင်း) ဂုဏ်သရေမြင့်မားတဲ့နေရာကို ရယူလာကြတဲ့ ဒေသတွေမှာ သူကောင်းမျိုးအုပ်ချုပ်ရေးဆိုတာ စတင်ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ သို့ပြားလည်း လူတွေက ခေါင်းဆောင်တင်မြှောက်ကြတဲ့အခါ ရွေးကောက်ခံသူရဲ့မျိုးရိုးကို ထည့်သွင်းစဉ်းစားသလို သူတို့ရဲ့လုပ်ရည်ကိုင်ရည်ကိုလည်း ထည့်တွက်ပါတယ်။ သူကောင်းမျိုးတွေက ခေါင်းဆောင်မှုစွမ်းရည်ချို့တဲ့ကြတဲ့အခါ သူတို့နေရာမှာ စေ့စပ်ညှိနှိုင်းသူတွေ၊ စစ်သည်တော်တွေ၊ နတ်ဒေဝတာတွေနဲ့ ကြားခံဆက်သွယ်ပေးသူတွေလို အရည်အချင်းရှိသူတွေကို ခေါင်းဆောင်အဖြစ် ရွေးကောက်တတ်ကြပါတယ်။ အရိုးရှင်းဆုံး

ခေါင်းဆောင်မှုအသွင်တွေက လူထုရဲ့လိုအပ်ချက်ကနေ ဆင်းသက်လာကြတာပါ။ ဒါ့ကြောင့် ခေါင်းဆောင်ဖြစ်ခြင်းက လူအများရဲ့ ဆန္ဒသဘောထားပေါ် အများကြီးမူတည်ပါတယ်။ လူထုဆန္ဒဟာ အစောပိုင်းအာဏာဖွဲ့စည်းပုံတွေကို ထိလွယ်ရှလွယ်ဖြစ်စေခဲ့ပါတယ်၊ အကြောင်းက ခေါင်းဆောင်တွေဟာ သူတို့ကို ရွေးချယ်ပြီး ပေးအပ်ထားတဲ့ တာဝန်တွေကို ထမ်းဆောင်ဖို့ပျက်ကွက်ခဲ့ရင် သူတို့ရဲ့ဩဇာအာဏာဟာ အလွယ်ကလေး ပျောက်ပျက်သွားနိုင်လို့ပါပဲ။

လူအဖွဲ့အစည်းတွေ များပြားကျယ်ပြန့်လာသလို ခေါင်းဆောင်တွေရနိုင်တဲ့ အရင်းအမြစ်တွေဟာလည်း များပြားတိုးတက်လာခဲ့ရာမှာ အရင်းအမြစ်တချို့ကို ခေါင်းဆောင်တွေက အထူးတာဝန်ရှိတဲ့သူတွေ၊ အခြေခံစစ်တပ်တွေကို ထောက်ပံ့ပေးနိုင်တဲ့အထိ ဖြစ်လာခဲ့ပါတယ်။ ဒီလိုနည်းနဲ့ ပြည်သူတွေလိုအပ်ချက်ကြောင့် အစပြုခဲ့တဲ့ ဩဇာအာဏာရှိခေါင်းဆောင်တွေဟာ နောက်ဆုံးမှာတော့ သူတို့အုပ်ချုပ်တဲ့သူတွေကို ပြန်လည်စေခိုင်းခြင်း၊ အရင်းအမြစ်တွေ သိမ်းယူခြင်း၊ အာဏာပြခြိမ်းခြောက်ပြီး အလုပ်အကိုင်တွေကို စီမံခြင်း စတဲ့လုပ်ပိုင်ခွင့်စွမ်းရည်တွေ ရရှိလာပါတော့တယ်။ ရှေးဟောင်းသုတေသနအထောက်အထားတွေ၊ မနုဿဗေဒလေ့လာမှုတွေက တချို့သော လူ့အဖွဲ့အစည်းမှာ အဆိုပါဖြစ်ရပ်တွေ ဖြစ်ပေါ်ခဲ့ကြောင်း သဲလွန်စများစွာပေးသော်ငြားလည်း ဒီဖြစ်ရပ်တွေရဲ့ အသေးစိတ်ကိုတော့ ကျွန်တော်တို့ သေချာမသိမြင်နိုင်ပါဘူး။ အဆိုပါဖြစ်ရပ်တွေဟာ (တိုင်းနိုင်ငံလို့ခေါ်တဲ့) ပိုမိုအားကောင်းတဲ့ နိုင်ငံရေးအဆောက်အဦတွေ ဖြစ်ပေါ်လာဖို့ လမ်းခင်းပေးခဲ့ပါတယ်။ မြို့ပြများလို့ခေါ်တဲ့ ကြီးမားတဲ့လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေနဲ့အပြိုင် တိုင်းနိုင်ငံများဟာ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။

အစောဆုံးမြို့ပြများနှင့် တိုင်းနိုင်ငံများ (ဘီစီ ၃၀၀၀ - ဘီစီ ၅၀၀)

သမိုင်းဆိုတာ “အရေးအသားမှတ်တမ်းများမှတဆင့် အတိတ်ကိုလေ့လာခြင်း” လို့ သတ်မှတ်ထားသူတွေအတွက် ဘီစီ (၃၀၀၀) ကနေ ဘီစီ (၅၀၀) ကြားကာလဟာ အမှန်တကယ် သမိုင်းစတင်တဲ့ကာလလို့ ပြောရပါမယ်၊ အကြောင်းက ဒီကာလမှာ အကြီးဆုံးကမ္ဘာ့ဇုံကြီး ၂ ခုဖြစ်တဲ့ အာဖရိက-ယူရေးရှ နဲ့ အမေရိကတိုက် ၂ တိုက်ကနေ ပထမဆုံးအရေးအသားမှတ်တမ်းများ ပေါ်ပေါက်လာလို့ပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ ဒီနေရာအထိ ကျွန်တော်တို့ ဆွေးနွေးခဲ့ကြတာအားလုံးကို “မှတ်တမ်းမတင်မီသမိုင်း” (အကြိုသမိုင်း) လို့ ပြောရမှာပါ။ ကမ္ဘာ့သမိုင်းရှုထောင့်ကနေ ပြောရရင် ဒီကာလမှာ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေရဲ့ အရွယ်ပမာဏနဲ့ များပြားစုံလင်မှုဟာ မကြုံဖူးတဲ့အဆင့်တစ်ခုကို ရောက်ရှိခဲ့တာဖြစ်ပါတယ်။ ကမ္ဘာ့ဇုံတွေအားလုံးထဲမှာ လူဦးရေအများဆုံးဖြစ်တဲ့ အာဖရိက-ယူရေးရှဇုံမှာ ပထမဆုံးမြို့ပြများနဲ့ တိုင်းနိုင်ငံများဟာ ဘီစီ (၃၀၀၀)လောက်မှာ စတင်ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ အမေရိကတိုက်များ၊ မက်ဆိုအမေရိကနဲ့ ပီရူးမှာတော့ နှစ် (၂၀၀၀) လောက်နောက်ကျပြီးမှ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ ဩစတယ်အေးရှန်းဇုံမှာတော့ လယ်ယာခေတ်အတွင်းမှာ မြို့ပြ၊ တိုင်းနိုင်ငံများပေါ်ပေါက်ခဲ့ခြင်းမရှိဘဲ ပစိဖိတ်ဇုံမှာတော့ လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ် (၁၀၀၀)အတွင်း တွန်ဂါနဲ့ ဟာဝါအီလိုကျွန်းတွေပေါ်မှာ တိုင်းနိုင်ငံငယ်များ အစပျိုးဖြစ်တည်လာခဲ့ပါတယ်။

ပထမဆုံးမြို့ပြ၊ တိုင်းနိုင်ငံများ ပေါ်ပေါက်လာခြင်းအတွက် အကြောင်းရင်းတစ်ခုတည်း ရှိခဲ့မယ်ဆိုရင် အဲဒီအကြောင်းက လူဦးရေသိပ်သည်းဆ တိုးလာခြင်းပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ ဆည်ရေသောက်လယ်ယာစနစ် အလျင်အမြန်ကျယ်ပြန့်လာခြင်းကြောင့် လူနေထူထပ်လာတဲ့နေရာများမှာ အစောဆုံးမြို့ပြ၊ တိုင်းနိုင်ငံတွေ စတင်ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ လူနေသိပ်သည်းဆ ရုတ်ခြည်းတိုးလာခြင်းကြောင့် ကြီးထွားလာတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေမှာ အများနဲ့ဆိုင်တဲ့ ပြဿနာတွေ၊ စီမံကွပ်ကဲရမှုတွေ ပိုများလာသလို စွမ်းရည်ထူးကဲတဲ့ ခေါင်းဆောင်တွေကိုလည်း ပိုလိုအပ်လာခဲ့ပါတယ်။ ရုတ်တရက်ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်လာခြင်းက ခေါင်းဆောင်တွေရတဲ့ အရင်းအမြစ်တွေကိုလည်း ဆထက်ထမ်းပိုး များပြားလာစေခဲ့ပါတယ်။ ဒါက အစောဆုံးမြို့ပြတွေဟာ အစောဆုံးတိုင်းနိုင်ငံတွေနဲ့ တစ်ချိန်တည်းလို ပေါ်ပေါက်လာခဲ့တဲ့ အကြောင်းရင်းခံဖြစ်ပါတယ်။ မြို့ပြများဆိုသည်မှာ “စုံလင်များပြားတဲ့ အလုပ်အကိုင်တွေနဲ့ ဖွဲ့စည်းထားတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းအကြီးစားများ” လို့ အဓိပ္ပာယ်ဖွင့်ဆိုနိုင်ပါတယ်၊ (နှိုင်းယှဉ်ရရင် ကျေးရွာတွေ၊ ဘီစီ ၆၀၀၀ လောက်က တူရကီရှိ Catalhoyuk လို အစောဆုံးမြို့ငယ်လေးတွေဟာဆိုရင်

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အကြမ်းဖျင်းအားဖြင့် ပုံစံတူတဲ့ အိမ်ထောင်စုတွေနဲ့ ဖွဲ့စည်းထားခဲ့တာဖြစ်ပါတယ်၊ သူတို့တွေက လယ်လုပ်ကြတယ်၊ ဓနဥစ္စာ အဆင့်ခွဲခြားခြင်းဟာလည်း ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် မရှိခဲ့ပါဘူး၊ အလုပ်အကိုင်ဆိုရင်လည်း ကျွမ်းကျင်ရာ အထူးပြုလုပ်ကိုင်ခြင်းမျိုး မရှိသလောက် နည်းပါးခဲ့ပါတယ်။) တိုင်းနိုင်ငံများဆိုသည်မှာ "အများဆန္ဒအပေါ်၌လည်းကောင်း၊ စနစ်တကျ စုဖွဲ့ထားတဲ့ အင်အားသုံးခိုင်းစေခြင်းအပေါ်၌လည်းကောင်း မှီတည်နေတဲ့ အာဏာအဆောက်အဦများ" လို့ ဆိုနိုင်ပါတယ်။

မြို့ပြတွေ၊ တိုင်းနိုင်ငံတွေဟာ လူမှုရေးဆိုင်ရာ ဆန်းသစ်တီထွင်မှုများထဲမှ အစိတ်အပိုင်းတစ်ခုဖြစ်ပြီး၊ အားလုံးဟာ ကုန်ထုတ်စွမ်းအားမြင့်တဲ့ လယ်စိုက်ဒေသတွေက လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ အရွယ်ပမာဏကြီးမားလာခြင်း၊ အမျိုးအစားစုံလင်များပြားလာခြင်းတို့နဲ့ ဆက်စပ်နေပါတယ်။ ဒီလိုဆန်းသစ်မှုတွေထဲမှာ အရာရှိများ၊ စစ်သားများကဲ့သို့ အထူးအဖွဲ့အစည်းများ၊ စာအရေးအသား၊ အခွန်စည်းကြပ်ကောက်ခံခြင်းနဲ့ ထူးကဲကြီးမားတဲ့ အဆောက်အဦးများ ပါဝင်ပါတယ်။

ကျောက်ခေတ်နှောင်းလူနေထိုင်ရာဒေသတစ်ခုအား အီလက်ထရွန်းနစ်ခေတ်တွင် မှတ်တမ်းတင်ခြင်း

နိုင်ငံတကာမှ ရှေးဟောင်းသုတေသီများပါဝင်တဲ့ အဖွဲ့တစ်ဖွဲ့ဟာ ယနေ့ခေတ်တူရကီမှာရှိတဲ့ Catalhoyuk ရှေးဟောင်းမြို့တော်ကို (၁၉၉၃) ခုနှစ်ကတည်းက တူးဖော်နေခဲ့ကြပါတယ်၊ တကယ်တော့ ဒီအလုပ်က (၁၉၆၀) ကျော်ကာလများက စတင်ခဲ့တဲ့အလုပ်ကို ပြန်လည်အစပျိုးခြင်းပါ။ မြို့ဟောင်းက တူးဖော်ရရှိတဲ့ နှစ် (၉၀၀၀) သက်တမ်းရှိ ပစ္စည်းတွေကို အသက်ပြန်သွင်းဖို့ ကြိုးစားရာမှာ အဖွဲ့ဝင်တစ်ယောက်အဖြစ်ပါဝင်တဲ့ Rebecca Daly က တူးဖော်ခြင်းအကြောင်းကို အင်တာနက်စာမျက်နှာမှာ ဆောင်းပါးတွေရေးပါတယ်။ အောက်ပါဆောင်းပါးတိုလေးကို (၂၈ ဇူလိုင် ၂၀၀၄) မှာ ရေးတင်ခဲ့တာပါ။

ဒီနေ့တော့ သိုးဘေးနားက လူသေမြှုပ်တဲ့မြေပုံနေရာကို Bleda အလုပ်စလုပ်ပါတယ်၊ ကျွန်မတို့နှစ်ယောက်လုံး စိတ်လှုပ်ရှားနေကြတဲ့အကြောင်းက အထဲမှာ အံ့သြဖွယ်ရာတွေရှိမယ်လို့ ယူဆထားလို့ပါ။ အခုဆို အလောင်းမြှုပ်တဲ့နေရာတွေ အများကြီးပေါ်လာပြီ၊ လူ့အကြွင်းအကျန်တွေအားလုံးကို ဓာတ်ခွဲခန်းမှာ လေ့လာရတဲ့အလုပ်က သိပ်များလို့ ဓာတ်ခွဲခန်းကလူတွေက ဒေါသပုန်တောင်ထလာကြတာပေါ့၊ သူတို့တစ်ခုလေ့လာပြီးမယ်ရှိသေး နောက်ထပ်တွေ့တာတွေက ထပ်ထပ်ရောက်လာတာကိုး။ Bleda တစ်ယောက် စိတ်ဝင်စားဖွယ်ရာ ငှက်အရိုးတစ်ခုကို တွေ့တဲ့အခါ သူရော၊ ဓာတ်ခွဲခန်းက Lori ရောက ဒါကို ပလွေလို့ ထင်တယ်။ ပလွေပုံစံတော့ ဟုတ်နေပါတယ်၊ အစွန်းနှစ်ဖက်လုံးကို ထွင်းထုတ်ထားတာက အတွင်းပိုင်းကို သုံးဖို့ ရည်ရွယ်ချက်ရှိတယ်လို့ ပြောနိုင်ပါတယ်။ Bleda က စိတ်ဝင်စားစရာပစ္စည်းတွေ ရတတ်လေ့ရှိသူဆိုတော့ ကျွန်မမျှော်လင့်တကြီးဖြစ်မိတာ အမှန်ပဲ။ တကယ်လို့သာ ဒါက ပလွေတစ်မျိုးမျိုးဖြစ်ခဲ့ရင် သိပ်အံ့သြစရာကောင်းနေမှာပါ၊ အစောဆုံးသော တူရိယာပစ္စည်းတစ်ခု ဖြစ်နေမှာပေါ့။ လူသေမြှုပ်တဲ့နေရာကို အောက်ခြေမှာရော အပေါ်မှာပါ မြေနီမြေဝါမှုန့်တွေနဲ့ ဖြူးထားခဲ့ကြတဲ့အတွက် သင်္ဂြိုဟ်ခြင်းအမှုရဲ့ အရေးကြီးတဲ့အပိုင်းတစ်ပိုင်း ဖြစ်ခဲ့လိမ့်မယ်လို့ ညွှန်းဆိုနေပါတယ်။ ဘာပဲဖြစ်ဖြစ် ဒီနေရာဟာ ထူးခြားတဲ့ လူသေမြှုပ်မြေပုံနေရာဖြစ်တာ သိသာပါတယ်၊ (လူသေနဲ့အတူ) သိုးတစ်ကောင်လုံးကို ထည့်မြှုပ်တယ်၊ ဒီထက်ပိုတာက လူသေသင်္ဂြိုဟ်ခြင်းအမှုကို လုပ်ဆောင်တဲ့ ရှေ့နောက်အစီအစဉ်ကိုပါ ညွှန်းဆိုမှုတွေ တွေ့ရှိရခြင်းပါပဲ။

အာဖရိက-ယူရေးရှ နှင့် အမေရိကတိုက်များ

လယ်ယာဖြစ်ထွန်းတိုးတက်ခြင်းနဲ့ မြို့ပြ နိုင်ငံများပေါ်ပေါက်လာခြင်းတို့ အကြားမှာ နီးစပ်တဲ့ ဆက်နွယ်မှုရှိခဲ့တဲ့အတွက် ရှေးလယ်ယာဓလေ့ထွန်းကားရာ အရပ်ဒေသများကနေ မြို့ပြ နိုင်ငံများရဲ့ အစောဆုံးအထောက်အထားတွေ တွေ့ရှိရတာ အံ့သြစရာ သိပ်မရှိလှပါဘူး။ မြို့ပြလို့ခေါ်ရလောက်အောင်ကြီးတဲ့၊ တိုင်းနိုင်ငံလို့ခေါ်ရလောက်အောင် အင်အားတောင့်တင်းတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေဟာ နိုင်းမြစ်ဝှမ်းကနေ မက်ဆိုပိုတေးမီးယားထိ ကျယ်တဲ့ (အာဖရိကနဲ့ ယူရေးရှကိုဆက်ထားတဲ့) စကြာဒေသမှာ စတင်ပေါ်ထွန်းခဲ့ကြောင်း အထောက်အထားများက ညွှန်းဆိုပါတယ်။ အစောဆုံးတိုင်းနိုင်ငံတွေထဲက တချို့ဟာ မက်ဆိုပိုတေးမီးယား တောင်ပိုင်းက "ဆူမာ" လို့ (ရှေးဟောင်းသုတေသီတွေ) ခေါ်တဲ့ဒေသမှာ ဘီစီ (၃၀၀၀) မတိုင်ခင် ရာစုနှစ်များအတွင်း ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်၊ ထို့အတူ ယနေ့ခေတ်အီဂျစ်နဲ့

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ဆူဒန်နိုင်ငံဒေသ၊ နိုင်းမြစ်တလျှောက်မှာလည်း နိုင်ငံတွေ ပေါ်ထွန်းလာခဲ့ပါတယ်။ အဲဒီနောက် ထောင်စုနှစ်အတွင်းမှာပဲ အိန္ဒုမြစ်ဝှမ်းနဲ့ ယနေ့ခေတ်ပါကစ္စတန်နဲ့ တရုတ်ပြည်မြောက်ပိုင်းဒေသများမှာ မြို့ပြများ၊ တိုင်းနိုင်ငံများပေါ်ပေါက်ခဲ့တဲ့ အထောက်အထားတွေ တွေ့ရှိရပါတယ်။

အလားတူ အမေရိကတိုက် (၂)တိုက်မှာ ကျေးရွာများအဖြစ်ကနေ မြို့ပြများ၊ တိုင်းနိုင်ငံများအဖြစ် တိုးတက်ဖြစ်ထွန်းလာပုံကို ခြေရာကောက်လို့ ရသော်ငြားလည်း ဒီအပြောင်းအလဲတွေရဲ့ အစောဆုံး အထောက်အထားတွေဟာ ရှေ့ကဒေသတွေထက် အတော်လေးနောက်ကျပါတယ်။ မက္ကဆီကိုတောင်ပိုင်း ပင်လယ်ကွေ့ဒေသ Olmecs လို မက်ဆိုအမေရိကဒေသတွေမှာ ဘီစီဒုတိယထောင်စုနှစ်မတိုင်မီ ကြီးမားတဲ့လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေနဲ့ တန်ခိုးအာဏာကြီးတဲ့ခေါင်းဆောင်တွေ ရှိခဲ့သော်ငြားလည်း အမေရိကတိုက်များမှာ ပထမဆုံးမြို့ပြတွေနဲ့ တိုင်းနိုင်ငံတွေ ပီပီပြင်ပြင်ပေါ် ပေါက်လာခဲ့တာ ဘီစီ ပထမထောင်စုနှစ်နောက်ပိုင်းမှဖြစ်ကြောင်း ရှေးဟောင်းသုတေသီအများစုက ဆိုပါတယ်။ ဒီလိုပေါ်ပေါက်ခဲ့တဲ့ဒေသတွေမှာ Oaxaca မြစ်ဝှမ်းဒေသ၊ တောင်ဘက်ပိုကျတဲ့ မာယာယဉ်ကျေးမှုဗဟိုချက်ဒေသများ ပါဝင်ပါတယ်။ အင်းဒီးစ်တောင်တန်းဒေသများမှာလည်း Moche ယဉ်ကျေးမှုလို တိုင်းနိုင်ငံဆန်ဆန် လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေဟာ ဘီစီပထမထောင်စုနှစ် အဆုံးပိုင်းမှာ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။

ဆက်လက်လေ့လာဖွယ် အကြောင်းအရာများ
Trading Patterns, Ancient American
Trading Patterns, Ancient European
Trading Patterns, Mesoamerican

လယ်ယာခေတ်လူ့ယဉ်ကျေးမှုများ

လူနေပုံ့နှံ့လာပြီး ပစ္စည်းပစ္စယနဲ့ ဓလေ့ဖလှယ်ခြင်းများကြောင့် နေရာဒေသတွေအချင်းချင်း ပိုမိုကူးလူး ဆက်သွယ်နိုင်လာတဲ့အတွက် အထက်ဖော်ပြပါဒေသတွေနဲ့ တခြားအဓိကဒေသတွေကနေ အစောပိုင်းတိုင်းနိုင်ငံများရဲ့ ဓလေ့များဟာ အနီးအပါးဒေသတွေဆီ ပျံ့နှံ့သွားခဲ့သလို ဓနဥစ္စာနဲ့ တန်ခိုးအာဏာတို့ဟာလည်း ပိုမိုကြီးမားစုစည်းမိလာခဲ့ပါတယ်။ တိုင်းနိုင်ငံများအတူ "လယ်ယာလူ့ယဉ်ကျေးမှုများ" နဲ့ပတ်သက်တဲ့ အဖွဲ့အစည်းများ၊ အလေ့အထများဟာလည်း တစ်ပါတည်း ပျံ့နှံ့သွားခဲ့ပါတယ်။ လယ်ယာလူ့ယဉ်ကျေးမှုများ ပျံ့နှံ့သွားခြင်းဟာ လူဦးရေတိုးပွားများပြား၊ သိပ်သည်းလာခြင်းကို တိုက်ရိုက်သော်လည်းကောင်း၊ သွယ်ဝိုက်၍သော်လည်းကောင်း ထင်ဟပ်နေပါတယ်။ မြို့ပြများဟာ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေထဲမှာ အကြီးဆုံးနဲ့ စုစည်းမှုအများဆုံး လူ့အဖွဲ့အစည်းကြီး ဖြစ်ပါတယ်။ တိုင်းနိုင်ငံများကတော့ မြို့ပြအဆင့်လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေကို ကာကွယ်ဖို့၊ အုပ်ချုပ်ဖို့လိုအပ်တဲ့ အချုပ်အခြာအာဏာ ဖွဲ့စည်းမှုများပဲဖြစ်ပါတယ်၊ မြို့ပြများနဲ့ ၄င်းတို့ရဲ့ ကုန်းတွင်းပိုင်းဒေသများက စုစည်းမိလာတဲ့ ဥစ္စာဓနဖြင့် တိုင်းနိုင်ငံများရဲ့ ဘဏ္ဍာရေးလိုအပ်ချက်ကို ထောက်ပံ့ပေးပါတယ်။

ငွေကြေးဥစ္စာတွေကို အင်အားသုံးပြီး ကောက်ခံခြင်းကိစ္စဟာ တစ်ခါတလေမှာ ကြမ်းကြမ်းတမ်းတမ်းလုယက်တဲ့ ပုံစံမျိုးတွေဖြစ်တတ်ပြီး နောက်ဆုံးမှာတော့ ပိုပြီးပုံစံကျတဲ့လုယက်ခြင်းအဖြစ် ပြောင်းလဲသွားခဲ့ပါတယ်၊ အခွန်ကောက်ခြင်းလို့ ခေါ်ပါတယ်။ ဓနဥစ္စာတွေ များများစားစား သိမ်းဆည်း၊ စီမံဖို့အတွက် အုပ်ချုပ်ရေးပုံစံသစ်တွေ၊ စာရင်းကိုင်ပုံနည်းသစ်တွေ လိုအပ်ပါတယ်၊ တကယ်ဆို တိုင်းနိုင်ငံများမှာ ချမ်းသာကြွယ်ဝမှုတွေကို မှတ်တမ်းမှတ်ရာထားရှိဖို့ နည်းလမ်းရှာရာကနေ စာအရေးအသား ပထမဆုံး ပေါ်ပေါက်လာခဲ့တာပါ။ Inca နိုင်ငံလို စာအရေးအသား ပြည့်ပြည့်ဝဝထွန်းကားခြင်း မရှိခဲ့တဲ့နေရာမှာပင် အုပ်ချုပ်သူတွေက quipu လို့ခေါ်တဲ့ ကြိုးထုံးကလေးတွေနဲ့ မှတ်သားတဲ့ စာရင်းကိုင်စနစ်တစ်ခုကို သုံးစွဲခဲ့ကြပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

စုဆောင်းများပြားလာတဲ့ ကြွယ်ဝချမ်းသာမှုကို ကာကွယ်ဖို့နဲ့ မြို့ပြ၊ မြို့ပြနိုင်ငံများ*အကြားက အချုပ်အခြာအာဏာကို ထိန်းသိမ်းဖို့ စစ်တပ်တွေ လိုအပ်ပါတယ်။ ကျူးကျော်တိုက်ခိုက်၊ သိမ်းပိုက်လေ့ရှိတဲ့ စစ်တပ်များက ဆူမာနဲ့ အခြားဒေသများမှာ ပထမဆုံးတိုင်းနိုင်ငံတွေကို တည်ထောင်ပေးခဲ့ကြတာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ ပြီးတော့ အစောဆုံးတိုင်းပြည်အားလုံးဟာ စစ်မက်ဖြစ်ပွားဖို့ဆို သိပ်တက်ကြွခဲ့ကြတာ သေချာပါတယ်။ အစောဆုံးတိုင်းပြည်တွေရဲ့ အုပ်ချုပ်သူတွေဟာ သူတို့အာဏာတည်မြဲဖို့အတွက် ရည်စူးတဲ့ကိစ္စရပ်များမှာလည်း အလားတူ အလေးထားပြီး ပါဝင်ဆောင်ရွက်ခဲ့ကြပါတယ်။ သူတို့ကြွယ်ဝမှုကို ဟန်ကြီးပန်ကြီး ပြသတဲ့ပွဲလမ်းတွေမှာ တစ်ခါတလေ လူတွေကိုစတေးပြီး ယဇ်ပူဇော်တာမျိုးတွေ ပါဝင်သလို ကွယ်လွန်သူကို ရည်စူးပြီး နန်းတော်တွေ၊ ဘုရားကျောင်းဆောင်တွေ၊ အထိမ်းအမှတ်အဆောက်အအုံတွေ ဆောက်လုပ်တာမျိုးတွေလည်း လုပ်လေ့ရှိခဲ့ကြတယ်၊ တစ်ခါတစ်ရံ ပိရမစ်တွေ ziggurat လို ပုံစံအဆောက်အဦးတွေ ဆောက်ခဲ့ကြပါတယ်။ ဒီလိုဝင့်ထည်တဲ့ အဆောက်အဦးတွေ ဆောက်ခဲ့တာဟာ ဒေသကိုအုပ်စိုးသူတွေ ဂုဏ်တက်စေဖို့၊ သူတို့အုပ်ချုပ်တဲ့မြို့နဲ့ သူတို့ကိုးကွယ်တဲ့ နတ်ဒေဝတာတွေ ဂုဏ်တက်စေဖို့ ရည်ရွယ်ခဲ့ခြင်း ဖြစ်ပါတယ်။

(*မြို့တစ်မြို့နဲ့ အနီးဝန်းကျင်နယ်မြေကို သီးခြားလွတ်လပ်စွာ အုပ်ချုပ်နေထိုင်တဲ့ နိုင်ငံတွေကို ဆိုလိုပါတယ်။)

ဧကရာဇ်နိုင်ငံများ

အချိန်ကြာလာတော့ မြို့ပြနိုင်ငံတွေအချင်းချင်း ကုန်သွယ်မှုကြောင့် လည်းကောင်း၊ မကြာမကြာဆိုသလို တစ်နိုင်ငံက တခြားတစ်နိုင်ငံကို သိမ်းသွင်း၍သော်လည်းကောင်း တိုင်းပြည်တွေရဲ့ ဖွဲ့စည်းမှုအရွယ်ပမာဏဟာ ကြီးမားကျယ်ပြန့်လာခဲ့ပါတယ်။ အဆုံးမှာတော့ အုပ်ချုပ်သူတစ်ဦးတည်းက မြို့ကြီး၊ မြို့ငယ်များစွာပါဝင်တဲ့ ဒေသကြီးတစ်ခုလုံးကို အုပ်စိုးတဲ့ ဧကရာဇ်စနစ် ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ Akkad ဘုရင် (နန်းစံနှစ် ဘီစီ ၂၃၃၄ - ၂၂၇၉ ဝန်းကျင်) ရဲ့ Sargon ဟာ ပထမဆုံး ဧကရာဇ်နိုင်ငံ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်၊ မက်ဆိုပိုတေးမီးယားဒေသ၊ ဆူမာရဲ့ မြောက်ပိုင်းမှာ တည်ရှိခဲ့တာပါ။ ဘီစီ ဒုတိယထောင်စုနှစ်လယ် မတိုင်မီ တရုတ်ပြည်မြောက်ပိုင်းမှာ Shang မင်းဆက် (ဘီစီ ၁၇၆၆ - ၁၀၄၅ ဝန်းကျင်)ဟာ ဧကရာဇ်နိုင်ငံထူထောင်ခဲ့ပါတယ်။ အချိန်ကြာလာတာနဲ့အမျှ ဒီလိုဧကရာဇ်နိုင်ငံတွေ ပေါ်များလာခဲ့ပါတယ်။ ဧကရာဇ်နိုင်ငံတွေ ကျယ်ပြန့်လာတော့ တိုက်ရိုက်သော်လည်းကောင်း၊ ဒေသခံအုပ်ချုပ်သူတွေကနေတဆင့်သော်လည်းကောင်း အခွန်ကောက်ခံခြင်း၊ အုပ်ချုပ်ခြင်းကိစ္စများကို ဆောင်ရွက်ခဲ့ကြတယ်။ ဘီစီ ဒုတိယထောင်စုနှစ်အတွင်း အာဖရိက-ယူရေးရှားမှာ ဘီးတပ်ယာဉ်တွေ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပြီး သယ်ယူပို့ဆောင်ရေးနဲ့ ဆက်သွယ်ရေးကဏ္ဍတွေမှာ တိုးတက်လာခြင်းက နိုင်ငံတွေ၊ သူတို့အရာရှိတွေ၊ စစ်တပ်တွေရဲ့ လက်တံကို ဆန့်ပေးခဲ့ပါတယ်။

ကုန်သည်တွေက တိုင်းပြည်တွေကြားက ကွာဟချက်ကို ကျဉ်းမြောင်းစေပြီး စီးပွားရေးနဲ့ ယဉ်ကျေးမှုဖလှယ်တဲ့ ကွန်ယက်တွေ ကြီးသထက်ကြီးလာစေတာကြောင့် သူတို့ရဲ့အာဏာထက် သူတို့ရဲ့လွှမ်းမိုးမှုက ပိုမိုကျယ်ဝန်းလာခဲ့ပါတယ်။ 'တရုတ်ပြည်နဲ့ မြေထဲပင်လယ်ဒေသကို ဆက်သွယ်ထားတဲ့ ပိုးလမ်းမကြီးတွေတလျှောက် ရှိခဲ့တဲ့ ကူးလူးဖလှယ်မှုတွေဟာ ဘီစီ (၂၀၀၀) စောစောလောက်မှာပဲ တစ်ခုတည်းသော ယူရေးရှဖလှယ်မှုစနစ်ကို တည်ဆောက်ပြီးဖြစ်နှင့်နေပြီ' လို့ ပညာရှင်တွေက အတည်ပြုပြောဆိုကြပါတယ်။ ဒီလိုသြဇာကြီးမားတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေဟာ လေးစားလောက်စရာဖြစ်သလိုပဲ သူတို့သြဇာလွှမ်းမိုးမှုဟာ အကန့်အသတ်တွေရှိတယ် ဆိုတာလည်း မမေ့သင့်ပါဘူး။ လိုအပ်လာတဲ့အချိန်မှာ အလုပ်တွေကို ကူလုပ်ပေးပြီး၊ ပေးစရာရှိတဲ့ အခွန်အခတွေကို ပေးဆောင်နေသေးသရွေ့ သူတို့ပြည်သူပြည်သားတွေရဲ့ဘဝကို စိတ်ဝင်စားတဲ့ လယ်ယာတိုင်းနိုင်ငံတွေဆိုတာ မရှိသလောက်ရှားပါတယ်။ အဓိကမြို့ကြီးများရဲ့ အပြင်ကဒေသတွေမှာ ဥပဒေစိုးမိုးဖို့တာဝန်ကို ဒေသဆိုင်ရာအုပ်ချုပ်သူတွေ၊ သူကောင်းမျိုးတွေလက်ထဲ အပ်ထားခဲ့ကြပါတယ်။ နယ်မြေအများအပြားဟာ ဧကရာဇ်ရဲ့ တိုက်ရိုက်အုပ်ချုပ်မှုအောက်မှာ ရှိမနေခဲ့ပါဘူး။ ပညာရှင် Rein Taagepera က 'ဘီစီပထမထောင်စုနှစ်အစောပိုင်းမှာ

တိုင်းနိုင်ငံတွေအုပ်ချုပ်တဲ့ ဧရိယာဟာ ယနေ့ခေတ်တိုင်းပြည်တွေအုပ်ချုပ်တဲ့ ဧရိယာရဲ့ (၂) ရာခိုင်နှုန်းမျှသာ ရှိပါတယ်' လို့ ခန့်မှန်းပါတယ်။ ဒီသေးငယ်တဲ့နယ်မြေပြင်ပမှာ ကမ္ဘာ့လူဦးရေအများစုနေထိုင်ခဲ့ကြပြီး forager တွေ၊ တသီးတသန့်နေတဲ့ လယ်သမားတွေ၊ မွေးမြူရေးသမားတွေဟာ သူ့အစုလေးတွေနဲ့သူ ရှိနေခဲ့ကြပါတယ်။

လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေက ပြင်ပဒေသကလူတွေကို အရိုင်းအစိုင်းတွေလို့ မှတ်ယူတတ်ကြပေမယ့် သူတို့ဟာ လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေကို ချိတ်ဆက်ပေးခြင်း၊ ဆန်းသစ်တီထွင်မှုများအတွက် ရင်းမြစ်များ ရှာဖွေပေးခြင်း စတဲ့ကဏ္ဍတွေမှာ အဓိကကျတဲ့နေရာကနေ ပါဝင်ခဲ့ကြပါတယ်။ ဥပမာ - ယူရေးရှက စတက်မွေးမြူရေးသမားများဟာ ကိုးကွယ်မှုဆိုင်ရာ အမြင်များ၊ သတ္တုအသုံးပြုမှုဆိုင်ရာ အတတ်များနဲ့ ကုန်စည်များကို တရုတ်၊ အိန္ဒိယ နဲ့ မြေထဲပင်လယ်ကမ္ဘာအကြား သယ်ယူရောင်းချခဲ့ကြတဲ့အပြင် လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းများရဲ့ အချို့သော စစ်ဘက်ရေးရာနဲ့ ဘီးတပ်ရထားကဲ့သို့ သယ်ယူပို့ဆောင်ရေးဆိုင်ရာ အတတ်ပညာများကို ရှေ့ဆောင်တီထွင်ပေးခဲ့ကြပါတယ်။ ဒီကာလရဲ့ ရေကြောင်းဆိုင်ရာ အဆန်းသစ်ဆုံးတီထွင်မှုကိုတော့ Lapita လူမျိုးများနေထိုင်ခဲ့တဲ့ ပစိဖိတ်အနောက်ပိုင်းမှာ တွေ့ရပါတယ်၊ သူတို့က ဧရာနှစ်ခုနဲ့ဆောက်ထားတဲ့ ကနူးလှေကြီးများကိုသုံးပြီး နယူးဂီနီကနေ ဝေးကွာလှတဲ့ ဖီဂျီနဲ့ တွန်ဂါကျွန်းများဆီသို့ ဘီစီ (၃၀၀၀) နဲ့ (၁၀၀၀) ကြားမှာ ကူးသန်းသွားလာ နေထိုင်ခဲ့ကြတာ ဖြစ်ပါတယ်။

မြို့ပြများ၊ နိုင်ငံများရဲ့အရေအတွက်၊ အရွယ်ပမာဏနဲ့ တန်ခိုးအာဏာတို့ ကာလရှည်တိုးပွားကြီးမားလာခြင်းက တိုင်းရေးပြည်ရာနဲ့ စစ်ရေးစစ်ရာဆန်းသစ်မှုများကို ထင်ဟပ်ရုံသာမက လယ်ယာခေတ်တစ်ခုလုံးမှာ ထိန်းသိမ်းထားနိုင်ခဲ့တဲ့ လူဦးရေများပြားမှုကိုလည်း ထင်ဟပ်ခဲ့ပါတယ်။ ကိန်းဂဏန်းတွေနဲ့ အသေးစိတ်တိတိကျကျ ပြောဖို့ခက်ပေမယ့် ကာလရှည်အပြောင်းအလဲကို ကြည့်လိုက်ရင် စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေး လုပ်ကိုင်ရာဒေသများမှာ လူဦးရေတိုးတက်မှုက အခြားဒေသများထက် ပိုမိုမြန်ဆန်ခဲ့တာကို ရှင်းရှင်းလင်းလင်းတွေ့ရပါတယ်။ သို့သော်လည်း လယ်ယာခေတ်ဦးပိုင်းတုန်းကလောက်တော့ လူဦးရေတိုးနှုန်း မမြန်ဆန်ခဲ့ပါဘူး။ အထူးသဖြင့် သန့်ရှင်းရေး ဆိုးရွားပြီး လေမသန့်၊ ရေမသန့်တဲ့မြို့ကြီးတွေမှာ သေဆုံးနှုန်းက သိသိသာသာမြင့်မားခဲ့ပါတယ်။ မြို့ကြီးတွေမှာ (အလုပ်အကိုင်) အခွင့်အလမ်းတွေ ပိုများသလိုပဲ အသေအပျောက်ကလည်း တောရွာတွေမှာထက် ပိုများပြားခဲ့ပါတယ်။ ပုံမှန်ဆိုသလိုဖြစ်လေ့ရှိတဲ့ လူဦးရေကျဆင်းမှုက လူဦးရေတိုးနှုန်းကို နှေးကွေးစေခဲ့ပါတယ်။ လူတွေမှာ ကိုယ်ခံအားမရှိသေးတဲ့ ရောဂါတစ်ခုခုက သူတို့နေတဲ့နေရာကို ကူးစက်ရောက်ရှိလာတဲ့အခါမျိုးမှာ လူဦးရေထိုးဆင်းသွားတတ်ပါတယ်၊ လယ်ယာမြေတွေကို အလွန်အကြူး အသုံးချခြင်းမျိုးကလည်း ဒေသခံလူ့အဖွဲ့အစည်းတစ်ခုလုံးရဲ့ ထုတ်ကုန်စွမ်းအားကို လျော့ကျစေပြီး လူဦးရေကျဆင်းစေနိုင်ပါတယ်။ ဘီစီ တတိယထောင်စုနှစ် အဆုံးပိုင်းအရောက် မက်ဆိုပိုတေးမီးယားတောင်ပိုင်းမှာ လူဦးရေထိုးဆင်းသွားခဲ့ခြင်းက ဆည်ရေ အလွန်အကျွံသုံးစွဲခြင်းကြောင့် ဖြစ်နိုင်ပါတယ်၊ ဒီလိုလုပ်ခြင်းက လယ်မြေတွေကို ဆားဓာတ်များလွန်းစေတာကြောင့် စိုက်ပျိုးဖို့ ခက်ခဲသွားစေပါတယ်။ ဘီစီ ဒုတိယထောင်စုနှစ်အဆုံးပိုင်းမှာ ဂျုံအစား ဆားဒဏ်ခံနိုင်တဲ့ သီးနှံဖြစ်တဲ့ ဘာလီကို ပိုပြီးစိုက်ပျိုးလာခြင်းကို ရှေးဟောင်းသုတေသီတွေ တွေ့ရခြင်းက မြေမှာ ဆားဓာတ်များလာခြင်းရဲ့ သဲလွန်စဖြစ်ပါတယ်။

စိတ်ကူးနဲ့ စူးစမ်းကြည့်ကြစို့

ဝင့်ထည်တဲ့ အိမ်ကြီးအိမ်ကောင်းများ၊ လက်ဝတ်ရတနာများ စတာတွေက အကြီးအကျယ်ကြွယ်ဝမှုကို ပြသတဲ့ ကိန်းကြီးခန်းကြီးနိုင်တဲ့အရာတွေအဖြစ် (၂၁) ရာစုမှာ ရှိနေဆဲပါပဲ။ နောက်ရာစုနှစ်မှာ ကြွယ်ဝမှုကို ဘယ်ပုံဘယ်နည်းနဲ့ ဖော်ပြကြလိမ့်မယ်လို့ သင်ထင်ပါသလဲ။ အထက်က ကိန်းကြီးခန်းကြီးအရာတွေဟာ ရှုတ်ချစရာတွေများ ဖြစ်လာဖို့ရှိမလား။ Potlatch ပွဲတွေမှာ တိုင်းရင်းနေအမေရိကန်တွေလုပ်ခဲ့သလို ဓနဥစ္စာတွေကို ပေးဝေပစ်ခြင်းက ကြွယ်ဝမှုကို ပြသရာရောက်တဲ့အဖြစ်များ အဲ့ဒီအချိန်မှာ ရှိလာနိုင်မလား။ ဒီလိုသာဆို Bill Gates တစ်ယောက်တော့ ဘီလျံများစွာသော သူ့ပိုက်ဆံတွေ ပေးပစ်ဖို့ အတော်ကြီးအလုပ်ရှုပ်နေမှာပဲ (သိပ်များလွန်းတဲ့ ပမာဏကိုးဗျ)။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေး၊ မြို့ပြများ နှင့် အင်ပါယာများ (ဘီစီ ၅၀၀ - အေဒီ ၁၀၀၀)

ဘီစီ (၃၀၀၀) နောက်ပိုင်းမှာ စတင်ခဲ့တဲ့ ကာလရှည်ပြောင်းလဲမှုများဟာ ဘီစီ (၅၀၀) မှ အေဒီ (၁၀၀၀) အတွင်းထိ ဆက်လက်ဖြစ်ပေါ်ခဲ့ပါတယ်။ ကမ္ဘာ့လူဦးရေဟာ ဒီကာလအလယ်ပိုင်းလောက်မှာ တိုးတက်မှုနှေးကွေးသွားတာက လွဲရင် ကာလတလျှောက် အတက်ဖက်မှာပဲ ရှိခဲ့ပါတယ်၊ ထို့အတူ တိုင်းပြည်များရဲ့ တန်ခိုးသြဇာ၊ အကျယ်အဝန်းနဲ့ အရေအတွက်များအပြင် ကူးလူးဆက်ဆံမှုကွန်ယက်များရဲ့ အတိုင်းအတာဟာလည်း တိုးတက်လာခဲ့ပါတယ်။ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေး ပျံ့နှံ့သွားတဲ့အခါ အနောက်မြောက်ဥရောပ၊ အာဖရိက ဆာဟာရအောက်ပိုင်းဒေသ၊ အိန္ဒိယတောင်ပိုင်း နဲ့ တရုတ်ပြည်တောင်ပိုင်းဒေသများဆီမှ ယခင်ကအစွန်အဖျားဖြစ်ခဲ့တဲ့ ဒေသများမှာပါ မြို့ပြများ၊ တိုင်းနိုင်ငံများ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေဟာ forager တွေ၊ သီးခြားနေတဲ့လယ်လုပ်သူတွေ၊ လှတ်ကျောင်းမွေးမြူရေးသမားတွေ နေထိုင်တဲ့ ဒေသများတွင်းသို့ တစ်စတစ်စ တိုးဝင်နေထိုင်လာခဲ့ကြပါတယ်။ အလားတူ ဖြစ်စဉ်များဟာ အမေရိကတိုက်များမှာလည်း နှစ်ပေါင်း (၂၀၀၀)လောက် နောက်ကျပြီး ဖြစ်ပေါ်ခဲ့ပါတယ်။

Map

အာဖရိက-ယူရေးရှ

ဘီစီ ၆ ရာစုအတွင်း ပါးရှ (ယနေ့ခေတ်အီရန်ပြည်) မှာ ထူထောင်ခဲ့တဲ့ Achaemenid အင်ပါယာဟာ တိုင်းပြည်တစ်ခုရဲ့ အာဏာ အထွတ်အထိပ်ရောက်ခဲ့တဲ့ အမှတ်သင်္ကေတပါပဲ၊ အကြောင်းက ဒီအင်ပါယာဟာ သူ့ရှေ့ကရှိခဲ့တဲ့ အကြီးဆုံးတိုင်းပြည်တွေထက် ၅ ဆလောက် ပိုကြီးတဲ့ဒေသကို အုပ်စိုးခဲ့လို့ ဖြစ်ပါတယ်။ ဒီအကျယ်အဝန်းဟာ နောက်နှစ်ပေါင်း (၁၅၀၀) အတွင်းမှာရှိခဲ့တဲ့ အင်ပါယာများရဲ့ပုံမှန်အရွယ်အစားဖြစ်ပါတယ်။ ဒီစာရင်းမှာ တရုတ်ပြည်က ဟန်အင်ပါယာ (ဘီစီ ၂၀၆ - အေဒီ ၂၂၀)၊ မြေထဲပင်လယ်ဒေသက ရောမအင်ပါယာ (ဘီစီ ၂၇ - အေဒီ ၄၇၆)၊ အိန္ဒိယက မောရိယန်အင်ပါယာ (ခန့်မှန်း ဘီစီ ၃၂၄ - ၂၀၀)တို့ ပါဝင်ပါတယ်။ ပါးရှနဲ့ မက်ဆိုပိုတေးမီးယားဒေသအများအပြားကို အေဒီ (၇၄၉/၇၅၀) ခန့်ကနေ ပျက်သုဉ်းခဲ့တဲ့ (၁၂၅၈) ခုနှစ်ထိ အုပ်စိုးခဲ့တဲ့ မူဆလင် Abbasid အင်ပါယာကတော့ ရှေ့က Achaemenid အင်ပါယာတို့ထက် အနည်းငယ်ပိုမိုကျယ်ဝန်းတဲ့ရေိယာကို လွှမ်းမိုးခဲ့တာဖြစ်ပါတယ်။ အင်ပါယာတိုင်းပြည်များအကြား ဆက်သွယ်မှုတွေလည်း တိုးတက်လာခဲ့ပါတယ်။ ဘီစီ (၆) ရာစုအတွင်းမှာ Achaemenid အင်ပါယာကို စတင်ထူထောင်သူ ပထမ Cyrus ဘုရင်က (ယနေ့ခေတ်) အာရှအလယ်ပိုင်းဒေသများကို ကျူးကျော်သိမ်းပိုက်ခဲ့ပါတယ်။ တရုတ်အင်ပါယာဘုရင် Han Wudi ကလည်း အဆိုပါဒေသများကိုပဲ နောက် (၃) ရာစုအကြာမှာ ကျူးကျော်သိမ်းပိုက်ခဲ့တဲ့အခါ သီးခြားစီရှိနေခဲ့တဲ့ မြေထဲပင်လယ်ကမ္ဘာ နဲ့ အရှေ့အာရှက လယ်ယာယဉ်ကျေးမှုများဟာ ယခင်ကထက် ပိုမိုရင်းနှီးလာခဲ့တဲ့အတွက် ယူရေးရှဒေသကြီးတစ်ခုလုံးကို စုစည်းမိသွားပြီး ကမ္ဘာ့အကြီးဆုံးကူးသန်းဖလှယ်ရေးစနစ်ကြီး ပေါ်ပေါက်ခဲ့ပါတယ်။

နိုင်ငံရေး၊ ကုန်သွယ်ရေးနဲ့ အသိပညာဆိုင်ရာ ဖလှယ်မှုကွန်ယက်များရဲ့ လက်တံရှည်လျားလာခြင်းက ဒီခေတ်အတွင်း အရေးပါလှတဲ့ အခြားတိုးတက်မှုတစ်ခုကို ဖြစ်စေခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်၊ ဒါကတော့ နယ်မြေဧရိယာကျယ်ကျယ်ကို လွှမ်းခြုံခဲ့တဲ့ ကမ္ဘာ့ပထမဆုံးဘာသာတရားများ ပေါ်ထွက်လာခဲ့ခြင်း ဖြစ်ပါတယ်။ ရှေ့ပိုင်းက ကိုးကွယ်ယုံကြည်မှုဆိုင်ရာ ဓလေ့များက တစ်စုံတစ်ရာသော လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ၊ ဒေသတွေရဲ့ ကိုးစားထောက်ပံ့မှုကိုသာလျှင် ရရှိခဲ့တာဖြစ်ပြီး ကမ္ဘာ့ဘာသာတရားများကတော့ အန္တိမသစ္စာတရားများကို ဟောကြားပြသကြပြီး အများနဲ့ဆိုင်တဲ့ နတ်ဒေဝတာများ၊ ကြီးမားလာတဲ့ အင်ပါယာနိုင်ငံများအကြောင်းကို ကိုယ်စားပြုကြပြီး အလွန်ကြီးမားကျယ်ပြန့်တဲ့ ဒေသများမှာရှိကြတဲ့ လူမျိုးပေါင်းစုံရဲ့ ယုံကြည်မှုကို စုစည်းဖို့ လိုအပ်ချက်ကိုလည်း ဖော်ပြနေကြပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ပထမဆုံးကမ္ဘာ့ဘာသာတရားဖြစ်နိုင်ခြေရှိတာက **ဇိုရိုအက်စတာဘာသာ** ဖြစ်ပါတယ်။ ဒီဘာသာတရားကို တည်ထောင်သူဟာ ဘီစီ (၆) ရာစုအတွင်း ဗဟိုအာရှဒေသက ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ ဒီအချိန်ဟာ ပထမ Cyrus ဘုရင် Achaemenid အင်ပါယာထူထောင်ချိန် ဝန်းကျင်လည်း ဖြစ်ပါတယ်။ ဒီနောက်မကြာခင်မှာပဲ မြို့ပြထွန်းကားလာခြင်းနှင့် တိုင်းပြည်များကျယ်ပြောလာတဲ့အချိန် မြောက်ပိုင်းအိန္ဒိယမှာ **ဗုဒ္ဓဘာသာ**ကို တည်ထောင်ခဲ့ပါတယ်။ ဗုဒ္ဓဘာသာ အကြီးအကျယ် ပျံ့နှံ့သွားတာက အေဒီ ပထမနှစ်တစ်ထောင်အတွင်းမှာ ဖြစ်ပါတယ်။ ဗဟိုအာရှဒေသ၊ တရုတ်ပြည်နဲ့ အရှေ့တောင်အာရှဒေသများဆီ ပျံ့နှံ့သွားခဲ့ခြင်းဖြစ်ပါတယ်။ **ခရစ်ယာန်ဘာသာ**ရဲ့လွှမ်းခြုံမှုဟာ ရောမအင်ပါယာအတွင်း ကျယ်ပြန့်သွားတာက အေဒီ (၄) ရာစုထိ ဖြစ်ပြီး ကွန်စတန်တင်းဘုရင်လက်ထက် ရောမအင်ပါယာရဲ့ တရားဝင်ဘာသာတရား ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။

ဗုဒ္ဓဘာသာနဲ့ ခရစ်ယာန်ဘာသာတို့ဟာ ဗဟိုအာရှဆီ ပျံ့နှံ့သွားပြီး နောက်ဆုံးမှာ တရုတ်ပြည်သို့ ရောက်ရှိလာခဲ့ပါတယ်။ ဗုဒ္ဓဘာသာကတော့ တရုတ်ယဉ်ကျေးမှုအပေါ် အရေးပါတဲ့သက်ရောက်မှု ရှိခဲ့ပါတယ်။ ပိုပြီးအောင်မြင်တဲ့ ဘာသာက **အစ္စလာမ်ဘာသာ** ဖြစ်ပါတယ်၊ အနောက်တောင်အာရှမှာ (၇)ရာစုအတွင်း တည်ထောင်ခဲ့ပြီး မြောက်အာဖရိက၊ ဗဟိုအာရှ၊ အိန္ဒိယနဲ့ အရှေ့တောင်အာရှဒေသများဆီသို့ ပျံ့နှံ့ရောက်ရှိသွားရာမှာ အစပိုင်းမှာ တိုက်ပွဲမှာအောင်နိုင်တဲ့ စစ်တပ်များက သယ်ဆောင်သွားခဲ့တာဖြစ်ပြီး နောက်ပိုင်းမှာတော့ မူဆလင်သာသာနာပြုများနဲ့ ဆူဖီလို့ခေါ်တဲ့ မြင့်မြတ်သောပုဂ္ဂိုလ်များက ဖြန့်ချိခဲ့တာ ဖြစ်ပါတယ်။

ပထမဆုံးကမ္ဘာ့ဘာသာတရားများကို ဖြစ်ပေါ်စေတဲ့ အကြောင်းတရားများကပဲ ဒဿနဗေဒနဲ့ သိပ္ပံပညာရဲ့ အစောပိုင်းအသွင်ပုံစံများမှာ ယေဘုယျအမှန်တရားကို ရှာဖွေတဲ့ ပထမဆုံးကြိုးပမ်းချက်တချို့ကို အစပျိုးပေးခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ ဒီလိုအိုင်ဒီယာတွေဟာ သာမန်အားဖြင့် ဂရိရဲ့ ဒဿနဗေဒနဲ့ သိပ္ပံဆိုင်ရာထုံးတမ်းတွေနဲ့ ဆက်နွယ်လေ့ရှိပေမယ့် မက်ဆိုပိုတေးမီးယားရဲ့ နက္ခတ္တဗေဒနဲ့ သင်္ချာဆိုင်ရာထုံးတမ်းများ၊ အိန္ဒိယမြောက်ပိုင်းနဲ့ တရုတ်ပြည်က ဒဿနဆိုင်ရာထုံတမ်းများမှာလည်း တွေ့ရှိနိုင်ပါတယ်။

ဆက်လက်လေ့လာဖွယ် အကြောင်းအရာများ

Buddhism

Catholicism, Roman

Christianity

Confucianism

Hinduism

Islam

Judaism

Manichaeism

Zoroastrianism

အပြန်အလှန် ဆွေးနွေးဖွယ်ရာ

ခရစ်ယာန်ဘာသာ၊ ဗုဒ္ဓဘာသာနဲ့ အစ္စလာမ်ဘာသာတို့ဟာ ကမ္ဘာ့ရဲ့ အထင်ရှားဆုံး ဘာသာတရားများဖြစ်နေဆဲပါ။ သို့ပြားလည်း လွန်ခဲ့တဲ့နှစ်အနည်းငယ်အထိ အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုမှာ ခရစ်ယာန်ဘာသာတစ်ခုသာ အဓိကကိုးကွယ်မှုအဖြစ် ရှိနေပါတယ်။ သင်နေထိုင်တဲ့ အသိုင်းအဝိုင်းမှာ ဗုဒ္ဓဘာသာနဲ့ အစ္စလာမ်ဘာသာကို ယုံကြည်ကိုးကွယ်သူတွေ ပိုမိုများပြားလာလိမ့်မယ်လို့ ထင်ပါသလား။ (စာရေးသူက သူ၏နိုင်ငံ အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုမှ စာဖတ်သူများအား အဓိကထားမေးတာပါ။ -ဘာသာပြန်သူ) သင်မထင်ဘူးဆိုရင် အင်တာနက်မှာ “Buddhist temple” ၊ “mosque” ဆိုတဲ့စကားလုံးများနဲ့အတူ သင်နေထိုင်ရာ မြို့အမည်ကို ရိုက်ပြီးရှာကြည့်ရင် ထွက်ပေါ်လာတဲ့ အချက်အလက်တွေဟာ သင့်အတွက်အံ့သြစရာဖြစ်ကောင်းဖြစ်နေနိုင်ပါတယ်။ များစွာသောလူမျိုးစုတွေဟာ သူတို့ဘဝနေထိုင်ပုံကို ပင်မအမေရိကန်ပုံစံအတိုင်း လိုက်နာနေထိုင်ကြပြီး အများစုကတော့

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ဂျူးဘာသာ-ခရစ်ယာန်ဘာသာ (Judeo-Christian) အခြေခံတဲ့ ကိုးကွယ်ယုံကြည်မှုနဲ့ ဓလေ့ထုံးစံတွေကို လိုက်နာကျင့်သုံးကြပါတယ်။ (၂၁) ရာစု အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုမှာ ဗုဒ္ဓဘာသာနဲ့ အစ္စလာမ်ဘာသာတို့လို ဘာသာတရားတွေကို နှစ်ဘယ်လောက်များကြာမှ အများယုံကြည်လက်ခံလာလိမ့်မယ်လို့ သင်ထင်ပါသလဲ။

အမေရိကတိုက်များ

အမေရိကတိုက်များမှာလည်း နိုင်ငံရေးစနစ်များဟာ ပမာဏကြီးမားလာခြင်း၊ စစ်အင်အားတိုးပွားလာခြင်း၊ ယဉ်ကျေးမှုနဲ့ ကုန်သွယ်ရေးဆိုင်ရာ အဝန်းအဝိုင်း ကျယ်ပြန့်လာခြင်းတို့ ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။ ရှုပ်ထွေးလှတဲ့ မြို့ပြနိုင်ငံများနဲ့ အစောပိုင်းအင်ပါယာများဟာ ပထမထောင်စုနှစ်အတွင်း မက်ဆိုအမေရိကမှာ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ မက္ကဆီကိုမှ Toetihuacan မြို့ကြီး အထွတ်အထိပ်ရောက်ချိန်မှာ လူဦးရေ (၁) သိန်းကျော်နေထိုင်ခဲ့ကြပြီး မက်ဆိုအမေရိကတစ်ခွင်က ကုန်သွယ်လမ်းကြောင်းများကို ထိန်းချုပ်ထားနိုင်ခဲ့တာ ဖြစ်ပါတယ်။ ဒီမြို့ကြီးဟာ အခြားမြို့များ၊ နိုင်ငံများကို တိုက်ရိုက်အုပ်ချုပ်မှုရှိခဲ့သလားဆိုတာတော့ သိပ်မသေချာပါဘူး။ တောင်ဘက်ကို ဆက်ကြည့်လိုက်ရင် မာယာယဉ်ကျေးမှုဟာ ဒေသတွင်းနိုင်ငံများစွာ ပါဝင်ပြီး တချို့နိုင်ငံတွေက သူတို့ဝန်းကျင်ဒေသတွေအပေါ် (ယာယီဖြစ်စေ) အုပ်စိုးမှု ရှိခဲ့ဟန်တူပါတယ်။ သို့သော်လည်း အထက်ပါ အင်အားကြီး စနစ်(၂)ခုဟာ ပထမထောင်စုနှစ် ဒုတိယတစ်ဝက်အတွင်း ပြိုကွဲသွားခဲ့ပါတယ်။ ပြိုကွဲခဲ့ခြင်းအကြောင်းရင်းက မက်ဆိုပိုတေးမီးယားတောင်ပိုင်းမှာ ဘီစီဒုတိယထောင်စုနှစ်အတွင်းက ဖြစ်ခဲ့သလိုပဲ လယ်ယာမြေများကို အလွန်အကြူး အသုံးချခဲ့တာကြောင့် ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။

သို့သော် ဆူမာတို့ရဲ့ နိုင်ငံရေးအစဉ်အလာများကို ဘေဘီလုံနဲ့ အစီးရီးယားတို့က ဆင့်ကမ်းယူခဲ့သလိုပဲ မက်ဆိုအမေရိကမှာလည်း Teotihuacan နဲ့ Maya တို့ရဲ့ နိုင်ငံရေးအစဉ်အလာများက လယ်ယာခေတ်နောက်ကာလအတွင်းက ပိုပြီးအင်အားကြီးတဲ့ တိုင်းပြည်တွေရဲ့ ယဉ်ကျေးမှုအုတ်မြစ် ဖြစ်စေခဲ့ပါတယ်။ အင်းဒီးစ်ဒေသမှာလည်း မြို့ပြများ၊ တိုင်းနိုင်ငံများ စတင်ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပြီး ပထမဆုံးနိုင်ငံက ပီရူးမြောက်ပိုင်းက Moche နိုင်ငံဖြစ်နိုင်ပါတယ်၊ ဒီနိုင်ငံဟာ အေဒီပထမထောင်စုနှစ်အတွင်း နှစ်ပေါင်း (၈၀၀)နီးပါးလောက်ကြာအောင် ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်ခဲ့ပါတယ်။ အခြားမြို့ပြများ၊ နိုင်ငံများအပေါ် တိုက်ရိုက်နိုင်ငံရေးဩဇာ ဘယ်လောက်သက်ရောက်ခဲ့သလဲ သိပ်မသေချာပေမယ့် Moche နေပြည်တော်ဟာ Teotihuacan လိုပဲ ကြီးမားတဲ့ရေယာကို အုပ်စိုးခဲ့တာဖြစ်ပါတယ်။ ပထမထောင်စုနှစ် ဒုတိယတစ်ဝက်အတွင်း တိုင်းနိုင်ငံကဲ့သို့ အင်အားစုများဟာ တောင်ဘက်ပိုကျတဲ့ (ယနေ့ခေတ်ပီရူးနဲ့ ဘိုလစ်ဗီးယားနယ်စပ်မှာရှိတဲ့) Titicaca ရေအိုင်အနီးက ဒေသများမှာလည်း ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။

ဆက်လက်လေ့လာဖွယ် အကြောင်းအရာများ

Andean States
Assyrian Empire
Byzantine Empire
China
Greece, Ancient
Mesoamerica
Mississippian Culture
Persian Empire
Roman Empire
Steppe Confederations
Turkic Empire

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အခြားဒေသများတွင် ကျယ်ပြန့်ထွန်းကားလာမှု

လယ်ယာလူ့ဘောင်ရဲ့ ပြင်ပမှာပါ လူဦးရေတိုးတက်လာခဲ့ပြီး အုပ်ချုပ်မှုစနစ်သစ်တွေ ပေါက်ဖွားလာခဲ့ပါတယ်။ ယူရေးရှားရဲ့ လူနေကျဲပါးတဲ့ စတက်ပ်မြက်ခြင်းဇုံများမှာ မွေးမြူရေးသမား nomad တွေဟာ ရွှေ့ပြောင်းအစုအဖွဲ့ကြီးများကို ဖွဲ့စည်းလာကြပြီး နီးစပ်ရာလယ်ယာဇုံများကို ဝင်ရောက်စီးနင်းခြင်း၊ အခွန်ကောက်ခံခြင်းများ လုပ်ဆောင်လာခဲ့ကြပါတယ်။ ဘီစီ (၆) ရာစုတွင်းက ပထမဆုံး Turkic အင်ပါယာကို တည်ထောင်ခဲ့သူများနည်းတူ အာရှအလယ်ပိုင်း မွန်ဂိုလီယားမှာ Xiongnu လူမျိုးတွေဟာ ဘီစီ ဒုတိယရာစုနှစ် အတွင်း အံ့မခန်းအင်ပါယာတစ်ခု တည်ထောင်ခဲ့ပါတယ်။ ပထမဆုံး Turkic အင်ပါယာဟာ တန်ခိုးအထွားဆုံးအချိန်က မွန်ဂိုလီယားမှသည် ပင်လယ်နက်ဆီထိ ကျယ်ပြန့်ပါတယ်။ ပစိဖိတ်ဇုံမှာ ဖီဂျီကျွန်းအနီးအပါး ကျွန်းတွေဆီက ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်သူတွေဟာ ပစိဖိတ်အလယ်ပိုင်းနဲ့ အရှေ့ပိုင်းတလျှောက်ရှိ ပိုလီနီးရှားကျွန်းများမှာ အခြေချနေထိုင်လာခဲ့ကြပါတယ်။ ဟာဝါအီနဲ့ ဝေးလံတဲ့ အီစတာကျွန်းများမှာ လူတွေအခြေချတာ ခရစ်နှစ် (၆၀၀) မတိုင်မီလောက်မှာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ နယူးဇီလန်ကတော့ လူတွေအခြေချနေထိုင်တဲ့ ပိုလီနီးရှားရဲ့ နောက်ဆုံးဒေသ ဖြစ်ဟန်ရှိပြီး ခရစ်နှစ် (၁၀၀၀) နောက်ပိုင်းမှ လူရောက်တာ ဖြစ်ပါတယ်။ ပိုလီနီးရှားမှာ လယ်လုပ်သူများ နေထိုင်လာခဲ့ပြီး တွန်ဂါနဲ့ ဟာဝါအီလို ဒေသတွေမှာ လူဦးရေတိုးတက်မှုက အုပ်ချုပ်မှုဝါစဉ် ဖြစ်ပေါ်ဖို့ အစပျိုးပေးခဲ့တာပါ။

နောက်ဆုံးမှာတော့ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေး အောင်မြင်မှု နည်းနည်းပဲရသေးတဲ့ ဒေသများမှာပါ သိသာတဲ့ အပြောင်းအလဲတွေ ဖြစ်ပေါ်ခဲ့ပါတယ်။ မြောက်အမေရိကမှာ မြောက်ပိုင်းသို့ ပြောင်းဖူးစိုက်ပျိုးရေး နှေးကွေးစွာ ပျံ့နှံ့ခြင်းက လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းများ၊ Anasazi (ဝါ) ရှေး Pueblo* လူမျိုးကဲ့သို့ တစ်ပိုင်းတစ်စ လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းများ ပေါ်ပေါက်စေခဲ့ပါတယ်။ မြောက်အမေရိက အရှေ့ဘက်ပိုင်းဒေသများမှာလည်း လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းများဟာ အိုဟိုင်းအိုမြစ်ဝှမ်းဒေသကဲ့သို့ ဒေသများမှာ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပြီး သူတို့က နေကြာပန်းကဲ့သို့ ဒေသရင်းအပင်တွေကို စိုက်ပျိုးခဲ့ကြပါတယ်။ သြစတြေးလျတိုက်မှာပင် forager လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေဟာ ကုန်ထုတ်လုပ်မှုကို ပိုမိုတိုးတက်အောင် လုပ်ကိုင်လာကြပြီး လူဦးရေများလာတဲ့ အစုအဖွဲ့များအဖြစ် (အထူးသဖြင့် ကမ်းရိုးတန်းတစ်လျှောက်) အခြေချနေထိုင်လာခဲ့ကြပါတယ်။

(*ဒီလူမျိုးက ယနေ့ခေတ် အရီဇိုးနား၊ နယူးမက္ကဆီကို၊ ကိုလိုရာဒိုနဲ့ ယူတာပြည်နယ်တို့ ဆုံရာဒေသဖြစ်တဲ့ ကိုလိုရာဒိုကုန်းမြေမြင့်မှာ နေထိုင်ခဲ့တာပါ။)

မျက်မှောက်ခေတ်သစ်ဦးမတိုင်မီ လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းများ (၁၀၀၀ - ၁၇၅၀)

လယ်ယာခေတ်နှောင်းပိုင်းကာလ (၁၀၀၀ - ၁၇၅၀) အတွင်း ရှေ့ပိုင်းမှာဖြစ်ခဲ့တဲ့ ပြောင်းလဲမှုတွေ ဆက်လက်ဖြစ်ပေါ်ခဲ့ပါတယ်၊ သို့ပေမယ့် အရင်းအမြစ်ကျတဲ့ ပြောင်းလဲမှုတွေက မျက်မှောက်ခေတ်သစ်မှာ ဖြစ်လာတော့မယ့် ပြောင်းလဲမှုတွေကို အရိပ်အခြည်ပြရာလည်း ရောက်ခဲ့ပါတယ်။

ယခင်က သီးနှံမစိုက်ခဲ့တဲ့ မြောက်အမေရိက၊ အာဖရိကတောင်ပိုင်းနဲ့ တရုတ်ပြည်အနောက်ပိုင်းများသို့ လယ်ယာစိုက်ပျိုးရေး ပျံ့နှံ့ရောက်ရှိသွားခဲ့ပါတယ်။ လှည့်လည်သွားလာကြတဲ့ လယ်သမားတွေဟာ မြို့ပြကကုန်သည်များ၊ အုပ်ချုပ်သူအစိုးရများရဲ့ အားတက်သရောကူညီမှုနဲ့ နယ်မြေသစ်တွေမှာ အခြေချနေထိုင်ခဲ့ကြပါတယ်။ ယူရေးရှဒေသအများမှာ (၁၄) ရာစု ပလိပ်ရောဂါကပ်ဘေး (Black Death) ကြောင့်လည်းကောင်း၊ အမေရိကတိုက်များမှာ (၁၆) ရာစုအတွင်း ကျောက်ရောဂါလို အာဖရိက-ယူရေးရှက ရောဂါတွေ ပျံ့နှံ့ရောက်ရှိခဲ့ခြင်းကြောင့်လည်းကောင်း လူဦးရေထိုးကျသွားခြင်းများမှအပ ကမ္ဘာ့လူဦးရေဟာ ဆက်လက်တိုးတက်နေခဲ့ပါတယ်။ အမေရိကတိုက်များမှာ (၁၆) ရာစုက စီးပွားရေးနဲ့ လူဦးရေဆိုင်ရာ ကျဆင်းမှုက အတော်ကြီးဆိုးရွားခဲ့ပါတယ်၊ တိုင်းရင်းနေအမေရိကန်လူမျိုးများရဲ့ ဦးရေဟာ ကိုလံဘတ်စ် အမေရိကတိုက်ကို

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ရောက်ပြီးနောက် နှစ် (၁၀၀) အတွင်းမှာ (၅၀) ကနေ (၉၀) ရာခိုင်နှုန်းအထိ ကျဆင်းသွားခဲ့ဟန်တူပါတယ်။ သို့သော် ဒီကျဆင်းမှုကို ရေရှည်မှာ ပြန်လည်ဖာထေးပေးခဲ့တာက ယူရေးရှမှ ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်သူများ၊ ခြံမွေးတိရိစ္ဆာန်များ၊ သီးနှံမျိုးသစ်များရောက်ရှိလာခြင်းနဲ့ စိုက်ပျိုးမြေကျယ်ပြန့်လာခြင်းတို့ ဖြစ်ပါတယ်။ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေး၊ စစ်လက်နက်ရေးရာ၊ (အထူးသဖြင့် ရေကြောင်းဖြင့်) သယ်ယူပို့ဆောင်ရေးနဲ့ စက်မှုကဏ္ဍများမှာ ဆန်းသစ်တီထွင်မှုများ အစဉ်တစိုက်ဖြစ်ပေါ်လာခဲ့ခြင်းက ထုတ်ကုန်စွမ်းအားနဲ့ တိုင်းပြည်သြဇာအာဏာကို တိုးတက်စေပြီး ဖွံ့ဖြိုးမှုကို ရေရှည်ဖြစ်စေခဲ့ပါတယ်။ ဘောဂဗေဒပညာရှင် Angus Maddison က “ကမ္ဘာလုံးဆိုင်ရာ GDP (ကုန်စည်နှင့် ဝန်ဆောင်မှု ထုတ်လုပ်မှုစုစုပေါင်း)ဟာ (၁၀၀၀) ပြည့်နှစ်မှာ (၁၂၀) ဘီလျံရှိခဲ့ရာမှ (၁၈၂၀) ပြည့်နှစ်မှာ ဘီလျံ (၇၀၀) နီးပါးအထိ တိုးတက်ခဲ့တယ်” လို့ ခန်းမှန်းတွက်ချက်ခဲ့ပါတယ်။ (တိုင်းတာသောငွေကြေးမှာ ၁၉၉၀ အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာဒေါ်လာ ဖြစ်သည်။)

ဆက်လက်လေ့လာဖွယ် အကြောင်းအရာများ
Aztec Empire
European Expansion
Islamic World
Mongol Empire
Ottoman Empire
Trading Patterns, China Seas
Trading Patterns, Indian Ocean
Trading Patterns, Mediterranean
Trading Patterns, Pacific
Trading Patterns, Trans-Saharan
Viking Society

စိတ်ကူးနဲ့ စူးစမ်းကြည့်ကြစို့

ပလိပ်ရောဂါ၊ ကျောက်ရောဂါလို ကူးစက်ရောဂါများဟာ အတိတ်က ကမ္ဘာ့လူဦးရေကို ထိခိုက်စေခဲ့ပါတယ်၊ အခုခေတ်မှာလည်း ကျွန်တော်တို့ဟာ လူ့သမိုင်းမှာ အဆိုးဆုံးကပ်ဘေးဆိုးကြီးကို ကြုံနေရပါတယ်။ ဒီကပ်ဆိုးကို ဖြစ်စေတာ ဘာရောဂါပါလိမ့်။ ဒီရောဂါရှိနေခဲ့တာကို သင်သတိပြုမိပါသလား။ (၁၉၈၁) နဲ့ (၂၀၀၁) ခုနှစ်အကြား (နှစ် ၂၀ ကာလ)မှာတင် HIV/AIDS ကြောင့် သေဆုံးခဲ့တဲ့လူဦးရေဟာ သမိုင်းတလျှောက်လုံး တခြားရောဂါတွေကြောင့် သေဆုံးခဲ့တဲ့ လူဦးရေထက် ပိုများနေခဲ့ပါတယ်။ AIDS ကပ်ဘေးကို ကုသထိန်းချုပ်ဖို့ ကမ္ဘာအနှံ့ စီးပွားရေး၊ လူမှုရေးနဲ့ ဆေးပညာဆိုင်ရာစီမံကိန်း များစွာတို့ကို အကောင်အထည်ဖော် ဆောင်ရွက်နေသော်ငြားလည်း ကပ်ရောဂါက ပြီးဆုံးသွားဖို့ အဝေးကြီးလိုနေ့ပါသေးတယ်။ AIDS ကပ်ဘေးကို အောင်နိုင်ဖို့ ဘယ်လိုအခွင့်အလမ်းတွေများ သင့်ဘဝသက်တမ်းတလျှောက်မှာ ရှိလာလိမ့်မလဲ။

တစ်ကမ္ဘာလုံးချီ ကွန်ယက်များ ဖြစ်ပေါ်လာစေခြင်း

ဒီခေတ်ရဲ့ အရေးအပါဆုံးပြောင်းလဲမှုက (၁၆)ရာစုအတွင်း အဓိကကမ္ဘာ့ဇုံများ ပေါင်းစည်းမိသွားခြင်းပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ ကမ္ဘာနဲ့ချီတဲ့ ကူးသန်းဖလှယ်ရေးကွန်ယက်တွေကို ပထမဆုံးအဖြစ်နဲ့ ဒီပေါင်းစည်းမှုက ဖန်တီးပေးခဲ့ပါတယ်။ ယခင်က နှစ်ထောင်နဲ့ချီပြီး အဆက်အသွယ်မရှိခဲ့ဖူးတဲ့ ဒေသများ ချိတ်ဆက်မိသွားခြင်းက ကုန်သွယ်ရေးနဲ့ အသိပညာဆိုင်ရာ ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်မှုကို ပေါက်ဖွားစေခဲ့ပြီး ဒါက မျက်မှောက်ခေတ် ပေါ်ထွန်းလာဖို့အတွက် အခရာကျခဲ့ပါတယ်။

အာဖရိက-ယူရေးရှဒေသမှာ နောက်ဆုံးထောင်စုနှစ် အစောပိုင်းက အထင်ရှားဆုံးလက္ခဏာရပ်ကတော့ အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာ ဆက်ဆံမှုများရဲ့ အတိုင်းအတာနဲ့ ထိရောက်မှုပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ Viking တွေဟာ ဗဟိုအာရှ၊ မြေထဲပင်လယ်၊ အနောက်ဥရောပကမ်းရိုးတန်းတလျှောက် နဲ့ အိုက်စလန်၊ ဂရင်းလန်လို ဝေးကွာလှတဲ့ဒေသများမှာ

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

လှည့်လည်သွားလာ၊ တိုက်ခိုက်သိမ်းယူ၊ ကူးသန်းကုန်သွယ်ခဲ့ကြပြီး (၁၀၀၀)ပြည့်နှစ်မှာ ကနေဒါ၊ နယူးဖောင်လန်မှာပင် ကိုလိုနီတစ်ခု (ခဏတာ) ထူထောင်နိုင်ခဲ့ပါတယ်။ (၁၃) ရာစုအတွင်း မွန်ဂိုတွေရဲ့ အံ့အားသင့်ဖွယ် အောင်နိုင်မှုများဟာ မန်ချူးရီးယားမှသည် မြေထဲပင်လယ်အထိ ကြီးမားလှပြီး၊ အတန်အသင့်ငြိမ်းချမ်းလှတဲ့ ဇုံကြီးတစ်ခု တည်ထောင်ခဲ့ပါတယ်၊ မွန်ဂိုတွေရဲ့ ကူညီစောင့်ရှောက်မှုကြောင့် (၁၃)ရာစုနှောင်းပိုင်းနဲ့ (၁၄)ရာစုဦးပိုင်းတွေမှာ ပိုးလမ်းမကြီးများရဲ့ ကုန်သွယ်ရေးလမ်းကြောင်းများ တိုးတက်ဖွံ့ဖြိုးခဲ့ပါတယ်။ ပင်လယ်ရေကြောင်းလမ်းတွေကလည်း အလုပ်ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်၊ ကုန်စည်များ မြေထဲပင်လယ်မှ အာရှတောင်ပိုင်းနဲ့ အရှေ့တောင်ပိုင်းကိုဖြတ်ကာ တရုတ်ပြည်အထိ ရေလမ်းဖြင့် ပုံမှန်ကြီး ကုန်သွယ်ခဲ့ကြပါတယ်။ (၁၅)ရာစုဦးပိုင်းမှာ တရုတ် Ming အင်ပါယာအရှင်များက တရုတ်သင်္ဘောများကို မူဆလင်ရေတပ်ဗိုလ်ချုပ် Cheng Ho အား ဦးစီးစေပြီး အနောက်ကမ္ဘာကို လေ့လာရေးခရီးစဉ်များ စေလွှတ်ခဲ့ရာမှာ အနောက်တောင်အာရှဒေသမှ အာရေးဗီးယားကျွန်းဆွယ်နဲ့ အရှေ့အာဖရိကဒေသများအထိ ရောက်ရှိခဲ့တဲ့ ခရီးစဉ်တွေ ပါဝင်ပါတယ်။

ပထမထောင်စုနှစ်နောက်ပိုင်းမှာ Abbasids မူဆလင်အင်ပါယာ၊ နောက်ပိုင်းမှာ မွန်ဂိုအင်ပါယာက ယူရေးရှရဲ့ အဓိကဒေသများဖြစ်တဲ့ ပါရှနဲ့ ဗဟိုအာရှကို အုပ်စိုးထားခြင်းက ယူရေးရှတဝန်း နည်းပညာ၊ ကုန်စည်၊ ဘာသာရေးနဲ့ ယဉ်ကျေးမှုဓလေ့ထုံးစံများ ကူးသန်းဖလှယ်ခြင်းကို အားပေးခဲ့ပါတယ်။ အမေရိကတိုက်များမှာ ပထမဆုံးအင်ပါယာများ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ အအောင်မြင်ဆုံးနဲ့ လူသိအများဆုံးအင်ပါယာများကတော့ မက္ကဆီကို Tenochtitlan မှာ အခြေတည်တဲ့ Aztec အင်ပါယာ၊ ပီရူး Cuzco က Incas အင်ပါယာများပဲဖြစ်ပါတယ်။ ဒီအင်ပါယာများဟာ အမေရိကရဲ့ ပထမဆုံးနိုင်ငံရေးအစုအဖွဲ့များဖြစ်ပြီး ကျယ်ပြန့်ကြီးမားတဲ့ နေရာဒေသများကို နိုင်ငံရေးနဲ့ စစ်ရေးအရ တိုက်ရိုက်အုပ်ချုပ်နိုင်ခဲ့ပါတယ်။

အနောက်ဥရောပက ကုန်သွယ်ရေးဖြစ်ထွန်းတဲ့ နိုင်ငံငယ်များဟာ အင်ပါယာနိုင်ငံများ မဟုတ်ကြသော်လည်း ပင်လယ်ရေကြောင်းကုန်သွယ်မှုဖြင့် ပထမဆုံးကမ္ဘာ့ကွန်ယက်များကို ဖြစ်ပေါ်စေပြီး လယ်ယာခေတ်ရဲ့ တသီးတခြား ကမ္ဘာ့ဇုံများကို ချိတ်ဆက်ပေးခဲ့ပါတယ်။ အနောက်ဥရောပဟာ ရောမအင်ပါယာရဲ့ ကုန်သွယ်ရေးနဲ့ ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာ ကုန်းတွင်းဒေသများအတွင်းသို့ သွတ်သွင်းခံရပြီးနောက် ခရစ်နှစ်ပထမနှစ်တစ်ထောင်အတွင်း ဒီဒေသမှာ အရေးပါတဲ့နိုင်ငံများ ပထမဆုံး ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။ (၉) ရာစုနှစ်အတွင်း Charlemagne ဘုရင် နဲ့ သူ့ကို ဆက်ခံတဲ့ဘုရင်များက အနောက်ဥရောပမှာ ရောမအင်ပါယာကို ပြန်လည်တည်ဆောက်ဖို့ ကြိုးပမ်းခဲ့ကြပေမယ့် မအောင်မြင်ခဲ့ခြင်းက ဥရောပဟာ ပြိုင်ဆိုင်မှုပြင်းထန်တဲ့ အလယ်အလတ်အရွယ် နိုင်ငံများရှိရာဒေသအဖြစ် ပေါ်ထွက်လာခဲ့တဲ့ အကြောင်းရင်းတစ်ရပ်ဖြစ်ပါတယ်။ ဒီနိုင်ငံတွေဟာ Abbasid လို၊ တရုတ်ပြည်က Tang လို အင်ပါယာတွေထက် အခွန်နှုန်းကန့်သတ်မှု ပိုမိုများပြားတာကြောင့် တခြားသော အခွန်ဘဏ္ဍာရရာရလမ်းတွေဖြစ်တဲ့ ကုန်သွယ်မှုစတဲ့ လမ်းကြောင်းတွေကနေ အခွန်ရှာဖွေခဲ့ရပြီး ဒေသရဲ့ ထုံးစံလို ဖြစ်ခဲ့တဲ့ စစ်ပွဲတွေမှာ အလီလီဆင်နွှဲနိုင်ဖို့ ထောက်ပံ့ပေးခဲ့ရပါတယ်။

ဒီတော့ စစ်အင်အားသုံးပြီး ကြီးနိုင်ငယ်ညှင်း ကုန်သွယ်တဲ့ နိုင်ငံများထွက်ပေါ်လာခဲ့တာတော့ မထူးဆန်းပါဘူး။ မြေထဲပင်လယ်အရှေ့ပိုင်းမှာ ပိတ်မိနေတဲ့ ဥရောပအင်အားကြီးနိုင်ငံများဟာ အာရှတောင်ပိုင်းနဲ့ အရှေ့ပိုင်းက စျေးကွက်ကြီးများကို ဝင်ရောက်နိုင်ဖို့ နည်းလမ်းသစ်တွေ ရှာဖွေခဲ့ကြပါတယ်၊ ဥရောပအစိုးရများရဲ့ ထက်ထက်သန်သန် ထောက်ပံ့ပေးမှုတွေကြောင့် ပေါ်တူဂီတွေ ဦးဆောင်တဲ့ ဥရောပကုန်သည်များဟာ သေးငယ်သော်လည်း လက်နက်များ အပြည့်အစုံတပ်ဆင်ထားပြီး ရေကြောင်းခရီးမှာ ကောင်းစွာအသုံးချနိုင်တဲ့ သင်္ဘောများဖြင့် ကမ္ဘာပတ်ခဲ့ကြပါတော့တယ်။ ဥရောပနိုင်ငံများဟာ အရှေ့တောင်အာရှရဲ့ ကြီးမားလှတဲ့ ကုန်သွယ်ရေးစနစ်များမှ အမြတ်အစွန်းများ ရရှိခဲ့ပြီး ကြွယ်ဝချမ်းသာလာခဲ့ကြပါတယ်၊ ထို့အတူ ဗဟိုနဲ့တောင်အမေရိကတိုက်များရဲ့ ကြီးကျယ်တဲ့နိုင်ငံများကို ဥရောပနိုင်ငံများ အောင်နိုင်ခဲ့ခြင်းက ရင်းနှီးမြှုပ်နှံခဲ့တဲ့ ငွေကြေး၊ အရင်းအမြစ်များထက် အဆပေါင်းများစွာ ပြန်လည်ရရှိခဲ့ကြတာကြောင့် သူတို့ရဲ့ နေ့ဥစ္စာ များစွာတိုးပွားလာခဲ့ပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

Picture: A display of burial goods recovered from the burial mounds of Agrarian era farmers in southeastern Missouri.

တစ်ကမ္ဘာလုံးချီ ကွန်ယက်များ၏ သက်ရောက်မှု

အမေရိကတိုက်များနဲ့ ဥရောပတိုက်ဟာ ကမ္ဘာလုံးဆိုင်ရာ ဖလှယ်မှုစနစ်သစ်ကြောင့် အသွင်ပြောင်းလဲခဲ့တဲ့ ပထမဆုံးဒေသများဖြစ်ပါတယ်။ ယူရေးရှအရှေ့ပိုင်းမှာ ဥရောပသားတို့ရဲ့ ရုတ်တရက်ဝင်ရောက် တိုက်ခိုက်ခြင်းများက ရာစုနှစ်တစ်ခုကျော်ကြာအောင် သက်ရောက်မှု ရှိတန်သလောက် ရှိခဲ့ပါတယ်။ ပေါ်တူဂီနဲ့ စပိန်သင်္ဘောများ (နောက်နှစ်တစ်ရာအကြာမှာ ဒတ်ချ်နဲ့ အင်္ဂလိပ်သင်္ဘောများ)ဟာ အရေးပါတဲ့ ကုန်သွယ်ဆိပ်ကမ်းများကို သိမ်းပိုက်ခဲ့ပြီး ဒေသတွင်း (အထူးသဖြင့် ဟင်းခတ်အမွေးအကြိုင်) ကုန်သွယ်မှုကို ခြယ်လှယ်ခဲ့ကြပါတယ်။ သို့သော်လည်း သူတို့ဟာ ဒေသရဲ့အဓိကနိုင်ငံရေးအစုအဖွဲ့များအပေါ်မှာတော့ သက်ရောက်မှု အနည်းငယ်သာ ရှိခဲ့ပါတယ်။ အမေရိကတိုက်များမှ ထုံးတမ်းစဉ်လာ နိုင်ငံရေးနဲ့ စီးပွားရေးဖွဲ့စည်းပုံများကိုတော့ ဥရောပသားတို့က ပျက်စီးစေခဲ့ပါတယ်၊ အဓိကအကျဆုံးတစ်ခုက ယူရေးရှက ကျောက်ရောဂါကဲ့သို့ ရောဂါပိုးမွှားများက Aztec နဲ့ Inca အင်ပါယာများကို ယိုင်နဲ့သွားစေခဲ့တယ်၊ စပိန်အစိုးရအတွက် ကုန်စည်နဲ့အဖိုးတန်သတ္တုများ ကုန်သွယ်ခြင်းမှ ပွပေါက်တိုးခဲ့ကာ အတ္တလန္တိတ်သမုဒ္ဒရာ နှစ်ဖက်လုံးပါဝင်တဲ့ ပထမဆုံးအင်ပါယာကို ထူထောင်နိုင်ခဲ့ပါတယ်။ ရှေ့မှာသိခဲ့ရတဲ့အတိုင်း ဥရောပမှ ရောဂါများဟာ အမေရိကတိုက်များမှာ ပိုမိုလွန်ကဲကာ အသေအပျောက်များစေခဲ့ပါတယ်၊ အကြောင်းက ဒေသခံလူမျိုးများဟာ အာဖရိက-ယူရေးရှမှာ ရာစုနှစ်ပေါင်းများစွာ ပျံ့နှံ့နေနှင့်ပြီးဖြစ်တဲ့ ရောဂါများကို ခံနိုင်စွမ်းမရှိသေးတာကြောင့် ဖြစ်ပါတယ်။

တစ်ကမ္ဘာလုံးချီ ကုန်သွယ်မှုကွန်ယက်များကို ထိန်းချုပ်လာနိုင်ခြင်းက ဥရောပတိုင်းပြည်များကို များစွာကြွယ်ဝချမ်းသာစေရုံမက ပထဝီဝင်၊ သဘာဝလောကနဲ့ အခြားလူ့အဖွဲ့အစည်းများအကြောင်း သတင်းအချက်အလက်သစ်များကိုလည်း ယူဆောင်ပေးခဲ့ပါတယ်။ များပြားလှတဲ့ ဗဟုသုတသစ်များကို ဥရောပသားပညာတတ်များ ရရှိလာခြင်းက ရှေးရိုးရာအစဉ်အလာ သေချာမှုများကို ယိုင်နဲ့သွားစေပြီး သံသယနဲ့ စူးစမ်းလေ့လာတတ်တဲ့ စိတ်ဓာတ်များကို မွေးဖွားပေးခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ ဒီစိတ်သဘောထားကို သိပ္ပံခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးနဲ့ ဆက်စပ်ကြည့်လို့ ရပါတယ်။ ဗဟုသုတသစ်များကြောင့် ရှေးရိုးရာ အစဉ်အလာသေချာမှုများ ချို့တဲ့သွားတဲ့အတွက် ဥရောပသားတွေးခေါ်ရှင်များဟာ အရာရာကို အသစ်တဖန် ပြန်လည်စဉ်းစား သုံးသပ်ခဲ့ရပြီး အိုင်ဒီယာသစ်များနဲ့ စမ်းသပ်လုပ်ဆောင်ခဲ့ရပါတော့တယ်။

သို့သော်လည်း ပထမဆုံး ကမ္ဘာလုံးချီ ကူးသန်းဖလှယ်မှုစနစ်ရဲ့ သက်ရောက်မှုကို လုံးလုံးလျားလျား မခံစားခဲ့ရတဲ့ ကမ္ဘာ့ဒေသရယ်လို့ မရှိခဲ့ပါဘူး။ အမေရိကတိုက်များနဲ့ အာဖရိက-ယူရေးရှအကြား ကုန်စည်များ ကူးသန်းဖလှယ်မှုက အာဖရိက-ယူရေးရှမှာ လူဦးရေတိုးတက်မှုကို ဖြစ်စေခဲ့သလို ပြောင်းဖူး၊ ပီလောပီနံနဲ့ အာလူးကဲ့သို့ သီးနှံများဟာ တရုတ်၊ ဥရောပနဲ့ အာဖရိကဒေသများသို့ ပျံ့နှံ့ရောက်ရှိသွားခဲ့ကာ ဒေသရှိရင်းစွဲသီးနှံများနဲ့ တွဲဖက်စိုက်ပျိုးခဲ့သလို အခြားသီးနှံများ စိုက်ပျိုး၍မရသော မြေများကို ထွန်ယက်ပြီးလည်း စိုက်ပျိုးခဲ့ကြပါတယ်။ အမေရိကတိုက်များရဲ့ ငွေသတ္တုကြွယ်ဝခြင်းက အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာကုန်သွယ်မှုကို ကြီးစွာအားဖြည့်ပေးခဲ့ပါတယ်၊ အထူးအားဖြင့် (၁၅၇၀)ပြည့်လွန်နှစ်များမှ စတင်ကာ တရုတ်အစိုးရက ငွေသတ္တုကို အခွန်ဆောင်ခြင်းအတွက် သတ်မှတ်ကောက်ခံခဲ့တဲ့အခါ ငွေသတ္တုကုန်သွယ်မှုဟာ ကမ္ဘာ့ရဲ့ အကြီးဆုံးသောစီးပွားရေး ဖြစ်ခဲ့တဲ့အထိပါပဲ။ ဆေးရွက်ကြီးနဲ့ (ကိုကင်းလုပ်တဲ့) ကိုကာအရွက်ကဲ့သို့ (မူးယစ်)ဆေးသစ်များကို အာဖရိက-ယူရေးရှမှ ဖောက်သည်များ ပထမဆုံးအဖြစ် သုံးစွဲလာနိုင်ခဲ့ချိန်မှာ လက်ဖက်ကဲ့သို့ ဆေးဟောင်းများကို ပိုမိုကျယ်ပြန့်စွာ စိုက်ပျိုးလာခဲ့ပြီး အစ္စတန်ဘူလ်မှသည် မက္ကဆီကိုစီးတီးအထိ ဝယ်လိုအား များစေခဲ့ပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ကမ္ဘာ့ကုန်သွယ်ဖလှယ်မှု ကွန်ယက်များအတွင်းက ဥရောပတိုက်ရဲ့ အခန်းကဏ္ဍ ပြောင်းလဲခဲ့ခြင်းက အားလုံးထဲမှာ အရေးပါဆုံးဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ ကမ္ဘာကြီးဟာ သီးသန့်ဇုံတွေအဖြစ် ကွဲပြားနေသရွေ့ ဥရောပတိုက်ဟာ အာဖရိက-ယူရေးရှားရဲ့ အရေးသိပ်မပါလှတဲ့ နယ်စပ်ဒေသတစ်ခုထက် သိပ်မပိုပါဘူး။ ယူရေးရှန်း ကုန်သွယ်မှု ကွန်ယက်များရဲ့ ဗဟိုချက်က အစ္စလာမ်အထင်ကရဒေသများဖြစ်တဲ့ ပါရှန့် မက်ဆိုပိုတေးမီးယားတို့ပဲဖြစ်ပါတယ်။ (၁၆)ရာစုအတွင်း ပေါင်းစည်းသွားတဲ့ ကမ္ဘာမှာတော့ ဥရောပတိုင်းပြည်များဟာ အကြီးမားဆုံးနဲ့ အင်အားအကောင်းဆုံး ကုန်သွယ်မှုကွန်ယက်များရဲ့ ဗဟိုချက်မ ဖြစ်လာခဲ့ပါတယ်။ ဒီကွန်ယက်များကို ဖြတ်သန်းစီးဆင်းခဲ့တဲ့ ဓနဥစ္စာနဲ့ သတင်းအချက်အလက် ဒုနဲ့ဒေးဟာ ကမ္ဘာ့သမိုင်းမှာ ဥရောပတိုက်နဲ့ အတ္တလန္တိတ်ဒေသရဲ့ အခန်းကဏ္ဍနဲ့ အရေးပါမှုကို ပြောင်းလဲပေးခဲ့ပြီး နောက်ဆုံးမှာ တစ်ကမ္ဘာလုံးကို ပြောင်းလဲပေးခဲ့ပါတော့တယ်။

ကမ္ဘာ့သမိုင်းတွင် လယ်ယာခေတ်၏ အခန်းကဏ္ဍ

စိုက်ပျိုးရေးအတတ်ပညာများ စတင်ပေါ်ထွန်းလာခြင်းက ကုန်ထုတ်စွမ်းအားနဲ့ လူဦးရေကို တိုးတက်စေခဲ့သလို ဆန်းသစ်တီထွင်မှုတွေကိုလည်း အားပေးရာရောက်ခဲ့ပါတယ်။ လယ်ယာခေတ်မှာ အပြောင်းအလဲတွေဟာ forager ခေတ်ကထက် အဆမတန်ပိုမိုမြန်ဆန်ခဲ့တာက ဒီတိုးတက်ဖြစ်ထွန်းမှုတွေကြောင့်ပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ များပြားထူထပ်လာတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေဟာ ပြဿနာအသစ်တွေကို ဖန်တီးပေးခဲ့သလို နိုင်ငံများ၊ အင်ပါယာများ၊ ယဉ်ကျေးမှုလူ့အဖွဲ့အစည်းများလို့ ကျွန်တော်တို့ခေါ်ဝေါ်တဲ့ ကြီးမားတဲ့ အုပ်ချုပ်မှုယန္တရားတွေ ဖွဲ့စည်းပြီးတော့ ပြဿနာတွေကို ဖြေရှင်းပေးခဲ့ပါတယ်။ ဒီယန္တရားတွေအတွင်းမှာ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေရဲ့ သဘာဝဟာ မိသားစုတွေအဖြစ် အသွင်ပြောင်းခဲ့ပြီး တဖန် အိမ်ထောင်စုတွေ စုစည်းပြီး တိုင်းနိုင်ငံ၊ ကိုးကွယ်ယုံကြည်မှုနဲ့ ဈေးကွက်အင်အားများရဲ့ စည်းကမ်းချမှတ် ထိန်းချုပ်ခြင်းကို ခံခဲ့ရပါတယ်။ ဒေသကြီးများ၊ လူမျိုးစုများကြား အတတ်ပညာနဲ့ ကုန်စည်များ ဖလှယ်ခြင်းက လယ်ယာစိုက်နည်းစနစ်များ၊ ဆက်သွယ်ရေးနည်းပညာများ၊ သတင်းအချက်အလက်ဆိုင်ရာ၊ စစ်ဘက်ဆိုင်ရာ နည်းပညာများကို တစ်စတစ်စ တိုးတက်စေခဲ့ပါတယ်။ တီထွင်ဆန်းသစ်မှုတွေဟာ forager ခေတ်ကထက် ပိုမိုမြန်ဆန်ခဲ့တယ်ဆိုငြားလည်း လူဦးရေတိုးနှုန်းကို အလျင်မီခြင်းတော့ မရှိခဲ့ပါဘူး။ အုပ်ချုပ်သူတွေနဲ့ ပြည်သူပြည်သားတွေ အနေနဲ့ဆိုရင် လယ်ယာခေတ်အပြောင်းအလဲဖြစ်တဲ့ ပုံစံက နိမ့်လိုက်၊ မြင့်လိုက် သံသရာဝဲလည်နေခဲ့တာ ဖြစ်ပါတယ်။

လယ်ယာခေတ်မှာဖြစ်ပေါ်ခဲ့တဲ့ လူဦးရေ၊ အရင်းအမြစ်နဲ့ သတင်းအချက်အလက်များ တဖြည်းဖြည်း စုစည်းများပြားလာခြင်းအပေါ် အခြေတည်ပြီး မျက်မှောက်ခေတ်ကမ္ဘာကို တည်ဆောက်ခဲ့တာပါ၊ လယ်ယာခေတ်ကနေ ကွဲပြားလာတာက နောက်ထပ်ဖြစ်လာတဲ့ တီထွင်ဆန်းသစ်မှုများကြောင့်ဖြစ်ပြီး တီထွင်မှုများက လူတွေရဲ့ ဘဝနေထိုင်ပုံနည်းလမ်းတွေကို အခြေခံကျကျ အသွင်ပြောင်းလဲခြင်း နောက်တစ်ဆင့်ဆီသို့ ဦးတည်စေခဲ့ပါတယ်။

ဆေပီယန့်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အခန်း (၃)
ကျွန်တော်တို့ရဲ့ကမ္ဘာ
မျက်မှောက်ခေတ်

လူ့သမိုင်းရဲ့ အဓိကခေတ် (၃) ခေတ်ထဲမှာ မျက်မှောက်ခေတ်ဟာ ကာလအားဖြင့် အတိုဆုံးဖြစ်သော်လည်းပဲ လှုပ်ခတ်မှုအများဆုံးခေတ်ဖြစ်ပါတယ်။ Forager ခေတ်ဟာ နှစ်ပေါင်း (၂) သိန်းကျော်ကြာမြင့်ခဲ့ပါတယ်၊ လယ်ယာခေတ်ကတော့ နှစ်ပေါင်း (၁) သောင်းလောက်ကြာမြင့်ခဲ့ပြီး မျက်မှောက်ခေတ်ကတော့ နှစ် (၂၅၀) သာ ရှိပါသေးတယ်။ သို့ပြားလည်း ဒီကာလတိုလေးအတွင်းမှာ ပြောင်းလဲမှုတွေဟာ ယခင့်ယခင်ကထက် သိပ်ကို ပိုမိုမြန်ဆန်သလို ပိုပြီးလည်းအရေးပါနေတယ်၊ လူဦးရေတိုးနှုန်းကလည်း တကယ့်ကိုမြန်ဆန်လွန်းပြီး သမိုင်းတလျှောက်နေထိုင်ခဲ့တဲ့ လူသားအားလုံးရဲ့ (၂၀) ရာခိုင်နှုန်းသောအရေအတွက်ဟာ နှစ် (၂၅၀) ဆိုတဲ့ ကာလတိုလေးအတွင်းမှာ နေထိုင်ခဲ့ကြတာပါ။ မျက်မှောက်ခေတ်ဟာ ခေတ် (၃) ခေတ်ထဲမှာ ချိတ်ဆက်၊ နွယ်ယှက်မှု အများဆုံးခေတ်လည်း ဖြစ်ပါတယ်။ အိုင်ဒီယာသစ်တွေ၊ နည်းပညာသစ်တွေ ကမ္ဘာတစ်ပတ်လည် ရောက်ရှိပျံ့နှံ့ဖို့ ယခင်က နှစ်ပေါင်းထောင်ချီကြာမြင့်ချိန်မှာ ယနေ့မှာတော့ တိုက်ကြီးများအကြား လွယ်လွယ်ကူကူစကားလှမ်းပြောလို့ ရနေပါပြီ၊ လူတွေဟာ တစ်ခုတည်းသော ကမ္ဘာရွာလေးအတွင်း နေထိုင်နေကြသလိုပါပဲ။ အခုဆို သမိုင်းဟာ တကယ့်ကို ကမ္ဘာ့သမိုင်း ဖြစ်လို့လာခဲ့ပါပြီ။

ဒီနေရာမှာ ကျွန်တော်တို့က မျက်မှောက်ခေတ်ကို (၁၇၅၀) ပြည့်နှစ်က စတင်ခဲ့တယ်လို့ ယူဆသတ်မှတ်ပေမယ့် ဒီခေတ်ဟာ လယ်ယာခေတ်မှာပဲ စတင်အမြစ်တွယ်နေခဲ့ပြီ ဖြစ်ပါတယ်၊ (၁၅၀၀) ပြည့်နှစ် (ဒါမှမဟုတ်) ဒီ့ထက်စောစောကို စမှတ်အဖြစ်ထားမယ်ဆိုလည်း ထားလို့ရနိုင်စရာရှိပါတယ်။ မျက်မှောက်ခေတ်ရဲ့ အဆုံးမှတ်ကိုသတ်မှတ်ဖို့က ပိုတောင်လက်ဝင်နေပါသေးတယ်။ တချို့ပညာရှင်များက (၂၀)ရာစုအတွင်းမှာ အဆုံးသတ်ခဲ့ပြီလို့ ယူဆကြပြီး အခုချိန်မှာ ကျွန်တော်တို့ဟာ ကွဲပြားခြားနားတဲ့ မျက်မှောက်ခေတ်လွန်ကာလ (postmodern era) မှာ နေထိုင်နေကြတာလို့ ဆိုပါတယ်။ သို့သော်လည်း modern era ရဲ့ လက္ခဏာရပ်များဟာ ယနေ့ထိရှိနေဆဲဖြစ်ပြီး နောင်အနာဂတ်ထဲအထိ အချိန်အတော်ကြာ ဆက်ရှိနေဦးမှာလည်းဖြစ်တော့ အခုကျွန်တော်တို့ နေထိုင်နေတဲ့ကာလကို မျက်မှောက်ခေတ်ကြီးရဲ့ အစိတ်အပိုင်းအဖြစ်ယူဆတာ ပိုအဓိပ္ပာယ်ရှိပါလိမ့်မယ်။ မျက်မှောက်ခေတ်သစ်ကာလဟာ ဘယ်တော့အဆုံးသတ်မလဲ ကျွန်တော်တို့မသိသေးပါဘူး၊ ဒီခေတ်ရဲ့ အသွင်သဏ္ဍာန်အလုံးစုံကိုလည်း ကျွန်တော်တို့ မြင်ချင်သလောက်တော့ မြင်နိုင်ဦးမှာ မဟုတ်သေးဘူးလို့ ဆိုချင်တာပါ။

မျက်မှောက်ခေတ်ကို ခြုံငုံပြီးမမြင်နိုင်တဲ့အချက်က ဒီခေတ်ရဲ့ အဓိကလက္ခဏာရပ်တွေကို တိတိပပညွှန်းပြဖို့ အခက်တွေ့စေတော့ သူ့ကို "မျက်မှောက်ခေတ်" လို့ပဲ ခေါင်းစဉ်တပ်လိုက်တာ ဆီလျော်ပါတယ်။ လက်ရှိမှာ မျက်မှောက်ခေတ်ရဲ့ အဓိကဝိသေသလက္ခဏာရပ် ဖြစ်နိုင်တာက 'ဆန်းသစ်တီထွင်မှုများ တဟုန်ထိုး

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

တိုးပွားများပြားလာခြင်း’ ပါ။ နည်းပညာသစ်များက သဘာဝရင်းမြစ်များအပေါ် လူတွေရဲ့ထိန်းချုပ်မှုကို ပိုမိုအားကောင်းစေပြီး လူဦးရေတိုးပွားမှုကိုလည်း တွန်းအားပေးပါတယ်။ တဖန် နည်းပညာနဲ့လူဦးရေဆိုင်ရာ အပြောင်းအလဲများက ဘဝနေထိုင်မှုပုံစံများ၊ ယဉ်ကျေးမှုနဲ့ဘာသာရေးဆိုင်ရာ ဓလေ့ထုံးစံများ၊ ကျန်းမာရေးနဲ့ အိုမင်းခြင်းဆိုင်ရာ အသွင်သဏ္ဍာန်များ၊ လူမှုရေးနဲ့ နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာ ဆက်နွယ်မှုများကို အသွင်ပြောင်းလဲစေခဲ့ပါတယ်။

မျက်မှောက်ခေတ်ဟာ ကမ္ဘာ့သမိုင်းပညာရှင်များအတွက် ထူးခြားမြင်သာတဲ့ စိန်ခေါ်မှုများကို ပေးနေပါတယ်။ ဒီခေတ်ထဲမှာ နေထိုင်နေရတော့ (အနေနီးလွန်းတော့) ခေတ်ကို ရှင်းရှင်းလင်းလင်း၊ ဓမ္မဓိဋ္ဌာန်ကျကျ သုံးသပ်ဖို့ မလွယ်ပါဘူး၊ အချက်အလက် အသေးစိတ်တွေ အများကြီးထဲကနေ ယေဘုယျပြောင်းလဲမှုအသွင်ကို ခွဲခြားရှုမြင်ဖို့ ခက်ပါတယ်၊ နောက်ပြီးတော့ အပြောင်းအလဲတွေက အရင်မကြုံဖူးတဲ့ အမြန်နှုန်းနဲ့ တစ်ကမ္ဘာလုံး နေရာအနှံ့မှာ ဖြစ်ပေါ်နေတာပါ။ အခုဆက်လက်ပြီးတော့ ‘ကမ္ဘာ့သမိုင်းပညာရှင်များအကြား ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် လက်ခံမှုရှိထားတဲ့ ယေဘုယျအကြောင်းခြင်းရာများကို အခြေခံပြီး ကျစ်ကျစ်လစ်လစ်ခြုံငုံသုံးသပ်ထားတဲ့ ကြိုးစားမှုတစ်ရပ်’ ကို ဖတ်ရှုရမှာဖြစ်ပါတယ်။

မျက်မှောက်ခေတ်၏ အရေးပါသော လက္ခဏာရပ်များနှင့် အပြောင်းအလဲများ
• လူဦးရေ တရှိန်ထိုးတိုးတက်မှု • နည်းပညာဆိုင်ရာ ဆန်းသစ်တီထွင်မှု • ထုတ်ကုန်စွမ်းအား ကြီးကြီးမားမားတိုးတက်မှု • ရုပ်ကြွင်းမှရသောစွမ်းအင်နှင့် အခြားသောစွမ်းအင်များကို ကောင်းစွာအသုံးချမှု • ကြီးမားသော လူ့အဖွဲ့အစည်းများ • ဗျူရိုကရေစီအုပ်ချုပ်ရေးယန္တရား • အမျိုးသားရေးဝါဒ • ပျမ်းမျှလူ့သက်တမ်းများ ရှည်လာခြင်း • အမျိုးသမီးများ၏ အခန်းကဏ္ဍ ပိုမိုကျယ်ပြန့်လာခြင်း • အမြတ်အစွန်းကိုအဓိကထားသော ကုန်သွယ်ရေး • တစ်ကမ္ဘာလုံးဆိုင်ရာ ကွန်ယက်များ • Foraging နှင့် လယ်ယာလူမှုဘဝနေထိုင်ပုံများ ပျက်သုဉ်းသွားခြင်း

မျက်မှောက်ခေတ်၏ အထင်ကရလက္ခဏာရပ်များနှင့် ပြောင်းလဲမှုအသွင်အပြင်များ

မျက်မှောက်ခေတ်ဟာ စာရင်းအင်းဆိုင်ရာ အထောက်အထားများ ထုနဲ့ထည်နဲ့ပေးနိုင်တဲ့ ပထမဆုံးသောခေတ် ဖြစ်ပါတယ်၊ ဒီတော့ ကြီးကြီးမားမားအပြောင်းအလဲများစွာရဲ့ပမာဏကို တိုင်းဆနိုင်တဲ့ပထမဆုံးခေတ် ဖြစ်လို့နေပါတယ်။

လူဦးရေနှင့် ကုန်ထုတ်စွမ်းအား တိုးတက်ခြင်း

(၂၀) ရာစုနှောင်းပိုင်းနားမှာ တိုးတက်မှုနှုန်း တစ်ချက်နှေးသွားခဲ့တာကလွဲလို့ မျက်မှောက်ခေတ်အတွင်း လူဦးရေတိုးတက်မှုက ယခင်ကထက် မြန်ဆန်လွန်းနေခဲ့ပါတယ်။ (၁၇၅၀) နဲ့ (၂၀၀၀) ပြည့်နှစ်အကြား လူဦးရေဟာ သန်း(၇၇၀) ခန့်ကနေ သန်း(၆၀၀၀) နီးပါးအထိ တိုးတက်ခဲ့ပါတယ်၊ နှစ် (၂၅၀) အတွင်းမှာ (၈) ဆနီးပါးတိုးတက်ခဲ့တာပါ။ တစ်နှစ်ကို (၀.၈) ရာခိုင်နှုန်းတိုးတက်ခြင်းဖြစ်ပြီးတော့ လူဦးရေနှစ်ဆတိုးဖို့ကြာချိန်က (၈၅) နှစ်ခန့် ဖြစ်ပါတယ်။ (ရှေ့မှာတွေ့ခဲ့တဲ့ လယ်ယာခေတ် - နှစ် ၁၄၀၀၊ forager ခေတ် - နှစ် ၈၀၀၀ မှ ၉၀၀၀ကြားကာလတို့နဲ့ နှိုင်းယှဉ်ကြည့်ပါ။) ကုန်ထုတ်စွမ်းအားက ပိုပြီးမြန်မြန် တိုးတက်ခဲ့လို့သာ ဒီလိုလူဦးရေ (၈) ဆခန့်တိုးလာနိုင်ခဲ့တာပါ။ ဘောဂဗေဒပညာရှင်

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

Angus Maddison က 'ကမ္ဘာ့ GDP ဟာ (၁၇၀၀) နဲ့ (၂၀၀၀)ပြည့်နှစ်အကြားမှာ အဆ (၉၀) တိုးတက်ခဲ့ပြီး လူတစ်ဦးချင်းစီအနေနဲ့ဆို (၉)ဆ တိုးတက်ခဲ့ကြောင်း' ခန့်မှန်းတွက်ချက်ပြပါတယ်။

ဒီလို အံ့အားသင့်စရာ ကုန်ထုတ်စွမ်းအားတိုးတက်ခြင်းက မျက်မှောက်ခေတ်ရဲ့ အထင်ကရအပြောင်းအလဲ အများစုရဲ့နောက်ကွယ်မှာ ရှိလို့နေပါတယ်။ အကြောင်းတစ်ခုအနေနဲ့ ကုန်ထုတ်စွမ်းအားတိုးတက်ခြင်းဟာ နည်းပညာသစ်တွေ ရှာဖွေတွေ့ရှိ၊ အသုံးချနိုင်ခဲ့တာကြောင့်ဖြစ်ပါတယ်။ ဥပမာ - လယ်ယာစိုက်ပျိုးရေးမှာ သီးနှံများအထွက်တိုးဖို့ အလှည့်ကျစိုက်ပျိုးမှု၊ ဆည်မြောင်းများတိုးမြှင့်အသုံးချမှု၊ မြေဩဇာနဲ့ပိုးသတ်ဆေးများ ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် တီထွင်အသုံးချမှုနဲ့ မျိုးဗီဇပြုပြင်ထားသော (genetically modified) သီးနှံများကို အသုံးချမှုတို့ကြောင့် စားနပ်ရိက္ခာထုတ်လုပ်မှုဟာ လူဦးရေတိုးနှုန်းကို အလျင်မီအောင် တိုးတက်နေခဲ့ပါတယ်။ ကုန်ထုတ်စွမ်းအားတိုးတက်ခြင်းအတွက် နောက်အကြောင်းတစ်ခုက လူတွေဟာ စွမ်းအင်ရင်းမြစ်သစ်များကို အသုံးချတတ်လာခဲ့လို့ ဖြစ်ပါတယ်။ Forager ခေတ်မှာ သင့်သင့်တင့်တင့် ကျန်းမာနေအောင် လူတစ်ယောက်ဟာ တစ်နေ့ကို ပျမ်းမျှအားဖြင့် စွမ်းအင် (၃,၀၀၀) ကီလိုကယ်လိုရီထက် နည်းနည်းပဲ ပိုလိုအပ်ခဲ့ပါတယ်။ ဒီပမာဏဟာ လယ်ယာခေတ်ရောက်တော့ (၁၂,၀၀၀) ကီလိုကယ်လိုရီဖြစ်လာခဲ့ပြီး ရွေ့လျားမှုကို ဆောင်ရွက်ပေးတဲ့ အင်အားအကောင်းဆုံး အရာများကတော့ အဓိကအားဖြင့် ခြံမွေးတိရစ္ဆာန်များနဲ့ ရွက်တိုက်လှေကြီးများ ဖြစ်ပါတယ်။ မျက်မှောက်ခေတ်မှာတော့ လူတွေဟာ ရုပ်ကြွင်းလောင်စာများဖြစ်တဲ့ ကျောက်မီးသွေး၊ ရေနံနဲ့ သဘာဝဓာတ်ငွေ့များထဲမှ စွမ်းအင်ကို ကောင်းစွာအသုံးချတတ်လာခဲ့ပြီး အက်တမ်တစ်ခုရဲ့ နျူကလိယပ်စ်ထဲက စွမ်းအင်ကိုတောင်မှ အမြတ်ထုတ်အသုံးချလာပြီ ဖြစ်ပါတယ်။ ယနေ့ခေတ် လူတစ်ယောက်ရဲ့ တစ်နေ့ ပျမ်းမျှစွမ်းအင် သုံးစွဲမှုက (၂၃၀,၀၀၀) ကီလိုကယ်လိုရီဖြစ်ပြီး လယ်ယာခေတ်ကထက် အဆ (၂၀) ပိုများပါတယ်။ (ဒီကယ်လိုရီပမာဏဟာ တစ်နေ့ကို သကြားလုံးတောင့် ၁၀၀၀ နီးပါးစားသုံးတာနဲ့ ညီမျှပါတယ်။) လေယာဉ်ပျံများ၊ ဒုံးကျည်များနဲ့ နျူကလိယစွမ်းအင်များဟာ မြင်းတွေ၊ နွားတွေ၊ ထင်းမီးစွမ်းအင်တွေရဲ့ ကမ္ဘာကို အစားထိုးခဲ့ပြီးဖြစ်ပါတယ်။

အပြန်အလှန် ဆွေးနွေးဖွယ်ရာ ၂၀၀၁ခု၊ စက်တင်ဘာ ၁၁ ရက်နေ့ (အမေရိကမှာဖြစ်ခဲ့တဲ့ ၉/၁၁လို့ လူသိများသော) တိုက်ခိုက်မှုများဟာ နောက်အနှစ် ၅၀ မှာ ဘယ်လိုအရေးပါမှုမျိုး ရှိနေလိမ့်မလဲ။ ဒါတွေဟာ ကမ္ဘာ့သမိုင်းမှာ အလှည့်အပြောင်းတစ်ရပ်အဖြစ် ရှိလာလေမလား။ ကမ္ဘာ့အနှံ့ ပဋိပက္ခများ အသစ်တဖန် ပြန်လည်ဖြစ်ပေါ်လာမယ့် စမှတ်တစ်ခု ဖြစ်နိုင်သလား။ ဒါမှမဟုတ် အကောင်းမြင်တဲ့ဘက်က ကြည့်မယ်ဆိုရင် ရက်စက်တဲ့ ပဋိပက္ခများကင်းဝေးရာ ကမ္ဘာတစ်ခုဆီ ရောက်ရှိသွားနိုင်ဖို့ အလှည့်အပြောင်း ဖြစ်လာလေမလား။ သင် ဘယ်လိုများ ခန့်မှန်းမိပါသလဲ။ ဘယ်လိုများ မျှော်လင့်မိပါသလဲ။

မြို့ပြများ ပြန့်ကျဲလာခြင်း

လူဦးရေတိုးပွားလာတာနဲ့အမျှ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေရဲ့ ပျမ်းမျှအရွယ်အစားဟာလည်း ကြီးမားလာပါတယ်။ (၁၅၀၀) ပြည့်နှစ်မှာ မြို့နေလူဦးရေ တစ်သိန်းအထက်ရှိတဲ့ မြို့အရေအတွက်ဟာ (၅၀) ခန့်သာရှိပြီး တစ်သန်းကျော်တဲ့ မြို့ဆိုတာ မရှိခဲ့ပါဘူး။

(၂၀၀၀) ပြည့်နှစ်မတိုင်မီပဲ လူဦးရေတစ်သိန်းအထက်ရှိတဲ့ မြို့ပေါင်းထောင်ဂဏန်းရှိလာခဲ့ပြီး၊ တစ်သန်းကျော်တဲ့ မြို့ (၄၁၁) မြို့နဲ့ (၅) သန်းကျော်တဲ့မြို့ (၄၁) မြို့ ရှိလာခဲ့ပါတယ်။ (၂၀၀၇ ခုနှစ်မှာ တရုတ်ပြည် ရှန်ဟိုင်းမြို့ရဲ့ လူဦးရေဟာ ၁၅.၅ သန်းခန့်ရှိတယ်လို့ ခန့်မှန်းပါတယ်။) လယ်ယာခေတ်အတွင်းမှာ လူအများစုဟာ ကျေးရွာတွေမှာပဲ နေထိုင်အလုပ်လုပ်ကိုင်ခဲ့ကြပါတယ်၊ (၂၀) ရာစုအဆုံးမှာတော့ ကမ္ဘာ့လူဦးရေရဲ့ တစ်ဝက်နီးပါးဟာ လူဦးရေ (၅၀၀၀)နဲ့အထက်စုဖွဲ့ထားတဲ့ လူစုလူဝေးတွေထဲမှာ နေထိုင်ခဲ့ကြပါတယ်။ ကျေးရွာများ လျင်လျင်မြန်မြန် ကျဆုံးသွားခြင်းက ကမ္ဘာပေါ်က လူအများစုရဲ့ဘဝတွေမှာ အဓိကကျကျပြောင်းလဲခဲ့ခြင်းကို ဖော်ပြနေပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

လယ်ယာခေတ်တုန်းက လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေရဲ့ အရွယ်အစားကြီးလာခြင်းက ဘဝနေထိုင်ပုံတွေကို ပြောင်းလဲပစ်ခဲ့သလိုပဲ အလုပ်အကိုင် အသွင်ပုံစံများစွာကိုလည်း ပေါ်ပေါက်လာစေခဲ့ပါတယ်။ လယ်ယာကမ္ဘာမှာ လူများစုဟာ လယ်သမားများဖြစ်ကြပြီး ယနေ့ခေတ်မှာတော့ လူများစုဟာ အလုပ်အကိုင်ပေါင်းမြောက်မြားစွာကို လခစားအဖြစ် လုပ်ကိုင်နေကြတာဖြစ်ပါတယ်။

သယ်ယူပို့ဆောင်ရေးနဲ့ ဆက်သွယ်ရေးကဏ္ဍများမှ တီထွင်ဆန်းသစ်မှုများက လူ့အဖွဲ့အစည်းများနဲ့ နေရာဒေသများအကြားက ဆက်ဆံရေးကို အသွင်ပြောင်းပေးခဲ့ပါတယ်။ (၁၉) ရာစုမတိုင်မီက မြင်းတစ်ကောင်၊ ဒါမှမဟုတ် ရွက်သင်္ဘောတစ်စီးရဲ့ အမြန်နှုန်းထက် ပိုမြန်အောင် ဘယ်သူမှမသွားနိုင်ခဲ့ပါဘူး၊ အမေရိကန်သမ္မတ ဂျက်ဖာဆင်ဟာ (၁၈၀၉) ခုနှစ်မှာ တာဝန်ကနေအနားယူတော့ သူ့အိမ်ရှိရာ မွန်တီချယ်လိုက ဗာဂျီးနီးယားခြံကို မြင်းစီးပြီး ပြန်လာခဲ့တာပါ။ စာတွေ၊ သတင်းပလင်းတွေပို့ဖို့ အမြန်ဆုံးနည်းလမ်းအဖြစ် မြင်းတွေနဲ့ အဆင့်ဆင့်သယ်ပို့တဲ့ နိုင်ငံပိုင်စာပို့စနစ်တွေပဲ ရှိခဲ့တာပါ။ ယနေ့မှာတော့ ကမ္ဘာ့ဒီဘက်ခြမ်းကနေ ဟိုဘက်ခြမ်းကို ခဏတွင်းချင်းပဲ စာတွေပို့လို့ရနေပါပြီ၊ ဒါတင်မက ပုပ်သိုးတတ်တဲ့ကုန်စည်တွေကိုတောင် နာရီအနည်းငယ်၊ ရက်အနည်းငယ်အတွင်း ပို့ဆောင်လို့ ရနေပြီ ဖြစ်ပါတယ်။

၁၅၀၀ ပြည့်နှစ်၏ လူဦးရေအများဆုံးထိပ်တန်းမြို့ (၁၀) မြို့

(၁၅၀၀) ပြည့်နှစ်တုန်းက လူဦးရေအများဆုံးရှိခဲ့တဲ့ မြို့များကို လူဦးရေနှင့်တကွ အောက်မှာဖော်ပြထားပါတယ်။ နောက်နှစ် (၅၀၀) အကြာမှာ ဒီစာရင်းထဲက မြို့ ၂ မြို့သာ လူဦးရေအများဆုံး ထိပ်တန်းမြို့ (၁၀) မြို့စာရင်းမှာ ပြန်လည်ပါဝင်လာပါတယ်၊ လူဦးရေကွာခြားချက်ကတော့ ကြီးမားလှပါတယ် - ပီကင်း (၈.၇ သန်း) နဲ့ အစ္စတန်ဘူလ် (၈.၈သန်း) တို့ ဖြစ်ပါတယ်။

၁	ပီကင်း၊ တရုတ်	၆၇၂,၀၀၀
၂	ဝိဇယနာဂါ၊ အိန္ဒိယ	၅၀၀,၀၀၀
၃	ကိုင်ရို၊ အီဂျစ်	၄၀၀,၀၀၀
၄	ဟန်ကျိုး၊ တရုတ်	၂၅၀,၀၀၀
၅	တာဘရစ်၊ အီရန်	၂၅၀,၀၀၀
၆	ကွန်စတန်တီနိုပယ် (အစ္စတန်ဘူလ်)၊ တူရကီ	၂၀၀,၀၀၀
၇	ဂေါလ်၊ အိန္ဒိယ	၂၀၀,၀၀၀
၈	ပါရီ၊ ပြင်သစ်	၁၈၅,၀၀၀
၉	ကောင်ကျိုး၊ တရုတ်	၁၅၀,၀၀၀
၁၀	နန်ကျင်း၊ တရုတ်	၁၄၇,၀၀၀

Source: Chandler, T. (1987). Four thousand years of urban growth: An historical census by Tertius Chandler. Lampeter, UK: St. David's University Press

ပိုမိုရှုပ်ထွေးပြီး အင်အားကြီးမားလာသော အစိုးရအဖွဲ့အစည်းများ

လူဦးရေတိုးပွားလာပြီး လူတွေအကြားအပြန်အလှန်ဆက်သွယ်မှုများ များပြားလာတာနဲ့အတူ ပိုမိုရှုပ်ထွေးတဲ့ စည်းမျဉ်းစနစ်များ လိုအပ်လာခဲ့ပါတယ်၊ ဒီအချက်က အစိုးရများရဲ့အလုပ်တာဝန် ပြောင်းလဲတိုးတက်ခဲ့တဲ့ အကြောင်းရင်းဖြစ်ပါတယ်။ မျက်မှောက်ခေတ်မတိုင်မီက အစိုးရအများစုဟာ စစ်ပွဲများဆင်နွှဲခြင်း၊ အခွန်ဘဏ္ဍာများကောက်ခံခြင်း စတာတွေကိုသာ စီမံကွပ်ကဲခဲ့ကြပြီး ပြည်သူတွေရဲ့ဘဝ စားဝတ်နေရေးကိစ္စတွေကို

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

သိပ်မစွက်ဖက်ဘဲ ပြည်သူတွေကိုယ်တိုင်ရဲ့တာဝန်ပဲလို့ လွှဲအပ်ထားခဲ့ကြပါတယ်။ သို့သော် မျက်မှောက်ခေတ်နိုင်ငံများမှာ တွေ့ကြုံရတဲ့ စီမံခန့်ခွဲမှုတာဝန်များကတော့ ပိုပြီးရှုပ်ထွေးပါတယ်၊ နိုင်ငံအစိုးရများဟာ ပြည်သူတွေရဲ့ဘဝကို စည်းကမ်းတကျ ထိန်းသိမ်းအုပ်ချုပ်ဖို့ ပိုအားထုတ်ရပါတယ်။ မျက်မှောက်ခေတ်နိုင်ငံများရဲ့ ဗျူရိုကရေစီအုပ်ချုပ်ရေး ယန္တရားများဟာ ခေတ်သစ်တော်လှန်ပြောင်းလဲရေးရဲ့ အရေးပါဆုံးဘေးထွက်ရလဒ်တွေထဲက တစ်ခုဖြစ်ပါတယ်။ ထို့အတူ ကွဲပြားများပြားသော လူမျိုးပေါင်းများစွာပါဝင်တဲ့ ပြည်သူတွေရဲ့လိုအပ်ချက်များ၊ အစွမ်းအစများနဲ့ လျော်ညီတဲ့ မူဝါဒများကို ချမှတ်နိုင်ဖို့ အစိုးရအဖွဲ့အစည်းများကို ဒီမိုကရေစီစနစ်ဖွဲ့စည်းပုံများက ကူညီပေးပါတယ်။ အမျိုးသားရေးဝါဒ (အစိုးရများနဲ့အတူ နိုင်ငံသားများရဲ့ စိတ်ခံစားမှုနဲ့ အသိဉာဏ်ဆိုင်ရာ နီးနီးစပ်စပ်ခံယူမှု) ဟာ အစိုးရနဲ့ ပြည်သူများအကြားက ဆက်ဆံရေးပုံစံသစ်များရဲ့ ဘေးထွက်ရလဒ်နောက်တစ်ခုဖြစ်ပါတယ်။

မျက်မှောက်ခေတ်အစိုးရများဟာ သူတို့အလိုဆန္ဒကို အတင်းအကြပ် ဖိအားပေးပုံဖော်ဖို့ ဝန်လေးလာကြသော်လည်း လယ်ယာခေတ်က အုပ်ချုပ်သူများထက် ပိုပြီးတော့ အုပ်ချုပ်မှုနဲ့ တိုက်တွန်းခိုင်းစေနိုင်တဲ့အာဏာ ရှိလာခဲ့ကြောင်းကို ဒီမိုကရေစီနဲ့ အမျိုးသားရေးဝါဒ ထွန်းကားလာခြင်းက ညွှန်းဆိုနေပါတယ်။ လယ်ယာခေတ်က ဖွား သေစာရင်းကောက်ဖို့၊ ပြည်သူတွေရဲ့ ဝင်ငွေကို မှတ်တမ်းမှတ်ရာထားရှိဖို့၊ မသင်မနေရ ကျောင်းပညာရေးစနစ်ပြဋ္ဌာန်းဖို့ စတာတွေကို ဘယ်အစိုးရကမှ ကြိုးစားခဲ့ခြင်းမရှိပါဘူး။ သို့ပေမယ့် မျက်မှောက်ခေတ်အစိုးရများက ကြီးလေးလှတဲ့ အဆိုပါတာဝန်တွေကို ပုံမှန်ဆောင်ရွက်ကြပါတယ်။ မျက်မှောက်ခေတ်တိုင်းပြည်များဟာ လယ်ယာခေတ်က အင်အားအကြီးဆုံး အင်ပါယာများထက် အကြမ်းဖက်မှုကို ပိုမိုထိရောက်စွာ ကျင့်သုံးနိုင်တဲ့အစွမ်းလည်းရှိကြပါတယ်။ (၁၈) ရာစုက အမြောက်တစ်လက်ဟာ အိမ်တစ်လုံး ဒါမှမဟုတ် စစ်သားတစ်စုလောက်ကိုပဲ သေကြေပျက်စီးစေနိုင်ပေမယ့် ခေတ်သစ်ဖြူကလီယလက်နက်များကတော့ မြို့တွေအများအပြား၊ လူတွေသန်းနဲ့ချီ သေကြေပျက်စီးစေနိုင်ပြီး ဖြူကလီယလက်နက်တွေကို တစ်ပြိုင်တည်းများ သုံးလိုက်ရင် နာရီပိုင်းအတွင်း လူသားမျိုးနွယ်ရဲ့ ဇာတ်သိမ်းခန်းကိုတောင် မြင်ရဖို့ ရှိနိုင်ပါတယ်။

တန်ခိုးအာဏာရဲ့သဘာဝ မသိမသာပြောင်းလဲပုံတစ်ခုက ဖိအားပေးခိုင်းစေခြင်းထက် ကုန်သွယ်ရေးနဲ့ စီးပွားရေးအောင်မြင်မှုများအပေါ် မျက်မှောက်ခေတ်တိုင်းပြည်များ ပိုမိုမှီခိုလာရခြင်းပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ အုပ်ချုပ်ခံလူ့အဖွဲ့အစည်းများရဲ့ စီးပွားရေးထုတ်ကုန်စွမ်းအားအပေါ် နိုင်ငံများရဲ့တန်ခိုးအာဏာက မှီတည်လွန်းနေတော့ မျက်မှောက်ခေတ်နိုင်ငံများဟာ စွမ်းရည်မြင့်စီးပွားရေးမန်နေဂျာများ တစ်ဖြစ်လဲ ဖြစ်လာရပါတော့တယ်။ ဒီမိုကရေစီပိုဆန်တဲ့ အစိုးရများတည်ထောင်လာခြင်း၊ ကျွန်စနစ်၏အရေးပါမှု ကျဆင်းလာခြင်း၊ (၂၀) ရာစုအတွင်း ဥရောပအင်ပါယာအင်အားစုများ အဆုံးသတ်သွားခြင်း၊ ဆိုဗီယက်ထိန်းချုပ်ထားသောစီးပွားရေး (၁၉၉၁) ခုနှစ်တွင် ပြိုလဲသွားခြင်း၊ တောင်အာဖရိကတွင် လူမျိုးခွဲခြားခြင်းစနစ် (apartheid) ၁၉၉၀-၁၉၉၁ တွင် အဆုံးသတ်ခဲ့ခြင်း စတာတွေအားလုံးဟာ လယ်ယာခေတ်ရဲ့ပုံစံဖြစ်တဲ့ ကြမ်းတမ်းသော၊ အတင်းအဓမ္မဆန်သော အုပ်ချုပ်မှုထက် ကျွမ်းကျင်သော စီးပွားရေးစီမံခန့်ခွဲမှုက ကုန်ထုတ်စွမ်းအားကို ထိထိရောက်ရောက် ပိုမိုတိုးတက်စေတယ်ဆိုတဲ့ အသိအမြင်ကို ထင်ဟပ်နေပါတယ်။

ဆင်းရဲ - ချမ်းသာကွာဟချက် ကြီးမားလာခြင်း

ခရုဉ်စွာများကို ယခင်ကထက် ပိုမိုမြန်ဆန်စွာ စုမိဆောင်းမိလာကြသော်လည်း တိုင်းပြည်တွေရဲ့ အတွင်းမှာရော၊ တိုင်းပြည်တွေ အချင်းချင်းကြားမှာပါ လူချမ်းသာတွေနဲ့ လူဆင်းရဲတွေကြားက ကွာဟချက်က ကြီးမားလာနေပါတယ်။ Angus Maddison ရဲ့ ခန့်မှန်းချက်များအရ (၁၈၂၀) မှာ အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုရဲ့ လူတစ်ဦးချင်း GDP ဟာ အာဖရိကတိုက်နိုင်ငံအားလုံးရဲ့ GDP ထက် ၃ ဆခန့်ရှိခဲ့ပါတယ်၊ (၁၉၉၈) မတိုင်မီမှာတော့ ဒီအချိုးက အဆ ၂၀ နီးပါးထိ တိုးလာခဲ့ပါသတဲ့။ သို့ပေမယ့် ခေတ်သစ်နည်းပညာများရဲ့ အကျိုးကျေးဇူးတချို့ကိုတော့ အားလုံးခြုံငုံ ရရှိခံစားခဲ့ကြပါတယ်။ ထုတ်ကုန်၊ စားနပ်ရိက္ခာရရှိနိုင်မှု နဲ့ ပတ်ဝန်းကျင်သန့်ရှင်းရေးကဏ္ဍများမှာ တိုးတက်လာသလို

ရောဂါများအကြောင်း ပိုမိုသိရှိနားလည်လာမှု၊ (၁၉ ရာစုအတွင်းမှစ၍) ကာကွယ်ဆေးများ တီထွင်သုံးစွဲလာမှု၊ (၂၀ ရာစုအတွင်း) ပဋိဇီဝဆေးများ စတင်အသုံးပြုလာနိုင်မှုများကြောင့် လူ့သမိုင်းမှာ ပထမဆုံးအဖြစ် ကလေးသူငယ်များသေဆုံးနှုန်း နည်းပါးသွားပြီး ပျမ်းမျှလူ့သက်တမ်းများဟာလည်း ၂ ဆမက တိုးတက်လာခဲ့ပါတယ်၊ (၁၈၂၀) မှာ (၂၆) နှစ်ရှိခဲ့ရာမှ (၂၀) ရာစုအဆုံးမှာ (၆၆) နှစ်သို့ တိုးတက်ခဲ့တာဖြစ်ပါတယ်။ ဒီလိုကောင်းကျိုးခံစားရတာ ညီညီမျှမျှမဟုတ်သော်ငြားလည်း ကမ္ဘာ့ဒေသအားလုံးမှာ အကျိုးသက်ရောက်မှုရှိနေခဲ့ပါတယ်။

အမျိုးသမီးများအတွက် အခွင့်အလမ်းများ တိုးတက်များပြားလာခြင်း

အမျိုးသားတွေနဲ့ အမျိုးသမီးတွေအကြားက ဆက်ဆံရေးကို ကမ္ဘာ့ဒေသအများမှာ ပြန်လည်သုံးသပ်ထိန်းညှိခဲ့ကြပါတယ်။ စွမ်းအင်ရင်းမြစ်သစ်များက အလုပ်လုပ်ရာမှာ ကာယစွမ်းအားရဲ့အရေးပါမှုကို လျော့ကျစေပါတယ်၊ ပဋိသန္ဓေတားနည်းသစ်များကလည်း မျိုးဆက်ပွားခြင်းကိစ္စကို ပိုမိုထိန်းကွပ်လာနိုင်စေတယ်၊ နို့ဗူးတိုက်ခြင်းကဲ့သို့ နည်းစနစ်သစ်များကလည်း မိဘများကလေးထိန်းတဲ့တာဝန်ကို လွယ်လွယ်ကူကူ ဝေမျှထမ်းဆောင်ဖို့ကူညီပါတယ်။ ကလေးသူငယ်သေဆုံးနှုန်း ကျဆင်းလာခြင်း၊ ဆိုရှယ်လစ်နည်းနဲ့ သက်ကြီးရွယ်အိုထောက်ပံ့မှုပုံစံသစ်များက (သက်ကြီးအာမခံသဖွယ် ဖြစ်စေလို့) ကလေးများများယူခြင်းရဲ့ အခက်အခဲတွေကို လျော့ကျစေပါတယ်။ နောက်ဆုံးမှာတော့ မြို့ပြဆန်လာခြင်းနဲ့ ကုန်သွယ်စီးပွားဖြစ်ထွန်းလာခြင်းတို့က အမျိုးသားတွေအတွက်သာမက အမျိုးသမီးတွေအတွက်ပါ အလုပ်အကိုင်အမျိုးမျိုးကို ဖန်တီးပေးပါတယ်။ (အထူးသဖြင့် စက်မှုထွန်းကားတဲ့ ကမ္ဘာ့ဒေသများမှာ) အမျိုးသမီးများဟာ ရှေးရိုးစဉ်လာတာဝန်ဖြစ်တဲ့ ကလေးထိန်းဘဝကနေ အတော်လေးကို လွတ်ကင်းလာကြပါတယ်။ သို့ငြားလည်း မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးက အကျိုးကျေးဇူးကြီးကြီးမားမားရရှိခဲ့တဲ့ အဆိုပါဒေသများ၌ပင်လျှင် ကျား-မ အခွင့်အရေးမညီမျှမှုဟာ ဆက်လက်တည်ရှိနေဆဲဖြစ်ပါတယ်။ အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုနဲ့ အနောက်ဥရောပမှာတောင်မှ အမျိုးသမီးများရဲ့ ပျမ်းမျှလုပ်ခလစာဟာ အမျိုးသားများထက် နည်းပါးနေဆဲပါ။ “(၁၉၉၂) ခုနှစ်မှာ အချိန်ပိုင်းအလုပ်များအတွက် အမျိုးသမီးများရဲ့တစ်နာရီပျမ်းမျှဝင်ငွေဟာ အမျိုးသားများဝင်ငွေရဲ့ (၇၉.၄) ရာခိုင်နှုန်းပဲရှိပြီး၊ အချိန်ပြည့်အလုပ်များနဲ့ လခစားအလုပ်များအတွက်တော့ (၇၅.၄) ရာခိုင်နှုန်းသာရှိခဲ့ပါတယ်၊ တစ်နှစ်တာဝင်ငွေအားဖြင့် အမျိုးသမီးများဟာ အမျိုးသားများရဲ့ (၇၀.၆) ရာခိုင်နှုန်းမျှသာ ရှိခဲ့ကြောင်း” The U.S Department of Labor ရဲ့ အဆိုအရ သိရှိရပါတယ်။

မျက်မှောက်ခေတ်မတိုင်မီက ဘဝနေထိုင်မှုပုံစံများ ပျက်သုဉ်းခြင်း

အဆုံးမှာတော့ မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးက မျက်မှောက်ခေတ်မတိုင်မီက ဘဝနေထိုင်မှုပုံစံများကို ဖျက်ဆီးလိုက်ပါတော့တယ်။ (၂၀) ရာစုမတိုင်မီထိ သီးခြားနေထိုင်တဲ့ forager လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ ကမ္ဘာ့နေရာအတော်များများမှာ ရှိနေခဲ့ပါသေးတယ်။ ဒါပေမယ့် (၂၀) ရာစုအဆုံးမှာတော့ ခေတ်သစ်တိုင်းပြည်တစ်ခုရဲ့ ပြင်ပမှာနေထိုင်တဲ့ forager ဆိုတာ လုံးဝမရှိတော့ပါဘူး၊ ခေတ်သစ်ကမ္ဘာထဲကို အတင်းဆွဲသွင်းခံခဲ့ရတာကြောင့် သူတို့တွေရဲ့ ဘဝနေထိုင်မှုပုံစံတွေဟာလည်း အသွင်ပြောင်းလဲခဲ့ပါပြီ။ လယ်ယာခေတ်တလျှောက် ကျား၊ မ၊ ကလေးမဟူ လူတွေရဲ့ဘဝနေထိုင်မှုဖြစ်တဲ့ (Peasant farming) လက်မှုလယ်ယာလုပ်ငန်းဟာ ကျဆင်းသွားခဲ့ပါတယ်၊ အကြောင်းက လက်မှုလယ်သမားတွေဟာ စက်မှုလယ်ယာ စီးပွားရေးလုပ်ငန်းကြီးများ၊ စက်မှုနိုင်ငံများရဲ့ ကုန်သွယ်လယ်ယာသမားများနဲ့ မယှဉ်နိုင်ကြတော့လို့ပါ။ (၂၀) ရာစုအဆုံးမှာ လက်မှုလယ်ယာဆိုတာ ကမ္ဘာ့ဒေသအများစုမှာ ပျောက်ကွယ်သွားခဲ့ပါပြီ၊ ကျန်သေးတယ်လို့ ပြောလို့ရတဲ့ ဥပမာ-အရှေ့အာရှနဲ့ အာဖရိက၊ လက်တင်အမေရိကဒေသများမှာလည်း အကျဘက်ကိုရောက်ရှိနေခဲ့ပါပြီ။ ဒီအပြောင်းအလဲများဟာ လူ့သမိုင်းရဲ့ ရှေ့ပိုင်းခေတ်များတစ်လျှောက် လူများစုရဲ့ဘဝကို ပုံသွင်းခဲ့တဲ့ဓလေ့ထုံးစံများ၊ ယဉ်ကျေးမှုများနဲ့ ဘဝနေထိုင်မှုပုံစံများရဲ့ နိဂုံးကမွတ် အဆုံးသတ်ပဲ ဖြစ်ခဲ့ပါတော့တယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးအားရှင်းပြခြင်း

အထင်ကရအပြောင်းအလဲများရဲ့ အဓိကသော့ချက်က တီထွင်ဖန်တီးမှုများ တိုးတက်များပြားလာခြင်းကြောင့် လူတွေရဲ့ ကုန်ထုတ်လုပ်အားနှုန်း ရုတ်ခြည်းထိုးတက်လာခဲ့ခြင်းပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ ခေတ်မီခြင်း (modernity) ကိုရှင်းပြဖို့ဆိုရင် မျက်မှောက်ခေတ်အတွင်းက မြန်ဆန်စွာတိုးတက်နေတဲ့ တီထွင်မှုများရဲ့အမြန်နှုန်းကို အရင်ရှင်းပြမှ ရလိမ့်မယ်။ မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးရဲ့ အကြောင်းရင်းများအပေါ် ယေဘုယျသဘောတူညီမှုမျိုးမရှိပါဘူး၊ တကယ်တော့ လူ့သမိုင်းအတွင်းက တီထွင်ဆန်းသစ်မှုများရဲ့ ယေဘုယျအကြောင်းရင်းများကိုလည်း လူတိုင်းသဘောတူတာ မဟုတ်ပါဘူး။ သို့ငြားလည်း ပိုအရေးကြီးတဲ့အကြောင်းအချက်အချို့ကိုတော့ ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် သဘောတူညီမှုရှိကြပါတယ်။

စုဆောင်းမိလာသော လယ်ယာခေတ်၏ အပြောင်းအလဲများ

ပထမဆုံးအချက်က မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးဟာ လယ်ယာခေတ်ကတည်းက စုစည်းမိလာတဲ့ အပြောင်းအလဲတွေပေါ်မှာ တည်ဆောက်ခဲ့ခြင်းပါ။ ထောင်စုနှစ်များစွာအတွင်း နှေးနှေးမှန်မှန်ဖြစ်ပေါ်ခဲ့တဲ့ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုဟာ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေး၊ ဆည်ရေပေးစနစ်၊ စစ်မှုရေးရာ၊ သတ္တုတူးဖော်ရေးနဲ့ သတ္တုလုပ်ငန်းများ၊ ပို့ဆောင်ရေးနဲ့ ဆက်သွယ်ရေးကဏ္ဍများအတွင်း နည်းပညာတိုးတက်မှုများဆီသို့ တစ်စတစ်စနဲ့ ဦးတည်လာခဲ့ပါတယ်။ ရေကြောင်းသွားလာရေးမှာ ပိုမိုကောင်းမွန်လာတဲ့ သင်္ဘောများ၊ ရွှေ့ပြောင်းသယ်ယူနိုင်တဲ့ ပုံနှိပ်စက်ဖြင့် ပုံနှိပ်လာနိုင်ခြင်းကဲ့သို့ ပို့ဆောင်ရေးနဲ့ ဆက်သွယ်ရေးဆိုင်ရာ တိုးတက်မှုများက ထူးထူးကဲကဲ အရေးပါခဲ့ပါတယ်၊ အကြောင်းက ဒီအရာတွေက ကူးသန်းဖလှယ်နိုင်မှု အတိုင်းအတာကို တိုးမြှင့်ပေးပြီး နည်းပညာသစ်များ၊ ကုန်စည်များနဲ့ အိုင်ဒီယာများကို လွတ်လွတ်လပ်လပ် စီးဆင်းစေနိုင်ခဲ့လို့ ဖြစ်ပါတယ်။ လူပေါင်းမြောက်များစွာကို စစ်ပွဲများအတွက်သော်လည်းကောင်း၊ အခွန်ဘဏ္ဍာကောက်ခံရေးမှာသော်လည်းကောင်း စီမံခန့်ခွဲနိုင်တဲ့ နည်းလမ်းတွေလည်း လယ်ယာခေတ်မှာ တိုးတက်လာခဲ့ပါတယ်။ ဒီလိုဖြည်းဖြည်းမှန်မှန်ဖြစ်ပေါ်ခဲ့တဲ့ နည်းပညာနဲ့ စီမံခန့်ခွဲမှုဆိုင်ရာ အပြောင်းအလဲများဟာ ပမာဏကြီးမားကျယ်ပြန့်လာတဲ့ ကမ္ဘာ့ဈေးကွက်များနဲ့ ပူးပေါင်းကာ မျက်မှောက်ခေတ်မှာ ပိုမိုမြန်ဆန်တဲ့ အပြောင်းအလဲတွေဖြစ်စေဖို့ ကူညီပံ့ပိုးပေးခဲ့တာပါ။ လယ်ယာခေတ်ရဲ့ နောက်ဆုံးရာစုနှစ်များအတွင်း ပြောင်းလဲမှုအရှိန်က စတင်မြန်ဆန်နေခဲ့ပါပြီ။ နိုင်ငံတကာ GDP ဟာ (၁၀၀၀)ပြည့်နှစ်နဲ့ (၁၈၂၀)ပြည့်နှစ်အတွင်းမှာ (၆) ဆနီးပါးတိုးတက်လာခဲ့ပြီး ရှေ့ထောင်စုနှစ်တုန်းက ဒီလိုတိုးတက်မှုမျိုး မကြုံခဲ့ဖူးပါဘူး။

ကုန်သွယ်လူ့အဖွဲ့အစည်းများ ထွန်းကားလာခြင်း

သမိုင်းပညာရှင်အများစု သဘောတူတဲ့ ဒုတိယအချက်က 'မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးဟာ ကုန်သွယ်လူ့အဖွဲ့အစည်းများ ပိုမိုထွန်းကားလာခြင်းနဲ့ ပတ်သက်နေတယ်' ဆိုတာပါ။ စကော့တလန်သား ဘောဂဗေဒပညာရှင် Adam Smith ကစလို့ သူ့နောက်က ဘောဂဗေဒဆရာတွေ ဆိုခဲ့တာက တီထွင်ဆန်းသစ်မှုနဲ့ ကုန်သွယ်ရေးလုပ်ငန်းအကြားမှာ နီးကပ်သောဆက်သွယ်မှု ရှိလို့နေပါသတဲ့။ ကြီးမားတဲ့ဈေးကွက်များဟာ အလုပ်အကိုင် အထူးပြုလုပ်ကိုင်ခြင်းကို ပိုမိုတွန်းအားပေးတယ်၊ ဒါကတဖန် အလုပ်ကို ပိုမိုတိကျစွာလုပ်ကိုင်နိုင်ပြီး လုပ်အားနှုန်းကောင်းတဲ့ လုပ်သားအင်အားတွေရလာဖို့ တွန်းအားပေးပြန်တယ်။ ထပ်တူအရေးပါတာက လယ်ယာခေတ်က မြေရှင်တွေနဲ့ အစိုးရတွေ လက်ရှောင်လေ့ရှိတဲ့၊ အပြိုင်အဆိုင်ပေါများတဲ့ ဈေးကွက်များမှာ ရောင်းဝယ်ဖောက်ကားကြတဲ့ စွန့်ဦးစီးပွားရေးလုပ်ငန်းရှင်များပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ လုပ်ငန်းရှင်သန်ဖို့အတွက် စီးပွားရေးလုပ်ငန်းရှင်တွေဟာ ကုန်စည်တွေကို အနိမ့်ဆုံးဈေးနဲ့ ထုတ်လုပ်ရောင်းချခြင်းဖြင့် ပြိုင်ဘက်တွေကို ထိုးနှက်ကြရပါတယ်။ ဒီလိုလုပ်နိုင်ဖို့အတွက် ကုန်ထုတ်လုပ်၊ ရောင်းချခြင်းကို အထိရောက်ဆုံး၊ တွက်ခြေအကိုက်ဆုံး လုပ်နိုင်ဖို့လိုအပ်ပြီး နောက်ဆုံးပေါ်နည်းပညာတွေကို ရှာဖွေအသုံးချနိုင်ဖို့လည်း လိုအပ်တယ်လို့

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ဆိုလိုရာရောက်ပါတယ်။ ကုန်သွယ်မှုထွန်းကားလာတာနဲ့အမျှ ဈေးကွက်ထဲမှာ အလုပ်လုပ်ကိုင်မယ့် အခစားလုပ်သားများရဲ့ အရေအတွက်ဟာလည်း တိုးတက်လာခဲ့ပါတယ်။ အခစားလုပ်သားတွေကိုယ်တိုင်ကလည်း အလုပ်အကိုင်ရရှိဖို့ အပြိုင်အဆိုင်ဖြစ်လာတာကြောင့် လုပ်ခဈေးပေါပေါနဲ့ အလုပ်တွင်ကျယ်စေဖို့အတွက် ဂရုထားလာကြရပါတော့တယ်။

အဆိုပါအကြောင်းများအရ လယ်ယာခေတ်တလျှောက်ဖြစ်ခဲ့တဲ့ အရှိန်နှေးနှေးကုန်သွယ်မှုအား တီထွင်ဆန်းသစ်မှုများကိုအားပေးခြင်းဖြင့် ကုန်ထုတ်စွမ်းအားတိုးတက်စေခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ လုပ်ငန်းရှင်များနဲ့ အလုပ်သမားများရဲ့ ဉစ္စာဓန၊ အရှိန်အဝါ နဲ့ အရေအတွက် တိုးတက်များပြားလာတာနဲ့အမျှ သူတို့နေထိုင်တဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းများဟာလည်း တီထွင်ဆန်းသစ်မှုကို ပိုမိုပွင့်လင်းစွာ လက်ကမ်းကြိုလာကြပါတယ်။

တစ်ခုတည်းသော ကမ္ဘာလုံးဆိုင်ရာကွန်ယက် ဖွံ့ဖြိုးလာခြင်း

'(၁၆) ရာစုမှစတင်ကာ ကမ္ဘာ့ဇုံကြီးများ တစ်ပေါင်းတစ်စည်းတည်း ချိတ်ဆက်မိပြီး ဒီကွန်ယက်က ကုန်သွယ်ရေးဖွံ့ဖြိုးမှုနဲ့ နည်းပညာဆန်းသစ်မှုများအတွက် တဟုန်ထိုးတွန်းအားဖြစ်စေခဲ့ခြင်း' က တတိယအချက် ဖြစ်ပါတယ်။ နှစ်တစ်ရာလောက်အတွင်းမှာပဲ ကုန်စည်များ၊ အိုင်ဒီယာများဖလှယ်နိုင်တဲ့ ပမာဏက ၂ ဆနီးပါး တိုးတက်ခဲ့ပါတယ်၊ စုံလင်များပြားလှသောကုန်စည်များ၊ အိုင်ဒီယာများဟာ ကမ္ဘာတဝန်းပျံ့နှံ့စီးဆင်းသွားခဲ့ပါတယ်။ ပြောင်း၊ သကြား၊ ငွေသတ္တု၊ ကော်ဖီ၊ ဝါဂွမ်း၊ ဆေးရွက်ကြီး၊ အာလူးနဲ့ အခြားအခြားသော ဆက်စပ်ထုတ်ကုန်များ၊ ကုန်သွယ်လုပ်ငန်းများဟာ ဒေသအနည်းငယ်အတွင်းမှာတင် လည်ပတ်နေတာမဟုတ်တော့ဘဲ ကမ္ဘာအနှံ့ ရောက်ရှိသွားပါတော့တယ်။ လူကုန်သွယ်မှုသည်ပင်လျှင် ကမ္ဘာတဝန်းဖြစ်ပေါ်ခဲ့ပါတယ်။ (၁၆) ရာစုမတိုင်မီက ကျွန်ကုန်သည်များဟာ အစ္စလာမ်ကမ္ဘာမှာသာ လှုပ်ရှားလုပ်ကိုင်ခဲ့ပြီး သူတို့နေတဲ့ဒေသမြောက်ဘက်ပိုင်းက Slavic လူမျိုး၊ Turkic လူမျိုးကျွန်များကို ရောင်းဝယ်ခဲ့ကြတာဖြစ်ပါတယ်။ (၁၆) ရာစုမှ စတင်ပြီး ဥရောပ ကျွန်ကုန်သည်များဟာ အာဖရိကတိုက်မှကျွန်များကို ဖမ်းဆီးပြီး ဒါမှမဟုတ် ဝယ်ယူပြီး အမေရိကတိုက်များရှိ စိုက်ခင်းများသို့ တင်ပို့ရောင်းချခဲ့ကြပါတယ်။ ကောင်းသည်ဖြစ်စေ၊ ဆိုးသည်ဖြစ်စေ သေချာတာကတော့ အထက်ပါ ကူးလူးဖလှယ်မှုတွေဟာ ကမ္ဘာအနှံ့ ကုန်သွယ်ရေးကို တွန်းအားပေးခဲ့တယ် ဆိုတာပါပဲ။

အရေးပါသောကမ္ဘာ့ဗဟိုချက်အဖြစ် အနောက်ဥရောပ ပေါ်ထွန်းလာမှု

အပြောင်းအလဲများက မြန်ဆန်လွန်းသော်လည်း ကမ္ဘာ့ဒေသအားလုံးကို တပြိုင်နက်တည်း ပြောင်းလဲပစ်ခဲ့တာတော့ မဟုတ်ပါဘူး၊ ဒေသများမှာ ပြောင်းလဲမှုဖြစ်တဲ့ ရှေ့နောက်အစဉ်ဟာလည်း ခေတ်သစ်သမိုင်းကြောင်းအပေါ်မှာ ကြီးစွာသောသက်ရောက်မှု ရှိခဲ့ပါတယ်။ ဒီအချက်က ခေတ်သစ်တော်လှန်ရေး ဖြစ်ပေါ်စေတဲ့ စတုတ္ထအချက် ဖြစ်ပါတယ်။ လယ်ယာခေတ်တုန်းက အနောက်ဥရောပဟာ ကုန်သွယ်မှုရပ်ဝန်းကြီးများရဲ့ အစွန်အဖျားမှာ ရှိနေခဲ့ပါတယ်။ သို့သော်လည်း ပင်လယ်ရေကြောင်းသွားလာရေးကို ထိန်းချုပ်ပြီး ကမ္ဘာကိုတစ်စုတစ်စည်းတည်း ဖြစ်စေနိုင်ခဲ့တဲ့အတွက် အနောက်ဥရောပဟာ (၁၆) ရာစုအတွင်း ကမ္ဘာ့ကုန်သွယ်မှုကွန်ယက်များရဲ့ ဗဟိုချက်ဖြစ်လာခဲ့ပါတယ်။ ပေါ်ထွန်းလာတဲ့ ကမ္ဘာ့ကုန်သွယ်ရေးစနစ်အတွင်းမှာ ကုန်စည်များ၊ အိုင်ဒီယာများရဲ့ စီးဆင်းမှုကနေ အကျိုးအမြတ်ရရှိဖို့ အနောက်ဥရောပဟာ တခြားဒေသများထက် နေရာအကွက်အကွင်း ပိုကောင်းနေခဲ့တာ ဖြစ်ပါတယ်။ ဥရောပနဲ့ တခြားကမ္ဘာ့ဒေသများ အဆက်အသွယ် ကျယ်ပြန့်ကောင်းမွန်လာတဲ့အတွက် ဥရောပတိုက်တွင်းသို့ စီးဝင်လာတဲ့ အိုင်ဒီယာသစ်များကို ကောင်းစွာတုံ့ပြန်ဆောင်ရွက်နိုင်မှုတစ်ရပ်ဖြစ်တဲ့ ဥရောပစက်မှုခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေး ပေါ်ပေါက်ခဲ့ခြင်းကလည်း အထောက်အကူပေးခဲ့ပါတယ်။ သစ်လွင်တဲ့ အိုင်ဒီယာများ၊ သီးနှံများ၊ ဘာသာတရားများနဲ့ ကုန်စည်များဟာ ရိုးရာဓလေ့အမူအကျင့်များ၊ စကြဝဠာအကြောင်း ယုံကြည်မှုများကို ယိုင်နဲ့စေပြီး လောကကြီးအကြောင်း အမှန်နဲ့အမှားခွဲခြားပုံကို ရဲရဲရင့်ရင့် မေးခွန်းထုတ်ခဲ့ကြပါတယ်။ ရွှေ့ပြောင်းသယ်ယူလို့ရတဲ့ ပုံနှိပ်စက်ကို ပြုပြင်တီထွင်ပြီး ပုံနှိပ်အတတ် ကျယ်ပြန့်လာခြင်းကြောင့်လည်း

သတင်းအချက်အလက်သစ်များဟာ တခြားဒေသများထက် ဥရောပတစ်ခွင်မှာ ပိုပြီးလွယ်လွယ်ကူကူ ပျံ့နှံ့လာနိုင်ခဲ့ခြင်း ဖြစ်ပါတယ်။

တစ်ချိန်တည်းမှာပဲ အမြဲတစေ စစ်ပွဲတွေဆင်နွှဲနေတဲ့ ဥရောပတိုင်းပြည်များဟာ အခွန်ဘဏ္ဍာရဖို့ နည်းလမ်းသစ်တွေကို အပူတပြင်း လိုအပ်လာခဲ့ပါတယ်၊ ဒါ့ကြောင့် သူတို့ဟာ ကမ္ဘာ့စီးပွားရေးစနစ်အတွင်းမှာ ဖြစ်ပေါ်လာတဲ့ စီးပွားရေးအခွင့်အလမ်းများကို အသုံးချအမြတ်ထုတ်ဖို့ စိတ်အားထက်သန်လာခဲ့ပါတယ်။ အမေရိကတိုက်များမှ ရင်းမြစ်များကို သိမ်းယူခြင်းဖြင့်လည်းကောင်း၊ ငွေသတ္တုကဲ့သို့ အမေရိကထွက်ကုန်များကို အသုံးချပြီး အာရှတောင်ပိုင်းနဲ့ အရှေ့ပိုင်းရှိ ကမ္ဘာ့အကြီးဆုံးဈေးကွက်များသို့ ဝင်ရောက်ခဲ့ပါတယ်။ ဥရောပတိုက်အတွင်း စီးပွားရေးနဲ့ အသိပညာဖလှယ်မှုများ များပြားလာခြင်းက တီထွင်ဆန်းသစ်မှုကို လမ်းဖွင့်ပေးတဲ့ အဝန်းအဝိုင်းတစ်ခုကို ဖန်တီးပေးခဲ့ပါတယ်၊ အကြောင်းက ဥရောပသားတီထွင်သူများဟာ ကမ္ဘာတစ်လွှားက အသိပညာနဲ့ စီးပွားရေးဆိုင်ရာ ရင်းမြစ်များကို ဆွဲဆောင်နိုင်လို့ ဖြစ်ပါတယ်။ မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးရဲ့ အဦးပိုင်းအဆင့်များမှာ အနောက်ဥရောပရဲ့အရေးပါမှုက သူနဲ့အတူ မြောက်အမေရိကဒေသကို မျက်မှောက်ခေတ်မှာ ထင်ရှားတဲ့အမှတ်တံဆိပ် ခတ်နှိပ်နိုင်စေခဲ့ပြီး ကမ္ဘာကို ရာစုနှစ် ၂ စုနီးပါး ကြီးစိုးနိုင်ခဲ့ပါတယ်။ ဥရောပရဲ့ အရာရောက်မှုကြောင့် ခေတ်သစ်သံတမန်ရေးရာနဲ့ စီးပွားရေးကဏ္ဍမှာ ပါရှန်နဲ့ တရုတ်ဘာသာစကားတို့ကို ကျော်လွန်ပြီး အင်္ဂလိပ်ဘာသာစကားဟာ ကမ္ဘာသုံးဘာသာစကား ဖြစ်လာပါတယ်၊ ကမ္ဘာ့ကုလသမဂ္ဂမှာလည်း အာရပ်ဝတ်ရုံထက် အနောက်တိုင်းဝတ်စုံနဲ့ လည်စည်းကို ပိုပြီးတွေ့မြင်ရမှာ ဖြစ်ပါတယ်။

ကဲ စိတ်ကူးကြည့်ကြဦးစို့

မတူညီတဲ့ကမ္ဘာ့ဒေသများဟာ မတူညီတဲ့အားသာချက်များ၊ အရေးပါမှုများ ရှိတတ်ကြပါတယ်။ (၁၇၈၉)ခုနှစ်က ကမ္ဘာကြီးကို စဉ်းစားကြည့်ကြစို့။ အဲဒီအချိန်က တရုတ်ပြည်ဟာ ကမ္ဘာပေါ်မှာ လူဦးရေအများဆုံး၊ အချမ်းသာဆုံးနဲ့ သြဇာအာဏာအကြီးဆုံးနိုင်ငံ ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်၊ ဥရောပတိုက်ဟာ ကမ္ဘာ့စီးပွားရေးဇာတ်ခုံမှာ အဓိကသရုပ်ဆောင် စတင်ဖြစ်လို့လာနေပါတယ်၊ မြောက်အမေရိကတိုက်ရဲ့ နေရာအများအပြားကို တိုင်းရင်းနေအမေရိကန်များနဲ့ ဥရောပကိုလိုနီအင်အားကြီးများက ပိုင်စိုးထားပါတယ်၊ အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုဆိုတာ အင်အားနည်းလှပြီး စီးပွားရေးအားဖြင့်လည်း အရေးသိပ်မပါလှသေးပါဘူး။ အနာဂတ်ကမ္ဘာကို စိတ်ကူးကြည့်ရအောင်၊ ဒီစိတ်ကူးယဉ်ကမ္ဘာမှာ တရုတ်ပြည်ဟာ လူဦးရေအများဆုံး၊ အချမ်းသာဆုံးနဲ့ သြဇာအာဏာအကြီးဆုံးနိုင်ငံ ဖြစ်နေဆဲ၊ ဥရောပသမဂ္ဂအဖွဲ့ဝင်နိုင်ငံများဟာ ကမ္ဘာ့အကြီးဆုံးစီးပွားရေးကို ပိုင်ဆိုင်ထားတယ်၊ အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုဟာ အင်အားနည်းနေဆဲ၊ စီးပွားရေးအရလည်း အရေးမပါဖြစ်နေဆဲ။ ဒီလိုဂုဏ်သိမ်ငယ်နေရတဲ့အဖြစ်ကို အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုအဖို့ တိုင်းပြည်အနေနဲ့ရော နိုင်ငံသားတွေအနေနဲ့ပါ ဘယ်လိုမျိုးများ အလိုက်သင့်အလျားသင့် နေထိုင်ရပါ့မလဲ။

အခြားသောအကြောင်းတရားများ

ပဉ္စမအချက်အနေနဲ့ မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးကို အသေးစိတ်ရှင်းပြနိုင်ဖို့ ပိုမိုတိကျတဲ့ အကြောင်းတရားများကို အသုံးချရမှာဖြစ်ပါတယ်။ ဥရောပတိုင်းပြည်များရဲ့ ထူးကဲတဲ့ စီးပွားကုန်သွယ်မှုသဘာဝဟာ သူတို့တွေ တီထွင်ဆန်းသစ်မှုကို လိုလိုလားလားရှိရတဲ့ အကြောင်းရင်းဖြစ်ပါတယ်။ သို့ပေမယ့် ရာသီဥတုအပြောင်းအလဲများ၊ တူးဖော်ရလွယ်တဲ့ ရေမကျောက်မီးသွေးတွင်းများ ဗြိတိန်နဲ့ အနောက်မြောက်ဥရောပမှာ တည်ရှိနေခြင်းစတဲ့ ပထဝီဆိုင်ရာအချက်များကလည်း ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးဖြစ်ပေါ်ချိန်နဲ့ သွင်ပြင်သဘာဝကို ပုံသွင်းပေးခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။

စက်မှုခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေး။ ။၁၇၅၀-၁၉၁၄

အထက်ပါအချက်များက 'မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးရဲ့ သက်ရောက်မှုဟာ အနောက်မြောက်ဥရောပနဲ့ အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုရယ်လို့ဖြစ်လာမယ့် အရှေ့ဘက်ကမ်းရိုးတန်းဒေသများမှာ အဦးဆုံးထင်ထင်ရှားရှား

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ရှိခဲ့ပေမယ့် ခေတ်ပြောင်းဖို့အတွက် လိုအပ်ချက်များဟာ ကမ္ဘာ့ဒေသအားလုံးမှာရှိခဲ့ပါတယ်' လို့ ညွှန်းဆိုနေပါတယ်။ အတ္တလန္တိတ်ဒေသမှာ နည်းပညာအပြောင်းအလဲက (၁၈) ရာစုနှောင်းပိုင်းကနေစလို့ အရှိန်ရလာခဲ့ပါတယ်။ အပြောင်းအလဲရဲ့ အမှတ်လက္ခဏာများကတော့ အထွက်နှုန်းပိုကောင်းစေတဲ့ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးနည်းစနစ်များကို ကျယ်ပြန့်စွာ အသုံးချလာခြင်း၊ ချည်ကိုင်ငင်ဖို့၊ ယက်လုပ်ဖို့ ပိုကောင်းလာတဲ့စက်များ၊ စကော့လူမျိုးတီထွင်သူ James Watt ရဲ့ ပိုကောင်းလာတဲ့ ရေနွေးငွေ့သုံးအင်ဂျင်နဲ့ ပထမဆုံးမီးရထားတို့ပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ (၁၉) ရာစုဦးမတိုင်မီမှာပဲ လူတွေဟာ တစ်စုံတစ်ရာထူးထူးကဲကဲဖြစ်လာတော့မယ်လို့ သုံးသပ်ထင်မြင်ခဲ့ကြပါတယ်။ (၁၈၃၇) ခုနှစ်မှာ ပြင်သစ်တော်လှန်ရေးသမား Auguste Blaqui (၁၈၀၅-၁၈၈၁) က 'စက်မှုခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးဟာ ဗြိတိန်မှာ ဖြစ်ပေါ်လို့နေပါပြီ၊ ဒီတော်လှန်ရေးဟာ ဥရောပနဲ့အမေရိကတိုက်များမှာ မကြာသေးခင်ကဖြစ်ခဲ့တဲ့ နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာ တော်လှန်ရေးများကဲ့သို့ အရေးပါလှပါတယ်' လို့ ကြေညာခဲ့ပါတယ်။ ဒီကာလမတိုင်မီမှာပဲ ဥရောပရဲ့ ကုန်ထုတ်စွမ်းအားဟာ ခေတ်ဟောင်းစူပါပါဝါတွေဖြစ်တဲ့ အိန္ဒိယနဲ့ တရုတ်ကို ကျော်တက်နှင့်ခဲ့ပါပြီ။

ဆက်လက်လေ့လာဖွယ် အကြောင်းအရာများ
Enlightenment
Industrialization
Urbanism

စက်မှုခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေး၏ လှိုင်း (၃)လှိုင်း

စက်မှုတော်လှန်ရေးရဲ့နည်းပညာဆိုင်ရာ တီထွင်ဆန်းသစ်မှုများဟာ လှိုင်းအသွင်နဲ့ ပျံ့နှံ့ခဲ့ပါတယ်။ လှိုင်းတစ်ခုချင်းစီဟာ ကုန်ထုတ်စွမ်းအားတိုးတက်စေတဲ့ နည်းပညာသစ်များကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့ပြီး နယ်မြေသစ်များဆီသို့ စက်မှုဖြစ်ထွန်းခြင်းကို ပျံ့နှံ့သွားစေပါတယ်။ ပထမလှိုင်း (၁၈ရာစုနှောင်း - ၁၉ရာစုဦး) အတွင်း တီထွင်ဆန်းသစ်မှု တော်တော်များများက အခြားဒေသများမှာ စတင်ခဲ့သော်လည်း အထင်ကရအပြောင်းအလဲတွေကတော့ ဗြိတိန်မှာဖြစ်ပေါ်ခဲ့ပါတယ်။ အဓိကအကျဆုံး အပြောင်းအလဲများက သိပ်ကောင်းတဲ့ချည်ငင်စက်များနဲ့ Watt ရေနွေးငွေ့အင်ဂျင်တို့ ဖြစ်ပါတယ်။

ရုပ်ကြွင်းလောင်စာများထဲမှ စွမ်းအင်ကို အသုံးချဖို့ ထိရောက်တဲ့နည်းလမ်းကို (သမိုင်းမှာ ပထမဆုံးအဖြစ်) ရေနွေးငွေ့အင်ဂျင်က ပေးပါတယ်၊ အထူးသဖြင့် ကျောက်မီးသွေး လွယ်လွယ်ကူကူ ရနိုင်တဲ့ဒေသများမှာ စျေးပေါတဲ့စွမ်းအင်ကို လိုသလောက်ရလာစေခဲ့သလို ကျောက်မီးသွေးတွင်းတွေမှာ ရေစုပ်တင်ရတဲ့အလုပ်ကို သက်သာစေခြင်းဖြင့် ကျောက်မီးသွေးထုတ်ယူတဲ့ကုန်ကျစရိတ်ကိုပါ လျှော့ချပေးခဲ့ပါတယ်။ (၁၈) ရာစုနှောင်းမှာ တီထွင်ခဲ့တဲ့ ချည်ငင်စက်၊ ယက္ကန်းစက်သစ်များနဲ့ ပေါင်းစပ်လိုက်တဲ့အခါ ရေနွေးငွေ့အင်ဂျင်ဟာ ချည်ထည်လုပ်ငန်းတစ်ခုလုံးကိုလည်း ပြောင်းလဲစေခဲ့ပါတယ်၊ လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေမှာ ချည်ထည်လုပ်ငန်းဟာ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးလုပ်ငန်းပြီးရင် ဒုတိယအရေးအပါဆုံးကဏ္ဍ ဖြစ်ပါတယ်။ ဒီလိုနည်းပညာသစ်များကို ပိုပြီးထိထိရောက်ရောက်အသုံးချဖို့ စီးပွားရေးသမားတွေက လုပ်သားတွေကိုစုစည်းပြီး (အခုကျွန်တော်တို့ စက်ရုံလို့ခေါ်တဲ့) အနီးအကပ်ကြီးကြပ်ကွပ်ကဲမှုများနဲ့ ကုန်ထုတ်အလုပ်ရုံကြီးများမှာ အလုပ်လုပ်ကိုင်စေခဲ့ပါတယ်။

ဒုတိယလှိုင်းက (၁၉) ရာစုအစောပိုင်းနဲ့ အလယ်ပိုင်းဆယ်စုနှစ်များအတွင်း ဖြစ်ပေါ်ခဲ့ပါတယ်။ ရေနွေးငွေ့အင်ဂျင်များကို ဘီးတပ်ကာ ပထမဆုံးသောမီးရထားများကို တီထွင်ခဲ့ကြပါတယ်။ ရထားလမ်းများက ကုန်းလမ်းပို့ဆောင်ရေးမှာ ကုန်ကျစရိတ်ကိုလျှော့ချပေးခဲ့ပြီး အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုနဲ့ ရုပ်ရှန်အင်ပါယာကဲ့သို့ နိုင်ငံကြီးများရဲ့ စီးပွားရေးကို အကြီးအကျယ်ပြောင်းလဲစေခဲ့တာ ဖြစ်ပါတယ်။ ကျောက်မီးသွေး၊ မီးရထား၊ စက်ခေါင်းအင်ဂျင်များနဲ့ ရထားလမ်းလိုအပ်ချက်များက ကျောက်မီးသွေးနဲ့ သတ္တုများထုတ်လုပ်မှု၊ စက်မှုအတတ်များကို တဖန် တွန်းအားပြန်ပေးပါတယ်။ (၁၉) ရာစုဦးပိုင်းမှာ ဖော်ပြပါနည်းပညာများဟာ ဥရောပတိုက်အခြားဒေသများနဲ့ အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုများသို့ ပျံ့နှံ့ရောက်ရှိသွားခဲ့ပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

တတိယလှိုင်းက (၁၉) ရာစုနှစ် ဒုတိယတစ်ဝက်မှာ ဖြစ်ပေါ်ခဲ့ပါတယ်။ စက်မှုနည်းပညာများ မြောက်အမေရိကတိုက်၊ ဥရောပဒေသအနှံ့အပြား၊ ရပ်ရှားနဲ့ ဂျပန်နိုင်ငံများသို့ ပျံ့နှံ့သွားခဲ့ပါတယ်။ (၁၈၅၀) နဲ့ (၁၈၆၀) ပြည့်လွန်နှစ်များအတွင်း အနောက်နိုင်ငံများထက် စစ်ရေးဆိုင်ရာနိမ့်ကျမှုများကြောင့် ရပ်ရှအစိုးရနဲ့ ဂျပန်အစိုးရတို့ဟာ 'စက်မှုစွမ်းအားသည် စစ်စွမ်းအားကို တိုးမြှင့်ပေးကြောင်း' သဘောပေါက်လာပြီး ဆက်လက်ရှင်သန်ရေးအတွက် စက်မှုထွန်းကားရေးကို အားပေးအားမြှောက် လုပ်ခဲ့ကြပါတယ်။ သံမဏိ၊ ဓာတုပစ္စည်းများနဲ့ လျှပ်စစ်စွမ်းအင်များဟာ ဒီလှိုင်းအတွင်း ဖြစ်ပေါ်ခဲ့တဲ့ အရေးအပါဆုံး နည်းပညာသစ်တွေဖြစ်ကြပြီး အဖွဲ့အစည်းပုံစံသစ်များက ဘဏ်များ၊ စက်ရုံများကို ပူးပေါင်းစေကာ ကော်ပိုရိတ်လုပ်ငန်းကြီးများကို ဖြစ်တည်လာစေခဲ့ပါတယ်၊ အကြီးဆုံးကော်ပိုရိတ်တွေကို U.S မှာ ဖွဲ့စည်းခဲ့ကြပါတယ်။ ဂျာမနီနဲ့ U.S မှာ စနစ်ကျတဲ့ သိပ္ပံသုတေသနများက နည်းပညာဆန်းသစ်မှုမှာ ကော်ပိုရိတ်တွေလိုပဲ အရာရောက်တဲ့ကဏ္ဍကနေ ပါဝင်ခဲ့ပါတယ်။ တီထွင်ဆန်းသစ်မှုများဟာ ခေတ်သစ်စီးပွားရေးနဲ့ အုပ်ချုပ်ရေးပုံစံများအတွင်း စနစ်တကျ စုဖွဲ့ပါဝင်လို့ လာခဲ့ပါတော့တယ်။

(၁၉) ရာစုအဆုံးမသတ်ခင်မှာ ဗြိတိန်ရဲ့စက်မှုကဏ္ဍအရေးပါမှုကို ဂျာမနီနဲ့ ယူအက်စ်က နေရာဝင်ယူခဲ့ပါတယ်။ (၁၉၁၃) မှာ U.S ဟာ ကမ္ဘာ့ GDP ရဲ့ (၁၉) ရာခိုင်နှုန်းနီးပါးရှိပြီး ဂျာမနီက (၉) ရာခိုင်နှုန်းရှိကာ U.K က (၈) ရာခိုင်နှုန်းသာသာ ရှိခဲ့ပါတယ်။

ဆက်လက်လေ့လာဖွယ် အကြောင်းအရာများ
Colonialism
Imperialism
Liberalism

စီးပွားရေး ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုများ

စက်မှုခေတ်ရဲ့ ပထမလှိုင်းဒုလှိုင်းဟာ ထုတ်ကုန်စွမ်းအားအဆင့်များကို ပြောင်းလဲပစ်ခဲ့ပါတယ်။ (၁၈၂၀) နဲ့ (၁၉၁၃) အကြား U.K ရဲ့ GDP ဟာ (၆)ဆမက တိုးတက်ခဲ့ပြီး၊ ဂျာမနီက (၉)ဆ၊ U.S က (၄၁)ဆ တိုးတက်ခဲ့ပါတယ်။ အဆိုပါကာလအတွင်းမှာပဲ နိုင်ငံသားတစ်ဦးချင်းစီရဲ့ GDP ဟာ U.K မှာ (၂.၉)ဆ၊ ဂျာမနီမှာ (၃.၄)ဆနဲ့ U.S မှာ (၄.၂)ဆ တိုးတက်ခဲ့ပါတယ်။ ဒီလိုအံ့အားသင့်ဖွယ် ထုတ်ကုန်စွမ်းအားတိုးတက်မှုမျိုးကို လူ့သမိုင်းမှာ ယခင်ကမကြုံခဲ့ဖူးပါဘူး။

ဒီနိုင်ငံတွေရဲ့ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုနှုန်းတွေဟာ ကျန်ကမ္ဘာ့ဒေသတွေနဲ့တော့ မတူတာအမှန်ပါ။ စက်မှုဖြစ်ထွန်းခြင်း ဦးစွာဖြစ်ပေါ်ခဲ့ရာဒေသများရဲ့ စီးပွားရေးနဲ့ စစ်ရေးအင်အားတိုးတက်လာခြင်းက အိန္ဒိယ၊ တရုတ် နဲ့ အော့တမန်အင်ပါယာများရှိ ရှေးရိုးလယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေကို ကြီးကြီးမားမား ထိုးနှက်ရာရောက်ခဲ့ပါတယ်။ ဥရောပနဲ့ အတ္တလန္တိတ်ဒေသက အင်အားကြီးနိုင်ငံများရဲ့ စက်နဲ့ထုတ်တဲ့ ချည်ထည်များဟာ တခြားဒေသများရဲ့ ဒေသတွင်းထုတ်ကုန်များထက် ဈေးလျှော့ပြီးရောင်းချနိုင်ခဲ့သလို၊ စက်မှုနိုင်ငံများရဲ့ ခေတ်မီတဲ့စစ်တပ်များကလည်း ကမ္ဘာ့ဒေသအများအပြားကို တိုက်ခိုက်သိမ်းယူနိုင်ခဲ့ပါတယ်။

(၁၉) ရာစုနှောင်းပိုင်းမှာ ကမ္ဘာ့ဒေသများအကြား ကြွယ်ဝချမ်းသာမှုနဲ့ ဩဇာအာဏာကွာဟချက် သိသိသာသာ ကြီးမားလာခဲ့ပါတယ်။ (၁၈၂၀) နဲ့ (၁၉၁၃)အကြား တရုတ်ပြည်ဟာ တစ်ကမ္ဘာလုံး GDPရဲ့ (၃၃) ရာခိုင်နှုန်းကနေ (၉) ရာခိုင်နှုန်းအထိကျဆင်းသွားခဲ့ပြီး အိန္ဒိယက (၁၆) ရာခိုင်နှုန်းကနေ (၈) ရာခိုင်နှုန်းထိ ကျဆင်းသွားခဲ့ပါတယ်။ အဆိုပါကာလမှာပဲ U.K က တစ်ကမ္ဘာလုံး GDPရဲ့ (၅)ရာခိုင်နှုန်းကနေ (၈)ရာခိုင်နှုန်း၊ U.S က (၂) ရာခိုင်နှုန်းနီးပါးကနေ (၁၉)ရာခိုင်နှုန်းကျော်ထိ တိုးတက်ခဲ့ကြပါတယ်။ (၁၉) ရာစုမဆုံးခင်မှာ အိန္ဒိယကို ဗြိတိန်ကအုပ်ချုပ်နေခဲ့ပြီး တရုတ်ပြည်ကိုတော့ ဥရောပနဲ့ အတ္တလန္တိတ်အင်အားကြီးနိုင်ငံများက စီးပွားရေးအရသာမက စစ်ရေးအရပါ လွှမ်းမိုးကြီးစိုးနေခဲ့ပြီဖြစ်ပါတယ်။ အမေရိကတိုက်(၂)တိုက်နဲ့ ဩစတယ်လ်အေးရှမှာ ဥရောပသားတွေ အများကြီးလာရောက်နေထိုင်ခဲ့ကြပြီး လက်တင်အမေရိကနေရာအများအပြားဟာ ဥရောပရဲ့ စီးပွားရေးနဲ့

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ကုန်သွယ်ရေးကြီးစိုးမှုအောက် ရောက်ရှိခဲ့ပါတယ်။ ဒါ့အပြင် အာဖရိကတိုက်နဲ့ အရှေ့တောင်အာရှက နိုင်ငံအများစုဟာ ဥရောပအင်ပါယာများလက်အောက် သွတ်သွင်းခြင်းခံခဲ့ရပါတယ်။ တိုင်းပြည်တွင်းမှာတင်မက တိုင်းပြည်များအကြား နိုင်ငံရေးနဲ့ စီးပွားရေး မညီမျှမှုများဟာ လူ့သမိုင်းမှာ ပထမဆုံးအဖြစ် သိသာထင်ရှားလာခဲ့ပါတယ်။ ကမ္ဘာ့နယ်ချဲ့ဝါဒနဲ့ တတိယကမ္ဘာ*ဆိုတဲ့ အရာများဟာ (၁၉) ရာစုနှောင်းရဲ့ ဖန်တီးမှုများ ဖြစ်ပါတယ်။

(*ဆင်းရဲသော ဖွံ့ဖြိုးဆဲနိုင်ငံများအား ညွှန်းဆိုသော ဝေါဟာရ)

ဒီမိုကရေစီခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေး

စီးပွားရေးအပြောင်းအလဲများနောက်ကနေ လူမှုရေး၊ နိုင်ငံရေးနဲ့ ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာ ကြီးကျယ်တဲ့အပြောင်းအလဲများ လိုက်ပါလို့လာပါတယ်။ လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းက လယ်သမားတွေဟာ အများအားဖြင့် ကိုယ့်အားကိုယ်ကိုးပြီး ရပ်တည်နိုင်ခဲ့ကြပါတယ်၊ သို့သော်လည်း စက်မှုလူ့အဖွဲ့အစည်းက အခစားလုပ်သားများဟာ သူတို့ရဲ့အလုပ်ရှင် စီးပွားရေးသမားတွေလိုပဲ နိုင်ငံတော်ကသာလျှင် စွမ်းဆောင်နိုင်တဲ့ တရားဥပဒေနဲ့ စီးပွားရေးမူဝါဒများအပေါ် အများကြီး မှီခိုကြရပါတယ်။ တဖန် အစိုးရတစ်ရပ်ရဲ့ လုပ်ငန်းတာဝန်များ ပိုမိုများပြားစုံလင်လာတဲ့အတွက် ကြီးမားတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းများ ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်မှုအပေါ် အစိုးရများက ပြန်လည်မှီခိုကြရပါတယ်။ အစိုးရနဲ့ ပြည်သူများအကြား ဆက်ဆံရေးမှာ တစ်ခါတလေ အပြင်းအထန်ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းဖို့ လိုအပ်တာဘာလို့လဲ ဆိုတဲ့အကြောင်းကို အထက်ပါ အပြောင်းအလဲတွေက ရှင်းပြပေးနိုင်ပါတယ်။ (၁၈) ရာစုရဲ့ ရှုပ်ထွေးလှတဲ့ ဒုတိယတစ်ဝက်မှာ U.S နဲ့ အနောက်ဥရောပမှာ ခေတ်သစ်ရဲ့ ပထမဆုံး ဒီမိုကရက်တစ်နိုင်ငံရေးစနစ်များ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်၊ ဒါကို သမိုင်းဆရာ Robert Palmer က "ဒီမိုကရက်တစ်တော်လှန်ရေးခေတ်" လို့ခေါ်ခဲ့ပါတယ်။ ဒီမိုကရေစီပိုဆန်တဲ့ အုပ်ချုပ်ရေးနည်းလမ်းများက ကွဲပြားခြားနားမှုများလှတဲ့လူထုအပေါ် နိုင်ငံရေးသြဇာသက်ရောက်စေပြီး ဥပဒေစိုးမိုးဖို့ထောက်ကူပေးခဲ့ပါတယ်၊ (ပြင်သစ်တော်လှန်ရေးအစိုးရကဲ့သို့) အစိုးရများအဖို့လည်း အသေးစိတ်သန်းခေါင်စာရင်းကောက်ယူရန်၊ စက်ရုံအလုပ်ရုံ၊ ရုံးကနားများနဲ့ အိမ်ထောင်စုများမှ လူမှုဘဝများကိုထိန်းကျောင်းကွပ်ကဲရန် အင်အားကြီးတဲ့စစ်တပ်များ စုဖွဲ့တည်ဆောက်နိုင်လာနိုင်ခဲ့ပါတယ်။

ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာ အပြောင်းအလဲများ

ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာဘဝများလည်း ပြောင်းလဲခဲ့ပါတယ်။ လူထုပညာရေးစနစ်က (၁၉)ရာစုအတွင်း မြောက်အမေရိကနဲ့ ဥရောပတိုက်ဒေသအများအပြားဆီ စာတတ်မြောက်မှုကို ပျံ့နှံ့သွားစေခဲ့ပါတယ်။ ထို့အတူ မီဒီယာများက လူထုအတွက် သူတို့နိုင်ငံအကြောင်းတင်မကဘဲ ကမ္ဘာကြီးမှာဖြစ်ပျက်နေတာတွေကို ဖတ်ရှုသိရှိနိုင်ဖို့ ကူညီခဲ့ပါတယ်။ လူထုပညာရေးစနစ်ဟာ ဖျော်ဖြေရေးနည်းလမ်းသစ်များနဲ့ ပူးပေါင်းပြီး နိုင်ငံသားများကို အများလက်ခံတဲ့ အမျိုးသားအမှတ်လက္ခဏာ (national identity) တစ်ရပ်အား ခေတ်သစ်နည်းဟန်နဲ့ လက်ခံလာစေပါတယ်။ ဘာသာရေးယုံကြည်မှုများအားလုံးဟာလည်း ခေတ်သိပ္ပံပညာရဲ့ စိမ်းသပ်စိန်ခေါ်မှုကို ရင်ဆိုင်ခဲ့ရပါတယ်။ ခေတ်သိပ္ပံက သစ္စာတရားအတွက် သိပ္ပံဆိုင်ရာအမြင်သစ်ကို ဘာသာတရားများထံပေးအပ်ခဲ့ပြီး တချို့အစဉ်အလာ ယုံကြည်မှုများကိုတော့ ငြင်းပယ်ခဲ့ပါတယ်။ (၁၉) ရာစုသိပ္ပံရဲ့ အံ့မခန်းအောင်မြင်မှုများက သိပ္ပံပညာရဲ့ဂုဏ်သိက္ခာကို မြှင့်တင်ပေးခဲ့ပြီး အစဉ်အလာ လောကအမြင်များကို စိန်ခေါ်ခဲ့ပါတယ်။

ထူးထူးကဲကဲစိန်ခေါ်ခဲ့တာကတော့ အင်္ဂလိပ်လူမျိုး သဘာဝတ္ထုပညာရှင် Charles Darwin (၁၈၀၉-၁၈၈၂) ရဲ့ "ဆင့်ကဲပြောင်းလဲမှုသီအိုရီ" (The theory of evolution) ပဲဖြစ်ပါတယ်၊ သူက 'သက်ရှိတွေဆိုတာ ထိန်းကွပ်မဲ့တဲ့အင်အားစုများရဲ့ ရလဒ်ဖြစ်နိုင်ပါတယ်' လို့ ညွှန်းဆိုခဲ့တာပါ။ သို့သော်လည်း ဒီသီအိုရီက ယထာဘူတကျတဲ့ ရှင်းပြချက်တွေအပေါ်မှာ အများကြီးမှီတည်နေတဲ့အကြောင်းကြောင့် သိပ္ပံဆိုင်ရာလောကအမြင်က ထုံးတမ်းစဉ်လာ

ဘာသာတရားများရဲ့ နာမ်ပိုင်းဆိုင်ရာ ကျေနပ်နှစ်သိမ့်မှုမျိုးကို မပေးနိုင်ခဲ့ပါဘူး၊ ဒါဟာ သိပ္ပံပညာက ထုံးတမ်းစဉ်လာ ဘာသာတရားများကို ဖျက်လိုဖျက်ဆီးလုပ်တာမဟုတ်ဘဲ ဘာသာရေးဆိုင်ရာလှုပ်ရှားမှုပုံစံသစ်များကို လှုံ့ဆော်ပေးခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်တဲ့ အကြောင်းပြချက် ဖြစ်ပါတယ်။ ဥပမာ - ခရစ်ယာန်ဘာသာရဲ့ ဧဝံဂေလိကလှုပ်ရှားမှုများ။

စက်မှုတော်လှန်ရေးရဲ့ သွယ်ဝိုက်သောသက်ရောက်မှုများက အတ္တလန္တိတ်ပင်မဒေသရဲ့အပြင်ဘက်မှာ ကြီးစွာသောဆိုးကျိုးများဖြစ်စေခဲ့ပါတယ်၊ အကြောင်းက ဥရောပနဲ့ မြောက်အမေရိကတို့ရဲ့ ကြီးမားလာတဲ့နိုင်ငံရေး၊ စီးပွားရေးနဲ့ စစ်ရေးအင်အားများက တခြားဒေသများရဲ့ရှေးအစဉ်အလာ နိုင်ငံရေးနဲ့ စီးပွားရေးအဆောက်အအုံများကို ခြိမ်းခြောက်ခဲ့ပြီး ရှေးရိုးစွဲတွေးခေါ်ပုံနည်းလမ်းများအပေါ် ယုံကြည်ချက်ကင်းမဲ့လာစေခဲ့ပါတယ်။ မြို့ပြများမှာ လူဦးရေတရှိန်ထိုးတိုးတက်လာမှု၊ မြေယာရှားပါးလာမှု၊ အခွန်နှုန်းကြီးမြင့်လာမှုနဲ့ အခွင့်အလမ်းသစ်များက ကမ္ဘာ့ဒေသအများစုရှိ ကျေးလက်လူနေမှုဘဝကို ယိုယွင်းသွားစေခဲ့ပါတယ်။ သို့သော်လည်း ဆိုရှယ်လစ်များ ထောက်ပြသလို အစောပိုင်းစက်မှုမြို့ပြများရဲ့ အခြေအနေဟာ ရံဖန်ရံခါ ကျေးရွာများထက် အခြေအနေပိုဆိုးပါတယ်။ လယ်သမားများရဲ့ဘဝ ယိုင်နဲ့လာခြင်းနဲ့ အစောပိုင်းစက်မှုမြို့ပြများရဲ့ စိုးထိတ်ဖွယ်အခြေအနေများက စက်မှုလူ့အဖွဲ့အစည်းအားလုံးမှာ ပေါက်ကွဲလုမတတ် လူမှုဘဝဖိအားများကို ဖန်တီးခဲ့ပါတယ်။

စက်မှုတော်လှန်ရေးခေတ်ဦးမှာပါဝင်တဲ့ အဓိကဒေသများရဲ့အပြင်ဘက်က နိုင်ငံအစိုးရများဟာ 'သူတို့အာဏာ အခြေတည်ထားတဲ့ အစဉ်အလာလူမှုရေးနဲ့ ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာဖွဲ့စည်းပုံများကို မပျက်စီးစေဘဲ ဥရောပရဲ့ စီးပွားရေးနဲ့ စစ်ရေးစွမ်းဆောင်မှုများကို လိုက်မီနိုင်အောင်ကြိုးစားရခြင်း' ဆိုတဲ့ ကျော်လွှားဖို့ မဖြစ်နိုင်လောက်တဲ့စိန်ခေါ်မှုကို ရင်ဆိုင်ခဲ့ကြရပါတယ်။ စနစ်အကူးအပြောင်းဟာ အထိအခိုက်များခဲ့ဖို့ ရှိပါတယ်၊ အကြောင်းက လယ်ယာခေတ်ရဲ့ အဓိကနိုင်ငံရေးအင်အားစုများဟာ ကုန်သွယ်စီးပွားရေးပေါ်အခြေခံတာမဟုတ်ဘဲ အစဉ်အလာမြေယာပိုင်ဆိုင်မှုအပေါ် အဓိကအခြေခံလို့ပဲ ဖြစ်ပါတယ်၊ သို့ပေမယ့် စက်မှုဖြစ်ထွန်းခြင်းဟာ ကုန်သွယ်စီးပွားလုပ်ငန်းနဲ့ နီးနီးကပ်ကပ် ဆက်စပ်နေကြောင်း လူတွေပိုပိုပြီး နားလည်လာခဲ့ကြပါတယ်။ ဒါ့ကြောင့်ပဲ ခေတ်သစ်အစိုးရများကို ဖွဲ့စည်းခြင်းက အစဉ်အလာလူမှုဘဝပုံစံများနဲ့ တရားဥပဒေစနစ်များကို ကြမ်းကြမ်းတမ်းတမ်း ဖြိုဖျက်ပစ်ခဲ့ရာရောက်ပါတယ်။ ဂျပန်နိုင်ငံကတော့ ရှိရင်းစွဲလူ့အဖွဲ့အစည်းရဲ့ အခြေခံများကို မပျက်စီးစေဘဲ ခေတ်မီစက်မှုစီးပွားနိုင်ငံအဖြစ် ကူးပြောင်းနိုင်ခဲ့တဲ့ ရှားရှားပါးပါး နိုင်ငံတစ်နိုင်ငံဖြစ်ပါတယ်။

(၁၉၀၀) ပြည့်မတိုင်ခင်မှာ မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးရဲ့ လက္ခဏာရပ်များဟာ မြောက်အတ္တလန္တိတ် ပင်မဒေသတစ်လျှောက်မှာ ထင်ရှားပေါ်လွင်နေခဲ့ပါပြီ၊ သေချာတာကတော့ အခြားကမ္ဘာ့ဒေသများဟာ သူတို့ရဲ့လူမှုဘဝများ၊ စီးပွားရေးနဲ့ အစိုးရဖွဲ့စည်းမှုများ၊ တွေးခေါ်ပုံနည်းလမ်းများအပေါ် တော်လှန်ရေးရဲ့ ရိုက်ခတ်မှုများကို စတင်ခံစားလာခဲ့ကြရပါတော့တယ်။

စိတ်ကူးနဲ့ စူးစမ်းကြည့်ကြစို့

'လူတိုင်းအတွက် လူထုပညာရေးစနစ်' ဆိုတာ လူ့သမိုင်းမှာ မကြာသေးခင်ကမှ ပေါ်ထွက်လာတဲ့ ဖြစ်ရပ်တစ်ခုပါ။ (၁၉) ရာစုက လူထုပညာရေးကို စဉ်းစားကြည့်ကြစို့၊ ဒီစနစ်က အရင်ကထက် ပိုများတဲ့လူတွေကို လက်လှမ်းမီစေခဲ့ပါတယ်၊ သင်ထင်သလောက်တော့ မများဘူးပေါ့လေ။ (၁၉၀၀) ပြည့်နှစ်မှာ အသက် (၅) နှစ်မှ (၁၉)နှစ် အမေရိကန်လူမျိုးတွေရဲ့ (၅၁) ရာခိုင်နှုန်းသာလျှင် ကျောင်းနေခွင့်ရခဲ့ကြတယ်။ ပြည်သူပိုင်ကျောင်းတွေ၊ ကျောင်းမတက်မနေရစနစ်တွေ မရှိခဲ့ဘူးလို့ စိတ်ကူးကြည့်ရအောင်။ ဒီလိုဆိုရင် ကိုယ့်အားကိုယ်ကိုးပြီး သင်ဘာတွေကို သင်ယူနိုင်လိမ့်မလဲ၊ ဘာတွေကိုတော့ သင်ယူနိုင်မှာမဟုတ်ဘူးလဲ။ ဥပမာ - သင့်မိဘတွေက စာမတတ်ဘူးဆိုရင် ဘယ်သူကများ သင့်ကို စာဖတ်တတ်အောင် သင်ပေးမလဲ။ ဒါမှမဟုတ် သင်္ချာပညာရပ်ကို သင်ဘယ်နေရာမှာ သင်ယူမလဲ။ အခြေခံသင်္ချာမတတ်ဘူး၊ စာလည်းမဖတ်တတ်ဘူးဆိုရင် သင်ဘယ်လိုအလုပ်အကိုင်မျိုးများ ရနိုင်မလဲ။ လူထုပညာရေးဟာ လယ်ယာခေတ်ကထက် မျက်မှောက်ခေတ်မှာ ပိုပြီးအရေးပါတယ်လို့ သင်ထင်ပါသလား။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ဆက်လက်လေ့လာဖွယ် အကြောင်းအရာများ

Communism and Socialism

Fascism

Genocide

World War I

World War II

(၂၀)ရာစု ပဋိပက္ခ။ ။၁၉၁၄ - ၁၉၄၅

(၁၉၁၃) နဲ့ (၁၉၅၀) ကြားကာလမှာ ကမ္ဘာ့ဒေသများကို ပြောင်းလဲစေခဲ့တဲ့ တိုးတက်မှုယန္တရားကြီး တန့်သွားပါတယ်။ တစ်ကမ္ဘာလုံးရဲ့ GDP တိုးတက်မှုက (၁၈၇၀) နဲ့ (၁၉၁၃) ကြားမှာ (၁.၃) ရာနှုန်းရှိခဲ့ရာကနေ (၁၉၁၃) နဲ့ (၁၉၅၀) ကြားမှာ (၀.၉၁) ရာနှုန်းထိကျဆင်းခဲ့ပါတယ်။ ဒီလိုအရှိန်နှေးသွားခြင်းက စက်မှုတော်လှန်ရေးရဲ့ ပင်မဒေသများအားလုံးကို ရိုက်ခတ်မှုရှိခဲ့ပြီး ယခင်လယ်ယာခေတ် အင်အားကြီးနိုင်ငံများဖြစ်တဲ့ တရုတ်နဲ့အိန္ဒိယမှာ ပိုမိုသိသာခဲ့ပါတယ်။ ထင်ရှားတဲ့ခြွင်းချက်ကတော့ ရပ်ရှားနိုင်ငံပါ၊ ဇာဘုရင်ခေတ်နှောင်းပိုင်းမှာရှိခဲ့တဲ့ နှစ်စဉ်တိုးတက်မှုနှုန်း (၁.၀၆) ရာနှုန်းက ဆိုဗီယက်ခေတ်ဦးဖြစ်တဲ့ (၁၉၁၃) နဲ့ (၁၉၅၀) ကြားမှာ (၁.၇၆) ရာနှုန်းထိ တိုးတက်လာခဲ့ပါတယ်။

တိုးတက်မှုနှေးကွေးသွားခြင်းဟာ စက်မှုတော်လှန်ရေးကိုပျံ့နှံ့စေခဲ့တဲ့ အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာဘဏ်လုပ်ငန်းနဲ့ ကုန်သွယ်ရေးစနစ်များ ပြိုလဲသွားခဲ့ခြင်းကြောင့် တစ်ကြောင်းဖြစ်ပါတယ်။ (၁၈၇၀) နဲ့ (၁၉၅၀) ကြားမှာ နိုင်ငံတကာမှာ ကုန်သွယ်မှုပြုခဲ့ကြတဲ့ ကမ္ဘာ့ထုတ်ကုန်အချိုးအစားဟာ အမှန်တကယ်ပဲ ကျဆင်းခဲ့ပါတယ်။ အကြောင်းတစ်စိတ်တစ်ဒေသကတော့ စက်မှုထွန်းကားလာတဲ့ နိုင်ငံများရဲ့အစိုးရများဟာ စီးပွားရေးမြန်မြန်ဆန်ဆန် တိုးတက်မှုကို အကောင်းဆုံးဘယ်လိုစီမံရမလဲဆိုတာကို သင်ယူနေဆဲအချိန်ဖြစ်လို့ပါ၊ အတိတ်က လယ်ယာခေတ်အင်ပါယာကြီးများနည်းတူ သူတို့တွေဟာ တိုးတက်မှုကို ကိုယ်နိုင်-သူရှုံး (သို့) သူနိုင်-ကိုယ်ရှုံး (zero-sum game) အဖြစ်မှတ်ယူတဲ့အတွက် ဈေးကွက်ထဲကပြိုင်ဘက်တွေကို ရှင်းထုတ်နိုင်မှ အနိုင်ရမယ့်အခြေအနေ ဖြစ်နေခဲ့ပါတယ်။ (၁၉) ရာစုနှောင်းပိုင်းမှာ နယ်ချဲ့ဝါဒ ပေါက်ပွားလာခြင်းက ဒီလိုပြိုင်ဆိုင်မှုရဲ့ အထင်ရှားဆုံးသက်သေပါပဲ၊ ဥရောပနိုင်ငံများဟာ ကမ္ဘာ့ဒေသများကို လက်ဝါးကြီးအုပ်သိမ်းပိုက်ဖို့ ကြိုးစားခဲ့ကြပါတယ်။ ကြီးစွာသောအာဏာပြိုင်ဆိုင်မှုရဲ့ နောက်ထပ်သက်သေတစ်ခုကတော့ အကာအကွယ်ပေးရေးဝါဒ (protectionism) ထွန်းကားလာခြင်းပါပဲ (‘ပြည်တွင်းကုန်ထုတ်လုပ်ငန်းများကို ကာကွယ်ပေးပြီး ပြည်ပကုန်ထုတ်လုပ်ငန်းများကို ကန့်သတ်ခြင်း’ ကို ဆိုလိုပါတယ်)။ တတိယသက်သေကတော့ ဥရောပမှာ ကာကွယ်ရေးမဟာမိတ်အင်အားစုစနစ် ပေါ်ထွန်းလာခြင်းဖြစ်ပါတယ်၊ ဒီစနစ်က ဘော်လ်ကန်ဒေသက ပဋိပက္ခတစ်ခုကို ကမ္ဘာစစ်အဖြစ် ပြောင်းလဲပစ်ခဲ့ပါတယ်။ အဓိကစက်မှုအင်အားကြီးနိုင်ငံများအကြား အချင်းချင်းမယုံကြည်မှုနဲ့ ပြိုင်ဆိုင်မှုတို့ဟာ စီးပွားရေးတိုးတက်မှုနဲ့ နိုင်ငံရေးတည်ငြိမ်မှုအတွက် အရေးပါတဲ့ နိုင်ငံတကာကူးသန်းရောင်းဝယ်ရေး အသက်သွေးကြောတွေကို ပိတ်ဆို့ခဲ့ပါတယ်။

(၂၈ ဇွန် ၁၉၁၄) မှာ သြစတြို-ဟန်ဂေရီးယန်းအင်ပါယာရဲ့ အိမ်ရှေ့စံမင်းသား Francis Ferdinand လုပ်ကြံခံရပြီးနောက် သြစတြီးယားက ဆားဘီးယားကို ကျူးကျော်ခဲ့တယ်၊ ရပ်ရှက ဆားဘီးယားကိုကာကွယ်ဖို့ ကြားဝင်တော့ ဂျာမနီက ရပ်ရှကိုစစ်ကြေညာတယ်၊ အဲဒီနောက် ရပ်ရှရဲ့မဟာမိတ် ဗြိတိန်နဲ့ပြင်သစ်တို့ပါ စစ်ပွဲထဲ ပါဝင်လာခဲ့တယ်။ ဥရောပကိုလိုနီတွေ၊ ကုန်သွယ်ရေးကွန်ယက်တွေနဲ့ ဆက်စပ်တဲ့ တခြားဒေသကနိုင်ငံတွေပါ စစ်ပွဲထဲ ပါဝင်လာခဲ့ကြတယ်။ အာဖရိကတိုက်က ဂျာမန်ကိုလိုနီတွေ၊ ပစိဖိတ်ဒေသနဲ့ တရုတ်ပြည်တို့ကို ပြင်သစ်၊ ဗြိတိန်နဲ့ ဂျပန်တပ်များက သိမ်းပိုက်ခဲ့ကြတယ်။ အိန္ဒိယ၊ အရှေ့တောင်အာရှ၊ အာဖရိက၊ သြစတယ်လ်အေးရှနဲ့ မြောက်အမေရိကတိုက်မှာရှိတဲ့ လက်ရှိကိုလိုနီနယ်တွေနဲ့ ကိုလိုနီဟောင်းတွေ၊ အာဂျင်တီးနားလို ကိုလိုနီတစ်ပိုင်း

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

နိုင်ငံတွေဆီက ဥရောပဘက်ကို စစ်ကူနဲ့ အခြားထောက်ပံ့မှုများပေးခဲ့ကြတယ်။ (၁၉၁၇)မှာ ဂျာမနီကို တိုက်ခိုက်ဖို့ အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုဟာလည်း စစ်ထဲသို့ဝင်ရောက်ခဲ့ပါတယ်။

(၁၉) ရာစုရဲ့ စစ်ရေးတီထွင်ဆန်းသစ်မှုများကြောင့် ပထမကမ္ဘာစစ်ဟာ အကြီးအကျယ်သွေးစွန်းခဲ့ပါတယ်။ လက်နက်အသစ်အဆန်းများထဲမှာ စက်သေနတ်များ၊ တင့်ကားများ၊ စစ်လေယာဉ်များနဲ့ (ထိခံရသူရဲ့ အတွင်းကလီစာများကိုပင် လောင်ကျွမ်းစေနိုင်သော) အဆိပ်ငွေ့ကဲ့သို့ ဓာတုလက်နက်များ ပါဝင်ပါတယ်။ ဖြစ်ချင်တော့ (ဆန်းသစ်တဲ့) ဆေးပညာတိုးတက်မှုများက စစ်သည်အမြောက်အမြားကို ရှေ့တန်းသို့ပိုမိုစေလွှတ်နိုင်ရန် ကူညီပေးသော်လည်း ထောင်ပေါင်းများစွာသော စစ်သားတွေဟာ (ဆန်းသစ်တဲ့) စက်သေနတ်များ၊ လက်နက်ကြီးများအောက်မှာသေဖို့ စေလွှတ်ခံရသလို ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။ ခေတ်မီစက်မှုနိုင်ငံများဟာ သူတို့စစ်တပ်တွေကို ထောက်ပံ့ဖို့ အမျိုးသားစီးပွားရေးကို ချုပ်ကိုင်ထားတဲ့အတွက် စစ်ပွဲကို ထိထိရောက်ရောက် ဆင်နွှဲနိုင်ခဲ့ကြပါတယ်။ ပြည်တွင်းမှာတော့ အမျိုးသမီးများက အမျိုးသားများရဲ့နေရာကိုဝင်ယူပြီး လယ်ယာ၊ စစ်လက်နက်စက်ရုံများ၊ မီးရထားလုပ်ငန်းများမှာ လုပ်ကိုင်ခဲ့ကြပါတယ်။ မီးရထားဟာ စစ်တပ်များအောင်မြင်ဖို့အတွက် အသက်သွေးကြော ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။ ပထမကမ္ဘာစစ်အတွင်း အမျိုးသမီးများထမ်းဆောင်ခဲ့တဲ့ အရေးပါတဲ့အခန်းကဏ္ဍများဟာ စစ်အပြီးနောက်ပိုင်းနှစ်များအတွင်း ရွေးကောက်ပွဲများမှာ အမျိုးသမီးများဆန္ဒမဲပေးပိုင်ခွင့်ရရှိမှု ကျယ်ပြန့်လာခဲ့ခြင်းရဲ့ အဓိကအကြောင်းရပ် ဖြစ်ပါတယ်။ ပထမကမ္ဘာစစ်ဟာ စက်မှုခေတ်အတွင်း လူအများအပြား ပါဝင်ဆင်နွှဲတဲ့ ပထမဆုံးစစ်ပွဲကြီး* မဟုတ်ပေမယ့် စက်မှုလက်နက်တပ်ဆင်ခြင်းရဲ့ ကြောက်မက်ဖွယ်ရာ အတိုင်းအတာနဲ့ အဖျက်စွမ်းအားကို အားပြည့်အင်ပြည့် ဖော်ပြခဲ့တာဖြစ်ပါတယ်။ တကယ့်ကိုပဲ မျက်မှောက်ခေတ်ရဲ့ ပထမဆုံး ကမ္ဘာလုံးချီစစ်ပွဲကြီး ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။

*တကယ်တော့ အမေရိကန်ပြည်တွင်းစစ်ကို (လူအများပါဝင်တဲ့) ပထမဆုံးစစ်ပွဲလို့ ပိုပြီးဆိုသင့်ပါတယ်။

> **All Quiet on the Western Front ဝတ္ထုမှ ကောက်နှုတ်ချက်**
>
> (၁၉၂၉) မှာ ပထမဆုံးထုတ်ဝေတဲ့အချိန်ကစလို့ All Quiet on the Western Front ဝတ္ထုဟာ စစ်အတွင်းက စစ်သည်များရဲ့ ဒုက္ခပရိဒေဝများကို ဖော်ကျူးထားတဲ့ ဂန္ထဝင်ဝတ္ထုဖြစ်လာခဲ့ပါတယ်။ ဂျာမန်စာရေးဆရာ Erich Maria Remarque (1898 – 1970) ဟာ ပထမကမ္ဘာစစ်အတွင်း စစ်သားတစ်ယောက်ဖြစ်ခဲ့ပြီး ဝတ္ထုကို သူ့ရဲ့ကိုယ်တွေ့ပေါ် အခြေခံရေးခဲ့တာပါ။ သူ့ဝတ္ထုထဲက အလေးအနက်ရှိလှတဲ့ စာသားအနည်းငယ်ကို အောက်မှာဖော်ပြထားပါတယ်။
>
> "အခု ကျုပ် ခင်ဗျားကို ကျုပ်လိုလူတစ်ယောက်ပဲလို့ ပထမဆုံးအကြိမ်အဖြစ် မြင်မိလာတယ်။ အရင်က ခင်ဗျားရဲ့ လက်ပစ်ဗုံးတွေ၊ လှံစွပ်တွေ၊ ရိုင်ဖယ်သေနတ်တွေအကြောင်းပဲ ကျုပ်တွေးခဲ့တယ်၊ အခုတော့ ခင်ဗျားမိန်းမကိုမြင်ပြီ၊ ခင်ဗျားမျက်နှာကိုမြင်ပြီ၊ ကျုပ်တို့ဟာ လူလူချင်းအတူတူပဲလို့ မြင်လာပြီ။ ကျုပ်ကို ခွင့်လွှတ်ပါရဲဘော်။ ကျုပ်တို့ ဒီလိုမြင်တာ သိပ်နောက်ကျတယ်။ ခင်ဗျားတို့ဟာ ကျုပ်တို့လိုပဲ သနားစရာမှင်စာလေးတွေပါပဲလို့၊ ခင်ဗျားတို့ရဲ့မိခင်တွေဟာ ကျုပ်တို့မိခင်တွေနည်းတူ ပူပန်နေရရှာမှာပဲလို့၊ ကျုပ်တို့ သေခြင်းကို၊ သေခါနီးဝေဒနာကို ကြောက်ကြတာချင်း အတူတူချည်းပဲလို့ ဘာလို့ ကျုပ်တို့ကို ဘယ်တုန်းကမှ မပြောခဲ့ကြတာလဲ - ကျုပ်ကိုခွင့်လွှတ်ပါ ရဲဘော်၊ ခင်ဗျားဟာ ကျုပ်ရဲ့ရန်သူ ဘယ်လိုများ ဖြစ်နိုင်မှာလဲဗျာ"

တစ်ကမ္ဘာလုံး ကမောက်ကမ

ပြင်သစ်နိုင်ငံ၊ ဗာဆိုင်းနန်းတော်မှာ ချုပ်ဆိုတဲ့ စစ်ပြေငြိမ်းရေးစာချုပ်နဲ့ အသစ်ဖန်တီးခဲ့တဲ့ နိုင်ငံပေါင်းချုပ်အသင်းကြီးရဲ့ ကျရှုံးမှုတို့ဟာ "ပထမကမ္ဘာစစ်ကိုဖြစ်စေခဲ့တဲ့ ရန်ဘက်ပြိုင်မှုများ ပျောက်ပျက်မသွားခဲ့ဘူး" ဆိုတဲ့အချက်ကို သေချာသွားစေခဲ့တယ်။ (၁၉၂၉) မှာ နိုင်ငံတကာကုန်သွယ်မှုနဲ့ ဘဏ်လုပ်ငန်းစနစ် ပြိုပျက်သွားခဲ့ပြီး အရင်းရှင်အင်အားကြီးနိုင်ငံများအားလုံးကိုသာမက သူတို့ဆီကုန်ကြမ်းတွေတင်ပို့တဲ့ အာရှ၊ လက်တင်အမေရိကနဲ့ အာဖရိကနိုင်ငံများကိုပါ ရိုက်ခတ်ခဲ့တဲ့ စီးပွားပျက်ကပ်ဆီ ဦးတည်ခဲ့ပါတယ်။ ကမ္ဘာ့စီးပွားပျက်ကပ်ကြီးဟာ ဆိုရှယ်လစ်တွေရဲ့ 'နောက်ဆုံးမှာ အရင်းရှင်စနစ်ပြိုကွဲသွားလိမ့်မယ်' ဆိုတဲ့ဟောကိန်းကို အတည်ပြုပေးသလို

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။ နိုင်ငံအများအပြားဟာ ရှားပါးလာတဲ့ ကမ္ဘာ့ရင်းမြစ်များနဲ့ ဈေးကွက်ဝေစုများကို ယှဉ်ပြိုင်လုယူကြပြီး အမျိုးသားစီးပွားရေးဖူလုံမှုနဲ့ လွတ်လပ်မှုဆီ ဦးလှည့်လာခဲ့ကြပါတယ်။

(၁၉၃၃) ခုနှစ် ဂျာမနီမှာ Adolf Hitler (၁၈၈၉-၁၉၄၅) ဦးဆောင်တဲ့ ဖက်ဆစ်အစိုးရ ပေါ်ထွက်လာခဲ့ပါတယ်။ ပထမကမ္ဘာစစ်ရဲ့ ရှုံးကြေးကို ဖြစ်နိုင်ရင် အောင်နိုင်မှုနဲ့လက်စားချေဖို့ ဟစ်တလာက စိတ်ပိုင်းဖြတ်ထားခဲ့တာပါ။ ဖက်ဆစ်စနစ်ကို စတင်ထူထောင်သူ Benito Mussolini (၁၈၈၃-၁၉၄၅) ရဲ့မွေးရပ်မြေအီတလီမှာအပြင် စပိန်၊ ဘရာဇီးနဲ့ တခြားနေရာများမှာလည်း ဖက်ဆစ်စနစ်က ခြေကုပ်ရလာခဲ့ပါတယ်။ (၁၉) ရာစုနှောင်း လစ်ဘရယ်အရင်းရှင်ဝါဒများအား အကြီးအကျယ် စိတ်ပျက်စိတ်ကုန်နေခြင်းကို ဖက်ဆစ်စနစ်နဲ့ ဆိုရှယ်လစ်စနစ်တို့က ထင်ဟပ်နေခဲ့တာပါ။ ဖက်ဆစ်တွေက စွမ်းအားအကြီးဆုံးသူများသာ ရှင်သန်အောင်နိုင်မယ့် အမျိုးသားနဲ့ လူမျိုးရေးရာပဋိပက္ခကို မျှော်လင့်ခဲ့ကြပြီး ဆိုရှယ်လစ်တော်လှန်ရေးသမားများကတော့ အရင်းရှင်စနစ်နဲ့ ဆိုရှယ်လစ်စနစ်၊ အရင်းရှင်စနစ်နဲ့ အလုပ်သမား လူတန်းစားအကြား အားပြိုင်တဲ့ လူတန်းစားတိုက်ပွဲအသွင် ပဋိပက္ခကို ပုံဖော်ခဲ့ကြပါတယ်။

အရင်းရှင်စနစ်ကိုဖြုတ်ချဖို့ မာ့က်စ်ဝါဒီဆိုရှယ်လစ်နိုင်ငံအဖြစ် ရုပ်ရှားက အသွင်ဆောင်လာခြင်းဟာ (၁၉)ရာစု အရင်းရှင်ဝါဒ ပြိုပျက်တော့မယ့် ထင်ရှားတဲ့လက္ခဏာ နောက်တစ်ခုဖြစ်ပါတယ်။ ရုပ်ရှားရဲ့ ဇာဘုရင်အစိုးရဟာ စက်မှုတိုးတက်ခြင်းကို အားပေးခဲ့သော်လည်း (ဂျပန်က မီဂျီအစိုးရနဲ့မတူဘဲ) စက်မှုထွန်းကားအောင်မြင်ရေးအတွက် လိုအပ်တဲ့ စီးပွားရေးလုပ်ငန်းရှင်များကို အုပ်ချုပ်ရေးယန္တရားအတွင်း ပူးပေါင်းသွတ်သွင်းဖို့ မစွမ်းနိုင်ခဲ့ပါဘူး။ အဆုံးမှာတော့ မြို့ပြနေအလုပ်သမားလူတန်းစား တဟုန်ထိုးတိုးပွားလာမှုနဲ့ ဆင်းရဲသားပိုပိုများလာတဲ့ လယ်သမားလူတန်းစားရဲ့မွဲတေမှုတို့က လူမှုရေးပဋိပက္ခကို မွေးဖွားပေးခဲ့ပါတော့တယ်၊ ဒါကို ရုပ်ရှား-ဂျပန်စစ်မှာရှုံးနိမ့်မှု၊ ပထမကမ္ဘာစစ်မှာကုန်ကျခဲ့တဲ့ ကြီးစွာသောစရိတ်များက မီးလောင်ရာလေပင့်ပေးခဲ့ပြီး ရုပ်ရှားဒေသရာဇ်စနစ် ပြိုကျပျက်သုဉ်းခြင်းသို့ ဦးတည်သွားခဲ့ပါတယ်။ ရှေးရိုးစွဲလူကုံထံများက ပဋိပက္ခကိုမသိကျိုးကျွန်ပြုခဲ့မှုကြောင့် Vladimir Lenin (၁၈၇၀-၁၉၂၄) ဦးဆောင်တဲ့ ဘော်ရှီဗစ်များက အာဏာသိမ်းနိုင်ခဲ့ပြီး ရက်စက်တဲ့ပြည်တွင်းစစ် (၁၉၁၈-၁၉၂၀) အတွင်းထိတိုင် ဘော်ရှီဗစ်များက အာဏာကို ဆုပ်ကိုင်ထားနိုင်ခဲ့ပါတယ်။

ဘော်ရှီဗစ်များဟာ လက်တွေ့အပြောင်းအလဲများကို လိုလားတဲ့ မာ့က်စ်ဝါဒီများဖြစ်ကြပြီး ကမ္ဘာ့အရင်းရှင်စနစ်ကို ဖြိုချကာ ကုန်ထုတ်အရင်းအမြစ်များဖြစ်တဲ့ မြေယာ၊ ဘဏ်များနဲ့ အခြားလုပ်ငန်းကြီးများစွာကို အများပိုင်ပြုထားသော လူ့အသိုင်းအဝိုင်းတစ်ရပ်နဲ့ အစားထိုးဖို့ ရည်စူးထားခဲ့ကြပါတယ်။ လီနင်ကို ဆက်ခံသူ Joseph Stalin (၁၈၇၉-၁၉၅၃) လက်ထက်မှာ ဆိုဗီယက်အစိုးရက အရင်းရှင်ပြိုင်ဘက်များရဲ့အင်အားကို စိန်ခေါ်နိုင်တဲ့ အရင်းရှင်မဟုတ်သော စက်မှုလူ့အဖွဲ့အစည်းတစ်ရပ် ထူထောင်ဖို့ အခရာကျသော၊ ရက်စက်သောခြေလှမ်းများကို လှမ်းခဲ့ပါတယ်။ ပထမကမ္ဘာစစ်ကာလအတွင်း လမ်းပြဖော်ဆောင်ခဲ့တဲ့ နိုင်ငံအုပ်ချုပ်ရေးနည်းလမ်းများကို အသုံးချပြီး ဆိုဗီယက်အစိုးရဟာ စီးပွားရေးတစ်ရပ်လုံးကို စီမံချုပ်ကိုင်ကာ ဈေးကွက်အင်အားစုများရဲ့အရေးပါတဲ့အခန်းကဏ္ဍကို ပပျောက်ဆုံးသွားစေခဲ့ပါတယ်။ မြန်မြန်ဆန်ဆန် စက်မှုထွန်းကားဖို့နဲ့ စစ်လက်နက် ပြန်လည်တပ်ဆင်ဖို့ ဆိုဗီယက်အစိုးရဟာ လိုအပ်လာရင် အဆုံးစွန်သော ရက်စက်ကြမ်းကြုတ်မှုနဲ့ ဆောင်ရွက်နိုင်စွမ်းရှိတဲ့ အင်အားကြီးမားသော နိုင်ငံစနစ်တစ်ခုကို ဖန်တီးတည်ဆောက်ခဲ့ပါတယ်။ ပြည်သူတွေက စနစ်သစ်ဟာ အရင်းရှင်နိုင်ငံကြီးများရဲ့ စီးပွားရေးနဲ့စစ်ရေးအင်အားများကို ယှဉ်နိုင်လိမ့်မယ်လို့ ထင်မှတ်ခဲ့ကြပါတယ်။ (ဆိုဗီယက်လက်အောက်က စီးပွားရေးစနစ်မှာ ဈေးကွက်တန်ဖိုးကင်းမဲ့ခြင်းကြောင့် ငွေကြေးတန်ဖိုးနှိုင်းယှဉ်ဖို့ ခက်ခဲသော်ငြားလည်း) (၁၉၃၀)ပြည့်လွန်နှစ်များနဲ့ (၁၉၅၀)ပြည့်လွန်နှစ်များမှာ ဆိုဗီယက်ပြည်ထောင်စုဟာ အခြားနိုင်ငံများထက် စီးပွားတိုးတက်မှုနှုန်း ပိုမိုမြန်ဆန်ခဲ့ပါတယ်။ ဒါပေမယ့် နောက်မှသိလာရတာက ဆိုဗီယက်ပြည်ထောင်စုဟာ မြန်မြန်ဆန်ဆန် စက်မှုထွန်းကားလာဖို့အတွက် လူ့အသက်ပေါင်းများစွာ ဆိုးဆိုးဝါးဝါး ပေးဆပ်ခဲ့ရတယ် ဆိုတာပါပဲ။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အပြန်အလှန် ဆွေးနွေးဖွယ်ရာ
(၁၉၃၅) ခုနှစ်မှာ Sinclair Lewis ရဲ့ It Can't Happen Here ဆိုတဲ့ ဝတ္ထုကို ပုံနှိပ်ဖြန့်ချိခဲ့ပါတယ်။ ဇာတ်အိမ်က U.S မှာ ဖက်ရှစ်စနစ် အမှန်တကယ် ဖြစ်ထွန်းလာနိုင်ပုံကို အခြေတည်ထားတာပါ။ Philip Roth ရဲ့ (၂၀၀၄) ခုနှစ်ထုတ် The Plot Against America ဝတ္ထုကဲ့သို့ တခြားသော စိတ်ကူးယဉ်ဝတ္ထုတွေဟာလည်း အလားတူဇာတ်လမ်းမျိုးကို ပုံဖော်ခဲ့ကြပါတယ်။ ဖက်ရှစ်စနစ်ဟာ အမေရိကကို လွှမ်းမိုးအောင်မြင်နိုင်လိမ့်မယ်လို့ သင်ထင်ပါသလား။ ဒီလိုဖြစ်ဖို့ဆိုရင် ဘယ်လိုအကြောင်းအချက်များ အံဝင်ခွင်ကျ ဖြစ်တည်ဖို့ လိုအပ်ပြီး ဘယ်လိုအကြောင်းအချက်များကတော့ ပျောက်ပျက်သွားဖို့လိုအပ်တယ်လို့ ထင်ပါသလဲ။

စစ်လက်နက်ပြန်လည်တပ်ဆင်ခြင်း

(၁၉၃၀) ပြည့်လွန်နှစ်များအတွင်း နိုင်ငံများအကြား တင်းမာမှုများ ပိုများလာခဲ့ပြီး အင်အားကြီးနိုင်ငံအားလုံးက စစ်လက်နက် ပြန်လည်တပ်ဆင်လာကြပါတော့တယ်။ ဂျပန်နဲ့ ဂျာမနီတို့က ကိုယ်ပိုင်အင်ပါယာများတည်ထောင်ဖို့ ကြိုးပမ်းမှုများဖြင့် ဒုတိယကမ္ဘာစစ် စတင်ခဲ့ပါတယ်။ ဂျပန်က (၁၉၃၁) မှာ မန်ချူးရီးယားနဲ့ (၁၉၃၇) မှာ တရုတ်ပြည်မကို ကျူးကျော်တိုက်ခိုက်ခဲ့ပြီး ဂျာမနီရဲ့ နယ်မြေချဲ့ထွင်ရေးလောဘက ပိုလန်ကိုကျူးကျော်ခဲ့ကာ (၁၉၃၉) ခုနှစ် ဥရောပမှာ စစ်ပွဲစတင်ခဲ့ပါတယ်။ ပုလဲဆိပ်ကမ်းကို ဂျပန်က လက်ဦးမှုယူကာတိုက်ခိုက်ခဲ့တဲ့နောက် (၁၉၄၁) မှာ ထိုအချိန်က ကမ္ဘာ့အကြီးဆုံး စီးပွားရေးအင်အားစုဖြစ်တဲ့ အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုဟာ စစ်အတွင်းပါဝင်လာခဲ့ပြီး ဂျာမနီရဲ့ ကျူးကျော်မှုကြောင့် ဆိုဗီယက်ယူနီယံဟာလည်း ကမ္ဘာစစ်ထဲ ဝင်ရောက်ခဲ့ပါတယ်။ ဥရောပတိုက်နဲ့အတူ ပစိဖိတ်ဒေသ၊ အရှေ့နဲ့ အရှေ့တောင်အာရှဒေသများဟာ ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ရဲ့ စစ်မြေပြင်ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်၊ နောက်ဆုံးမှာ U.S ရဲ့ စီးပွားရေးနဲ့ စစ်ရေးအင်အား၊ ဆိုဗီယက်ယူနီယံရဲ့ အံမခန်း စစ်ချီစစ်တက်စွမ်းဆောင်မှုများက ဝင်ရိုးစွန်းနိုင်ငံများ (ဂျာမနီ၊ ဂျပန်နဲ့ အီတလီတို့)ကို တိုက်ခိုက်ရာမှာ အလှည့်အပြောင်းဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။ ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ဟာ ပထမကမ္ဘာစစ်ထက်ပင် ပိုလို့ရက်စက်ခဲ့ပြီး ခန့်မှန်းခြေ သန်းပေါင်း (၆၀) အသက်ဆုံးရှုံးခဲ့ကြပါတယ်၊ ဒါဟာ ထိုအချိန်က ကမ္ဘာ့လူဦးရေရဲ့ (၃) ရာခိုင်နှုန်းဖြစ်ပါတယ်။

စစ်ပွဲကြီးကို အဆုံးသတ်စေခဲ့တာက တီထွင်ဖူးသမျှထဲမှာ အဆိုးဝါးဆုံးစစ်လက်နက်ဖြစ်တဲ့ အနုမြူဗုံးပါ။ (၁၉၄၅) ဩဂုတ်လမှာ ဂျပန်ရဲ့ ဟီရိုရှီးမားနဲ့ နာဂါဆာကီမြို့များပေါ် ပထမဆုံးသော အနုမြူဗုံးများ ကြဲချခဲ့ပါတယ်။ [ဗုံးကြဲခဲ့တဲ့ B-29 ဗုံးကြဲလေယာဉ်ရဲ့ လေယာဉ်မှူး ဗိုလ်မှူးကြီး Paul Tibbets, Jr က သူ့အမေနာမည်ကို အစွဲပြုပြီး လေယာဉ်ကို Enola Gay လို့ အမည်ပေးခဲ့ပါတယ်။ အနုမြူဗုံးရဲ့ နာမည်ပြောင်ကတော့ လူကလေး (Little Boy) တဲ့။] သမိုင်းမှာပထမဆုံးအဖြစ် လေကြောင်းမှဗုံးကြဲခြင်းကို စသုံးခဲ့တဲ့အတွက် ဒုတိယကမ္ဘာစစ်မှာ သေဆုံးသူအများစုဟာ သာမန်ပြည်သူပြည်သားတွေဖြစ်ပါတယ်။ စစ်ရဲ့ အဆုံးစွန်သော ကြမ်းကြုတ်မှုကို အထင်ရှားဆုံးသက်သေပြခဲ့တာတော့ ဟစ်တလာရဲ့ နာဇီတွေက ဂျူးလူမျိုး (၆)သန်းနီးပါးကို စနစ်တကျ ရက်ရက်စက်စက် သတ်ဖြတ်ခဲ့ခြင်းပါပဲ၊ Holocaust လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုလို့ တွင်ခဲ့ပါတယ်။

စစ်ကြီးမပြီးခင်မှာတင် ဥရောပဟာ ကမ္ဘာ့စီးပွားရေးကို ဆက်လက်လွှမ်းမိုးထားနိုင်ခြင်း မရှိတော့ပါဘူး။ စူပါပါဝါသစ်များကတော့ အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုနဲ့ ဆိုဗီယက်ပြည်ထောင်စုတို့ပဲဖြစ်ပါတယ်။ နှစ်နိုင်ငံလုံးမှာ မဟာမိတ်တွေ၊ ဖောက်သည်နိုင်ငံတွေ ကိုယ်စီရှိကြပြီး၊ ခေတ်သစ်ဖြစ်တည်မှုဆီသို့ မတူညီသောလမ်းတစ်ခုစီနဲ့ ချီတက်ခဲ့ကြတယ်။ အရှေ့ဥရောပနိုင်ငံများကိုစုစည်းခဲ့ခြင်း၊ Mao Tse-tung (၁၈၉၃-၁၉၇၆) ခေါင်းဆောင်တဲ့ ကွန်မြူနစ်တရုတ်ပြည် (၁၉၄၉)တွင် ပေါ်ထွန်းလာခြင်းတို့က ကွန်မြူနစ်မဟာမိတ်နိုင်ငံများရဲ့ အရေအတွက်နဲ့အင်အားကို အားဖြည့်ပေးခဲ့ကြပါတယ်။ (၁၉၅၀) မတိုင်မီ ကမ္ဘာ့လူဦးရေရဲ့သုံးပုံတစ်ပုံနီးပါးဟာ ကွန်မြူနစ်အစိုးရများရဲ့ လက်အောက်မှာ ရှိနေခဲ့တာပါ။ ကမ္ဘာစစ်ကြီးများကာလတစ်လျှောက် စီးပွားရေးတိုးတက်မှုက ဥရောပတိုက်ပြင်ပမှာ

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ပိုမိုမြန်ဆန်ခဲ့ပါတယ်၊ အထူးသဖြင့် U.S၊ ဆိုဗီယက်ပြည်ထောင်စုနဲ့ ဂျပန်တို့ဖြစ်ပြီး လက်တင်အမေရိကဒေသလည်း ပါဝင်ပါတယ်။

အရှေ့တောင်အာရှ၊ အိန္ဒိယ၊ အာဖရိကနဲ့ အခြားဒေသများမှာ ကိုလိုနီနယ်ချဲ့ဆန့်ကျင်ရေးလှုပ်ရှားမှုများ ပေါ်ပေါက်လာခြင်းက ဥရောပနယ်ချဲ့စနစ် အဆုံးသတ်တော့မယ့် လက္ခဏာပါ။ (၁၈၈၅) အိန္ဒိယမှာ အိန္ဒိယအမျိုးသားကွန်ဂရက်ကို စတင်ဖွဲ့စည်းခဲ့ပြီး လွတ်လပ်ရေးအတွက် အင်အားကောင်းတဲ့အထောက်အပံ့ ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်၊ လူအများကို စည်းရုံးလှုံ့ဆော်နိုင်ပြီး ထွင်ဉာဏ်ရှိတဲ့ခေါင်းဆောင် မိုဟန်ဒတ်စ်ဂန္ဒီ (၁၈၆၉-၁၉၄၈)ရဲ့ အကြမ်းမဖက်သော ဆန့်ကျင်မှုများဟာ အိန္ဒိယနိုင်ငံ လွတ်လပ်ရေးရအောင် ဗြိတိန်ကို ဖိအားပေးနိုင်ခဲ့ပြီး (၁၉၄၇)မှာ လွတ်လပ်သောအိန္ဒိယနဲ့ ပါကစ္စတန်နိုင်ငံသစ်များ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပါတယ်။

(၂၀)ရာစုဦးက ပဋိပက္ခများရှိခဲ့သော်လည်း ဆိုရှယ်လစ်တွေခန့်မှန်းခဲ့တဲ့ အရင်းရှင်စနစ်ကျဆုံးခြင်းဆိုတာ အချိန်မတိုင်သေးပါဘူး။ နည်းပညာဆန်းသစ်မှုများက ရာစုတစ်လျှောက် မြန်မြန်ဆန်ဆန်ဖြစ်ပေါ် ခဲ့ပါတယ်၊ အတွင်းလောင်ကျွမ်းခြင်းအင်ဂျင် (internal combustion engine) ကို အများအပြားထုတ်လုပ်လာနိုင်ခြင်း၊ (အစမှာ စစ်ပွဲရဲ့လက်နက်အဖြစ်၊ နောင်မှာ ကုန်သွယ်ရေးနဲ့ လူစီးဖို့) လေကြောင်းအတတ်ပညာ ပေါ်ထွန်းလာခြင်း ၊ ချည်ထည်များ၊ ရာဘာများနေရာတွင် ဓာတုအစားထိုးပစ္စည်းများ ပထမဆုံးထုတ်လုပ်နိုင်ခဲ့ခြင်း စတဲ့ဆန်းသစ်မှုများပဲဖြစ်ပါတယ်။ တည်နေရာပြ ရေအောက်အသံလှိုင်းဖမ်းကိရိယာ (sonar)၊ ဖြူးကလီးယားစွမ်းအင်နဲ့ ရေနံလောင်စာဆီတို့ရဲ့ ခေတ်တစ်ခေတ် ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။ အခြေခံသိပ္ပံပညာတီထွင်မှုများ (အထူးသဖြင့် ရူပဗေဒ)ရဲ့ ခေတ်လည်း ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။

အခြားသောဖွံ့ဖြိုးမှုများက အရင်းရှင်တွေရဲ့ တိုးတက်မှုအင်ဂျင် ပြန်လည်အသက်ဝင်ဖို့၊ (၁၉) ရာစုတုန်းက စီးပွားရေးတိုးတက်မှု ခြေလှမ်းမျိုးကို ပြန်လှမ်းနိုင်ဖို့ ကူညီခဲ့ပါတယ်။ စီမံခန့်ခွဲမှုဆိုင်ရာဥပဒေသများက တိုးတက်မှုကို ပြန်လည်အသက်ဝင်စေခဲ့တာ U.S မှာ အဦးဆုံးထင်ရှားခဲ့ပါတယ်။ အထူးအရေးပါတဲ့ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှု (၂)ခုရှိပါတယ်၊ (၁၉၁၃) မှာ Henry Ford (၁၈၆၃-၁၉၄၇) စတင်လမ်းထွင်ခဲ့တဲ့ စက်ယန္တရားတပ်ဆင်ထုတ်လုပ်မှုစနစ် (assembly line) များကို (အစမှာတော့ မော်တော်ကားများထုတ်လုပ်ရာတွင်) အသုံးပြုပြီး ကုန်စည်များအလုံးအရင်းနဲ့ထုတ်လုပ်မှု (mass production) နဲ့ mass consumerism တို့ဖြစ်ပါတယ်။ Mass consumerism ဆိုတာ သာမန်လူတွေက ခေတ်မီထုတ်ကုန်တွေဖြစ်တဲ့ မော်တော်ကား၊ တယ်လီဖုန်းနဲ့ ရေဒီယိုစတာတွေကို လက်လှမ်းမီ သုံးစွဲလာနိုင်တဲ့ ဖြစ်စဉ်ကိုခေါ်တာဖြစ်ပြီး (၁၉၂၀) ပြည့်လွန်ကာလအတွင်းမှာ စတင်ထင်ရှားလာခဲ့ပါတယ်။

> **စိတ်ကူးနဲ့ စူးစမ်းကြည့်ကြစို့**
>
> (၁၉၄၅) မှာ U.S သမ္မတ Harry Truman က ပစိဖိတ်ဒေသမှာ ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကိုအဆုံးသတ်နိုင်စေရန် အနုမြူဗုံးကိုသုံးဖို့ ဆုံးဖြတ်ချက်ချခဲ့ပါတယ်။ အဲဒီအချိန်ကတည်းက အရက်စက်ဆုံးလက်နက်ကို သုံးခဲ့တဲ့ Truman ရဲ့ ဆုံးဖြတ်ချက်နဲ့အတူ အခြားသောနိုင်ငံများ တစ်စတစ်စနဲ့ ဖြူကလီးယားလက်နက်ပိုင်ဆိုင်လာကြခြင်းကို လူတွေက ငြင်းခုံဆွေးနွေးခဲ့ကြပါတယ်။ အခု စိတ်ကူးကြည့်ရအောင်၊ အခုလက်ရှိအသိတရားနဲ့ သင်က Truman ကို အကြံပေးခွင့်ရှိမယ်ဆိုရင် (စစ်ကိုအဆုံးသတ်ဖို့) တခြားရွေးစရာနည်းလမ်းတွေကို အကြံပြုမှာလား။ စစ်ပွဲမှာ ဖြူကလီးယားလက်နက်အသုံးပြုခဲ့တဲ့ တစ်ခုတည်းသောနိုင်ငံအဖြစ် ကမ္ဘာပေါ်မှာ U.S ဆက်လက်ရှိနေခြင်းက အရေးကြီးလှတယ်လို့ သင်ထင်ပါသလား။

Consumerism ကို လက်ခံကျင့်သုံးလာခြင်း

နောက်ဆုံးတော့ Mass consumersim ဟာ (၁၉ ရာစုအတွင်း ကုန်ထုတ်လုပ်သူတွေကို ခြောက်လှန့်ခဲ့တဲ့) စားသုံးမှုလျော့ကျခြင်းဆိုတဲ့ အခြေခံပြဿနာအတွက် အဖြေတစ်ခုကို ပေးခဲ့ပါတယ်။ ကုန်ထုတ်စွမ်းအားမြင့်မားလာလို့ တချို့ကုန်ထုတ်လုပ်ငန်းတွေဟာ သူတို့ထုတ်ကုန်ကို ဈေးကွက်ဝင်အောင်လုပ်ဖို့ ပိုမိုခက်ခဲလာတာကို ကြုံရပါတယ်။ ကုန်ထုတ်စွမ်းအားက ဈေးကွက်ဝယ်လိုအားထက် ကျော်လွန်လာရင် အရင်းရှင်စီးပွားရေးဟာ အတက်အကျ ဖြစ်လွယ်တာကို (၁၈၇၀) ပြည့်လွန်ကစလို့ လူတွေသဘောပေါက်လာခဲ့ကြပါတယ်။ အရင်းရှင်စီးပွားရေးစနစ်များရဲ့

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

စီးပွားရေးသံသရာစက်ဝန်းကို လယ်ယာခေတ်က တိုးတက်လိုက်၊ ဆုတ်ယုတ်လိုက်ဖြစ်ခဲ့တဲ့ Malthusian cycle နဲ့ သဘောအတူတူပဲလို့ ပြောနိုင်ပါတယ်။ သိသာတဲ့ ကွဲပြားမှုတစ်ခုက စီးပွားရေးသံသရာစက်ဝန်းကို ဖြစ်စေတာက ထုတ်လုပ်မှုပိုလျှံခြင်း (တစ်နည်း စားသုံးမှုကျဆင်းခြင်း) ဖြစ်ပြီး Malthusian cycle ကိုတော့ ထုတ်လုပ်မှုလျော့ကျခြင်း (တစ်နည်း စားသုံးမှုပိုလျှံခြင်း)က ဖြစ်စေခဲ့တဲ့ အချက်ပါ။ (၂၀) ရာစုဦးမှာ ရေရှည်တိုးတက်မှုကိုဖြစ်စေဖို့ ဝယ်လိုအားကို လှုံ့ဆော်ပေးခြင်းက အကာအကွယ်ရှိတဲ့ ဈေးကွက်တွေကိုရှာခြင်းထက် ပိုအလားအလာကောင်းတဲ့ နည်းလမ်းတစ်ရပ် ဖြစ်ကြောင်း လူတွေသိရှိလာခဲ့ပါတယ်။

သို့ပေမယ့် ဝယ်လိုအားတိုးမြှင့်ချင်တယ်ဆိုရင် ကုန်စည်နဲ့ဝန်ဆောင်မှုတွေကို ဝယ်ယူစားသုံးဖို့ စားသုံးသူတွေ အိပ်ထောင်ထဲ ပိုက်ဆံလုံလုံလောက်လောက်ရှိနေအောင် အစိုးရနဲ့ လုပ်ငန်းရှင်တွေက လုပ်ပေးဖို့လိုပါတယ်။ လုပ်သားတွေကို မဆင်းရဲစေဘဲ လူနေမှုအဆင့်အတန်း မြှင့်ပေးရမှာပါ။ (၁၉၃၀) ကျော်က စီးပွားပျက်ကပ်အတွင်းမှာ John Maynard Keynes (၁၈၈၃-၁၉၄၆) လို ဘောဂဗေဒပညာရှင်တွေက "အစိုးရတွေဟာ အရင်းရှင် စီးပွားရေးယန္တရားများ ပြန်လည်အသက်ဝင်စေဖို့ လုပ်ခလစာတွေ ဖြတ်တောက်တာမလုပ်တော့ဘဲနဲ့ လုပ်သားတွေ အလုပ်လက်မဲ့ဖြစ်နေချိန်မှာ ထောက်ပံ့ငွေပေးခြင်းကဲ့သို့ နည်းလမ်းများနဲ့ ကုန်စည်သုံးစွဲမှုတိုးတက်အောင် လုပ်ရမှာဖြစ်ကြောင်း" အဆိုပြုခဲ့ကြပါတယ်။ သို့သော်လည်း အစိုးရများက အဆိုပါနည်းလမ်းမျိုးတွေကို စမ်းသပ်နှင့်ပြီးနေပါပြီ။ U.S မှာ (၁၉၃၀) ကျော်ကာလက the New Deal ဆိုတဲ့စီမံချက်ကို ဆောင်ရွက်ခဲ့ပါတယ်၊ လမ်း၊ ဆည်မြောင်းစတဲ့ အဆောက်အဦးသစ်များ ဆောက်လုပ်ရာမှာ အလုပ်အကိုင်သစ်များကို ဖန်တီးပေးခြင်းဖြင့် လူတွေပိုက်ဆံပိုမိုသုံးစွဲနိုင်လာပြီး အစိုးရစီမံချက်များမှတဆင့် စီးပွားရေးယန္တရားထဲသို့ ငွေအလုံးအရင်း ဝင်ရောက်စေခဲ့ပါတယ်။

အရင်းရှင်အစိုးရများအတွက် mass consumption ကပေးတဲ့ နောက်ထပ်ကောင်းကျိုးတစ်ခုက ဆိုရှယ်လစ်များရဲ့ အရင်းရှင်ဆန့်ကျင်ရေးသဘောတရားတချို့ကို အင်အားချည့်နဲ့သွားစေခြင်းပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ "လူတွေမှာ ပစ္စည်းဥစ္စာများများရှိရင် (ဂျာမန်ဒဿနပညာရှင် Karl Marx မျှော်မှန်းခဲ့တဲ့ အရင်းရှင်စနစ်ကို ဇီဝိန်ခြွေပေးမယ့်) အလုပ်သမားတော်လှန်ရေးလို ကိစ္စတွေဘက်ကို မလှည့်ဖြစ်တော့ဘူး" လို့ (၂၀) ရာစုအတွင်းမှာ လူတွေ နားလည်လာခဲ့ကြပါတယ်။ Mass consumption က တော်လှန်ရေးကိုဆန့်ကျင်တဲ့ အရင်းရှင်စနစ်ရဲ့ အထိရောက်ဆုံးဖြေဆေးပါပဲ။

> **အပြန်အလှန် ဆွေးနွေးဖွယ်ရာ**
> အမေရိကန်ဆယ်ကျော်သက်များဟာ အလုံးအရင်းနဲ့ကုန်စည်များသုံးစွဲခြင်း (mass consumption) ကို ဒီအကြောင်း ဥပဒေသတွေ ဖော်ထုတ်ခဲ့တဲ့ စီးပွားရေးပညာရှင်များတောင် တွေးမထားမိခဲ့တဲ့အဆင့်မျိုးထိ တိုးသထက်တိုးကာ လုပ်ဆောင်နေကြပါတယ်။ ဈေးကွက်ရှာသူများက [တစ်နှစ် ဒေါ်လာဘီလျံ ၁၀၀ ကျော်သုံးတဲ့] ဆယ်ကျော်သက်တွေဆီ ပေါက်ရောက်ဖို့ သိပ်လိုလားကြပါတယ်။ ဆယ်ကျော်သက်တွေရဲ့ အသုံးဟာ U.S ရဲ့ စီးပွားရေးကိုမြှင့်တင်ပေးနေတာ အသေအချာပါပဲ။ သို့သော် လူမှုသိပ္ပံပညာရှင်များနဲ့ မီဒီယာဝေဖန်ရေးသမားများက "ကျွန်တော်တို့ရဲ့ ကလေးတွေကို မီဒီယာတွေ (ကြော်ငြာလုပ်ငန်း၊ တီဗီအစီအစဉ်တွေနဲ့ ဝက်ဘ်ဆိုက်များ)က ဝယ်ပါ၊ ဝယ်ပါ၊ ဝယ်ပါနဲ့ တိုက်တွန်းပြီးတော့ သူတို့လူကြီးဖြစ်တဲ့အချိန်မှာ အသုံးအဖြုန်းကြီးပြီး အကြွေးတင်မယ့်ကိန်းဆိုက်အောင် ကြိုးကိုင်နေကြပါတယ်" လို့ ဒီအခြေအနေကို တုံ့ပြန်ပါတယ်။ ဒါကို သင်ဘယ်လိုထင်ပါသလဲ။ အငြင်းအခုံတစ်ဖက်စီကို ထောက်ခံနေတဲ့ သက်သေအထောက်အထားတွေက ဘာတွေလဲ။ တစ်ဖက်ဖက်က ပိုပြီးယထာဘူတကျပါသလား။ တစ်ဖက်ဖက်ကိုလက်ခံလိုက်ရင် ဒါကအရေးကြီးသလား။ အမြင်နှစ်ဖက်စလုံးကို ဆင်ဆင်ခြင်ခြင်နဲ့ ဆွဲကိုင်ထားလို့ရနိုင်မလား။

ပဋိပက္ခနှင့် တီထွင်ဆန်းသစ်မှု

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

နယ်ပယ်ပေါင်းစုံမှာ (၁၉၁၄-၁၉၄၅) ပဋိပက္ခကာလဟာ ယဉ်ကျေးမှုတော်လှန်ရေးကာလလည်း ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။ Albert Einstein (၁၈၇၉-၁၉၅၅) ဖော်ထုတ်ခဲ့တဲ့ the theory of relativity၊ Niels Bohr (၁၈၈၅-၁၉၆၂)၊ Erwin Schrodinger (၁၈၈၇-၁၉၆၁)၊ Werner Heisenberg (၁၉၀၁-၁၉၇၆) နဲ့ Max Born (၁၈၈၂-၁၉၇၀) တို့ ဖော်ထုတ်ခဲ့တဲ့ the theory of "quantum mechanics" ဆိုတဲ့ သီအိုရီနှစ်ခုဟာ စောစောပိုင်းက စကြဝဠာကို ယန္တရားဆန်ဆန်ရှင်းပြခဲ့တဲ့ ပုံစံတွေကို မေးခွန်းထုတ် ငြင်းခုံခဲ့ပါတယ်။ ဩစထရီးယန်းလူမျိုး ဦးနှောက်နဲ့ အာရုံကြောပညာရှင် Sigmund Freud (၁၈၅၆-၁၉၃၉)က မသိစိတ်တွန်းအားများရဲ့ အရေးပါပုံကိုပြသပြီး လူသားတွေရဲ့အမူကိစ္စများမှာ ဆင်ခြင်ခြင်းရဲ့ အခန်းကဏ္ဍအပေါ် ယုံကြည်မှုကို မေးခွန်းထုတ်ခဲ့ပါတယ်။ ရုပ်ရှင်ကဲ့သို့ အနုပညာအသွင်သစ်များဟာ အနုပညာရှင်သရုပ်မှန်ဝါဒကို လူထုယဉ်ကျေးမှုထဲ ဆွဲသွင်းခဲ့သလို အနုပညာရှင်များ၊ စာရေးဆရာများကို သရုပ်မှန်ဝါဒမှ သွေဖည်သော expressionism ဝါဒသစ်ရဲ့ ပုံစံများကို စမ်းသပ်စေခဲ့ပါတယ်၊ ဒီထဲမယ် Pablo Picasso (၁၈၈၁-၁၉၇၃) လို ပန်းချီဆရာတွေရဲ့ cubism ကနေ James Joyce (၁၈၈၂-၁၉၄၁) ရေးတဲ့ Finnegans Wake ဝတ္ထုကဲ့သို့ အိပ်မက်ဘာသာစကားအထိ ပါဝင်ပါတယ်။

ရေဒီယို၊ သတင်းစာ၊ ရုပ်ရှင်ကဲ့သို့ လူထုယဉ်ကျေးမှု နည်းပညာသစ်များဟာ ကမ္ဘာတဝန်းကလူတွေရဲ့ အတွေးအခေါ်၊ သဘောထားနဲ့ စိတ်ကူးယဉ်မှု စတာတွေကိုလွှမ်းမိုးတဲ့ နည်းလမ်းသစ်တွေကိုပေးခဲ့ပြီး အစိုးရများနဲ့ ကြော်ငြာလုပ်ငန်းရှင်များဟာ မီဒီယာတွေရဲ့ဩဇာအာဏာကို တန်ဖိုးထားတတ်လာခဲ့ပါတယ်။

ဆိုဗီယက်အစိုးရကတော့ သတင်းမီဒီယာတွေကိုအသုံးချပြီး အိုင်ဒီယာတွေကို ဖြန့်ဝေတဲ့နေရာမှာ ထူးထူးကဲကဲကို ဖန်တီးနိုင်စွမ်းရှိခဲ့ပါတယ်။ အစဉ်အလာယဉ်ကျေးမှုရဲ့ တစ်သားတည်းဖြစ်မှုကို စိန်ခေါ်နိုင်တဲ့ mass culture တစ်ခုဖန်တီးရာမှာ သတင်းမီဒီယာအသစ်များကလည်း ကူညီပါတယ်။ စက်မှုထွန်းကားရာ ပင်မကမ္ဘာအပြင်မှာတော့ (ဟိန္ဒူဝါဒ၊ ဗုဒ္ဓဝါဒမှ ဓလေ့ထုံးစံများကဲ့သို့) ရှေးအစဉ်အလာဘာသာရေးနဲ့ အနုပညာ ဓလေ့ထုံးစံများ ပြန်လည်အသက်ဝင်လာခြင်းက မြောက်အတ္တလန္တိတ်ဒေသရဲ့ ယဉ်ကျေးမှု တစ်သားတည်းဖြစ်ခြင်းကို စိန်ခေါ်နိုင်တဲ့ အမျိုးသားယဉ်ကျေးမှု လက္ခဏာသစ်များ ဖန်တီးရာမှာ အဓိကအခန်းကဏ္ဍက ပါဝင်လာခဲ့ပါတယ်။

မျက်မှောက်ခေတ် သတင်းမီဒီယာသမိုင်းမှ အထင်ကရဖြစ်ရပ်များ

၁၈၇၀	U.S တွင် သတင်းစာပေါင်း (၅၀၀၀)ကျော် ပုံနှိပ်ဖြန့်ဝေလျက်ရှိ
၁၈၇၆	Alexander Graham Bell က တယ်လီဖုန်းတီထွင်ခဲ့၊ "Mr. Watson, come here. I want you." ဆိုတာ ပထမဆုံးတယ်လီဖုန်းပေါ်မှာ ပြောခဲ့တဲ့ Bell ရဲ့ အဦးဆုံးစကားဖြစ်ပါတယ်။
၁၈၉၇	ပါရီမြို့တွင် ကမ္ဘာ့ပထမဆုံး ရုပ်ရှင်ရုံတည်ဆောက်ခဲ့
၁၉၀၀	U.S. တွင် ခန့်မှန်းခြေ မဂ္ဂဇင်းပေါင်း (၁၈၀၀) ပုံနှိပ်ဖြန့်ဝေလျက်ရှိ
	U.S. တွင် နေ့စဉ်ဖြန့်ချိလျက်ရှိသော သတင်းစာစောင်ရေ စုစုပေါင်း (၁၅)သန်းကျော်ခဲ့
၁၉၂၀	အင်္ဂလန်တွင် Marconi က ကမ္ဘာ့ပထမဆုံး လိုင်းတိုရေဒီယို ဆက်သွယ်မှု တီထွင်ခဲ့
၁၉၂၈	U.S. ရှိ အိမ် (၃) အိမ်တွင် ရုပ်မြင်သံကြားစက်များ စတင်တပ်ဆင်၊ ရုပ်သံအစီအစဉ်ထုတ်လွှင့်မှု စတင်ခဲ့

Source: University of Minnesota Media History Project. (2007). Retrieved May 22, 2007. From http://www.mediahistory.umn.edu/timeline

ခေတ်ပြိုင်ကာလ။ ။ ၁၉၄၅-ယနေ့

ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီးပြီးနောက် အရင်းရှင်စနစ်ယန္တရားကြီးဟာ တဖန် အသက်ပြန်ဝင်လာခဲ့ပြီး ကမ္ဘာ့သမိုင်းမှာ အလျင်မြန်ဆုံးသော စီးပွားရေးတိုးတက်မှုကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့ပါတယ်။ (၁၉၁၃) နဲ့ (၁၉၅၀) အကြား တစ်ကမ္ဘာလုံး GDP တိုးနှုန်းက တစ်နှစ်ကို (၀.၉၁) ရာနှုန်းရှိခဲ့ရာကနေ (၁၉၅၀) နဲ့ (၁၉၇၃) အကြားမှာ (၂.၉၃) ရာနှုန်းထိ တိုးတက်ခဲ့ပါတယ်၊ (၁၉၇၃)နဲ့ (၁၉၉၈) အကြားမှာတော့ (၁.၃၃)ရာနှုန်းသို့ ကျဆင်းသွားပေမယ့် ဒါက အတော်ကောင်းသေးတဲ့ နှုန်းထားပါ။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ဈေးကွက်များတိုးချဲ့ခြင်း၊ မာရှယ်စီမံချက်အတွင်း U.S. မှ ပြန်လည်တည်ဆောက်ရေး အကူအညီများ အလုံးအရင်းနဲ့ ရရှိခြင်း၊ (၁၉၄၅) တွင် ကမ္ဘာ့ကုလသမဂ္ဂ၊ (၁၉၄၇) တွင် အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာ ငွေကြေးရံပုံငွေအဖွဲ့တို့ကို ဖွဲ့စည်းခြင်းကဲ့သို့ ကမ္ဘာလုံးဆိုင်ရာ စီမံထိန်းသိမ်းရေးအဖွဲ့အစည်းများ ပေါ်ပေါက်လာခြင်းတို့ကြောင့် အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာစီးပွားရေးဟာ အစီအစဉ်တကျ ပြန်လည်အသက်ဝင်ခဲ့ပါတယ်။ (၁၉၁၃)နဲ့ (၁၉၅၀)အကြားမှာ ကျဆင်းသွားပြီးနောက် နိုင်ငံတကာဈေးကွက်များအတွက် ကုန်စည်ထုတ်လုပ်မှုအချိုးဟာ (၁၉၅၀)နဲ့ (၁၉၉၅)အတွင်းမှာ (၃)ဆတိုးတက်ခဲ့ပါတယ်။ နိုင်ငံတကာကုန်သွယ်မှု ပြန်လည်အသက်ဝင်လာခြင်းနဲ့ (အစမှာ U.S. နောက်ပိုင်း ဥရောပနဲ့ ဂျပန်မှာ) mass consumerism ကျယ်ပြန့်လာခြင်းတို့က ရှေ့ဆောင်အရင်းရှင်နိုင်ငံများအားလုံးမှာ စီးပွားရေး ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုကို လှုံ့ဆော်ပေးခဲ့ပါတယ်။ ပထမဆုံးအကြိမ်အဖြစ် ဥရောပနဲ့ ဂျပန်က များပြားလှတဲ့ စားသုံးသူတွေဟာ ကိုယ်ပိုင်ကားများ၊ ရုပ်မြင်သံကြားစက်များနဲ့ ရေဒီယိုများကို ဝယ်ယူသုံးစွဲလာနိုင်ကြပြီး လေကြောင်းခရီးသွားလာရေး စရိတ်များ လျှော့ချပေးခြင်းကြောင့် မရောက်ဖူးတဲ့နိုင်ငံရပ်ခြားသို့ အပန်းဖြေခရီးထွက်ခြင်းများကိုလည်း လုပ်ဆောင်လာနိုင်ခဲ့ကြပါတယ်။ စစ်ပွဲကာလက သုတေသနအစီအစဉ်များရဲ့ လမ်းထွင်ပေးမှုကြောင့် (၁၉၈၀) နဲ့ (၁၉၉၀) ကျော်ကာလများမှာ အီလက်ထရောနစ်တီထွင်မှု လှိုင်းသစ်တစ်ခုဖြစ်ပေါ် ခဲ့ပြီး (မျိုးဗီဇကိုသယ်ဆောင်ထားသော) DNA ရဲ့ဖွဲ့စည်းပုံကို ရှာဖွေတွေ့ရှိမှုကဲ့သို့ ဇီဝဗေဒဆိုင်ရာဆန်းသစ်တီထွင်မှုများကလည်း (အကျိုးသက်ရောက်မှု တိတိပပ သိပ်မသိရသေးတဲ့) genetic engineering ကဲ့သို့ နည်းပညာသစ်များကို မျိုးစေ့ချပေးခဲ့ပါတယ်။

ကုန်စည်သုံးစွဲမှုကိုလှုံ့ဆော်ခြင်း၊ စီးပွားရေးမှာ ကြားဝင်စွက်ဖက်ခြင်းနဲ့ မသိကျိုးကျွန်ပြုခြင်း*အကြား မျှတတဲ့ဟန်ချက်ကို ရှာဖွေခြင်း စတဲ့နည်းလမ်းများသုံးပြီး ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုကို ထိန်းသိမ်းတဲ့နေရာမှာ အရင်းရှင်အစိုးရများဟာ ပိုပိုပြီး ကျွမ်းကျင်လာခဲ့ကြပါတယ်။ (၁၉၇၀) ပြည့်လွန် အစောပိုင်းနှစ်များနဲ့ (၁၉၉၀) ပြည့်လွန် နှောင်းပိုင်းနှစ်များအတွင်း စီးပွားရေးကျဆင်းမှုများက စီးပွားရေးစက်ဝိုင်းဟာ လုံးလုံးလျားလျားထိန်းကွပ်နိုင်ခြင်း မရှိသေးဘူးဆိုတာကို ဖော်ပြနေပါတယ်။ သို့ပြားလည်း အမျိုးသားအကျိုးစီးပွားကို ကာကွယ်တဲ့ ဈေးကွက်များအား ပိုင်ဆိုင်ထားခြင်းထက် တစ်ကမ္ဘာလုံးစီးပွားရေးတိုးတက်မှုအပေါ် နိုင်ငံတစ်နိုင်ငံချင်းရဲ့ ကြွယ်ဝမှုက ပိုပြီးတည်မှီလာတာကို အစိုးရများက နားလည်လာတဲ့အတွက် (၁၉)ရာစုနှောင်းက ပြည်တွင်းစီးပွားကာကွယ်ရေး (protectionist) ယုံမှားမှုများဟာ ပျောက်ပျက်သွားခဲ့ပါတယ်။ ခေတ်သစ်အရင်းရှင်ဝါဒရဲ့ စီးပွားရေးနဲ့ နိုင်ငံရေး အမှန်တရားများကို ရှင်းရှင်းလင်းလင်း နားလည်လာခြင်းက ကမ္ဘာစစ်အပြီး ဥရောပနဲ့ဂျပန်မှာ ပြန်လည်ထူထောင်ရေးအတွက် (မာရှယ်စီမံချက်မှတဆင့်) ထောက်ပံ့ပေးခဲ့တဲ့ U.S. အစိုးရရဲ့ ဆုံးဖြတ်ချက်ကို နားလည်နိုင်ပါတယ်၊ ဒါဟာ ယခင်ကရန်သူများကို စီးပွားရေးပြိုင်ဘက်များအဖြစ် ပြောင်းလဲပစ်ခြင်းလို့ ပြောရင်လည်း ရနိုင်ပါတယ်။

(*laissez-faire - စီးပွားရေးကိစ္စများမှာ အစိုးရရဲ့စွက်ဖက်မှုကို ဆန့်ကျင်သောမူဝါဒ)

ဒီစိတ်သဘောထားကြောင့်တစ်ကြောင်း၊ ဒေသခံတွေရဲ့ ကိုလိုနီဆန့်ကျင်ရေးလှုပ်ရှားမှုများ ဖိအားကြောင့် တစ်ကြောင်း ဥရောပအစိုးရများဟာ (၁၉)ရာစုတွင်းက အောင်နိုင်ခဲ့တဲ့အင်ပါယာတွေကို လက်လွှတ်ခဲ့ရပါတော့တယ်။ (၁၉၄၅) ကနေ နောက်နှစ် (၄၀) အတွင်းမှာ အကြမ်းဖျင်းနိုင်ငံပေါင်း (၁၀၀) လောက်ဟာ ဥရောပအုပ်ချုပ်သူများ လက်အောက်မှ လွတ်လပ်ရေးရခဲ့ကြပြီး (၁၉၉၁) ဆိုဗီယက်ပြည်ထောင်စုပြိုကွဲခြင်းကနေလည်း နိုင်ငံသစ်များ ပေါ်ထွက်လာခဲ့ပါတယ်။ (၂၀၀၇) ခုနှစ်မတိုင်မီ ကမ္ဘာ့ကုလသမဂ္ဂမှာ အဖွဲ့ဝင်နိုင်ငံပေါင်း (၁၉၂) နိုင်ငံ ရှိနေခဲ့ပြီ ဖြစ်ပါတယ်။

အရင်းရှင်အင်အားကြီးနိုင်ငံများရဲ့ အားတက်သရော ထောက်ပံ့မှုများကြောင့် (၁၉) ရာစုနှောင်းပိုင်းက ပင်မစက်မှုဒေသများထက် ကျော်လွန်ကာ စက်မှုထွန်းကားလာခဲ့ပါတယ်။ (၁၉၉၀) ပြည့်လွန် နှောင်းပိုင်းနှစ်များထိတိုင် အရှေ့နဲ့ အရှေ့တောင်အာရှဒေသ (အထူးသဖြင့် တောင်ကိုရီးယား၊ ထိုင်ဝမ်၊ မလေးရှား၊ ထိုင်း၊ ဟောင်ကောင်နဲ့ စင်ကာပူနိုင်ငံများ) မှာ စီးပွားရေးတိုးတက်မှု မြန်ဆန်လာခဲ့ပါတယ်၊ အဆိုပါနိုင်ငံအားလုံးရဲ့ စီးပွားရေးတိုးတက်မှုအပေါ် ဂျပန်ရဲ့တိုးတက်မှုဟန်က လွှမ်းမိုးမှုရှိခဲ့ပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ဆက်လက်လေ့လာဖွယ် အကြောင်းအရာများ
Climate Change
Cold War
Consumerism
Globalization

ဒုံးကျည်များနှင့် ရူဘယ်ငွေကြေး

ကမ္ဘာကြီးဟာ အဓိကအင်အားကြီးဝင်ရိုး ၂ ခုအဖြစ် ကွဲပြားနေသော်လည်း ကမ္ဘာ့စီးပွားရေးတိုးတက်မှုကတော့ ဆက်လက်ဖြစ်ပေါ်ခဲ့ပါတယ်။ အရင်းရှင်စနစ်နဲ့ ကွန်မြူနစ်စနစ်အင်အားစု ၂ စုဟာ အချင်းချင်း စစ်ရေး၊ စီးပွားရေး၊ နိုင်ငံရေးအရ စိန်ခေါ် ပြိုင်ဆိုင်နေခဲ့ကြပါတယ်။ သူတို့တွေ ဆယ်စုနှစ်ပေါင်းများစွာ ရန်စောင်နေမှုက တတိယကမ္ဘာစစ်မီးတောက်လောင်ဖို့ ခြိမ်းခြောက်နေခဲ့ပါတယ်။ ဒီတစ်ခါဖြစ်ရင်တော့ နြူကလီးယားလက်နက်တွေနဲ့ ဆော်ကြတော့မှာပါ။ သို့သော်လည်း စစ်အေးတိုက်ပွဲက စီးပွားရေးနဲ့ နိုင်ငံရေးတစ်သားတည်းဖြစ်မှုအတွက် ပြိုင်ပွဲတစ်ခုလည်း ဖြစ်နေပါတယ်။ မျက်မှောက်ခေတ်အတွင်းမှာ စီးပွားရေးတိုးတက်မှုက နိုင်ငံရေးနဲ့ စစ်ရေးအောင်မြင်မှုအတွက် အခရာကျတယ်ဆိုတာကို နှစ်ဖက်စလုံးက သဘောတူကြပါတယ်။ ဒီအုပ်စု ၂ စုဟာ စီးပွားရေးတိုးတက်မှုအတွက် ပြိုင်ဆိုင်ကြပြီး ဆယ်စုနှစ် ၃ စုလောက်အတွင်း ကွန်မြူနစ်ကမ္ဘာရဲ့ ဗဟိုထိန်းချုပ်စီးပွားရေးစနစ်နဲ့ အနောက်ကမ္ဘာရဲ့ အရင်းရှင်စီးပွားရေးအင်အားစုတို့ဟာ ဘယ်သူက တိုးတက်မှု ပိုမိုမြန်ဆန်သလဲဆိုတာ သိဖို့ခက်ခဲခဲ့ပါတယ်။

(၁၉၅၃) မှာ စတာလင်ကွယ်လွန်ပြီးနောက် သူ့ကိုဆက်ခံတဲ့ခေါင်းဆောင်များဟာ စားသုံးကုန်စည်များနဲ့ အိမ်ယာများအတွက် ရင်းနှီးမြှုပ်နှံမှု ပိုမိုလုပ်ဆောင်လာကြလို့ ဆိုဗီယက်ရဲ့ လူနေမှုအဆင့်အတန်းဟာ စတင်မြင့်တက်လာခဲ့ပါတယ်။ (၁၉၅၀) ပြည့်လွန်နှစ်များအတွင်း ဆိုဗီယက်ပြည်ထောင်စု အောင်မြင်မှုအသီးအပွင့်တွေ တသီတတန်း ခံစားလာခဲ့ရတာက စီးပွားရေးစီမံမှုကြောင့် နည်းပညာတိုးတက်ဖြစ်ထွန်းမှုကို ထင်ဟပ်နေပုံပါ။ ဒီအောင်မြင်မှုတွေထဲမှာ ဆိုဗီယက် နြူကလီးယားလက်နက်များ၊ ဒုံးကျည်ထိပ်ဖူးများ၊ ပထမဆုံးသော အာကာသဂြိုဟ်တု Spunik ကို (၁၉၅၇) အောက်တိုဘာမှာ လွှတ်တင်နိုင်ခဲ့ခြင်း၊ (၁၉၆၁)မှာ ဂြိုဟ်တုပတ်လမ်းထဲသို့ ပထမဆုံးလူသားအဖြစ် Yuri Gagarin (၁၉၃၄-၁၉၆၈)ကို ပို့လွှတ်နိုင်ခြင်း စတာတွေပါဝင်ပါတယ်။

အဲဒီနောက် (၁၉၇၀) ပြည့်လွန်နှစ်များအတွင်းမှာ ဆိုဗီယက်ရဲ့တိုးတက်မှုနှုန်းများ စတင်နှေးကွေးလာခဲ့ပါတယ်။ နိုင်ငံသားတွေက သူတို့လူနေမှုအဆင့်အတန်းဟာ ပင်မအရင်းရှင်နိုင်ငံများရဲ့နောက် အများကြီးကျန်ရစ်နေခဲ့တယ်ဆိုတာ သဘောပေါက်လာကြပြီး အစိုးရအပေါ် စိတ်ပျက်လာခဲ့ကြပါတယ်။ အရင်းရှင်ကမ္ဘာမှာ ထည့်ဝါတဲ့ စီမံကိန်းကြီးများအတွက် ရင်းမြစ်များ အများအပြား ပေးအပ်နိုင်တဲ့အခါ စီးပွားရေးယန္တရားက တီထွင်ဆန်းသစ်နိုင်သော်လည်း ပြိုင်ဆိုင်မှုပြင်းထန်တဲ့ဈေးကွက်တွေရဲ့ အဆက်မပြတ်တွန်းအားကို မရရှိခဲ့ရင်တော့ ကုန်ထုတ်လုပ်မှုကို တိုးတက်စေတဲ့ ဆန်းသစ်တီထွင်မှုတွေ အလျင်မပြတ် ပေါ်ထွက်နေစေဖို့ မတတ်နိုင်ပါဘူး။ (၁၉၈၀) ပြည့်လွန်နှစ်များမတိုင်မီ ဆိုဗီယက်ရဲ့စီးပွားရေးက 'အရင်းရှင်စီးပွားရေးစနစ်များနဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းများကို ပြောင်းလဲစေခဲ့တဲ့ အီလက်ထရောနစ်နည်းပညာသစ်များကို တီထွင်နိုင်ခြင်း' မရှိခဲ့တာ ထင်ရှားပါတယ်။ ဒီအချက်က ဆိုဗီယက်ပြည်ထောင်စုအတွက် စစ်ရေးနဲ့ နည်းပညာဆိုင်ရာ ကျရှုံးမှုဖြစ်တယ်ဆိုတာ ဆိုဗီယက်စစ်ဗိုလ်ချုပ်တွေ နားလည်သဘောပေါက်ခဲ့ပါပြီ။

ဆိုဗီယက်စီးပွားရေးကျရှုံးခြင်းက မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးရဲ့ မောင်းနှင်အားများအကြောင်း ကျွန်တော်တို့ကို အများကြီးပြောပြနေပါတယ်။ အပြိုင်အဆိုင်ကင်းမဲ့ခြင်းနဲ့ အမြတ်အစွန်းအတွက် စိတ်အားထက်သန်မှုမရှိခြင်းတို့ကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာတဲ့ ဗဟိုထိန်းချုပ်စီးပွားရေးရဲ့ အားနည်းချက်များကို ဆိုဗီယက်စီမံကိန်း ရေးဆွဲသူများက (၁၉၅၀) ပြည့်လွန်လောက်စောစောကပဲ သဘောပေါက်ခဲ့ကြပါတယ်။ (၁၉၃၀)

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ပြည့်လွန်နှစ်များအတွင်းမှာပင် မြင့်မားတဲ့တိုးတက်မှုနှုန်းကို ထိထိရောက်ရောက် အလုပ်လုပ်ခြင်းကနေရတာထက် လုပ်သားများနဲ့ရင်းမြစ်များကို အတင်းအကြပ် ဖိအားပေးတဲ့လှုံ့ဆော်မှုကနေ ပိုမိုရရှိခဲ့တာဖြစ်ပါတယ်။ (၁၉၈၀) ပြည့်လွန်နှစ်လယ်ပိုင်းအတွင်း ခေါင်းဆောင်သစ် Mikhail Gorbachev (၁၉၃၁ ခုဖွား) က "ဆိုဗီယက်စီးပွားရေးဟာ (၁၉၃၀) ကျော်၊ (၁၉၄၀) ကျော်ကလို အရင်းအမြစ်သစ်များကို ရှာဖွေအသုံးချဖို့ မတတ်နိုင်တော့တာကြောင့် နှေးကွေးရပ်ဆိုင်းသွားခဲ့ပါတယ်" လို့ဝန်ခံခဲ့ပါတယ်။ ဆိုဗီယက်စနစ်ပြိုလဲခဲ့ရတဲ့ အကြောင်းကတော့ လယ်ယာခေတ်အင်ပါယာများကဲ့သို့ သူ့ရဲ့ဖွံ့ဖြိုးရေးဆိုင်ရာနည်းဗျူဟာက စစ်ရေးမှာ ထိရောက်ခဲ့သော်ငြားလည်း ဆန်းသစ်တီထွင်ရေးကို ပိတ်ပင်ရာရောက်ခဲ့လို့ပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ ဆိုဗီယက်ရဲ့ဗဟိုထိန်းချုပ်စီးပွားရေးစနစ် ကျဆုံးခဲ့ခြင်းက Karl Marx ရဲ့ကြွေးကြော်သံဖြစ်တဲ့ "အရင်းရှင်စနစ်သည် ခေတ်မီခြင်းရဲ့ စက်ယန္တရားဖြစ်သည်" ဆိုတာကို လှောင်ပြောင်ထောက်ခံနေသလိုပါပဲ။

အလိုက်အထိုက် တရုတ်ပြည်

ကွန်မြူနစ်တရုတ်ပြည်ကတော့ အများနဲ့မတူတဲ့ခြွင်းချက်ပါ။ (၁၉၅၀) ပြည့်လွန်နှစ်များအတွင်း Mao Tse-tung အစိုးရက Stalin ရဲ့ နည်းလမ်းတွေကိုသုံးပြီး စက်မှုထွန်းကားဖို့ ကြိုးစားခဲ့ပါတယ်။ သို့သော်လည်း the Great Leap Forward* (၁၉၅၈-၁၉၆၁) ရဲ့ စီးပွားရေး၊ လူမှုရေးကျဆုံးမှုများနဲ့ ယဉ်ကျေးမှုတော်လှန်ရေး** (၁၉၆၆-၁၉၇၆)ရဲ့ ဖရိုဖရဲဖြစ်မှုများက တရုတ်နဲ့ ဆိုဗီယက်အကြား ဆက်ဆံရေးအကွဲအပြဲနဲ့ ရောပေါင်းပြီးတော့ ဆိုဗီယက်လမ်းစဉ် ဗဟိုထိန်းချုပ်စီးပွားရေးစနစ်ကနေ သွေဖည်ဖို့ တရုတ်အစိုးရကို တွန်းအားပေးသလို ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်။ (၁၉၇၆) မှာ Mao ကွယ်လွန်ပြီးနောက် သူ့နောက်ကခေါင်းဆောင်များဟာ ဈေးကွက်စီးပွားရေးစနစ်ရဲ့ အခြေခံများကို သတိကြီးကြီးနဲ့ ပြန်လည်အစပျိုးခဲ့ပါတယ်၊ စွန့်ဦးစီးပွားရေးလုပ်ဆောင်မှုများ တရုတ်ပြည်မှာ ပျံ့နှံ့သွားလို့ စီးပွားရေးတိုးတက်မှု အရှိန်မြန်ဆန်ခဲ့ပါတယ်။ အရင်းရှင်စနစ်ဟာ ဆိုဗီယက်မှာလို လုံးလုံးလျားလျား ပျက်သုဉ်းသွားတာမျိုး တရုတ်ပြည်မှာ ဘယ်တုန်းကမှ မဖြစ်ခဲ့ပါဘူး။ ကွန်မြူနစ်အစိုးရ အသက်ဆက်ခဲ့သော်ငြားလည်း တရုတ်ပြည်ရဲ့စီးပွားရေးဟာ အောင်မြင်မှုများနဲ့အတူ အပြိုင်အဆိုင်ဈေးကွက်စီးပွားရေးစနစ်ဆီ ရွေ့လျားလာခဲ့ပါတယ်။

(* တရုတ်အစိုးရက စက်မှုခေတ်ပြောင်းမှုအရှိန် မြန်စေဖို့ ပုဂ္ဂလိကပိုင်ဆိုင်မှုအားလုံးကို အတင်းအကြပ် ပြည်သူပိုင်သိမ်းသောကာလ

** Cultural revolution - သန်းပေါင်းများစွာသော တရုတ်ပြည်သူတွေဟာ ကွန်မြူနစ်ဆန့်ကျင်ရေး လှုပ်ရှားမှုများအတွက် စွဲချက်တင်ခံရပြီး ပြည်ပေးဖြစ်သူဖြစ်၊ ပြစ်ဒဏ်ခံရသူခံရ၊ ကွပ်မျက်ခံရသူခံရနဲ့ ပြည်တွင်းကမောက်ကမဖြစ်ခဲ့သော ကာလ)

ကမ္ဘာတဝန်းစီးပွားရေးတိုးတက်မှုနဲ့ တိုးတက်မှုနဲ့အတူလိုက်ပါလာတဲ့ အပြောင်းအလဲများက ဒီခေတ်အတွင်းမှာ ဘဝနေထိုင်မှုပုံစံတွေကို ပြောင်းလဲသွားစေခဲ့တယ်။ လူထုပညာရေးစနစ် (Mass education)ကို တစ်ကမ္ဘာလုံးနီးပါးမှာ စတင်အသုံးချလာခဲ့တဲ့အတွက် နိုင်ငံအများစုမှာ လူများစုဟာ အခြေခံစာရေးစာဖတ် တတ်မြောက်လာခဲ့ကြတယ်။ တိုးတက်ကောင်းမွန်သော ကျန်းမာရေး၊ သန့်ရှင်းရေးနဲ့ ပညာရေးဆိုင်ရာဝန်ဆောင်မှုများနဲ့ အခစားအလုပ်အတွက် အခွင့်အလမ်းတွေ များပြားခြင်းက ကျေးလက်ကလူတွေကို ဆွဲဆောင်တဲ့အတွက် မြို့ကြီးပြပြီးတွေမှာ လူတွေပိုပြီး နေထိုင်လာခဲ့ကြတယ်။

လူ့သမိုင်းမှာ ပထမဆုံးအဖြစ် မြို့ပြတွေက ကျေးရွာတွေထက် ပိုမိုကျန်းမာကြတဲ့အခြေအနေကို ရောက်ရှိလာခဲ့ပါတယ်၊ အခြေခံလိုအပ်ချက်တွေဖြစ်တဲ့ သန့်ရှင်းသောရေ၊ ဝန်းကျင်သန့်ရှင်းမှု၊ ကျန်းမာရေး ဝန်ဆောင်မှုများ၊ ပို့ဆောင်ဆက်သွယ်ရေးနဲ့ လျှပ်စစ်မီး စတာတွေကို မြို့ပြတွေမှာ ရရှိနိုင်ပါတယ်။ ကျန်းမာရေးစောင့်ရှောက်မှု တိုးတက်ကောင်းမွန်လာခြင်းက အံ့အားသင့်စရာ အချက်တစ်ချက်ကို ရှင်းပြနိုင်ပါတယ်၊ (၁၉၅၅) နဲ့ (၁၉၉၉) အကြား မျိုးဆက်တစ်ခုအတွင်းမှာ လူသားတွေရဲ့ပျမ်းမျှသက်တမ်းဟာ (၃၅)နှစ်မှ (၅၅)နှစ်သို့ တိုးတက်ခဲ့ပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အမျိုးသမီးများရဲ့လစာဟာ အမျိုးသားများရဲ့လစာနည်းတူ အရေးပါတဲ့ မြို့ပြကမ္ဘာနဲ့ အသားကျအောင် နေတတ်လာခဲ့လို့ မိသားစုတွင်း ကျား၊ မ ဆက်ဆံရေးအခြေအနေတွေကို မြို့ပြထွန်းကားမှုက ပြောင်းလဲပစ်ခဲ့ပါတယ်။ အစိုးရအဖွဲ့၊ ပညာရေး၊ ဆေးပညာနဲ့ သိပ္ပံပညာနယ်ပယ်များမှာ အမျိုးသမီးများကို ပိုပိုပြီး တွေ့မြင်လာကြရပါတယ်။ သို့ပေမယ့် စီးပွားရေးဆိုင်ရာ သာတူညီမျှဖြစ်မှုကဲ့သို့ စစ်မှန်သော ကျား၊ မ သာတူညီမျှဖြစ်မှုမျိုးကတော့ အလှမ်းဝေးသေးတဲ့ ပန်းတိုင်တစ်ခု ဖြစ်လို့နေပါသေးတယ်။ (၁၉၉၀) ကမ္ဘာတစ်လွှားမှာ အထက်တန်းပညာရေးကို အမျိုးသားအယောက် (၁၀၀) ကရရှိတိုင်း အမျိုးသမီးအယောက် (၈၀) ကပဲရရှိခဲ့ပြီး တက္ကသိုလ်ပညာရေးကိုတော့ အမျိုးသားအယောက် (၁၀၀) ကရရှိတိုင်း အမျိုးသမီး (၆၅) ယောက်ကပဲ ရရှိခဲ့တာဖြစ်ပါတယ်။ ဝင်ငွေရတဲ့ အလုပ်အကိုင်ကို အမျိုးသားအယောက် (၁၀၀) ကရရှိတိုင်း အမျိုးသမီးအယောက် (၆၀) ကပဲ ရရှိခဲ့တာဖြစ်ပါတယ်။

(၁၉၈၀)ကျော်၊ (၁၉၉၀)ကျော် နှစ်ကာလများအတွင်း အီလက်ထရွန်းနစ်ဆက်သွယ်ရေးနဲ့ ပို့ဆောင်ရေး နည်းလမ်းသစ်များ၊ ဆိုဗီယက်ပြည်ထောင်စု (ခွဲထွက်သွားခဲ့တဲ့နိုင်ငံများ) နဲ့ တရုတ်ပြည်တို့ အရင်းရှင်စီးပွားရေးကမ္ဘာနဲ့ ပေါင်းထုပ်သွားကြခြင်းတို့က ကမ္ဘာကြီးကို ယခင်ကထက် ပိုမိုနီးကပ်သွားစေခဲ့ပါတယ်။ တစ်ကမ္ဘာလုံး စုစည်းမိလာတဲ့ လှိုင်းသစ်ကို "ဂလိုဘယ်လိုက်ဇေးရှင်း" လို့ခေါ်တွင်လာခဲ့ပါတယ်။ ဂလိုဘယ်လိုက်ဇေးရှင်းဟာ ပင်မစက်မှုစီးပွားနိုင်ငံအများစုနဲ့ အသစ်ပေါ်ထွက်လာတဲ့ စက်မှုနိုင်ငံများမှာ စီးပွားရေးတိုးတက်မှုကို တွန်းအားပေးခဲ့ပါတယ်၊ သို့သော် ကမ္ဘာရဲ့ဆင်းရဲသောနိုင်ငံများအနေနဲ့တော့ ပြိုင်ဆိုင်မှုအတွက် ပေးဆပ်ရတာ သိပ်ကြီးမားလွန်းပြီး နောက်ကျကျန်နေခဲ့ပါတယ်၊ အထူးသဖြင့် အာဖရိကနဲ့ လက်တင်အမေရိကမှ နိုင်ငံတချို့ဖြစ်ပါတယ်။ ကောင်းဖို့လား၊ ဆိုးဖို့လားမသိ ဂလိုဘယ်လိုက်ဇေးရှင်းဟာ ကမ္ဘာ့ယဉ်ကျေးမှုများကိုလည်း ထိစပ်နီးကပ်သွားစေခဲ့ပါတယ်။ ရုပ်မြင်သံကြားနဲ့ ရေဒီယိုတို့ဟာ တတိယကမ္ဘာ့နိုင်ငံများမှာပင် ပေါများလာခဲ့တဲ့အတွက် စက်မှုအထွန်းကားဆုံးနိုင်ငံများရဲ့ ယဉ်ကျေးမှုနှန်းစံများနဲ့ (ကုန်စည်)စားသုံးမှုအပေါ် တန်ဖိုးထားမှုများဟာ ကမ္ဘာအနှံ့ ပေါက်ရောက်ခဲ့ပါတော့တယ်။

အပြန်အလှန် ဆွေးနွေးဖွယ်ရာ

(၁၉၉၉)ခုနှစ်မှာ ဟိမဝန္တာက ဘူတန်ဘုရင့်နိုင်ငံတော်ဟာ ပြည်သူတွေကို ရုပ်မြင်သံကြား မိတ်ဆက်အသုံးပြုစေတဲ့ ကမ္ဘာ့နောက်ဆုံးပိတ်နိုင်ငံ ဖြစ်လာခဲ့ပါတယ်။ ထီးတည်းနေတဲ့ ဗုဒ္ဓဘာသာနိုင်ငံငယ်လေးက လူအများဟာ သူတို့ရဲ့ ယဉ်ကျေးမှုနဲ့ ပြည်သူတွေကို ရုပ်မြင်သံကြားက ဘာဖြစ်သွားစေမလဲလို့ ပူပန်ခဲ့ကြပါတယ်၊ အထူးသဖြင့်တော့ ဒါက သူတို့အတွက် အနောက်ကမ္ဘာက ယဉ်ကျေးမှုကို ပထမဆုံးထိတွေ့ရတာ ဖြစ်နေလို့ပါ။ 'BBC နဲ့ CNN ရုပ်သံသတင်းတွေကိုကြည့်ခြင်းကြောင့် ဘူတန်ပြည်သူတွေ ဒီမိုကရေစီစနစ်ရဲ့ အလုပ်လုပ်ပုံကို ထိတွေ့သိရှိသွားမှာကို' နိုင်ငံဝန်ကြီးချုပ်က စိုးရိမ်နေခဲ့ပါတယ်။ ရုပ်သံလိုင်းပေါင်း (၄၆) လိုင်းရှိလာပြီးနောက်မှာတော့ ဒီမိုကရေစီသာမက အခြားသောအရာများစွာရဲ့ လှုပ်ရှားလည်ပတ်နေပုံကို သူတို့ထိတွေ့လာခဲ့ပါပြီ။ (၂၀၀၂) ခုနှစ်မတိုင်ခင်မှာကို ဘူတန်ဟာ (မူးယစ်ဆေးဝါး၊ ခိုးမှုနဲ့ လူသတ်မှုစတဲ့) ရာဇဝတ်မှုပထမလှိုင်းကို ကြုံတွေ့ခဲ့ရပါတယ်။ တကယ်လို့ ရုပ်သံစလောင်းသာညလုံးဝရောက်မလာခဲ့ရင် ဘူတန်ဟာ ပိုပျော်စရာကောင်းတဲ့ နိုင်ငံတစ်ခုအဖြစ် ရှိနေမလား။ ကျယ်ပြောလှတဲ့ ကမ္ဘာကြီးကိုမသိခြင်းက တစ်ခါတလေမှာ စိတ်ပူပန်မှု ကင်းဝေးစေပါသလား။

ကိုကာကိုလာယဉ်ကျေးမှုနှင့် တန်ပြန်သက်ရောက်မှု

အမေရိကန်ပြည်ထောင်စုရဲ့ လွှမ်းမိုးမှုဟာ စားသုံးကုန်စည်များဖြစ်တဲ့ ကိုကာကိုလာ၊ U.S.စတိုင်အဝတ်အစား၊ ဂီတ၊ အားကစားနဲ့ ဖျော်ဖြေရေးများလိုပဲ ကမ္ဘာတဝန်းမှာ ပျံ့နှံ့စိမ့်ဝင်နေပါတယ်။ သို့သော် တခြားဒေသများမှ အစိုးရများ၊ နိုင်ငံသားများက သူတို့ရိုးရာယဉ်ကျေးမှုနဲ့ ကိုးကွယ်ယုံကြည်မှုဆိုင်ရာ စံနှုန်းတန်ဖိုးများကို ကာကွယ်ဖို့ ကြိုးစားကြတဲ့အခါ အနောက်ကမ္ဘာလွှမ်းမိုးမှုဟာ တစ်ခါတစ်ရံမှာ အားကောင်း၊ ကြမ်းတမ်းသော တန်ပြန်သက်ရောက်မှုကို ခံရပါတယ်။ အနောက်ကမ္ဘာဆန့်ကျင်ရေး (anti-Westernism) အသွင်သစ်များ ပေါ်ထွက်လာမှုက အနောက်ကမ္ဘာရဲ့တန်ဖိုးများကို ဆန့်ကျင်မှု ပိုများလာတာကို ထင်ဟပ်နေပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ကမ္ဘာအနှံ့ မညီမျှမှုများ ပိုများလာခြင်းကလည်း အနောက်ကမ္ဘာတန်ဖိုးများကို ဆန့်ကျင်မှုအား လောင်စာထည့်ပေးနေပါတယ်။ (၁၉၆၀)ပြည့်နှစ်မှာ ကမ္ဘာ့လူဦးရေရဲ့ အချမ်းသာဆုံး (၂၀)ရာခိုင်နှုန်းဟာ အဆင်းရဲဆုံး (၂၀)ရာခိုင်နှုန်းထက် ဝင်ငွေအဆ(၃၀) ပိုရှာနိုင်ခဲ့ပြီး (၁၉၉၁)ခုနှစ်မှာ (၆၁)ဆ ပိုရှာနိုင်ခဲ့တာဖြစ်ပါတယ်။ စက်မှုအထွန်းကားဆုံးနိုင်ငံများရဲ့ အောင်မြင်မှုများဟာ စက်မှုသိပ်မထွန်းကားတဲ့ဒေသများရဲ့ ဝင်ငွေ၊ ကျန်းမာရေးနဲ့ ပညာရေးဆိုင်ရာရင်းမြစ်များ၊ သန့်ရှင်းသောရေနဲ့လေကဲ့သို့ မရှိမဖြစ်လိုအပ်ချက်များကို လက်လှမ်းမီမှု စတဲ့နေရာတွေမှာ မညီမျှမှုများကို ပေါ်လွင်နေစေပြီး သူတို့ရဲ့ ဆင်းရဲမွဲတေမှုကို မီးမောင်းထိုးပြနေခဲ့ပါတယ်။ (၂၀)ရာစုအတွင်း စက်မှုထွန်းကားတဲ့နိုင်ငံတွေ ပိုများလာသော်လည်း အများစုမှာ စက်မှုထွန်းကားခြင်းက ပီပီပြင်ပြင်မရှိလှဘဲ ကော်ဖီ၊ ရေနံစတဲ့ ဒေသထွက်ကုန်စည်များ ကုန်သွယ်မှုအပေါ် ကျဉ်းမြောင်းစွာ မှီခိုနေခဲ့ရတာပါ၊ ဒါ့အပြင် ခြစားတဲ့ စစ်အစိုးရများက နိုင်ငံ့ဝင်ငွေများကို သဲ့ယူပြီး ပညာရေး၊ ကျန်းမာရေးနဲ့ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုတို့အတွက် ပြန်လည်ရင်းနှီးမြှုပ်နှံရမယ့်အစား စစ်လက်နက်တပ်ဆင်ဖို့အတွက် သုံးပစ်ကြတာပါ။

အခုဆိုရင် လူသားအားလုံးအတွက် အခြေခံကျန်းမာရေးစောင့်ရှောက်မှု၊ သန့်ရှင်းသောရေ၊ လုံလောက်သော စားနပ်ရိက္ခာတွေကို ခေတ်ဥစ္စာနဲ့ နည်းပညာများစွာတို့က ထောက်ပံ့ပေးနိုင်တဲ့အခြေအနေသို့ ရောက်ရှိနေသော်လည်း စက်မှုဖွံ့ဖြိုးမှုအနည်းဆုံးဒေသများမှာ အငတ်ဘေးနဲ့ ရေမှတဆင့်ကူးစက်သော ရောဂါများကြောင့် သန်းပေါင်းများစွာသောလူများ သေကြေနေကြဆဲဖြစ်ပါတယ်၊ ဒါ့အပြင် အသိပညာနဲ့ ကုသရေးလုပ်ငန်းများ ချို့တဲ့ခြင်းကြောင့် AIDS ကပ်ဆိုး (အထူးသဖြင့် ၁၉၉၀ ပြည့်လွန်နှစ်လယ်ကာလများမှာ အရွယ်ရောက်သူဦးရေရဲ့ လေးပုံတစ်ပုံနီးပါး ကူးစက်မှုရှိနေတဲ့ အာဖရိကတောင်ပိုင်းမှာ) လျင်မြန်စွာပျံ့နှံ့လာခြင်းကြောင့်လည်း အသက်ပေါင်းများစွာ ဆုံးရှုံးနေဆဲ ဖြစ်ပါတယ်။ လူဦးရေထူထပ်လာမှု၊ လယ်ယာမြေပိုင်ဆိုင်မှု ချို့ငဲ့လာခြင်းနဲ့ နိုင်ငံရပ်ခြားမှ ဈေးပေါသောသွင်းကုန်များရဲ့ပြိုင်ဆိုင်မှု စတာတွေက ရိုးရာကျေးလက်လူနေမှုဘဝပုံစံများကို ယိုင်နဲ့သွားစေတဲ့အတွက် လယ်သမားများရဲ့ဘဝဟာလည်း ပိုပိုပြီး ချောင်ထိုးခံလာခဲ့ရပါတယ်။

ကမ္ဘာ့ဒေသအများစုမှာ 'ခေတ်မီခြင်းက လယ်သမားဘဝဖြစ်တည်မှု သေဆုံးခြင်း' လို့ဆိုလိုရာရောက်နေပါပြီ၊ လယ်သမားဆိုတာ လယ်ယာခေတ်တစ်လျှောက် အဓိကလူတန်းစားဖြစ်ခဲ့တာပါ။ ကွန်မြူနစ်ဝါဒကျဆုံးခြင်းက ယခင်ကွန်မြူနစ်ဒေသအများစုကိုလည်း တတိယကမ္ဘာက အခြေအနေမျိုးတွေဖြစ်အောင် ဖန်တီးခဲ့ပါတယ်။ မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးဆိုတာ (၂၁)ရာစုအစမှာပင်လျှင် လူအများအတွက်တော့ အလှမ်းဝေးလှတဲ့ အိပ်မက်လို ဖြစ်နေဆဲပါ။ မျက်မှောက်ခေတ်ကမ္ဘာရဲ့ စီးပွားရေး၊ နိုင်ငံရေးနဲ့ ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာ ကြီးမားနက်ရှိုင်းတဲ့ မညီမျှမှုများဟာ အချမ်းသာဆုံး အရင်းရှင်နိုင်ငံများရဲ့ ယဉ်ကျေးမှု၊ စီးပွားရေးနဲ့ စစ်ရေးအင်အားများကို တွန်းလှန်ဖို့ ခေတ်မီလက်နက်များနဲ့ ကြိုးစားကြတဲ့ အဖွဲ့ငယ်များရဲ့ သွေးမြေကျတဲ့ ပဋိပက္ခတွေကို တိုက်ရိုက်ဖြစ်စေ၊ သွယ်ဝိုက်၍ဖြစ်စေ ဆက်လက်ပြီးတော့ မီးလောင်ရာလေပင့် ဖြစ်ကောင်းဖြစ်နေစေပါလိမ့်ဦးမယ်။

ဖယောင်းတိုင် (အစွန်းနှစ်ဖက်စလုံး) မီးညှိခြင်း

ကမ္ဘာ့အဆင်းရဲဆုံးနိုင်ငံများမှ စိုးထိတ်ဖွယ်အခြေအနေများကို ဒီနိုင်ငံတွေရဲ့ ခေတ်နောက်ပြန်ဆွဲမှုလို့ အများက ထင်မြင်သလို တချို့ကလည်း ဒီလိုအခြေအနေတွေဟာ တစ်ကမ္ဘာလုံးအနေနဲ့ အနာဂတ်မှာ ကျရောက်လာမယ့် ဘေးအန္တရာယ်များရဲ့ ရှေ့ပြေးသတိပေးချက်လို့ ယူဆကြပါတယ်။ (၂၀)ရာစု ဒုတိယတစ်ဝက်အတွင်း လူဦးရေ အလျင်အမြန် တိုးပွားလာခြင်းနဲ့ ကုန်စည်သုံးစွဲမှု မြင့်မားလာခြင်းတို့က ဇီဝလောက*တစ်ခုလုံးကို ဖိအားသစ်တွေ ပေးလာနေတယ်ဆိုတာ လူအများ ထင်ထင်ရှားရှား သိမြင်လာကြပါတယ်။ အရှည်ကိုမျှော်တွေးလိုက်ရင် လူသားတွေနဲ့ ဂေဟပတ်ဝန်းကျင်ရဲ့ ဆက်ဆံရေးဟာ (၂၀)ရာစုအတွင်းမှာ ဖြစ်ပေါ်ခဲ့တဲ့ အပြောင်းအလဲတွေအားလုံးထဲမှာ အရေးကြီးဆုံးအပြောင်းအလဲ ဖြစ်နိုင်စရာရှိကြောင်း John McNeill က Something New under the Sun စာအုပ်ထဲမှာ ရေးသားဖော်ပြခဲ့ပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

(*သက်ရှိများနေထိုင်တဲ့ ကမ္ဘာ၏ မြေထု၊ ရေထုနဲ့ လေထုအစိတ်အပိုင်း)

လယ်ယာမြေနဲ့ သစ်တောမြေများကို မြို့ကြီးများက ဝါးမျိုပစ်ခြင်း၊ မြို့တွင်းလမ်းတွေ၊ အမြန်လမ်းမတွေ ဖောက်တဲ့အခါ မြေနေရာတွေ ပိုပြီးလိုအပ်လာခြင်းနဲ့ တတိယကမ္ဘာက လယ်သမားတွေဟာ ခြစ်ခြစ်ခြုတ်ခြုတ်နဲ့ အသက်မွေးဖို့ သစ်တောမြေတွေ ရှင်းလင်းလာရခြင်းတို့ကြောင့် ဂေဟစနစ်အပေါ် ထိခိုက်မှုဖြစ်ရတာဟာ လူဦးရေတိုးတက်မှုကြောင့် အများကြီးပါပါတယ်။ သို့သော်လည်း မြို့ပြများဖြစ်ထွန်းမှု၊ ပညာရေးနဲ့ ဝန်ဆောင်မှုများ တိုးတက်လာမှုတို့က မိသားစုဝင်များများရှိလိုမှုကို လျော့ကျလာစေသလို မိသားစုကြီးလာတာနဲ့အမျှ ကုန်ကျစရိတ် ကြီးမားလာစေတဲ့အတွက် (၂၀)ရာစုနှောင်းပိုင်းအတွင်း ကမ္ဘာတဝန်း လူဦးရေတိုးနှုန်းများ သိသိသာသာ နှေးကွေးလာခဲ့ပါတယ်။ လက်ရှိအခြေအနေအရ ကမ္ဘာ့လူဦးရေဟာ (၉)ဘီလျံနဲ့ (၁၀)ဘီလျံအတွင်းလောက်ရောက်ပြီးရင် (၂၁)ရာစုအဆုံးအထိတောက်လျှောက် အပြောင်းအလဲနည်းသွားမယ့်ပုံမှာ ရှိနေပါတယ်။

အခြားတစ်ဖက်မှာတော့ ကုန်စည်သုံးစွဲမှုအတိုင်းအတာဟာ တစ်ကမ္ဘာလုံးလိုလိုမှာ မြင့်တက်လျက် ရှိနေပါတယ်။ စက်မှုထွန်းကားခြင်းဖြစ်စဉ်ဟာ တရုတ်၊ အိန္ဒိယ၊ အာဖရိကနဲ့ လက်တင်အမေရိကဒေသအများအပြားကို ပျံ့နှံ့သွားခဲ့ခြင်း၊ ဥရောပနဲ့ မြောက်အမေရိကရဲ့ လက်ရှိလူနေမှုအဆင့်အတန်းလိုမျိုး ခံစားရဖို့ မျှော်လင့်တဲ့လူတွေ ပိုမိုများပြားလာခြင်းတို့ကြောင့် လူဦးရေတိုးနှုန်းနှေးသွားသည့်တိုင် သဘာဝပတ်ဝန်းကျင်အပေါ် လူတွေရဲ့ဖိအားကတော့ ပိုများလာဖို့ရှိနေပါတယ်။ ဒီဖိအားဟာ အသွင်အမျိုးမျိုးနဲ့ ရှိနေပါတယ်။ လူတွေကျူးကျော်နေထိုင်တဲ့ဒေသတွေမှာ တခြားမျိုးစိတ်တွေ နေစရာပျောက်ဆုံးလာခြင်းကြောင့် အခုအချိန်မှာ သက်ရှိမျိုးစိတ်တွေ မျိုးသုဉ်းနေတဲ့နှုန်းထားက လွန်ခဲ့တဲ့ နှစ်သန်း(၆၀၀)က ဖြစ်ခဲ့တဲ့ အမြန်ဆုံးမျိုးသုဉ်းမှုဖြစ်အင်တွေရဲ့ နှုန်းလောက်နီးနီး မြင့်မားလာနိုင်ခြေရှိပါတယ်။ အချို့သောသဘာဝရင်းမြစ်များကို စိုးရိမ်ဖွယ်အနေအထားရောက်အောင် ထုတ်ယူသုံးစွဲပြီးဖြစ်နေပါပြီ၊ ဥပမာ - ငါးဖမ်းဒေသများ၊ သန့်ရှင်းသောရေ။ ဘေးအန္တရာယ်အားလုံးထဲမှာ အကြီးဆုံးအန္တရာယ်ဖြစ်ဖို့ရှိတာက ရုပ်ကြွင်းလောင်စာများ လောင်ကျွမ်းမှုကြောင့် လေထုအပေါ်သက်ရောက်မှုပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ နေကလာတဲ့အပူကို ဖမ်းထိန်းထားတဲ့အတွက် လေထုရဲ့ပျှမ်းမျှအပူချိန်ကို မြင့်တက်စေတဲ့ ဖန်လုံအိမ်ဓာတ်ငွေ့များစွာထဲက တစ်ခုက ကာဗွန်ဒိုင်အောက်ဆိုဒ်ဖြစ်ပါတယ်။ လယ်ယာခေတ်အတွင်းမှာ သစ်တောပြုန်းတီးခြင်းက ကာဗွန်ဒိုင်အောက်ဆိုဒ် ပမာဏကို မြင့်တက်စေခဲ့တာ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်၊ ဒါပေမယ့် စက်မှုတော်လှန်ရေးကာလကတည်းက ရုပ်ကြွင်းလောင်စာများကြောင့် ကာဗွန်ဒိုင်အောက်ဆိုဒ် မြင့်တက်စေတာက များစွာသာလွန်ပါတယ်၊ (၁၈၀၀)ပြည့်နှစ်မှာ ကာဗွန်ဒိုင်အောက်ဆိုဒ်ဟာ လေထုရဲ့ တစ်သန်းပုံ (၂၈၀)ပုံ ခန့်မှန်းခြေရှိခဲ့ရာမှ (၂၀၀၀)ပြည့်နှစ်မှာ (၃၅၀)အထိ ဖြစ်လာခဲ့ပါတယ်၊ (၂၁၅၀)ပြည့်နှစ်ရောက်ရင် (၅၅၀)မှ (၆၆၀)အထိ ရောက်နိုင်ဖွယ်ရှိနေပါတယ်။ လေထုအပေါ် လူသားတွေခြယ်လှယ်မှုရဲ့ နောက်ဆက်တွဲကိစ္စတွေကို တိတိကျကျ၊ ရှင်းရှင်းလင်းလင်း မသိသေးပါဘူး၊ သို့ပေမယ့် ကမ္ဘာ့ရာသီဥတုဖြစ်စဉ်တွေကို ကြီးကြီးမားမား၊ လျင်လျင်မြန်မြန် ပြောင်းလဲသွားစေဖို့ အကြောင်းများပါတယ်၊ နောက်ဆုံးရေခဲခေတ်နိဂုံးကလို အပြောင်းအလဲ ကြီးမားနိုင်ခြေရှိပါတယ်။ ဒီအပြောင်းအလဲတွေကြောင့် ကမ်းရိုးတန်းဒေသတွေ ရေလွှမ်းသွားပါလိမ့်မယ်၊ ကမ္ဘာတဝန်းမှာ ပိုပိုပြီးမငြိမ်သက်တဲ့ ရာသီဥတုတွေကို ဖန်တီးပါလိမ့်မယ်၊ တချို့ဒေသတွေမှာ သီးနှံဖြစ်ထွန်းမှုကိုပျက်စီးစေပြီး၊ တချို့ဒေသတွေမှာ ပိုမိုဖြစ်ထွန်းစေခြင်းဖြင့် ကမ္ဘာ့စီးပွားရေးယန္တရားကြီးကို မတည်ငြိမ်အောင် ရိုက်ခတ်ပါလိမ့်မယ်။

ကမ္ဘာ့သမိုင်းတွင် မျက်မှောက်ခေတ်၏ အခန်းကဏ္ဍ

(၁၉၆၉)မှာ လကမ္ဘာပေါ်ကိုခြေချနိုင်ခဲ့ခြင်းဖြင့် လူသားမျိုးနွယ်အနေနဲ့ အမိမြေကမ္ဘာကို စွန့်ခွာတော့မယ့်ခြေလှမ်းတွေ ခပ်သွက်သွက်လှမ်းလာခဲ့ပါတယ်၊ လူ့အဖွဲ့အစည်းများရဲ့ တိုးလာနေတဲ့စွမ်းပကားနဲ့ ရှုပ်ထွေးမှုဟာ ဘေးအန္တရာယ်များကို တစ်ပါတည်းယူဆောင်လာလေ့ရှိပြီး အဲဒီအတွက် ပေးဆပ်ရတဲ့တန်ဖိုး ကြီးမားတယ်ဆိုတာ လူသားတွေကို သတိပေးရင်း မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးရဲ့ အဓိကအပြောင်းအလဲတချို့ကို အဆိုပါခြေလှမ်းတွေက

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အာရုံစိုက်မိစေပါတယ်။ အခုဆို လူသားတွေဟာ သူတို့ကိုယ်သူတို့ ပြန်ပြီးပျက်သုဉ်းသွားစေမယ့် စွမ်းအား ရှိနေပြီဖြစ်သလို ကမ္ဘာမြေကို ဖျက်ဆီးဖို့အစွမ်းလည်း ရှိနေပါပြီ။ ကျွန်တော်တို့ရဲ့ ကြီးမားလာတဲ့စွမ်းအားဟာ ကျွန်တော်တို့ ကောင်းစွာမပြင်ဆင်ထားတဲ့ တာဝန်တွေကို ယူဆောင်လာခဲ့ပါပြီ။ ဆည်ရေးပေးစနစ်ကိုအခြေခံသော၊ ရည်မှန်းချက်လွန်ကဲတဲ့ ဆူမာကနေ မာယာအထိ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ အတိတ်ကတွေ့ကြုံခဲ့တဲ့ ပြိုပျက်၊ ဆိတ်သုဉ်းခြင်းမျိုးနဲ့ အလားတူတဲ့ ပျက်သုဉ်းမှုကြီးတစ်ခုရဲ့ ကြောက်စရာကောင်းတဲ့ ဖြစ်နိုင်ခြေနဲ့ ခံနိုင်ရည်နည်းပါးမှုမျိုးစုံကို ခေတ်သစ်ကမ္ဘာ့လူ့အသိုင်းအဝိုင်းရဲ့ ရှုပ်ထွေးပွေလီမှုကြီးက ဖန်တီးပေးခဲ့ပါပြီ။ အခြားတစ်ဖက်မှာတော့ ယနေ့ခေတ် သိရှိထားတဲ့ အသိဗဟုသုတတွေရဲ့ဆန်းပြားမှုနဲ့ ပမာဏကြီးမားမှုက ဇီဝလောကနဲ့ ပိုမိုအရှည်တည်တံ့မယ့် ဆက်နွယ်မှုဆီ ထိန်းထိန်းသိမ်းသိမ်းနဲ့ ကူးပြောင်းရောက်ရှိသွားဖို့ ကတိစကား ကမ်းလှမ်းနေပါတယ်။

အခုထိ ရှင်းရှင်းလင်းလင်း မရှိတာကတော့ မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးဟာ ဂေဟစနစ်၊ စီးပွားရေးနဲ့ နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာတည်ငြိမ်မှုကို ပေးစွမ်းနိုင်တဲ့ ကမ္ဘာ့စနစ်သစ်တစ်ခု ပေါ်ထွက်လာဖို့ဆီ ဦးတည်သွားနိုင်မလား၊ ဒါမှမဟုတ် မျက်မှောက်ခေတ်ရဲ့ မြန်နှုန်းမြင့်အပြောင်းအလဲများဟာ လယ်ယာခေတ်ဦးက ကုန်ထုတ်စွမ်းအားအဆင့်လောက်ထိ ပြန်လည်ထိုးဆင်းသွားမယ့် ရုတ်ချည်းကျဆုံးမှုတစ်ခုရဲ့ အစပျိုးခြင်းများလား ဆိုတာပါပဲ။ တစ်ဖက်မှာ မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေးရဲ့ ပင်မဝိရောဓိက ဇီဝလောကအပေါ် လူသားရဲ့ထိန်းချုပ်မှု အံ့မခန်းတိုးမြင့်လာခဲ့ခြင်းဖြစ်ပြီး အခြားတစ်ဖက်မှာတော့ ဒီလိုထိန်းချုပ်နိုင်မှုကို မျှတသော၊ ရေရှည်တည်တံ့နိုင်သော နည်းလမ်းများနဲ့ အသုံးချနိုင်ကြောင်း ကျွန်တော်တို့ သက်သေမပြနိုင်သေးခြင်းပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ မျိုးစိတ်တစ်ခုအနေနဲ့ ကျွန်တော်တို့ဟာ ကိုယ့်ရဲ့အံ့ချီးဖွယ် ဖန်တီးနိုင်စွမ်းကို အမှန်တကယ်ပဲ ချွန်းအုပ်နိုင်သလား။ ကျွန်တော်တို့မျိုးစိတ်ရဲ့ အံ့သြဘနန်းဖြစ်ဖွယ် စုပေါင်းအောင်မြင်မှုများဟာ ရေပွက်ပမာ ခဏတာလား၊ အရှည်တည်မှာလားဆိုတာကို ကျွန်တော်တို့ စောင့်ကြည့်ကြရဖို့ပါပဲ။

စိတ်ကူးယဉ်ကြဦးစို့

အနာဂတ်ကို သင်စိတ်ကူးယဉ်နိုင်ပါသလား။

သင့်စိတ်ကြိုက် အနာဂတ်တစ်ခုကို စိတ်ကူးပုံဖော်ကြည့်ပါ။ သင့်အနာဂတ်ကမ္ဘာက ယနေ့ခေတ်ကမ္ဘာနဲ့ ဘယ်လိုများ ကွာခြားနေမှာပါလိမ့်။ အဲဒီကမ္ဘာမှာ လူဦးရေဘယ်လောက်ရှိမလဲ၊ သူတို့တွေ ဘယ်လိုနေထိုင်နေကြမလဲ၊ အသက်ဘယ်လောက်ရှည်ရှည်နေရမလဲ။ ကမ္ဘာ့အစိုးရကြီးတစ်ခုများ ရှိလေမလား၊ ဒါမှမဟုတ် ဒေသခံအစိုးရလေးတွေ အများကြီးရှိနေမလား။

ပြီးရင် သင်မနှစ်ခြိုက်တဲ့ အနာဂတ်တစ်ခုကို စိတ်ကူးကြည့်ပါ။ အထက်ပါမေးခွန်းတွေကိုပဲ ကိုယ့်ကိုယ်ကိုယ် ထပ်မေးကြည့်ပါ။

အခုနောက်ဆုံး ဖြစ်နိုင်ချေအရှိဆုံးအနာဂတ်ကို စိတ်ကူးယဉ်ကြည့်ပါ။ ဖြစ်နိုင်တာက အကောင်းနဲ့ အဆိုးရောနေမယ့် အနာဂတ်ပါ။ သင့်အဖြေတွေ မှန်သလား၊ မှားသလား သိပ်လည်းစိုးရိမ်မနေပါနဲ့။ အဓိကကျတာက ဒီအနာဂတ်ကမ္ဘာတွေကို ကြိုးစားပြီးစိတ်ကူးကြည့်ဖို့ပါ။ ဘာလို့လဲဆို အနာဂတ်ကမ္ဘာကို ဖန်တီးမယ့်မျိုးဆက်ထဲမှာ သင်ပါနေလို့ပါပဲ။

ကမ္ဘာ့သမိုင်းတွင် ခေတ်ကာလစဉ်ကို ရှေ့နောက်စီခြင်း

ဇာတ်လမ်းပြောနည်းတွေ အားလုံးကဲ့သို့ပဲ သမိုင်းဟာ ဖွဲ့စည်းမှုတစ်ရပ် လိုအပ်ပါတယ်၊ ဒီအတွက် ခေတ်ကာလစဉ်ကို ရှေ့နောက်စီခြင်း (periodization) ဆိုတာ သမိုင်းပညာရှင်တွေ အသုံးပြုတဲ့ အဓိက တန်ဆာပလာတွေထဲက တစ်ခုဖြစ်ပါတယ်။ သို့သော်လည်း အတိတ်ဆိုတာ တစ်ကန့်စီ ပိုင်းခြားထားတာမဟုတ်ဘဲ တောက်လျှောက်အစဉ်မပြတ် ဖြစ်ခဲ့တဲ့ဖြစ်စဉ်ပါ။ သဘာဝအလျောက်ဖြစ်တဲ့ အပြတ်အတောက်ကလေးတွေလည်း နည်းပါးတယ်၊ ဆိုတော့ အတိတ်ကို ကာလရှေ့နောက်အစဉ်နဲ့ ပိုင်းဖြတ်ဖို့ ကြိုးစားရတာဟာ ပုဂ္ဂလဓိဋ္ဌာန်ဆန်ပါတယ်။ ခေတ်ကာလစဉ်ကို ရှေ့နောက်စီခြင်းဟာ အတိတ်ရဲ့ ရှုပ်ထွေးတဲ့ ဖြစ်ရပ်မှန်တွေအတွက် ထိခိုက်မှုတွေ အမြဲလိုလို ရှိတတ်ပါတယ်၊ သတိဉာဏ်ကြီးကြီးထားပြီးလုပ်သည့်တိုင် အတိတ်ကိုပိုင်းခြားတဲ့နေရာမှာ သွေဖည်မှုတချို့ ပါနိုင်ပါတယ်။ မည်သို့သော Periodization အစီအစဉ်ပဲဖြစ်ဖြစ် ရှင်းလင်းမှု၊ ရှေ့နောက်ဆက်စပ်မှု၊ တိကျမှုနဲ့ ရိုးသားမှုတို့ရဲ့ ရံခါရံခါ ဝိရောဓိဖြစ်တဲ့ လိုအပ်ချက်များအကြား ညှိနှိုင်းယူရမှာ ဖြစ်ပါတယ်။

သင့်တော်တဲ့ Periodization အစီအစဉ်တစ်ခုကို ရှာဖွေရတဲ့အခက်အခဲက ကမ္ဘာ့သမိုင်းကို ပြောတဲ့နေရာမှာတော့ သိသိသာသာကို ရှုပ်ထွေးလှပါတယ်၊ ကမ္ဘာ့သမိုင်းဆိုတာ လူ့အဖွဲ့အစည်းအားလုံးရဲ့ အတိတ်ကို လုံးလုံးစီးစီး၊ အဓိပ္ပာယ်ဆက်စပ်မှုရှိရှိ ပြောပြရတဲ့ဇာတ်လမ်းကိုး။ အချို့သော ကမ္ဘာ့သမိုင်းပညာရှင်များပင်လျှင် မရင်းနှီးသေးတဲ့ အတိုင်းအတာများနဲ့ အတိတ်ကိုဖော်ပြဖို့ ကြိုးစားထားလို့ စိန်ခေါ်မှုတွေဟာ ဒီစာအုပ်ကိုရေးတဲ့နေရာမှာ ပိုလို့ကြီးမားနေပါတယ်။ ပိုမိုကြီးမားတဲ့ အသွင်သဏ္ဍာန်ကို ပုံဖော်ဖို့ ကြိုးစားရတဲ့အတွက် အရေးပါတဲ့ အသေးစိတ်တွေကို ဒီစာအုပ်မှာ မလွဲမရှောင်သာပဲ ချန်ပစ်ခဲ့ရပါတယ်။ ဥပမာ - လယ်ယာလူ့ယဉ်ကျေးမှုများ ဆင့်ကဲဖြစ်တည်လာခြင်းကို ဖော်ပြတဲ့အခါ ယဉ်ကျေးမှုတစ်ခုချင်းစီရဲ့ ကွဲပြားတဲ့ သမိုင်းကြောင်းတွေထက် ဖြစ်စဉ်တစ်ရပ်လုံးကို လွှမ်းခြုံပြီးတော့သာ ဖော်ပြထားပါတယ်။ အလားတူဖြစ်ရပ်များထက် ပိုကောင်းတာ၊ ပိုဆိုးတာမျိုးမဟုတ်ဘဲ ကွဲပြားရုံကွဲပြားနေတဲ့ အတိတ်ကြောင်းတစ်ရပ်ကိုသာ ရေးသားဖော်ပြထားပါတယ်။ ကွဲပြားနေတဲ့အတွက် ဒီအချက်က အခြားအခြင်းအရာသစ်များကို ပြသနိုင်သလို ရင်းနှီးပြီးသား အခြင်းအရာများကိုလည်း အမြင်သစ်တစ်ခုနဲ့ ဖော်ပြနိုင်ပါတယ်။ ဒီလိုကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် အတိုင်းအတာနဲ့ ကျွန်တော်မြင်နိုင်တဲ့ အရေးအကြီးဆုံးသောအရာကတော့ လူသားဆန်ဆန်ဖြစ်တည်မှု (humanity) ပဲဖြစ်နိုင်ပါတယ်။ ဒီလောက်အတိုင်းအတာနဲ့မှသာ လူသားတွေရဲ့သမိုင်းကြောင်း တိုးတက်မှုစမှတ်တစ်ခုလုံးကို ခြုံငုံဆဝါးမိဖို့ ဖြစ်နိုင်ပါတယ်။

ဒီလိုလုပ်ဆောင်ဖို့အတွက်ဆို periodization အခက်အခဲအတွက် နည်းလမ်းသစ်တွေကို စဉ်းစားရမှာပါ။ ဆက်လက်ဖော်ပြထားတဲ့အခန်းက "ကမ္ဘာ့သမိုင်းမှာ periodization ဆိုင်ရာအခက်အခဲများ၊ periodization ကို အစဉ်အလာ ချဉ်းကပ်မှုနည်းလမ်းအချို့နဲ့ လူသားသမိုင်းကို ခြုံငုံပြောပြဖို့ ဒီစာအုပ်မှာ ညှိနှိုင်းယူထားတဲ့ ရလဒ်တွေကို" ဆွေးနွေးတင်ပြထားတာ ဖြစ်ပါတယ်။

ကမ္ဘာ့သမိုင်းကို ရေးရာတွင် periodization ဆိုင်ရာအခက်အခဲများ

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ကျွန်တော်တို့ကြုံရတဲ့ အခက်အခဲတွေက (၄)မျိုးရှိပါတယ် - သီအိုရီပိုင်းဆိုင်ရာ၊ ဖွဲ့စည်းတည်ဆောက်မှုဆိုင်ရာ၊ ကျင့်ဝတ်ပိုင်းဆိုင်ရာနဲ့ အတတ်ပညာပိုင်းဆိုင်ရာ ဆိုပြီး ခွဲခြားတင်ပြပါမယ်။

(၁) သီအိုရီပိုင်းဆိုင်ရာ အခက်အခဲများ

မည်သို့သော ကာလစဉ်ဆိုင်ရာအစီအစဉ်ဖြစ်စေ အတိတ်ရဲ့တချို့ရှုထောင့်တွေကို ကွက်ကွက်ကွင်းကွင်းဖော်ပြပြီး တချို့ကိုတော့ ဖုံးကွယ်ထားတတ်တဲ့ သဘာဝရှိတာကြောင့် periodization ဟာ သီအိုရီပိုင်းဆိုင်ရာ အခက်အခဲများကို ဖြစ်စေပါတယ်။ သမိုင်းပညာရှင်ဟာ ကျား၊ မဖြစ်တည်မှုကို စိတ်ဝင်စားတဲ့သူဖြစ်ရင် သမိုင်းခေတ်တွေကို ကြည့်ရင် အမျိုးသားနဲ့ အမျိုးသမီးတွေရဲ့ နှိုင်းရအခြေအနေတွေ၊ ဩဇာအာဏာပြောင်းလဲမှုတွေ (အမျိုးသမီးများဆန္ဒမဲပေးပိုင်ခွင့်၊ လယ်ယာခေတ်ဦး လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေရဲ့ အမျိုးသားဦးဆောင်သော လူမှုဆက်ဆံရေးများ စသည်တို့) ကို သတိပြုကြည့်ပါလိမ့်မယ်။ စစ်မှုရေးရာ စိတ်ဝင်စားတဲ့ သမိုင်းပညာရှင်ဆိုရင် စစ်လက်နက်အတတ်ပညာနဲ့ နည်းဗျူဟာ ပြောင်းလဲမှုတွေ (ယမ်းမှုန့်အသုံးပြုမှု၊ စနစ်တကျစုဖွဲ့ထားတဲ့ ပထမဆုံးစစ်တပ်များ ပေါ်ပေါက်လာခြင်းစသည်တို့) ကို ဂရုပိုစိုက်ပါလိမ့်မယ်။ အဲဒီလိုပဲ ကိုးကွယ်ယုံကြည်မှုကို စိတ်ဝင်စားတဲ့ သမိုင်းပညာရှင် ဖြစ်နေရင်တော့ ဘီစီပထမထောင်စုနှစ်အတွင်း လူအများကိုးကွယ်ရာ ပထမဆုံးဘာသာတရားများ ပေါ်ပေါက်လာခြင်းမျိုးကို အာရုံပိုစိုက်ကောင်းစိုက်ပါလိမ့်မယ်။ ကွဲပြားတဲ့မေးခွန်းတွေက အတိတ်ရဲ့ ကွဲပြားတဲ့ရှုမြင်ကွင်းတွေကို မီးမောင်းထိုးပြမှာဖြစ်ပြီး ကွဲပြားတဲ့ periodization တွေကို ဖြစ်ပေါ်လာစေမှာပါ။ တစ်နည်းပြောရရင် periodization တစ်ခုကို ရွေးချယ်ရတာဟာ လူ့သမိုင်းမှာ ဘာကအရေးပါပြီး၊ ဘာကတော့အရေးမပါဘူးလဲဆိုတာကို ကိုယ့်သဘောနဲ့ကိုယ် ဆုံးဖြတ်ချက်ချရတဲ့သဘော အတော်ကိုပါပါတယ်။ အတိတ်ကြောင်း ခပ်သေးသေးလေးကို ကွက်ကြည့်မယ်ဆိုရင်တော့ သမိုင်းပညာရှင်တွေဟာ ဖော်ပြခဲ့တဲ့ စိန်ခေါ်မှုအချို့ကို ရှောင်ရှားနိုင်မှာဖြစ်ပေမယ့် ကမ္ဘာ့သမိုင်းစဉ်ဆိုတဲ့ ကိစ္စကြီးမှာတော့ periodization လုပ်ခြင်းဟာ ကမ္ဘာမြေပေါ်က လူ့အဖွဲ့အစည်းအားလုံးမှာ ဖြစ်ခဲ့တဲ့ အရေးအပါဆုံး အပြောင်းအလဲတွေကို ဆုံးဖြတ်ဖို့ လိုလာပါတယ်။ ဒီလိုအပြောင်းအလဲတွေဟာ ဘာတွေလဲဆိုတာ သမိုင်းပညာရှင်များအကြားမှာ ဘုံသဘောတူညီမှု လုံလုံလောက်လောက် ရှိပါသလားလို့မေးရင် လက်ရှိအထိတော့ "မရှိပါဘူး" လို့ပဲ အဖြေရပါတယ်။

(၂) ဖွဲ့စည်းတည်ဆောက်မှုဆိုင်ရာ အခက်အခဲများ

Periodization ဟာ ဖွဲ့စည်းတည်ဆောက်မှုဆိုင်ရာ လေးနက်တဲ့ ပြဿနာတွေကိုလည်း ဖြစ်စေပါတယ်။ တစ်ခုချင်းစီမှာ ကိုယ်ပိုင်ထူးခြားတဲ့ သမိုင်းဆိုင်ရာတိုးတက်မှုရှိတဲ့ ဒေသများနဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းများအတွက် မျှမျှတတဖြစ်စေမယ့် ခေါင်းစဉ်တပ် သတ်မှတ်မှုတွေကို ကျွန်တော်တို့ ဘယ်လိုရှာလို့ရနိုင်မလဲ။ တကယ်တော့ အချိန်တစ်ချိန်မှာ သန်းနဲ့ချီတဲ့ မတူညီသော အကြောင်းတရားတွေက ဖြစ်ပျက်နေကြတာကိုး။ ဒါတွေထဲက ဘာတွေကိုရွေးပြီး သမိုင်းပညာရှင်က အာရုံစိုက်မလဲ။ ဒီအခက်အခဲက ကမ္ဘာ့သမိုင်းကိုရေးရာမှာ ပိုပြီးတော့ ခက်နေရတဲ့အကြောင်းက အနီးအပါးဒေသတွေ၊ နိုင်ငံတွေဟာ နီးနီးကပ်ကပ် ဆက်နွယ်တဲ့ နည်းလမ်းတွေနဲ့ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်ခဲ့ကြတာ ဖြစ်နိုင်ပြီး ဝေးကွာလွန်းတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းအချင်းချင်းကြားမှာတော့ ဘုံတူတာ အတော်နည်းပါးလို့ ဖြစ်ပါတယ်။ တူညီတဲ့ကာလတစ်ခုတည်းမှာ ဖြစ်တည်ခဲ့ကြလို့ သူတို့ကို ကာလတစ်ခုတည်းမှာထားမလား၊ ဒါမှမဟုတ် ဒေသတစ်ခုချင်းစီအတွက် periodization တွေ သီးသန့်ခွဲပြီး ပြောမလား။ ခွဲပြီးပြောရင်တော့ ကမ္ဘာ့သမိုင်းရဲ့ ဆက်စပ်ဖြစ်တည်မှုကို ဆုံးရှုံးသွားနိုင်ပါတယ်။ ခေတ်သမိုင်းပညာရပ်ဟာ ဥရောပမှာပေါ်ပေါက်ခဲ့တာဖြစ်လို့ ဥရောပသမိုင်းကို အဓိပ္ပာယ်ရှိရှိပြောပြဖို့ periodization အစီအစဉ်တွေကို သေချာရေးဆွဲ ချမှတ်ထားပြီးသား ရှိနေပါတယ်။ ဥပမာ - အစဉ်အလာအတိုင်း ကာလခွဲခြားတဲ့ (ဥရောပ) ရှေးခေတ်၊ အလယ်ခေတ်နဲ့ ခေတ်သစ်ဆိုတဲ့ ကာလအပိုင်းအခြားများကို ကြည့်ရင် အစီအစဉ်ကျနမှု ရှိနေပါတယ်။ အဲ ဥရောပရဲ့အပြင်ဘက်က သမိုင်းကိုပြောဖို့တော့ ဒီကာလခေါင်းစဉ်တွေက အဓိပ္ပာယ်

သိပ်မရှိတော့ပါဘူး၊ ဒါပေမယ့် သုံးတာအကျင့်ပါနေလို့ ဒီလိုကာလပိုင်းခြားပြောတာကို သုံးနေကြတုန်းပါပဲ။ ထို့အတူ တရုတ်သမိုင်းပညာရှင်တွေ ကာလကြာရှည်သုံးခဲ့ကြတဲ့ မင်းဆက်ဆိုင်ရာ ခေါင်းစဉ်တပ်မှုများဟာ တရုတ်သမိုင်းကို ရေးသားရာမှာ ကျောရိုးတစ်ခုကို ပေးပါတယ်၊ ဒါပေမယ့် တခြားဒေသများရဲ့ သမိုင်းအတွက်တော့ ဒီလိုခေါင်းစဉ်သွားတပ်လို့ မရပြန်ပါဘူး။ ဥပမာ - "တန်မင်းဆက်အမေရိက" လို့ပြောရင် ဘာကိုဆိုလိုတာလဲ။ အာဖရိက၊ ယူရေးရှတစ်ခွင်၊ အမေရိကတိုက်များနဲ့ ပစိဖိတ်ဒေသများ အားလုံးအတွက် အဓိပ္ပာယ်ရှိတဲ့ ကာလခေါင်းစဉ်တွေကို ရှာလို့ဖြစ်နိုင်မလား။ ဒီနေရာမှာလည်း အကောင်းဆုံးအဖြေအတွက် ကမ္ဘာ့သမိုင်းပညာရှင်များအကြားမှာ ဘုံသဘောတူညီမှု အနည်းငယ်မျှသာ ရှိပါတယ်။

(၃) ကျင့်ဝတ်ပိုင်းဆိုင်ရာ အခက်အခဲများ

တန်ဖိုးသတ်မှတ်ဆုံးဖြတ်ချက်များကို လွယ်လွယ်ကူကူ ညွှန်းဆိုမိနိုင်တဲ့အချက်ကြောင့် periodization ဟာ ကျင့်ဝတ်ပိုင်းဆိုင်ရာ အခက်အခဲများကိုလည်း ဖြစ်စေပါတယ်။ 'ဒီခေတ်တွေက ဟိုခေတ်တွေထက် ပိုပြီးဖွံ့ဖြိုးတယ်၊ တိုးတက်တယ်' လို့ ကျွန်တော်တို့ သုံးလိုက်တဲ့ periodization တွေက ယူဆရာရောက်ခဲ့ရင် ကျင့်ဝတ်အခက်အခဲရှိတာ ပိုတောင်မှန်နေပါတယ်။ ကျောင်းသုံးစာအုပ်တွေမှာ ဥရောပသမိုင်းကြောင်းကို "အမှောင်ခေတ်"၊ "အလယ်ခေတ်"၊ "ဉာဏ်သစ်လောင်းခေတ်"၊ "သိပ္ပံခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေး" ဒါမှမဟုတ် "ဒီမိုကရေစီတော်လှန်ရေးခေတ်" စသည်ဖြင့် ခေါင်းစဉ်တပ်ကြပါတယ်။ ဒါပေမယ့် သမိုင်းကြောင်းတစ်ခုလုံးရဲ့ ကာလတွေကို ပြောတဲ့နေရာမှာ ဒီလိုခေါင်းစဉ်တွေက သမာသမတ် မကျနိုင်တော့ပါဘူး။ ဒီခေါင်းစဉ်တွေကို ယေဘုယျသဘောနဲ့ ရိုးရိုးရှင်းရှင်း နားလည်ဖို့သုံးတာပါ၊ 'အမှောင်ခေတ်' ဆိုရင် ခေတ်နောက်ပြန်ဆွဲခဲ့လို့၊ 'အလယ်ခေတ်' ဆိုရင် စပ်ကူးမတ်ကူးကာလ၊ ခေတ်မီဆန်းသစ်ခြင်းဆီ တိုးတက်ဖို့ အစပြုခဲ့တာက 'ဉာဏ်သစ်လောင်းခေတ်' စသည်ဖြင့်ပေါ့။ ဒါက မတူညီတဲ့ဒေသတွေ၊ မတူညီတဲ့ခေတ်တွေကို တန်ဖိုးသတ်မှတ်ဆုံးဖြတ်တဲ့သဘော ဆောင်နေပါတယ်၊ အကြောင်းက ဒီခေါင်းစဉ်တွေဟာ မတူညီတဲ့ဒေသတွေရဲ့ မတူညီတဲ့တိုးတက်မှုတွေကို သွယ်ဝိုက်နှိုင်းယှဉ်ရာရောက်နေလို့ပါ။ 'အနောက်ကမ္ဘာက လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ ခေတ်မီဆန်းသစ်နေချိန်မှာ အခြားလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေကတော့ သမိုင်းရဲ့ရှေ့ပိုင်းခေတ်တွေ၊ အဆင့်တွေမှာ ရှိနေဆဲဖြစ်ပြီး အမီလိုက်ဖို့ လိုအပ်နေခဲ့တယ်' ဆိုတဲ့အချက်ကို မကြာသေးခင်ကအထိ ငြင်းခုံနေခဲ့ကြပါတယ်။ ကာလတစ်ခု ဒါမှမဟုတ် ဒေသတစ်ခုရဲ့ တန်ဖိုးတွေကို တခြားကာလတွေ၊ ဒေသတွေနဲ့ ထပ်တူပြုခြင်းကို ရှောင်ရှားနိုင်မယ့် periodization စနစ်တစ်ခု တည်ဆောက်ဖို့ ဖြစ်နိုင်မလား၊ ဒီအခက်အခဲအတွက်လည်းပဲ အများလက်ခံတဲ့အဖြေတွေ မရှိပါဘူး။

(၄) အတတ်ပညာပိုင်းဆိုင်ရာ အခက်အခဲများ

ဒါကဘာလဲဆိုရင် မတူကွဲပြားတဲ့ပြက္ခဒိန်တွေ အများကြီးရှိနေတဲ့အတွက် ပေါ်ပေါက်လာတဲ့ အခက်အခဲတွေကို ပြောတာပါ။

"(၈၉၇)မှာ ကိုလံဘတ်စ်က ပင်လယ်ပြာကို ဖြတ်သန်းခဲ့တယ်" လို့ပြောရင် ဘာလို့ကမောက်ကမနိုင်နေတာလဲ။ အကြောင်းက ဒီသက္ကရာဇ်ကို ကျွန်တော်က ခရစ်ယာန်ပြက္ခဒိန်ကနေ မဟုတ်ဘဲ မူဆလင်ပြက္ခဒိန်ကနေ ယူထားလို့ပါ။ ရှေးဂရိမြို့ပြနိုင်ငံတွေဟာ အဖြစ်အပျက်တွေကိုဖော်ပြရင် အများအားဖြင့် စိုးစံတဲ့ဘုရင်တစ်ပါးချင်းစီရဲ့ ခုနှစ်သက္ကရာဇ်ကို သုံးနှုန်းဖော်ပြခဲ့တာဟာ၊ ပလေတိုရဲ့သူငယ်ချင်း Timaeus က ပထမဆုံး Olympiad ပွဲကျင်းပတဲ့ရက်စွဲကို အခြေခံပြီး ဘုံသုံးရက်စွဲစဉ်စနစ်တစ်ခုကို သုံးဖို့အကြံပေးတဲ့ ဘီစီ(၄)ရာစုမတိုင်မီ အထိပါပဲ။ ခေတ်သစ် (ခရစ်ယာန်) ပြက္ခဒိန်အရဆိုရင် Olympiad စတင်ကျင်းပခဲ့တာ ဘီစီ (၇၇၆) ခုနှစ်မှာပါ။ ဒီနမူနာတွေကိုကြည့်ရင် ဘုံသုံးပြက္ခဒိန်တစ်ခုကို တည်ဆောက်ရတာ ရှုပ်ထွေး၊ ရှည်ကြာပြီး ခက်ခဲတဲ့အလုပ်တစ်ခုဖြစ်ကြောင်း ညွှန်းဆိုနေပါတယ်။ သို့ငြားလည်း ကျွန်တော်ဖော်ပြခဲ့တဲ့ အခက်အခဲအားလုံးထဲမှာ ဒီတစ်ခုကတော့ အများသဘောတူညီမှု အတော်လေးရတဲ့တစ်ခုလို့ ဆိုနိုင်ပါတယ်။ ဒါသည်ပင် အငြင်းအခုံတွေက

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

ရှိနေဆဲပါ။ ခရစ်ယာန်ပြက္ခဒိန်ကိုသုံးခြင်းက ယဉ်ကျေးမှုနယ်ချဲ့ဝါဒအသွင်တစ်ခုများ မသိမသာလေး ဆောင်နေမလား။ ဒီလိုစွပ်စွဲမှုကို BC/AD* ဒါမှမဟုတ် BCE/CE** လို့ အတိုကောက်တွေ သုံးပြီး ရှောင်ဖယ်သွားလို့ရနိုင်မလား။

*Before Christ/Anno Domini

**Before the Christian Era/Contemporary Era

အထက်ပါအခက်အခဲတွေအားလုံး၊ မတူညီတဲ့လိုအပ်ချက်တွေအားလုံးကို ဘယ်လို Periodization စနစ်ကမှ ကျေနပ်ဖွယ်ဖြေရှင်းမပေးနိုင်ပါဘူး။ ယေဘုယျသမိုင်းဆိုင်ရာ အရေးအသားများလိုပဲ periodization အစီအစဉ်များဟာ ခေတ်တစ်ခေတ်ရဲ့ ဘက်လိုက်မှု၊ တန်ဖိုးဖြတ်မှုများနဲ့ ဘက်လိုက်၊တန်ဖိုးဖြတ်တဲ့ လူတွေရဲ့အကြောင်းကို ထင်ဟပ်နေပါတယ်။ (သက်ဆိုင်ရာခေတ်ကို) ထုတ်တဲ့မေးခွန်းတွေနဲ့ မေးခွန်းတွေရဲ့ အတိုင်းအတာကိုလည်း ထင်ဟပ်နေပါတယ်။ "သမိုင်းပညာရှင်များ အတိတ်အကြောင်းရေးနိုင်စေဖို့ မတူညီတဲ့ အတိုင်းအတာများစွာအတွက် ဆီလျော်မယ့် periodization အစီအစဉ်တစ်ခု ရှိမှာမဟုတ်ဘူး" လို့ဆိုလိုတာပါ။

Periodization အစီအစဉ်များ

Periodization ကို အရိုးရှင်းဆုံး ချဉ်းကပ်နည်းက (ဖန်ဆင်းခြင်းပုံပြင်များမှာ ပါရှိသလို) အတိတ်ကို ခေတ်ကြီး ၂ ခေတ် ခွဲချလိုက်တာပါပဲ။ (ဩစတြေးလျတိုင်းဦးသားများ ပြောလေ့ရှိသလို) ဖန်ဆင်းခြင်းခေတ်နဲ့ ယနေ့ခေတ် ဒါမှမဟုတ် (ဂျူး-ခရစ်ယာန်-အစ္စလာမ်အစဉ်အလာ Genesis ဇာတ်ကြောင်းကပြောတဲ့) the Fall* မတိုင်မီခေတ် နဲ့ the Fall နောက်ပိုင်းခေတ် ဆိုတာလိုမျိုးပေါ့။ ခေတ် ၂ ခေတ်ခွဲတဲ့ periodization တွေက ယနေ့ခေတ်ကို ချီးမြှောက်ခြင်း ဒါမှမဟုတ် ရှုတ်ချခြင်းဖြင့် အတိတ်နဲ့ ပစ္စုပ္ပန်ကို နှိုင်းယှဉ်စရာ နည်းလမ်းတစ်ခု ပေးပါတယ်။ ဒီလို periodization တွေရဲ့ ခြေရာလက်ရာတွေ ယနေ့ထက်တိုင် ကျန်ရှိနေဆဲပါ၊ ဥပမာ - ခေတ်သစ်လူ့အဖွဲ့အစည်းများနဲ့ ရိုးရာလူ့အဖွဲ့အစည်းများ ဆိုပြီး မြင်သာတဲ့ နှိုင်းယှဉ်မှုမျိုးကို ဖော်ပြတဲ့ ခေတ်သစ်ဖြစ်တည်ခြင်းသီအိုရီ**ရဲ့ နှစ်ဖက်သွား periodization အစီအစဉ်တွေပါ။

[*the Fall - သမ္မာကျမ်းစာလာ အာဒံနဲ့ ဧဝအား သူတို့၏အပြစ်ကြောင့် ဧဒင်ဥယျာဉ်ထဲမှ နှင်ထုတ်ခံရခြင်း

**modernization theory]

သို့ပေမယ့် periodization အစီအစဉ်အများစုကတော့ အတိတ်ကာလကို အဓိကခေတ်ကြီးများစွာအဖြစ် ပိုင်းခြားပါတယ်၊ အဓိကခေတ်တစ်ခုချင်းစီကိုလည်း ခေတ်အခွဲလေးတွေ ပြန်ခွဲပါသေးတယ်။ နန်းစဉ်သမိုင်းများကလည်း အထင်ကရ ဘုရင်များ၊ ဧကရာဇ်များရဲ့ နန်းစံနှစ်ကာလများဆီက အတိတ်အကြောင်းကို ဖော်ပြပါတယ်။ ဒီလိုဇာတ်လမ်းတွေကို တရုတ်နန်းစဉ်သမိုင်းများ၊ မာယာလူမျိုးတို့၏မှတ်တမ်းများမှာ တွေ့နိုင်ပါတယ်။ နန်းစဉ်သမိုင်းများဟာ အတိတ်ကို နိမ့်မြင့်တက်ကျအမြင်မျိုးနဲ့ တစ်ခါတလေ ဖော်ညွှန်းပါတယ်၊ ခေတ်တစ်ခေတ် (မင်းတစ်ပါး)ဟာ အင်အားကောင်းခြင်းနဲ့ အင်အားချည့်နဲ့ခြင်း၊ ငယ်ရွယ်ခြင်း၊ ရင့်ကျက်ခြင်းနဲ့ အိုမင်းခြင်း စတဲ့ကာလတွေကို တစ်လှည့်စီ ဖြတ်သန်းရတာကို ဆိုလိုတာပါ။ အတိတ်ကို မျဉ်းဖြောင့်သဖွယ်ရှုမြင်တဲ့ သမိုင်းမှတ်တမ်းများက ထင်ရှားတဲ့ခေတ်တွေကို အစဉ်လိုက်စီထားပြီး ကျောရိုးချထားတတ်ကြပါတယ်၊ ခေတ်တစ်ခုချင်းဟာ ပိုမိုကြီးမားတဲ့ တိုးတက်မှုကြီးတစ်ခုရဲ့ အစိတ်အပိုင်းအဖြစ် မြင်တတ်ကြပါတယ်။ ဘီစီ (၈) ရာစုတွင်းက အရေးအသားတစ်ခုမှာ ဂရိကဗျာဆရာ Hesiod က သမိုင်းကို ခေတ်ကြီး ၅ ခေတ်နဲ့ ပိုင်းခြား ဖော်ပြခဲ့ပါတယ်၊ (လူတွေဟာ သူတို့ကိုယ်သူတို့ ကျေနပ်ပျော်ရွှင်နေခဲ့ကြပြီး နတ်ဘုရားများသဖွယ်ဖြစ်ခဲ့တဲ့) ရွှေခေတ်နဲ့ အစပြုထားပြီး တဖြည်းဖြည်းနိမ့်ကျသွားတဲ့ ခေတ်အခြေအနေတွေကို ငွေခေတ်၊ ကြေးခေတ်၊ သူရဲကောင်းများခေတ် ဆိုပြီး ဆက်လက်ဖော်ပြထားကာ နောက်ဆုံး သူရှင်သန်နေတဲ့ခေတ်ကို အကြမ်းပတမ်းနိုင်မှုများ၊ ရူးသွပ်မိုက်မဲမှုများရဲ့ခေတ် ဆိုပြီး Hesiod က ရေးသားထားခဲ့ပါတယ်။

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အလားတူ အတက်အကျပုံစံမျိုးဟာ မကြာသေးခင်က အရေးအသားများမှာ ပြန်လည်ပါဝင်လာတာ တွေ့ရပါတယ်၊ ဥပမာ - Oswald Spengler (၁၈၈၀-၁၉၃၆) ဒါမှမဟုတ် Arnold Toynbee (၁၈၈၉-၁၉၇၅)တို့ရဲ့ စာအုပ်များ။ Marx ဝါဒီ သမိုင်းရေးအတတ်ပညာက အတက်အကျနဲ့ မျဉ်းဖြောင့်သဖွယ် မှတ်တမ်းများကို ပေါင်းစပ်မှု ပြုပါတယ်၊ ရိုးရိုးလေး ပြီးပြည့်စုံနေတဲ့ခေတ်တစ်ခု (အခြေခံကွန်မြူနစ်ခေတ်)နဲ့ အစပျိုးထားပြီး နောက်မှာ ကုန်ထုတ်စွမ်းအားတိုးတက်ခြင်း၊ မညီမျှမှုများ များပြားလာခြင်းနဲ့ ဂုတ်သွေးစုပ်အမြတ်ထုတ်ခြင်းများ ပါဝင်တဲ့ အဆင့်တွေ လိုက်ပါလာပါတယ်။ Marx ဝါဒီ အစီအစဉ်က "ကုန်ထုတ်စွမ်းအားမြင့်မားခြင်းနဲ့ ပထမဆုံးခေတ်ရဲ့ သာတူညီမျှဝါဒဆီ ပြန်သွားခြင်းတို့ကို ပေါင်းစပ်ကာ အထက်ပါ ဆန့်ကျင်ဘက်တရားများကို ဖြေရှင်းပေးမယ့် အနာဂတ်တစ်ခု" နဲ့ အဆုံးသတ်ထားပါတယ်။

ခေတ်အမီဆုံး periodization အစီအစဉ်တွေဟာ မျဉ်းဖြောင့်ပိုဆန်ပါတယ်။ ရှေးဟောင်းသုတေသန ပညာရှင်များနဲ့ မနုဿဗေဒပညာရှင်များရဲ့ တွေ့ရှိချက်များက ဒီအစီအစဉ်တွေအပေါ် လွှမ်းမိုးမှု ကြီးကြီးမားမား ရှိပါတယ်။ အဆိုပါပညာရှင်များအဖို့ လူ့သမိုင်းတစ်ခုလုံးကို ခြုံငုံမိတဲ့ periodization တစ်ခုတည်ဆောက်ဖို့ အခက်အခဲဟာ သမိုင်းပညာရှင်တွေထက်ပိုပြီး အရေးကြီးလေ့ရှိပါတယ်။ အကြောင်းက သမိုင်းပညာရှင်များနဲ့မတူဘဲ ရှေးဟောင်းသုတေသန ပညာရှင်များဟာ ရုပ်ဝတ္ထုအကြွင်းအကျန်များနဲ့ အဓိက ပတ်သက်ကြရပြီး ရုပ်ပိုင်းဓလေ့ အမြင်များအပေါ် periodization အစီအစဉ်များ ရေးဆွဲရတာ သူတို့(အလုပ်)ရဲ့ သဘာဝ ဖြစ်နေပါတယ်။ ကြီးမားတဲ့ အတိုင်းအတာများမှာတော့ ဒီအစီအစဉ်များက မျဉ်းဖြောင့်သဖွယ် အပြောင်းအလဲရဲ့သမိုင်းကို တသမတ်တည်း ရှင်းရှင်းလင်းလင်း ဖော်ပြနိုင်ပုံပေါ်ပါတယ်။ (၁၉)ရာစု ဒိန်းမတ်လူမျိုး ရှေးဟောင်းသုတေသနပညာရှင်များဖြစ်တဲ့ Christian Thomsen (၁၇၈၈-၁၈၆၅) နဲ့ Jens Worsaae (၁၈၂၁-၁၈၈၅) တို့က ကျောက်ခေတ်၊ ကြေးခေတ်နဲ့ သံခေတ် ဆိုပြီး ခေတ် ၃ ခေတ်ပါဝင်တဲ့အစီအစဉ်ကို ရေးဆွဲခဲ့ပါတယ်။ မှတ်တမ်းမတင်မီသမိုင်းကို လေ့လာရာမှာ ဒီအစီအစဉ်ရဲ့ ဩဇာသက်ရောက်မှု ရှိနေဆဲဖြစ်ပါတယ်။ (၂၀) ရာစုမှာ G. Gordon Childe (၁၈၉၂-၁၉၅၇)က "ထူးခြားသော အတတ်ပညာများဟာ ထင်ရှားတဲ့ ဘဝနေထိုင်ပုံနည်းလမ်းများနဲ့ လူမှုရေးရာဖွဲ့စည်းမှုများကို ညွှန်းဆိုနေတယ်" ဆိုတဲ့ Marx ဝါဒီသဘောတရားကို အခြေတည်ပြီး "မှတ်တမ်းမတင်မီ လူ့သမိုင်းမှာ အဓိကအလှည့်အပြောင်းတွေဟာ အတတ်ပညာဆိုင်ရာ အလှည့်အပြောင်းများနဲ့ လူမှုရေးရာ အလှည့်အပြောင်းများဖြစ်တယ်" လို့အဆိုပြုပါတယ်။ ဒီထဲမှာ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးပေါ်ပေါက်လာခြင်း (ကျောက်ခေတ်သစ်တော်လှန်ရေး) နဲ့ မြို့ပြ၊ နိုင်ငံများပေါ်ပေါက်လာခြင်း (မြို့ပြတော်လှန်ရေး) တို့ကို သူက အဓိကဖောင်းပေးပြောဆိုခဲ့ပါတယ်။ Lewis Henry Morgan (၁၈၁၈-၁၈၈၁) နဲ့ Edward Tylor (၁၈၃၂-၁၉၁၇)တို့လို (၁၉) ရာစု မနုဿဗေဒပညာရှင်များက "အကြမ်းဖက်မှု၊ အရိုင်းအစိုင်းဖြစ်မှုမှသည် ယဉ်ကျေးမှုဆီသို့ တိုးတက်တဲ့ဖြစ်စဉ်မှာ မတူတဲ့ခေတ်တွေကို မတူတဲ့လူမှုရေးရာဖွဲ့စည်းမှုများနဲ့ ပိုင်းခြားဖော်ပြတဲ့ အပြိုင်အစီအစဉ်များ" ကိုဖော်ထုတ်ခဲ့ပါတယ်။

(၂၀) ရာစုနှောင်းပိုင်းမှာ သမိုင်းပညာရှင်များ၊ မနုဿဗေဒပညာရှင်များနဲ့ ရှေးဟောင်းသုတေသန ပညာရှင်များဟာ အလွယ်တကူ တန်ဖိုးဖြတ်၊ သတ်မှတ်မှုမျိုးကို မသိမသာညွှန်းဆိုတဲ့ periodization အစီအစဉ်တွေကိုသုံးရင် ရလာနိုင်တဲ့ ဘေးအန္တရာယ်များကို ပိုပိုပြီးစိုးရိမ်လာကြပါတယ်။ ဒါ့ကြောင့် နောက်ဆုံးပေါ် periodization အစီအစဉ်များဟာ သမိုင်းမှာလားရာရှိခြင်း ဆိုတဲ့အနေအထားကို ထိန်းသိမ်းထားသော်ငြားလည်း လားရာရှိခြင်းဟာ တိုးတက်ခြင်း၊ ဆုတ်ယုတ်ခြင်းကို ညွှန်းဆိုတယ် ဆိုတဲ့ယူဆချက်ကိုတော့ ဆန့်ကျင်တတ်ကြပါတယ်။ အဲဒီတော့ ကြီးမားတဲ့ အတိုင်းအတာများနဲ့ဆိုရင် နောက်ဆုံးပေါ် periodization အစီအစဉ်များဟာ မတူတဲ့ခေတ်တွေကို ပိုင်းခြားဖို့ နည်းပညာဆိုင်ရာအချက်များနဲ့ လူမှုဗေဒဆိုင်ရာအချက်များ ပေါင်းစည်းမှုအပေါ် အဓိကထား မှီခိုနေရဆဲ ဖြစ်ပါတယ်။ ဒါက အစောဆုံးသမိုင်းမှတ်တမ်း အရေးအသားများမှာ အမြစ်တွယ်နေခဲ့တဲ့ အစဉ်အလာတစ်ခုပါ။ ဆူမာလူမျိုးတို့ရဲ့ ဘီစီတတိယထောင်စုနှစ်က Gilgamesh ဇာတ်လမ်းမှာ မြို့သားစစ်သူရဲကောင်း Gilgamesh နဲ့ မြို့နဲ့ဝေးရာတောရိုင်းမြေကလာတဲ့ သူ့သူငယ်ချင်းကြီး Enkidu တို့အကြောင်းကို နှိုင်းယှဉ်ပြရာမှာ ကွဲပြားခြားနားတဲ့

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အတတ်ပညာများဟာ ကွဲပြားခြားနားတဲ့ ဘဝနေပုံနဲ့ ကျင့်ဝတ်တရား၊ ကွဲပြားခြားနားတဲ့ နိုင်ငံရေးနဲ့ လူမှုရေး လုပ်ဆောင်ချက်များကို အသိအမှတ်ပြု ဖော်ပြထားတာ တွေ့ရပါတယ်။ 'ကုန်ထုတ်လုပ်မှုနည်းလမ်း' တစ်ခုရဲ့ အဆိုပြုချက်အတွင်းမှာ Karl Marx (၁၈၁၈-၁၈၈၃) က ဒီလိုအမြင်မျိုးကို အခြေပြုတည်ဆောက်ခဲ့ပါတယ်။ Periodization ရဲ့စိန်ခေါ်မှုကို ဒီလိုချဉ်းကပ်ခြင်းအတွက် အကောင်းဆုံးဖြေရှင်းချက်ကတော့ "လူနေမှုအဆင့်၊ လူဦးရေ၊ ကျား-မ ဆက်နွယ်မှု၊ နိုင်ငံရေးဖွဲ့စည်းပုံများ၊ စကြဝဠာ လူ့အဖွဲ့အစည်းနဲ့ နတ်ဘုရားများအပေါ် အတွေးအမြင်များ၊ သမိုင်းဆိုင်ရာပြောင်းလဲမှု အမြန်နှုန်းနဲ့ သဘာဝ စတာတွေအပါအဝင် လူ့သမိုင်းရဲ့အခြားရှုထောင့်များစွာကို အခြေခံနည်းပညာများက ပုံသွင်းတယ်" ဆိုတာပါပဲ။

ကမ္ဘာ့သမိုင်းတစ်ခုလုံးကို လွှမ်းခြုံတဲ့ Periodization တစ်ရပ်

အောက်ပါ periodization အစီအစဉ်ကလည်းပဲ နည်းပညာဆိုင်ရာ၊ လူမှုရေးဆိုင်ရာ အပြောင်းအလဲများနဲ့ ချိတ်ဆက်နေပါတယ်။ လူ့သမိုင်းတစ်ခုလုံးကို အပိုင်း ၃ ပိုင်းပါတဲ့ periodization နဲ့ပြောထားပါတယ်၊ အဓိကခေတ်ကာလတစ်ခုချင်းစီမှာ (ဒေသအလိုက်ကွဲပြားတဲ့) ကာလအခွဲတွေ ပါဝင်ပါသေးတယ်။ မလွှဲရှောင်သာဘဲ ဒီလိုစုရုံးဖော်ပြမှုဟာ ဦးတည်ချက်များစွာကြားက မပြည့်စုံတဲ့ ညှိနိုင်းမှုဖြစ်ပါတယ်၊ သို့သော်လည်း ကမ္ဘာ့သမိုင်း ခေတ်ပြိုင်အရေးအသားများအကြား အတော်ကျယ်ပြန့်တဲ့ သဘောတူညီချက်တစ်ရပ်ကို ထင်ဟပ်နေပါတယ်။

အဓိကခေတ်ကြီး ၃ ခေတ်ထဲမှာ ပထမဆုံးက "Foragerခေတ်"၊ သက်တမ်းအကြာဆုံးခေတ်ဖြစ်ပြီး ကမ္ဘာမြေပေါ်မှာ လူသားတွေနေထိုင်နေခဲ့တဲ့ သက်တမ်းတစ်ခုလုံးရဲ့ (၉၅) ရာခိုင်နှုန်းကျော် ရှည်ကြာခဲ့တယ်။ ဒုတိယခေတ်က "လယ်ယာခေတ်"၊ နှစ် (၁)သောင်းနီးပါး ရှည်ကြာခဲ့ပြီး နောက်ဆုံးခေတ်ကတော့ "မျက်မှောက်ခေတ်"ပါ၊ သက်တမ်းအားဖြင့် နှစ် (၂၅၀)လောက်ပဲ ရှိပါသေးတယ်။ သို့သော်လည်း forager ခေတ်မှာ လူဦးရေက သိပ်နည်းပါတယ်၊ ဆိုတော့ ခေတ်တွေအတွင်းနေထိုင်ခဲ့တဲ့ လူအရေအတွက်နဲ့ ပြောမယ်ဆိုရင် လယ်ယာခေတ်နဲ့ မျက်မှောက်ခေတ်တို့က ပိုမိုများပြားလွန်းပါတယ်။ သမိုင်းတစ်လျှောက် ခန့်မှန်းခြေ လူဦးရေ (၁၀၀) ဘီလျံလောက် အသက်ရှင်နေထိုင်ခဲ့ကြပြီး (၁၂) ရာခိုင်နှုန်းက forager ခေတ်၊ (၆၈) ရာခိုင်နှုန်းက လယ်ယာခေတ်နဲ့ (၂၀) ရာခိုင်နှုန်းက မျက်မှောက်ခေတ်အတွင်း နေထိုင်ခဲ့ကြတယ်လို့ မှန်းဆထားပါတယ်။ မျက်မှောက်ခေတ်မှာ ပျမ်းမျှလူ့သက်တမ်းတွေ ရှည်လာခြင်းကြောင့် လူတွေအားလုံးရဲ့ အသက်စုစုပေါင်းကို နှစ် (human years) နဲ့တွက်မယ်ဆိုရင် မျက်မှောက်ခေတ်ကို ပိုမိုကြီးမားသွားစေပါတယ်၊ လူ့အသက်စုစုပေါင်းရဲ့ (၃၀)ရာခိုင်နှုန်းဟာ မျက်မှောက်ခေတ်မှာ၊ (၆၀)ရာခိုင်နှုန်းကျော်က လယ်ယာခေတ်မှာ၊ (၁၀)ရာခိုင်နှုန်းနီးပါးက forager ခေတ်မှာ နေထိုင်ခဲ့တာဖြစ်ပါတယ်။

တခြား periodization အစီအစဉ်တွေအားလုံးလိုပဲ အခုပြောနေတဲ့ periodization ရဲ့ ကောင်းကွက်တွေနဲ့ အကန့်အသတ်တွေကို ကျွန်တော်တို့ သတိပြုဖို့ လိုပါတယ်။ ဒီနေရာမှာ အသုံးပြုထားတဲ့အစီအစဉ်က အတတ်ပညာဆိုင်ရာ အဓိကအပြောင်းအလဲ (၃) ခုကို အခြေခံဘောင်အနေနဲ့ ယူထားပါတယ်။ ဒါတွေကတော့ (၁)foraging လုပ်ပြီး အဓိကအသက်မွေးတဲ့ ပထမဆုံးလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ ထင်ထင်ရှားရှား ပေါ်ပေါက်လာခြင်း (၂)စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးနဲ့အတူ လယ်ယာကုန်ထုတ်လုပ်ခြင်းကို အဓိကအမှီပြုတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေ ပေါ်ပေါက်လာခြင်းနဲ့ (၃)မျက်မှောက်ခေတ် စက်မှုလူ့အဖွဲ့အစည်းများ ပေါ်ပေါက်လာခြင်းတို့ပဲ ဖြစ်ပါတယ်။

ဒီအစီအစဉ်က periodization စနစ်အားလုံးရဲ့ ဖွဲ့စည်းပုံဆိုင်ရာ ရှုထောင့်အားလုံးကို ပထမဆုံးခေတ်နဲ့ တတိယခေတ်များမှာ အတော်လေး ကောင်းကောင်းမွန်မွန် ကိုင်တွယ်နိုင်ပါတယ်။ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၁)သောင်းမတိုင်မီ လူ့အဖွဲ့အစည်းအားလုံးဟာ foraging လို့ခြုံခေါ်တဲ့ အတတ်ပညာများအပေါ်မှာ မှီတင်းနေထိုင်ခဲ့ကြတယ် လို့ဆိုခြင်းက ကြောင်းကျိုးသင့်လှပါတယ်။ ဒီလိုဆိုရင် လူ့အဖွဲ့အစည်းအားလုံးနဲ့ ပတ်သက်ပြီး အသုံးဝင်တဲ့ တခြားယေဘုယျပြုခြင်း များကိုလည်း လုပ်ဆောင်နိုင်မှာဖြစ်ပါတယ်။ သို့ပေမယ့် foraging လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေဟာ ယနေ့ခေတ်ထိ အချို့သော ကမ္ဘာ့ဒေသများမှာ ရှင်သန်နေဆဲ ဆိုတာကလည်း မှန်နေပြန်ပါတယ်၊ ဒါ့ကြောင့် ပထမဆုံးခေတ်ကို ပိုပြီးတိတိကျကျ

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

အဓိပ္ပာယ်ဖွင့်မယ်ဆိုရင် လူ့အဖွဲ့အစည်းအားလုံးဟာ အသက်ရှင်ရေးအတွက် foraging အပေါ် မှီခိုခဲ့ရတဲ့ခေတ်လို့ ဖွင့်ဆိုရမှာ ဖြစ်ပါတယ်။ ကမ္ဘာ့ဒေသတွေအားလုံးက အချင်းချင်း ချိတ်ဆက်မိနေကြပြီဖြစ်လို့ မျက်မှောက်ခေတ်မှာလည်းပဲ တစ်ကမ္ဘာလုံးကိုခြုံပြီး ကာလပိုင်းခြားသတ်မှတ်ရတာ အတော်လွယ်ပါတယ်၊ ဒေသအားလုံးက တူညီတဲ့သက်ရောက်မှုတွေ၊ လွှမ်းမိုးမှုတွေကို အနည်းနဲ့အများ ခံနေကြရပါတယ်။ ဒီတော့ ကျွန်တော်တို့က မျက်မှောက်ခေတ်ကို "လွန်ခဲ့သောရာစုနှစ် (၂)စု၊ (၃)စုလောက်အတွင်းဖြစ်ပေါ်ခဲ့တဲ့ နည်းပညာပြောင်းလဲမှုကြီးများက ကမ္ဘာတဝန်းက လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေကို အသွင်ပြောင်းလဲစေခဲ့တဲ့ခေတ်" လို့ အဓိပ္ပာယ်ဖွင့်ဆိုနိုင်ပါတယ်။ ဒီခေတ်ထဲမှာ ထပ်ဆင့်ပြီး ကာလပိုင်းခြားခြင်းက မျက်မှောက်ခေတ်အတွင်း အရေးအပါဆုံး အကူးအပြောင်းတချို့အပေါ် (သမိုင်းပညာရှင်တွေရဲ့) အကြမ်းဖျင်း သဘောတူညီမှုတစ်ရပ်ကို ထပ်ဟပ်နေပါတယ်။

ဖွဲ့စည်းမှုဆိုင်ရာအခက်အခဲက လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၁)သောင်းကနေ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၂၅၀)အထိ ရှည်ကြာတဲ့ လယ်ယာခေတ်မှာ အခက်ခဲဆုံးပါပဲ။ သမိုင်းဆိုင်ရာ အရေးအသားတွေအများဆုံး အဓိကအကြောင်းရပ်အဖြစ်ထားပြီး ပြောကြတဲ့ ဒီလယ်ယာခေတ်မှာ ကမ္ဘာကြီးက စုံလင်၊ ကွဲပြားမှုအရှိဆုံး ဖြစ်ခဲ့ပါတယ်၊ ဒီလိုစုံလင်ကွဲပြားမှုကို ခေါင်းစဉ်တစ်ခုတည်းတပ်ပြောဖို့ မလုံလောက်နိုင်ပါဘူး။ အာဖရိက-ယူရေးရှ၊ အမေရိကတိုက်များနဲ့ ပစိဖိတ်ကမ္ဘာတို့ရဲ့ သမိုင်းများဟာ လုံးဝခြားနားတဲ့ ဇာတ်ခုံများမှာ တင်ဆက်ကပြခဲ့ကြတာပါ။ ယူရေးရှဒေသများမှာ လယ်ယာ လူ့အဖွဲ့အစည်းများဟာ လွန်ခဲ့တဲ့နှစ် (၁)သောင်းလောက် စောစောကပဲ ပေါ်ပေါက်ခဲ့ချိန်မှာ အမေရိကတိုက်များမှာတော့ လူ့အဖွဲ့အစည်းအားလုံးက foraging အပေါ် နောက်ထပ်နှစ်ထောင်ပေါင်းများစွာ ဆက်လက်မှီခိုနေခဲ့ကြရတာဖြစ်ပြီး ဩစတြေးလျတိုက်မှာတော့ မျက်မှောက်ခေတ်တိုင်အောင် လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းများ ပေါ်ပေါက်ခဲ့ခြင်း မရှိပါဘူး။ ဒါ့ကြောင့် ဒီခေတ်ကို အဓိပ္ပာယ်ဖွင့်ဆိုဖို့ အကောင်းဆုံးနည်းကတော့ "ကမ္ဘာ့ဒေသတချို့က လူ့အဖွဲ့အစည်းများအပေါ် စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေးက သိသာတဲ့ သက်ရောက်မှုတစ်ခု ပထမဆုံးစတင်သက်ရောက်ရာခေတ်" လို့ဖော်ပြလိုက်ဖို့ပါပဲ။ သို့ပေမယ့် စတင်ချိန်ကွာဟချက် ကြီးကြီးမားမားရှိခြင်းက ဒီခေတ်ကြီးအတွင်းမှာ ထပ်ဆင့်ကာလခွဲခြားခြင်းကို ပြုလွယ်ပြင်လွယ်၊ ရွေးချယ်လုပ်နိုင်ဖို့ အရေးကြီးလှတယ်လို့ ဆိုလိုရာရောက်ပါတယ်။ ကျွန်တော်တို့အသုံးပြုခဲ့တဲ့ ကာလအစီအစဉ်က လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေရဲ့ သမိုင်းမှာ အဆင့်ကြီး (၄)ဆင့်ကို အသိအမှတ်ပြုကြောင်း ညွှန်းဆိုပါတယ်။ ဒီအဆင့်တွေဟာ ကွဲပြားတဲ့ဒေသတွေနဲ့ အချိန်ကာလတွေမှာ ဖြစ်ပေါ်ခဲ့ကြတာပါ။ ပထမအဆင့်မှာ လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွေပဲရှိပြီး မြို့ပြတွေ၊ နိုင်ငံတွေမရှိသေးပါဘူး။ ဒုတိယအဆင့်မှာ မြို့ပြတွေရှိလာပါပြီ၊ နိုင်ငံတွေနဲ့အင်ပါယာတွေရဲ့ အစောဆုံးပုံစံများကိုလည်း တွေ့ရပါပြီ။ တတိယအဆင့်မှာ မြို့ပြများ၊ တိုင်းနိုင်ငံများ ချိတ်ဆက်ထားတဲ့ ပိုမိုကြီးမားတဲ့စနစ်များ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ခြင်းက ထင်ရှားတဲ့အကြောင်းခြင်းရပ်ပါ။ စတုတ္ထအဆင့်ကိုတော့ "(၁၀၀၀) ပြည့်နှစ်နဲ့ (၁၇၅၀)ပြည့်နှစ်အကြား ကမ္ဘာကြီးဟာ အရင်လူ့သမိုင်းခေတ်များမှာ မကြုံဖူးတဲ့ ပိုမိုကြီးကျယ်တဲ့ ခေတ်ပြောင်းခြင်းမျိုးကို ကြုံရဆဲကာလ" အဖြစ်ဖွင့်ဆိုနိုင်ပါတယ်။

မည်သည့် periodization အစီအစဉ်အတွက်မဆို ကျင့်ဝတ်ဆိုင်ရာအခက်အခဲများကို ဖြေရှင်းဖို့ အကောင်းဆုံး နည်းလမ်းကတော့ "ခေါင်းစဉ်တပ်တံဆိပ်ကပ်ခြင်းနဲ့ ဘာသာစကားအသုံးအနှုန်းကို ဂရုကြီးစွာထားပြီး သုံးစွဲဖို့နဲ့ periodization မှန်သမျှသည် အနည်းနဲ့အများတော့ အတ္တနောမတိဖြစ်တယ် ဆိုတာကို မမေ့ဖို့ပါပဲ"။ ဒီစာအုပ်မှာသုံးထားတဲ့ ခေါင်းစဉ်များက 'လူ့သမိုင်းရဲ့ မတူတဲ့ခေတ်တွေ၊ လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေကို ဒါကသာတယ်၊ ဟိုဟာကနိမ့်ကျတယ်လို့ ဆုံးဖြတ်သတ်မှတ်ခြင်းမျိုး မရှိအောင် ရည်ရွယ်ထားပါတယ်။ သို့ပေမယ့် ဒီ periodization ဟာ တိုးတက်မှု စမှတ်တစ်စုံတစ်ရာကိုတော့ ရှင်းရှင်းလင်းလင်း ညွှန်းဆိုပါတယ်။ ပမာဏကြီးကြီး ခြုံကြည့်လိုက်ရင် လူ့သမိုင်းမှာလားရာရှိတယ်ဆိုတာ သံသယသိပ်ရှိစရာ မလိုပါဘူး။ Forager ၊ လယ်ယာနဲ့ မျက်မှောက်ခေတ် လူ့အဖွဲ့အစည်းတွေဟာ ကာလစဉ်အရ ကပေါက်တိကပေါက်ချာ ပေါ်ပေါက်လာတာ မဟုတ်ဘဲ ရှင်းရှင်းလင်းလင်း အစီအစဉ်တကျ ဖြစ်ပေါ်ခဲ့တာပါ။ ဒီရှေ့နောက်အစဉ်မှာ လူသားတွေနဲ့ပတ်ဝန်းကျင်အကြားဆက်နွယ်မှုကို ထင်ဟပ်တဲ့ နောက်ခံယုတ္တိတစ်ခု ရှိနေပါတယ်။ ကာလရှည်ကိုကြည့်ရင် လူတွေရဲ့အတတ်ပညာများ ပြောင်းလဲခဲ့ခြင်းက စွမ်းအင်၊

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

စားနပ်ရိက္ခာနဲ့ အခြားရင်းမြစ်များကို တိုးမြှင့်ထုတ်လုပ်နိုင်ခဲ့ရာကနေ လူဦးရေတိုးတက်မှုကို အထောက်အပံ့ပေးနိုင်ခဲ့တာ ဖြစ်ပါတယ်။ ဒါကတဖန် ပိုမိုကြီးမား၊ ရှုပ်ထွေးတဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းများကို ဖြစ်ပေါ်လာစေပြီး သူတို့ရဲ့ နည်းပညာများနဲ့ များပြားတဲ့အရေအတွက်များက လူဦးရေနည်းတဲ့အဖွဲ့အစည်းတွေ၊ နည်းပညာအားနည်းတဲ့ အဖွဲ့အစည်းတွေနဲ့ ကြုံတွေ့ရတိုင်း အားသာချက်များစွာ ရှိစေခဲ့ပါတယ်။ လူ့သမိုင်းမှာ ပုံသဏ္ဌာန်တစ်ခု ရှိပါတယ်၊ ဒါက ကမ္ဘာလုံးဆိုင်ရာ ကာလပိုင်းခြင်းသတ်မှတ်တဲ့အစီအစဉ်တစ်ခုခုတော့ ရှိကိုရှိမှဖြစ်မယ့် အကြောင်းရင်းပါပဲ။

ကမ္ဘာ့သမိုင်း၏ အဓိကခေတ် (၃) ခေတ်		
ပင်မခေတ်များ (*ကာလရက်စွဲများမှာ ခန့်မှန်းခြေဖြစ်ပါသည်)		**ခေတ်အခွဲများ** (*ကာလရက်စွဲများမှာ ခန့်မှန်းခြေဖြစ်ပါသည်)
Forager ခေတ်	လွန်ခဲ့သော နှစ် (၂၅၀,၀၀၀) မှ နှစ် (၁၀,၀၀၀) လူ့အဖွဲ့အစည်းသည် foraging လုပ်ခြင်းဖြင့် အဓိက အသက်မွေးခဲ့ကြ	လွန်ခဲ့သော နှစ် (၂၅၀,၀၀၀) မှ နှစ် (၁၀၀,၀၀၀) အာဖရိကတွင် လူသားများ စတင်ပေါ်ပေါက်လာ
		လွန်ခဲ့သော နှစ် (၁၀၀,၀၀၀) မှ နှစ် (၁၀,၀၀၀) ကမ္ဘာအနှံ့ သွားလာနေထိုင်ခဲ့ကြ
လယ်ယာခေတ်	ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၈,၀၀၀) မှ ခရစ်နှစ် (၁,၇၅၀) (လွန်ခဲ့သော နှစ် ၁၀,၀၀၀ မှ နှစ် ၂၅၀) လူ့အဖွဲ့အစည်းသည် လယ်ယာလုပ်ခြင်းဖြင့် အဓိက အသက်မွေးခဲ့ကြ	ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၈,၀၀၀) မှ (၃,၀၀၀) (လွန်ခဲ့သော နှစ် ၁၀,၀၀၀ မှ ၅,၀၀၀) မြို့ပြများမတည်ထောင်မီ လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်း (အာဖရိက-ယူရေးရှားဒေသပြင်ပတွင် နောက်ကျသောကာလမှဖြစ်)
		ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၃,၀၀၀) မှ (၅၀၀) လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းများနှင့် အစောဆုံးမြို့ပြများ၊ တိုင်းနိုင်ငံများ (အာဖရိက-ယူရေးရှားဒေသပြင်ပတွင် နောက်ကျသောကာလမှဖြစ်)
		ခရစ်မပေါ်မီ နှစ် (၅၀၀)မှ ခရစ်နှစ် (၁၀၀၀) စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေး၊ မြို့ကြီးများနှင့် အင်ပါယာများ (အာဖရိက-ယူရေးရှားဒေသပြင်ပတွင် နောက်ကျသောကာလမှဖြစ်)
		ခရစ်နှစ် (၁၀၀၀) မှ (၁၇၅၀) လယ်ယာလူ့အဖွဲ့အစည်းများ မျက်မှောက်ခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေး အစပျိုးချိန်
မျက်မှောက်ခေတ်	(၁၇၅၀) မှ ယနေ့ထိ လူ့အဖွဲ့အစည်းသည် ခေတ်မီစက်မှု နည်းပညာများအပေါ် အခြေပြုထား	(၁၇၅၀) - (၁၉၁၄) စက်မှုခေတ်ပြောင်းတော်လှန်ရေး
		(၁၉၁၄) - (၁၉၄၅) (၂၀) ရာစု ပဋိပက္ခ
		(၁၉၄၅) - ယနေ့ထိ မျက်မှောက်ခေတ်ပြိုင်ကာလ
* before present (BP) and BCE/CE		

မူရင်းစာရေးဆရာအကြောင်း

David Christian သည် San Diego State University မှ ပါမောက္ခတစ်ဦးဖြစ်ပြီး ကမ္ဘာ့သမိုင်း၊ ပတ်ဝန်းကျင်ဆိုင်ရာ သမိုင်းနှင့် ရုပ်ရှသမိုင်းတို့ကို သင်ကြားပေးနေပါတယ်။ သူရေးသော အခြားစာအုပ်တစ်အုပ်မှာ Maps of Time: An

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge

Introduction to Big History ဖြစ်ပြီး ထိုစာအုပ်အတွက် (၂၀၀၄) ခုနှစ်အတွင်း ထုတ်ဝေခဲ့သော အကောင်းဆုံး ကမ္ဘာ့သမိုင်းစာအုပ်အဖြစ် the World History Association မှ ပေးသောဆုကို ရရှိခဲ့ပါတယ်။

သူ၏အခြားစာအုပ်များ

- A History of Russia, Central Asia and Mongolia: Volume 1: Inner Eurasia from Prehistory to the Mongol Empire
- Imperial and Soviet Russia: Power, Privilege and the Challenge of Modernity; and Living Water: Vodka and Russian Society on the Eve of Emancipation.

ဆေပီယန်စ်

ဆေပီယန်စ် FB.com/SapiensMyanmar provided this ebook free of charge